

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI PROGRAMI

**DAVA METİNLERİNE SÖYLEM ÇÖZÜMLEMESİ BAĞLAMINDA
BİR YAKLAŞIM DENEMESİ: YASSIADA DAVALARI ÖRNEĞİ**

DOKTORA TEZİ

Emine Damla TURAN

OCAK – 2023

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI PROGRAMI

**DAVA METİNLERİNE SÖYLEM ÇÖZÜMLEMESİ BAĞLAMINDA
BİR YAKLAŞIM DENEMESİ: YASSIADA DAVALARI ÖRNEĞİ**

DOKTORA TEZİ

Emine Damla TURAN

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Asiye Mevhibe COŞAR

OCAK – 2023

TRABZON

ONAY

Emine Damla TURAN tarafından hazırlanan “Dava Metinlerine Söylem Çözümlemesi Bağlamında Bir Yaklaşım Denemesi: Yassıada Davaları Örneği” adlı bu Çalışma 15/02/2023 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği / oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Programı’nda **doktora tezi** olarak kabul edilmiştir

Jüri Üyesi		Karar		İmza
Unvanı - Adı ve Soyadı	Görevi	Kabul	Ret	
Prof. Dr. Asiye Mevhibe COŞAR	Danışman	☐	☐	
Prof. Dr. Hakan ÖZDEMİR	Başkan	☐	☐	
Prof. Dr. Erhan DURUKAN	Üye	☐	☐	
Doç. Dr. Ümit HUNUTLU	Üye	☐	☐	
Dr. Öğr. Üyesi Çiğdem USTA	Üye	☐	☐	

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylarım.

Prof. Dr. Tülay İLHAN NAS

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca KTÜ - Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanan bu Çalışmada yararlanılan kaynakların tümüne eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Emine Damla TURAN

13/01/2023

ÖNSÖZ

Söylemler, onu üreten bireyleri ve üretildikleri ortamı ya da bağlamı yansıtırken bireyler ya da bağlamlar da o söylemi yansıtır. Kullanılan dile bakarak söylemin nerede, hangi bağlamda söylendiği ya da ortama ve bağlama bakarak orada nasıl bir dil kullanılabileceği yorumlanabilir. Çalışmanın amacı, özel anlamda mahkeme salonu söyleminde sanık ve tanık söylemlerinin betimlemektir. Çalışmada, mahkeme salonu söyleminde sanıkların ve tanıkların kullandıkları sözcük seçimlerinin, dilsel yapılarının, ifade biçimlerinin belirlenmesi amaçlandığından katılımcıların bilgi sunma, aktarma desenlerini sorgulama tamamlanana kadar nasıl oluşturdukları betimlenmiştir. Bu doğrultuda sanık ve tanık ifadelerini –bunları birer metin kabul ederek- sözcük, söz dizimi ve sözce düzeyinde; her açıdan ve bütüncül bir şekilde incelemek için bir plan tasarlanmıştır. Çalışmada söylem çözümlemesi temelinde söz bilimi, edim bilimi, konuşma çözümlemesi alanlarından faydalanılmış; ayrıca verilerin sunulmasında gerekli görülen yerlerde betimleyici istatistik kullanılmıştır. Dava metinlerinden yapılan alıntılarda metnin orijinaline sadık kalınmış, yazım yanlışları düzeltilmemiştir. Konuşmalarda alınmayan bölümler, devam eden ifadeler, yay ayraç içinde üç nokta kullanılarak “(…)” şeklinde gösterilmiştir. Tezin kuruluşunda ise Türk Dil Kurumu (TDK) Yazım Kılavuzu esas alınmıştır. Bu çalışmanın en başında güvenini ve desteğini hissettiren, araştırmanın bütün aşamalarında benden yardımını esirgemeyen, bana her konuda yol gösteren, fikirleri ve deneyimleri ile ufkumu açan sevgili danışman hocam sayın Prof. Dr. Asiye Mevhibe ÇOŞAR’a sonsuz teşekkürler ediyor ve şükranlarımı sunuyorum. Tez izleme komitemde bulunarak çalışmaya değerli katkılar sağlayan ve yön veren sayın hocalarım Prof. Dr. Erhan DURUKAN’a ve Dr. Öğrt. Üyesi Çiğdem USTA’ya çok teşekkür ediyor, saygılarımı sunuyorum. Sanık ve tanık ifadelerinin değerlendirilmesinde verilerin analizine yardımcı olan İstatistik Bölümü öğretim üyesi Doç. Dr. Tolga BERBER’e teşekkür ediyorum. Doktora eğitimi sürecinde desteklerini ve yardımlarını esirgemeyen, benimle deneyimlerini paylaşan Arş. Gör. Emre TÜRKMEN’e ve Arş. Gör. Aysun KANMAZ’a; yetişmemde emeği olan adını sayamadığım bütün hocalarıma çok teşekkür ederim.

Ocak, 2023

Emine Damla TURAN

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER	V
ÖZET.....	VII
ABSTRACT	VIII
TABLOLAR LİSTESİ.....	IX
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	X
GRAFİKLER LİSTESİ.....	XI
KISALTMALAR LİSTESİ	XII
GİRİŞ	1-8

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SÖYLEM, SÖYLEM ÇÖZÜMLEMESİ VE HUKUK SÖYLEMİ.....	9-42
1.1. Söylem	9
1.2. Söylem Çözümlemesi	10
1.3. Söylem Çözümlemesi Yaklaşımları / Kuramları / Yöntemleri	11
1.3.1. Konuşma Çözümlemesi	13
1.3.1.1. Konuşma Çözümlemesinin Araştırma Alanları	14
1.3.2. Söz Bilimi (Retorik).....	18
1.3.2.1. Söz Bilimsel İnceleme	19
1.3.3. Edim Bilimi (Pragmatik).....	21
1.3.3.1. Edim Bilimsel İnceleme	22
1.4. Alanyazında Söylem Çalışmaları	25
1.5. Hukuk Söylemi	31
1.5.1. Mahkeme Salonu Söylemi	35

İKİNCİ BÖLÜM

2. GENEL ÖZELLİKLER VE DİL BİLGİSEL ANALİZ / DİL BİLGİSEL ÖZELLİKLER	43-96
2.1. Genel Özellikler	43
2.1.1. Davalar ile İlgili Bilgiler.....	43
2.1.2. Sanıklar ve Tanıklar ile İlgili Bilgiler	44

2.1.2.1. Sanıklar.....	44
2.1.2.2. Tanıklar.....	45
2.1.3. Metnin Tipi, Türü, Tonu.....	50
2.2. Dil Bilgisel Analiz / Dil Bilgisel Özellikler.....	50
2.2.1. Sözcük Düzeyi	51
2.2.1.1. Sözcük Seçimi	51
2.2.1.2. En Sık Kullanılan Sözcükler.....	56
2.2.1.3. Sıfat Kullanımı	64
2.2.1.4. Bağlaç Kullanımı	68
2.2.1.5. Ünlem Kullanımı	70
2.2.2. Söz Dizimi Düzeyi	71
2.2.2.1. Unsur Dizilişi ve Kuruluş İlişkisi	72
2.2.2.2. Cümlelerin Sırası / Yan Cümlelerin Sayısı.....	76
2.2.2.3. Eksilteli Yapılar.....	78
2.2.2.4. Karma Kuruluşlu Metin Cümleler	80
2.2.2.5. Dil Bilgisel Eylem Zamanları	85

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. RETORİK ANALİZİ / SÖYLEMSEL ÖZELLİKLER	97-130
3.1. Dinleyiciyi Etkilemeye Yönelik İfade Kullanımı	97
3.2. Etken - Edilgen Kullanımı	103
3.3. Olumsuzluk İşaretleyicisi Kullanımı.....	106
3.4. Sözcüksel ve Söylemsel Kiplik İşaretleyicileri	113
3.4.1. Kiplik Belirteçleri Kullanımı	113
3.4.2. Edat Kullanımı / Geri Besleme Yanıtları	118
3.4.3. Soru - Cevap Tutarlılığı	120
3.4.4. Üstü Kapalı İfadeler (İmalar).....	126
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	131
KAYNAKÇA	135
ÖZGEÇMİŞ.....	145

ÖZET

Bu çalışmada belli bağlamlarda, belli temalar etrafında benzer söylemler üretildiği; bireylerin benzer yapıları, benzer anlamları üretmek için kullandıkları savı ileri sürülmektedir. Bu doğrultuda kurumsal bir söylem olan mahkeme salonu söylemi, belli bir bağlamda bireylerin konumlarına göre gerçekleştirdikleri “söylemler” bakımından incelenmeye elverişlidir. Bu bağlamda mahkeme salonu söyleminde sanıklar ve tanıklar tarafından kullanılan dilin söz varlığının, yapı ve ifade bakımından gösterdiği özelliklerin söylem çözümlemesi temelinde tespit edilebileceği düşünülmektedir.

Çalışmanın amacı; genel anlamda, belli bir bağlamda, bir tema etrafında bireylerin konumlarına göre gerçekleştirdikleri dil tercihlerini göstermektir. Özel anlamda ise bu çalışmada, mahkeme salonu söyleminde sanık ve tanık söylemlerinin betimlenmesi amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda sanık ve tanık ifadelerini sözcük, söz dizimi ve sözce düzeyinde; her açıdan ve bütüncül bir şekilde incelemek için bir plan tasarlanmıştır. Çalışmada söylem çözümlemesi temelinde söz bilimi, edim bilimi, konuşma çözümlemesi alanlarından faydalanılmıştır. Ayrıca gerekli görülen yerlerde bazı sözcük seçimleri, dil yapıları, ifade biçimleri yüzde ve frekanslarla da gösterilmiştir. Çalışmada, “Yassıada Davaları”nın Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından yayımlanan duruşma tutanaklarından seçilen üç dava metni incelenmiştir. İnceleme bölümü; her dava için “Genel Özellikler”, “Dil Bilgisel Analiz / Dil Bilgisel Özellikler” ve “Retorik Analizi / Söylemsel Özellikler” olmak üzere üç ana başlık altında hazırlanmıştır. Üç aşamada gerçekleştirilen analiz ile sanıklar ve tanıklar tarafından kullanılan sözcük seçimleri, dil yapıları, ifade biçimleri belirlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mahkeme salonu söylemi, sanık ifadesi, tanık ifadesi, söylem çözümlemesi.

ABSTRACT

In this study, it is argued that in certain contexts, similar discourses are produced around certain themes, and that individuals use similar structures to produce similar meanings. In this direction, the courtroom discourse, which is an institutional discourse, is suitable to be examined in terms of the “discourses” made by individuals according to their positions in a certain context. In this context, it is thought that the features of the language used by the defendants and witnesses in courtroom discourse in terms of vocabulary, structure and expression can be determined on the basis of discourse analysis.

The aim of the study; in general terms, it is to show the language preferences of individuals according to their position in a certain context, around a theme. Specifically, in this study, it is aimed to describe the discourse of the defendant and the witness in the courtroom discourse. In this direction, a plan has been designed to examine the statements of the defendant and witnesses at the level of vocabulary, syntax and utterance from every angle and in a holistic way. In the study, the fields of rhetoric, pragmatics and conversation analysis were used on the basis of discourse analysis. In addition, where necessary, some word choices, language structures, expressions are shown with percentages and frequencies. In the study, three case texts selected from the trial records of the “Yassıada Cases” published by the Grand National Assembly of Turkey were examined. The review section has been prepared for each case under three main headings: “General Characteristics”, “Grammatical Analysis / Grammatical Features” and “Rhetorical Analysis / Discursive Features”. With the analysis carried out in three stages, the choice of words, language structures and expressions used by the defendant and the witnesses were tried to be determined.

Keywords: Courtroom discourse, defendant’s statement, witness testimony, discourse analysis.

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo Nr.	Tablo Adı	Sayfa Nr.
1	Berger'in Retorik Türleri Sınıflaması.....	19
2	KD'deki Sanıkların ve Tanıkların En Sık Kullandıkları Fiiller.....	56
3	BD'deki Sanıkların ve Tanıkların En Sık Kullandıkları Fiiller	57
4	VŞYD'deki Sanıkların ve Tanıkların En Sık Kullandıkları Fiiller.....	58
5	KD'deki Sanıkların ve Tanıkların En Sık Kullandıkları İsimler	60
6	BD'deki Sanıkların ve Tanıkların En Sık Kullandıkları İsimler	61
7	VŞYD'deki Sanıkların ve Tanıkların En Sık Kullandıkları İsimler	62
8	KD'deki Sanıkların ve Tanıkların Kullandıkları Cümle Türleri.....	72
9	BD'deki Sanıkların ve Tanıkların Kullandıkları Cümle Türleri.....	73
10	VŞYD'deki Sanıkların ve Tanıkların Kullandıkları Cümle Türleri.....	74
11	KD'deki Sanıkların ve Tanıkların Kullandıkları Birleşik Cümle Çeşitleri.....	76
12	BD'deki Sanıkların ve Tanıkların Kullandıkları Birleşik Cümle Çeşitleri.....	77
13	VŞYD'deki Sanıkların ve Tanıkların Kullandıkları Birleşik Cümle Çeşitleri	77
14	KD'deki Sanıkların ve Tanıkların Zaman Ekleri Kullanımı.....	86
15	BD'deki Sanıkların ve Tanıkların Zaman Ekleri Kullanımı.....	86
16	VŞYD'deki Sanıkların ve Tanıkların Zaman Ekleri Kullanımı	87

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil Nr.	Şekil Adı	Sayfa Nr.
1	KD'deki Sanıkların Sözcük Seçiminin Kelime Bulutu ile Gösterimi.....	52
2	BD'deki Sanıkların Sözcük Seçiminin Kelime Bulutu ile Gösterimi.....	53
3	VŞYD'deki Sanıkların Sözcük Seçiminin Kelime Bulutu ile Gösterimi	53
4	KD'deki Tanıkların Sözcük Seçiminin Kelime Bulutu ile Gösterimi	54
5	BD'deki Tanıkların Sözcük Seçiminin Kelime Bulutu ile Gösterimi.....	55
6	VŞYD'deki Tanıkların Sözcük Seçiminin Kelime Bulutu ile Gösterimi	55

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik Nr.	Grafik Adı	Sayfa Nr.
1	Sanıkların Cümle Türleri Kullanım Yüzdeleri	75
2	Tanıkların Cümle Türleri Kullanım Yüzdeleri	75
3	Sanıkların ve Tanıkların Olumsuzluk İşaretleyicileri Kullanım Yüzdeleri	108

KISALTMALAR LİSTESİ

BD	: Bebek Davası
Bk.	: Bakınız
CCDA	: Cultural Critical Discourse Analyse
CDA	: Critical Discourse Analyse
Çev.	: Çeviren
ESÇ	: Eleştirel söylem çözümlemesi
Haz.	: Hazırlayan
KÇ	: Konuşma çözümlemesi
KD	: Köpek Davası
KESÇ	: Kültürel Eleştirel Söylem Çözümlemesi
N	: Nesne
Ö	: Özne
S1	: Sanık 1
S2	: Sanık 2
S3	: Sanık 3
S4	: Sanık 4
T1	: Tanık 1
T10	: Tanık 10
T11	: Tanık 11
T12	: Tanık 12
T13	: Tanık 13
T14	: Tanık 14
T15	: Tanık 15
T16	: Tanık 16
T17	: Tanık 17
T18	: Tanık 18
T19	: Tanık 19
T2	: Tanık 2
T20	: Tanık 20
T3	: Tanık 3
T4	: Tanık 4
T5	: Tanık 5
T6	: Tanık 6
T7	: Tanık 7
T8	: Tanık 8

T9 : Tanık 9
TDK : Türk Dil Kurumu
vd. : ve diğerleri
VŞYD : Vinileks ve Standart Şirketleri Yolsuzluğu Davası
Y : Yüklem
YT : Yer Tamlayıcısı
Z : Zarf

GİRİŞ

Söylem bağlamda dil kullanımıdır ya da dili bağlamda ele almak söylemdir. Söylem, sözün zamansal ve uzamsal inşasıdır. Söylemde ifadeyi üretim koşullarında anlamak; tarihsel ve toplumsal bağlam, zaman ve mekân önemlidir. Bu bağlamda söylem, yapısal ve içeriksel tutarlılığı olan ve sosyal bağlamda bireylere anlamı inşa etmeye olanak tanıyan dilsel malzemenin aracıdır. Varoluşsal bağlamlar, dilsel dizilimlerle anlatılmakla birlikte salt durum bağlamları, bunların anlamlarını bir ölçüde belirleyen özellikler sunar. Bağlamsal durum; özel konuşma kuralları ile mahkeme salonu, hastane, derslik gibi kurumların toplumsal yapısı ya da lokanta, alışveriş gibi gündelik yaşam ortamı olabilir. Bağlam olarak durumlar; geniş ve genel, toplumsal ya da toplum bilimsel bir belirleyiciler kümesidir. Bu belirleyiciler; büyükçe metin birimlerinin geleneksel özelliklerini, söylemin tartışmaya ve inandırmaya yönelik yapılarını biçimlendirir (Kocaman, 1996: 29). Dil toplum bilimi ve toplum dil bilimi, durum bağlamlarının bir tipolojisini sunar: iletişim düzeni içerisinde “katılımcıların oynadığı roller, iletişim içeriğinin üretimini ve anlaşılmasını sınırlar” (Sebeok, 1986’dan aktaran: Kocaman, 1996: 29).

Söylemler, onu üreten bireyleri ve üretildikleri ortamı ya da bağlamı yansıtırken bireyler ya da bağlamlar da o söylemi yansıtır. Kullanılan dile bakarak söylemin nerede, hangi bağlamda söylendiği ya da ortama ve bağlama bakarak orada nasıl bir dil kullanılabileceği yorumlanabilir. Bu konuda farklı bağlamlar üzerine yapılan çeşitli çalışmalarda birtakım ölçütler olduğu ortaya konmuştur¹. Bu açıdan bakıldığında belli bağlamlarda, sahip olunan role bağlı olarak belirli dilsel yapılar, söylemler üretildiği söylenebilir. Bu doğrultuda Haberland ve Mey’in (1977’den aktaran: Kocaman, 1996) “Hangi tümce, hangi dil belli bir eyleme uygundur?” şeklinde yönelttiği soru şöyle genişletilebilir ya da değiştirilebilir: “Hangi cümle, hangi sözce, hangi dil belli bir bağlama uygundur?” ya da “Belli bir bağlamda hangi cümleler, yapılar, sözceler kullanılır?”, “Belli bir durumsal bağlamda, aynı role / konuma sahip bireyler, söylemlerini benzer yapı ve kullanımlar; farklı role / konuma sahip bireyler, farklı yapı ve kullanımlar üzerinden mi inşa ederler?”.

Çalışmanın Gerekçesi ve Önemi

Söylem, bütün bilinen diğer özelliklerinin yanında, sosyal bilim araştırmaları için çeşitli veriler ortaya koymaya elverişli bir çalışma alanıdır. Dilin bireysel kullanımını ya da her türlü

¹ Daha fazla bilgi ve örnekler için bk. Eyüpoğlu, A. (2012). “Cinsel İstismar Mağduru Çocuk İfadelerinin Ölçüt Bazlı İçerik Analizi (CBCA)”, *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 1(1), 1-21; Tanrıvere, U. (2016), *İntihar Mektuplarının Psikodilbilimsel İçerik ve Tür Özellikleri Bağlamında İncelenmesi: Adli Dilbilimsel Bir Yaklaşım*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi - Fen Bilimleri Enstitüsü; Tanrıvere, Utku (2019), “Adli Dilbilim Dünyası, Bugünü, Yarını”, 1. Uluslararası Adli Bilimler Kongresi, Poster Sunum.

eylemi üretim koşulları içinde incelemek, söylem çözümlemesi yapmaktır. Söylem çözümlemesinde, kişilerin ve kurumların belirli sosyal ve kültürel ortamlarda dili nasıl kullandıkları ve bu kullanım doğrultusunda kendi gerçeklerini nasıl yarattıklarıyla ilgilenilir. Bu doğrultuda bu çalışmanın tezi şöyledir: İnsanlar belli bağlamlarda ürettikleri cümleleri hem yapı hem de anlam bakımından tekrar edebilir. Bir başka deyişle belli bağlamlarda, belli temalar etrafında dilde benzer cümleler, sözceler, söylemler üretilir; insanlar benzer yapıları, benzer anlamları üretmek için kullanır. Örneğin; iki arkadaşın karşılaşması bağlamında aşağı yukarı şöyle bir konuşma gerçekleşir:

A: Merhaba.

B: Merhaba.

A: Nasılsın?

B: İyiyim, teşekkürler. Sen nasılsın?

A: Ben de iyiyim. Teşekkür ederim.

Bütün bunlardan hareketle belli bir bağlamda konuşanların aynı / ortak / benzer yapıları kullandığının gösterilebileceği öngörülmektedir. Çalışmanın odaklandığı temel sorular: “Belli bir bağlamda, bir tema etrafında bireylerin konumlarına göre gerçekleştirdikleri dil tercihleri aynı mıdır? Belli bağlamlarda bireyler yapı, ifade ve söz varlığı bakımından benzer ifadeler mi kullanırlar?” şeklindedir. Bu çalışmada belli bağlamlarda, belli temalar etrafında benzer söylemler üretildiği; bireylerin benzer yapıları, benzer anlamları üretmek için kullandıkları savı ileri sürülmektedir. Bu doğrultuda kurumsal bir söylem olan mahkeme salonu söylemi, belli bir bağlamda bireylerin konumlarına göre gerçekleştirdikleri “söylemler” bakımından incelenmeye elverişlidir. Bu bağlamda mahkeme salonu sürecinde sanıklar ve tanıklar tarafından kullanılan dilin söz varlığının, yapı ve ifade bakımından gösterdiği özelliklerin söylem çözümlemesi temelinde tespit edilebileceği düşünülmektedir. Çalışmada; sanıklar ve tanıklar tarafından kullanılan dil yapılarının, ifade biçimlerinin belirlenmesini sağlayacak bir yöntem geliştirmenin mümkün olup olmayacağı konusunda bir arayış da ortaya konmaya çalışılmıştır. Sonuçların gelecek çalışmalarda hem hukuk söylemi hem hukuk gösterge bilimi hem de dil bilimi (adli dil bilimi) alanında kullanılabileceği düşünülmektedir. Yine aynı sonuçlar, farklı temalarda / bağlamlarda dil kullanımını sınırlandıran tutumlar olup olmadığını araştırılabilir kılacaktır.

“Türkçede görülmekte olan davaların izlenerek hem sözlü hem de ‘dava tutanağı’ olarak yazılı metinlerinin birlikte ele alınarak dilbilimsel yönden incelenmesine ilişkin çalışma bulunmamaktadır” (Karahan, 2013: 2). Dolayısıyla daha önce böyle bir araştırmanın yapılmamış olması çalışmanın özgünlüğü olarak yorumlanmaktadır. Ayrıca söylem çözümlemesinin “nasıl yapılacağına dair keskin ve net bir yönerge belirlemek ya da böyle bir yönergeyle araştırmayı yürütmek mümkün değildir. Bu durum söylem araştırmalarının birebir tekrarlanmasını kaçınılmaz olarak önlemektedir”. Bu durum “her araştırmanın özgünlüğünü de beraberinde getirmektedir” (Aygül, 2012: 194).

Çalışmanın Amacı

Söylem çözümlemesinin amacı ve işlevi, yaptığı çözümleme biçimi ile tanımlanır. Günay (2013: 51), söylem çözümlemesi ile konuşan kişinin söylediklerinin yanı sıra söylemek istediklerinin ya da istemediklerinin de saptanmasının amaçlandığını vurgular. Çelik ve Ekşi (2008: 109), söylem çözümlemesinde ana amacın anlamlandırma ya da yorumlama olduğunu belirtir. Vericinin kendi öznelliğini, özgünlüğünü, bireysel düşüncesini sözcüne nasıl yansıttığını ortaya koymak için söylem çözümlemesi yapıldığını belirten Günay’a (2013: 235) göre “söylem çözümlemesinin en temel amacı, vericinin söylemde geçen bir durumla ilgili bilgilerini, kendisi ya da alıcısı ile ilgili yaklaşımlarını ortaya koymaktır”.

Genel anlamda çalışmanın amacı, belli bir bağlamda, bir tema etrafında bireylerin konularına göre gerçekleştirdikleri dil tercihlerini göstermektir. Özel anlamda ise bu çalışmada, mahkeme salonu söyleminde sanık ve tanık söylemlerinin betimlenmesi amaçlanmaktadır. Amaç kapsamında çalışmanın hedefleri şu şekilde sıralanabilir:

- Mahkeme salonu söyleminde sanıklar ve tanıklar tarafından kullanılan söz varlığını tespit etmek.
- Mahkeme salonu söyleminde sanıklar ve tanıklar tarafından en çok hangi yapıların, biçimlerin hangi işlevde, ne sıklıkta ve ne amaçla kullanıldığını göstermek.
- Mahkeme salonu söyleminde sanıklar ve tanıklar tarafından kullanılan söz varlığı, yapılar ve biçimler arasında anlamlı farklılık olup olmadığını tespit etmek.
- Elde edilen malzemeden hareketle sanıkların ve tanıkların söylemlerini etkileyen özellikleri tespit etmek.
- Bütün bunlara bakılarak mahkeme salonu söyleminde sanıkların ve tanıkların söylemlerinin kendilere özgü nitelikleri ile ilgili bir örüntü belirlenip belirlenemeyeceğini, genelleme yapıp yapılamayacağını ortaya koymak.
- Dava okuma süreçlerinde tutulan yola katkıda bulunacak ölçütler geliştirmek.

Çalışmada, mahkeme salonu söyleminde sanıkların ve tanıkların kullandıkları sözcük seçimlerinin, dilsel yapıların, ifade biçimlerinin belirlenmesi amaçlandığından katılımcıların bilgi sunma, aktarma desenlerini sorgulama tamamlanana kadar nasıl oluşturdukları betimlenmiştir. Çalışmada, bir “hukuki söylem türü” olan mahkeme salonu söylemi konusunda –mahkeme salonu söyleminde sanık ve tanık söylemleri üzerine- genel bir çerçeve de oluşturulmak istenmektedir.

Çalışmanın Yöntemi

Söylem çözümlemesinde, her türlü konuşma ve metin söylem için veri olarak ele alınabilir (Aygül, 2012: 195). Söylem çözümlemesinde kullanılan metinler; haber raporları, şirket

açıklamaları ve raporları, akademik makaleler gibi resmi yazılı kayıtlardan oluşabilir; konuşmalar, odak grup tartışmaları ve bireysel görüşmeler gibi sosyal etkileşimlerin dökümleri veya medyadaki TV programları, reklamlar, dergiler ve romanlar olabilir (Elliot, 1996: 65). Mil (2007'den aktaran: Çelik ve Ekşi, 2008: 111); söylem çözümlemesinde, görüşmelerden elde edilen verilerin dışında dilin yapısı gereği yazılı metinler de kullanılabileceğini ancak bu yazılı metinlerden her birinin analiz edilmeye olanak sağlayacak şekilde oluşturulması, ayrıca kendi içinde bir bütünlüğü ve tutarlılığı olması gerektiğini vurgular. Kısacası söylem çözümlemesinde yazılı, sözlü ya da sözsüz her türlü malzeme ya da metin, inceleme nesnesi, araştırma konusu olabilir. Söylem çözümlemesi, örneklem seçimi bakımından da geleneksel araştırma yöntemlerinden ayrılır (Sözen, 1999: 91). Örneklem büyüklüğü, söylem çözümlemesinde –genellikle- önemli bir konu değildir; çünkü asıl önemli olan dilin kullanım şeklidir ve dilsel örüntülemadaki büyük farklılıklar az sayıda insandan ortaya çıkabilir (Elliot, 1996: 65). Elliot (1996: 65), bu nedenle daha büyük bir örneklem boyutunun analitik sonuca katkıda bulunmak yerine yalnızca analitik görevi yönetilemez hale getirebileceğini belirtir. Ona göre araştırma soruları, örneklem yaklaşımını yönlendirmelidir ve bu noktada “temsiliyet” anahtar kriterdir (Elliot, 1996: 66).

Mahkeme salonu söyleminde sanık ve tanık söylemlerinin betimlenmesinin amaçlandığı bu çalışmada, “Yassıada Davaları”nın Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından yayımlanan duruşma tutanaklarından² seçilen 3 dava metni incelenmiştir (TBMM, Yassıada Davaları). Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından 27 Mayıs 1960 günü yapılan hareketten sonra, iktidar sorumlularını yargılamak ve suçluları cezalandırmak amacı ile Yassıada’da görülen davalara genel olarak “Yassıada Davaları” denilmektedir. Yassıada Davaları, 14 Ekim 1960 günü başlamış ve hükümlerin okunduğu 15 Eylül 1961 günü son bulmuştur. 203 günde 872 oturum yapılmıştır. Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes ile hükümet üyeleri, DP yöneticileri ve milletvekilleri Yassıada’da hapsedilmiş, darbeyi gerçekleştiren cunta tarafından kurulan özel bir mahkemede yargılanmıştır. Yassıada mahkemeleri, darbe sonrası oluşturulan bir makam olan Yüksek Adalet Divanı’na kurulmuştur. Yassıada mahkemelerinde toplam 592 sanık 19 ayrı davadan yargılanmıştır. Bunlardan “Değirmen Davası”, zaman aşımı bakımından düşmüş; 17’si de en önemli dava olan “Anayasayı İhlâl Davası” ile birleştirilmiştir. Davalarda 1068 tanık dinlenmiştir. Yassıada’da görülen davalar şunlardır:

1. Anayasayı İhlâl Davası
2. Köpek Davası
3. 6 - 7 Eylül Davası

² Mahkemelerde duruşma sırasında zabıt kâtipleri tarafından yazılan dava ile ilgili her türlü bilginin kaydedildiği tutanaklara “duruşma tutanağı” denilir. Her duruşma için ayrı bir tutanak düzenlenmesi konusu bir esasa bağlanmıştır. “Her davanın duruşması için zabıt kâtibinin tutanak düzenlemesi zorunludur. İş çokluğu gerekçesiyle de olsa daha önceden hazırlanmış veya çoğaltılmış tutanakların bu maksatla kullanılması Yargılama Yasasının buyurucu nitelikteki hükümlerine aykırıdır.” Duruşma tutanağının içeriğinin nasıl olması gerektiği, tutanak düzenleme esasları kanunlarda belirtilmiştir. Tutanağın şekil yönünden mahiyeti Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu’nun (CMUK) 265. maddesinde düzenlenmiştir (Ertuğrul, 1974; Duruşma Tutanağı (t. y.), <https://kararara.com/forum/viewtopic.php?f=21&t=12837>).

4. Bebek Davası
5. Vinileks ve Standart Şirketleri Yolsuzluğu Davası
6. Zimmet ve İrtikâp Davası
7. Arsa Davası
8. Gemi Davası
9. Un Değirmeni Davası
10. Döviz Tahsisi Davası
11. Örtülü Ödenek Davası
12. Radyo Davası
13. Topkapı Olayları Davası
14. Çanakkale ve Geyikli Davası
15. Kayseri Olayları Davası
16. Demokrat İzmir Gazetesinin Tahribi Davası
17. Ankara ve İstanbul Olayları Davası
18. İstimlâk Yolsuzluğu Davası
19. Vatan Cephesi Yolsuzluğu Davası (SDE, 2010; Topçu ve Akılmak Topçu, 2018).

Yassıada Davaları; öncelikle metinlerin yayımlanmış olması, herkesin erişimine açılmış olması dolayısıyla tercih edilmiştir. Ayrıca incelemeye esas olan tutanaklar, söylem çözümlemesi yapmaya uygun olarak zabıt kâtipleri tarafından diyalogların kaydı şeklinde oluşturulmuş; konuşmacılar belirtilerek söyledikleri olduğu gibi yazılmıştır. Çalışma için tutanaklara genel ağdaki TBMM sayfasından erişilmiş, bu çözümlemeler için “Köpek Davası (KD)” (TBMM, Yassıada Davaları – Köpek Davası, 2660), “Bebek Davası (BD)” (TBMM, Yassıada Davaları – Bebek Davası, 2666) ile “Vinileks ve Standart Şirketleri Yolsuzluğu Davası (VŞYD)” (TBMM, Yassıada Davaları – Vinileks ve Standart Şirketleri Yolsuzluğu Davası, 2667) seçilmiştir. Bu dava metnlerinin seçilmesinde süreç içerisinde birden fazla sanığın ve tanığın olması, bir bilirkişinin bulunması, dava konularının genel olarak bilinmesi, dava metninin hacmi, tema farklılıkları gibi hususlar etkili olmuştur. Ele alınan davalar ana tema bakımından farklılık göstermektedir. Köpek Davası siyasi, Bebek Davası şahsi, Vinileks ve Standart Şirketleri Yolsuzluğu Davası ise kurumsal bir tema etrafında şekillenmiştir. Ayrıca bu davalar farklı türdeki ilişkiler üzerine kurulmuştur. Köpek Davası’nda devlet-kurum ilişkisi, Bebek Davası’nda bireysel ilişkiler, Vinileks ve Standart Şirketleri Yolsuzluğu Davası’nda şahıs(lar)-kurum ilişkisi hâkimdir.

Söylem çözümlemesinde incelemenin ve veri analizinin nasıl yürütülmesi gerektiği ile ilgili farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Ancak genel olarak söylem çalışmalarında bağlamın ve -iletişimde dinleyicinin pasif olmadığı belirtilerek- alıcının öneminin vurgulandığı; araştırma amacının, odağın, bağlamdan anlaşılanın söylem yaklaşımını belirlediği görülmektedir. İngiliz okulunun eleştirel söylem çözümleme yaklaşımında; cümledeki özne, yüklem, nesne gibi birimler arasındaki dil bilgisel ilişkiler, bunların anlamsal rolleri, söz dizimsel yapılar, sözcük seçimleri ve

birimlerin toplumsal işlevleri de göz önünde tutulmaktadır. Fransız ekolünün söylem çözümleme yaklaşımında ise sözceleme durumu, kiplikler ve toplumsal uzam gibi durumlara da dikkat edilmektedir (Yüksel, 2004; Potter, 1996'dan aktaran Çelik ve Ekşi, 2008; Baş ve Akturan, 2013; Günay, 2013; Karahan, 2013).

Bu çalışmadaki inceleme nesnesinin özellikleri (hem söz bilimsel bir metin hem bir konuşma metni hem bir hukuk metni vb.) ve çalışmanın amacı göz önüne alındığında bu araştırma; hem söylem incelemesine hem üslup ya da biçim incelemesine hem söz bilimsel incelemeye hem adli dil bilimsel incelemeye hem de gösterge bilimsel (hukuk) incelemeye yakındır. Bu noktada ilk olarak büyük bir yöntem sorunu ile karşılaşmış ve böyle bir metni inceleyebilmek adına bir yöntem arayışına girilmiş; mahkeme salonu söyleminde sanıklar ve tanıklar tarafından hangi sözcüklerin, dil yapılarının, ifade biçimlerinin vb.nin sıklıkla kullanıldığını bütüncül bir şekilde incelemeye yönelik bir yöntem geliştirmek hedeflenmiştir. Bu doğrultuda metin, söylem, üslup ile ilgili çeşitli araştırmalar incelenmiş ve değerlendirilmiştir. Bazı çalışmalarda metindeki önemli bilgileri belirlemede tek bir kuram ya da yöntemin sunduğu bakış açısının yetersiz kalabileceğinin, metnin anlamsal ve / veya biçimsel olarak nasıl yapılandırıldığını açıklayan diğer kuramların ya da yöntemlerin sunduğu olanaklardan da faydalanmak gerektiğinin ifade edildiği görülmüştür (Günay, 2017; Aydın ve Doğan, 2020). Mahkeme salonu söyleminde sanık ve tanık ifadelerinin incelenmesinde de inceleme nesnesinin özellikleri ve araştırma amacı doğrultusunda birkaç yöntemin bir arada kullanıldığı karma modeller uygulanabileceği kabul edilmiştir.

Araştırmalar sonucunda, inceleme nesnesinin tek bir yöntemle analiz edilmesi yerine karma bir yöntem geliştirilmiştir. Çalışmada söylem çözümlemesi temelinde söz bilimi, edim bilimi, konuşma çözümlemesi alanlarından faydalanılmış; ayrıca verilerin sunulmasında gerekli görülen yerlerde betimleyici istatistik kullanılmıştır. Çalışmada konuşma çözümlemesinin³ temel araştırma alanlarından olan dizi düzeni mekanizması üzerinden bir inceleme yapılmıştır. Bu bakımdan tutanaklarda yer alan ifadeler doğrultusunda sıralı çift oluşturan soru - cevaplarda yanıtlar üzerinden bir inceleme yapmak hedeflenmiştir. Sanık ve tanık ifadeleri, inceleme ve çözümlemeler için soru – cevaplar bağlamında kesitlere ayrılmıştır. Söz bilimsel olarak kanıtlama ve inandırma ile ilgili hangi yapıların, kiplik işaretleyicilerinin kullanıldığı incelenmiştir. Edim bilimi çerçevesinde ifadeler (sözcükler), konuşma bağlamına göre incelenerek ifadelerle kullanıldıkları bağlam ve durumlar arasındaki bağlantıların ortaya konmasına çalışılmıştır. Mahkeme salonu söyleminde jest ve mimikler, vurgu ve tonlama, duraklamalar da inceleme açısından önemli bir

³ Mahkeme salonu söylemi ile ilgili çalışmalarda genel olarak konuşma çözümlemesi teriminin kullanıldığı görülmektedir. Ancak mahkeme salonu söylemi üzerinde yapılacak çalışmaların temelindeki yöntem için konuşma çözümlemesinden ziyade söyleşi çözümlemesi demek daha doğru olabilir. Çünkü burada genellikle iki kişinin konuşması söz konusudur ve söz sırası alma düzeni tamamen hâkimin kontrolündedir. Bu, gündelik konuşmalardan da diyaloglardan da farklı bir durumdur. Zira -ileride daha detaylı açıklanacağı üzere- burada, karşı tarafın hâkime gerçek anlamda soru sorma olasılığı yoktur. Soru sorma ve sorgulama, konuşma sırası hâkimin kontrolündedir.

yere sahip olsa da bu çalışmada eldeki verilerle bu hususları da incelemeye dâhil etmek mümkün olmamıştır. Çalışmada aşağıdaki sorulara cevap bulmak amaçlanmıştır:

- Sanıklar ve tanıklar tarafından en sık kullanılan sözcükler ve bunların özellikleri nelerdir?
- Sözcük seçimi ve en sık kullanılan sözcükler bakımından sanıklar ve tanıklar arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılık var mıdır?
- Sanıklar ve tanıklar tarafından daha çok hangi işlevsel sözcükler (sıfat, bağlaç vb.), hangi bağlamlarda kullanılmıştır?
- Sanıklar ve tanıklar tarafından en çok hangi dilsel yapılar, biçimler tercih edilmiştir? Bunlar hangi işlevde ve ne amaçla kullanılmıştır?
- Dilsel yapılar ve biçimler bakımından sanıklar ve tanıklar arasında istatistiksel açıdan anlamlı farklılık var mıdır?
- Karşıdakini etkilemek amacıyla ne tür ifadeler tercih edilmiştir? Bunlar savunmacı mı, suçlayıcı mıdır?
- Olumsuzluk işaretleyicileri, etken – edilgen yapılar daha çok kimler tarafından, hangi bağlamda kullanılmıştır? Bu kullanımlar açısından sanıklar ve tanıklar arasında anlamlı farklılık var mıdır?
- Sanıklar ve tanıklar hangi bağlamlarda hangi kiplik işaretleyicilerini tercih etmiştir?
- Sanıkların ve tanıkların kiplik işaretleyicileri kullanımı ve kullanım sıklıkları ile ilgili bir genelleme yapılabilir mi?
- Bütün bunlara bakılarak mahkeme salonu söyleminin kendine özgü nitelikleri ile ilgili bir örüntü belirlenebilir mi, genelleme yapılabilir mi?

Bu doğrultuda mahkeme salonu söylemini betimlemek amacıyla sanık ve tanık ifadelerini - bunları birer metin kabul ederek- sözcük, söz dizimi ve sözce düzeyinde; her açıdan ve bütüncül bir şekilde incelemek için bir plan tasarlanmıştır. Sonuç olarak inceleme bölümü; her dava için “Genel Özellikler”, “Dil Bilgisel Analiz / Dil Bilgisel Özellikler” ve “Retorik Analizi / Söylemsel Özellikler” olmak üzere üç ana başlık altında hazırlanmıştır. Bu başlıklar arasında bir geçişkenlik oluşmuştur. Metnin dilsel özellikleri olarak söz dizimi düzeyinde ele alınan eksilteli yapılar ve karma kuruluşlu cümleler aynı zamanda söz dizimsel kiplik işaretleyicileridir. Duruşmanın konusu, yeri, zamanı, süresi; sanıklara ve tanıklara ait bilgiler ile dava metnine ilişkin değerlendirme genel özelliklerin verilerini oluşturmaktadır. “Dil Bilgisel Analiz / Dil Bilgisel Özellikler” başlığı “Sözcük Düzeyi” ve “Söz Dizimi Düzeyi” olmak üzere iki alt başlık altında planlanmıştır. Sözcük seçimi, en sık kullanılan sözcükler, en sık kullanılan isimler ve fiiller ile sıfat, bağlaç ve ünlem kullanımı “Sözcük Düzeyi”; unsur dizilişi ve kuruluş ilişkisi, birleşik cümle çeşitleri, yan cümleler, eksilteli yapılar, karma kuruluşlu metin cümleler, dil bilgisel eylem zamanları “Söz Dizimi Düzeyi” başlığı altında ele alınmıştır. Araştırmanın üçüncü aşaması ise “Retorik Analizi / Söylemsel Özellikler” bölümüdür. Metindeki retoriksel unsurların analizi, söylemin açığa çıkartılmasında oldukça işlevseldir. Dinleyici etkilemek için kullanılan ifadeler, etken - edilgen yapılar, olumsuzluk

işaretleyicisi kullanımı, sözcüksel ve söylemsel kiplik işaretleyicileri retorik analizi verilerini oluşturmaktadır. Ayrıca gerekli görülen yerlerde bazı sözcük seçimleri, dil yapıları, ifade biçimleri yüzde ve frekanslarla da gösterilmiştir. Üç aşamada gerçekleştirilen analiz ile sanıklar ve tanıklar tarafından kullanılan sözcük seçimleri, dil yapıları, ifade biçimleri belirlenmeye çalışılmıştır.

“Dava Metinlerine Söylem Çözümlemesi Bağlamında Bir Yaklaşım Denemesi: Yassıada Davaları Örneği” adlı bu çalışma, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde tezin konusu ile ilgili teorik bilgiler, sonraki bölümlerde ise dava metinlerinden elde edilen bulgular sunulmuştur. Birinci bölümde “Söylem”, “Söylem Çözümlemesi”, “Söylem Çözümlemesi Yaklaşımları / Kuramları / Yöntemleri”, “Alanyazında Söylem Çalışmaları”, “Hukuk Söylemi” ana başlıkları yer almaktadır. Farklı yaklaşımlar içinde ele alındığı için söylem kavramının farklı tanımları vardır. Bu tanımlar, söylemin çok boyutluluğu “Söylem”; söylem çözümlemesinde incelemenin nasıl yapıldığı ve yapılması gerektiği “Söylem Çözümlemesi” başlığı altında verilmiştir. Bu bölümün üçüncü kısmında önce söylem yaklaşımları, kuramları ya da yöntemlerinin ortaya çıkışından; bunlar arasındaki ortak noktalardan ve söylem çözümlemesine dair farklı görüşlerden kısaca söz edilmiştir. Daha sonra çalışmada yararlanılan söylem çözümlemesi yaklaşımlarından / kuramlarından / yöntemlerinden bahsedilmiştir. Bu çerçevede “Konuşma Çözümlemesi”, “Edim Bilimi” ve “Söz Bilimi” alt başlıklarında bu yöntemler kısaca açıklanmış; bunların söylem incelemesindeki yeri gösterilmeye çalışılmıştır. “Alanyazında Söylem Çalışmaları” başlığı altında söylem ile ilgili yapılan çalışmalara değinilerek söylem incelemesinin çok boyutlu ve çeşitli olduğu, söylem çalışmalarının çok geniş bir alanı kapsadığı ifade edilmiş; çeşitli çalışmalarda dikkat edilen hususlar ve bu çalışma açısından niteliği belirtilmiştir. Öncelikle kısaca söylem türleri kavramından bahsedilen “Hukuk Söylemi” adlı kısımda bu söylem türünün temelde hukuk diline dayanan birtakım dil bilimsel işaretleri içinde barındırdığı; bu dilin işaretlerini, göstergelerini doğru bir biçimde anlayabilmek için hukuk söylemini anlamak gerektiği ifade edilmiştir. Bu bağlamda alt başlıkta adli dil biliminin ana ilgilerinden biri olan, bu çalışmanın temelini oluşturan “Mahkeme Salonu Söylemi” üzerinde durulmuştur.

Sanık ve tanık ifadelerinin çözümlenmesinden elde edilen bulgular, analiz ölçütleri doğrultusunda sunulmuştur. Bu doğrultuda ikinci bölüm “Genel Özellikler ve Dil Bilgisel Analiz / Dil Bilgisel Özellikler”, üçüncü bölüm “Retorik Analizi / Söylemsel Özellikler” başlıklarını taşımaktadır. Her dava, belirlenen inceleme planı doğrultusunda “Genel Özellikler”, “Dil Bilgisel Analiz / Dil Bilgisel Özellikler” ve “Retorik Analizi / Söylemsel Özellikler” olmak üzere üç başlık altında ele alınmış; bulgular, dava metninden alınan örneklerle desteklenmiştir.

Sonuç bölümünde ise tezin inceleme verileri yorumlanmış ve bunlara bağlı çeşitli öneriler sunulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SÖYLEM, SÖYLEM ÇÖZÜMLEMESİ VE HUKUK SÖYLEMİ

1.1. Söylem

Söylem kavramı, birçok bilim alanında ele alındığı için çok geniş bir kullanım alanına sahiptir ve bu yüzden sınırı tam çizilebilmiş değildir. Dolayısıyla söylemin birçok tanımı, birçok türü vardır. Her kuramın, yaklaşımın ya da araştırmacının ilgili kavramın bir yanını ön plana çıkararak belli bir tanım geliştirdiği söylenebilir (Günay, 2013: 25). Söylem kavramı, farklı kaynaklarda, sözcük düzeyinde söz, söyleniş, söylev; söz bilimi, etkili söz söyleme sanatı; anlatım biçimi, felsefe, görüş açısı, öğretici; ideoloji, kavramsal dizge; sözlü-yazılı anlatım türü, iletişim değerli birim; birey dili (ideolekt), biçem; dil, bakış açısı, sav, görüş vb. anlamlarda kullanılmıştır (Kocaman, 2003: 5-6).

Söylem kavramının cümle düzeyinde terminolojik tanımlamaları da yapılmıştır. Berke Vardar (2003: 179) bu terimi üç değişik biçimde tanımlamıştır: “1. Söz; dilin sözlü ya da yazılı gerçekleşmesi, konuşan bireyin kullanımı. 2. Sözce; bir ya da birçok tümceden oluşan, başı ve sonu olan bildiri. 3. Tümce sınırlarını aşan, tümcelerin birbirine bağlanması açısından ele alınan sözce”. Söylem kavramının metin dil biliminde yapısal yaklaşıma göre tanımını “tümce ötesi, tümceden büyük dil birimi” şeklinde yapan İmer ve diğerlerine (2011: 227) göre dilin toplumsal boyutu vurgulandığında söylem, “dilsel büyüklüğüne bakılmaksızın (tek sözcük, tümce, paragraf vb.) işlevsel iletişim değerli bir birim olarak tanımlanabilecek sözce”dir.

Söylem kavramının Türkçede olduğu gibi Batı dillerinde de birçok tanımı yapılmıştır. Günay (2013), *Söylem Çözümlemesi* adlı kitabında, bu kavramın Batı dillerine girmesinden bu yana, değişik dönemlerde, farklı yaklaşımlar doğrultusunda farklı tanımlamalar yapıldığını belirttikten sonra Dominique Maingueneau (1979’dan aktaran: Günay, 2013) tarafından tespit edilen söylemle ilgili altı değişik tanımı verir. Benzer türden bir sınıflandırmayı Georges-Elia Sarfati’nin (1999’dan aktaran: Günay, 2013) de yaptığını ve yedi değişik söylem tanımından söz ettiğini söyleyerek bu tanımları da aktarır. Ayrıca Christian Baylon’un (2003’ten aktaran Günay, 2013) da benzer türde söylem tanımlamaları yaptığını ve onun da altı değişik söylem tanımından söz ettiğini belirtir. Günay (2013: 25), bütün bunlardan ortaya çıkan temel durumları ise şöyle özetler: Dilsel bir birimle gerçekleşen söylem, bir şey hakkındadır ve alıcı, verici ve / veya konunun varlığını içerir. Özetle her söylemin bir öznesi, bir alıcısı ve bir konusu vardır. Bir söylem, vericiye ait güç

değerlerini; konuşma biçimi, tutumlar, davranışlar, yargılar, düşüngüsel tutumlar gibi vericinin kendi değer yargılarını yansıtır ve her söylemde verici bir bakıma yeniden kendini oluşturur. Söylem, “tutarlı bir dizgedir ve çoğunlukla iç ve dış bağlama gönderimde bulunur” (Günay, 2013: 25).

Bütün bunlardan hareketle Günay (2013: 25-26), söylemi, konuşan kişinin kendi sözceleme durumları içinde ürettiği bir dilsel edim olarak tanımlar. Ona göre söylem, aynı zamanda “vericinin alıcısını ikna etmeye yönelik bir söyleyemdir” (Günay, 2013: 343). Bu kavramın her durumda cümle ile özdeşleştirilemeyen ve cümleyi aşan, cümleötesi bir yapı olduğunu belirten Günay (2013: 26), her söylemin etkin olarak belli bir amaçla, belli bir uzamda bir verici tarafından üretildiğini ve kişilerarası iletişim ile etkileşimi sağlamakta kullanıldığını ifade eder.

Elbirlik ve Karabulut’a (2015: 48) göre ise söylem, en son anlamında “iddia ve hüküm içeren önermeler bütünüdür”.

Söylem; genel olarak belli bir bağlamda, belli bir amaçla üretilen dilsel edim ya da sözce olarak nitelendirilmektedir. Genel manada anlam yüklenen ve anlam çıkarılan her şey söylem olarak nitelendirilebilir. Ancak dilin söyleme dönüşmesi ya da söylem olarak nitelendirilebilmesi için alıcının algılaması, anlaması şarttır. “Anlamlı bir yapı olan, iletişimde kullanılan her şey söylem olarak değerlendirilebilir” (Günay, 2013: 66). Günay (2013: 67), bu bağlamda “söylem” için birçok örnek sıralar; bu örnekler içinde mahkeme tutanağı, polis kaydı, bireylerin başından geçen olayların bir başkası tarafından anlatımı, deneyimlerle ilgili açıklamalar, savunma tutanakları vb. yer almaktadır.

Sonuç olarak dil bilimi, siyaset bilimi, antropoloji gibi birçok bilim dalında ele alınan, disiplinlerarası bir kavram olan söylemin -bu yüzden- bütün bu alanlarda temel yaklaşıma bağlı olarak farklı yönünü ya da özelliğini ön plana çıkaran değişik tanımları yapılmıştır. Son tahlilde söylem, kısaca belli bir bağlamda gerçekleştirilen dil kullanımının sonucu ya da düşünsel / zihinsel tutumun söze yansısı şeklinde tanımlanabilir. Söylem, sözün zamansal, mekânsal ve bağlamsal inşasıdır.

1.2. Söylem Çözümlemesi

Söylem çözümlemesi, en basit anlatımı ile belli bir bağlam içinde üretilen dil kullanımının incelenmesidir. Söylem çözümlemesi, ayrıca “odağını anlamın değişkenliğine çeviren bir girişim olarak kabul edilmektedir” (Bakiler, 2012: 225). Söylem çözümlemesi; dili bir eylem, iletişim formu, sosyal pratik olarak görür ve böyle yorumlar (Çelik ve Ekşi, 2008: 106).

Söylem çözümlemesinin tanımlayıcı özelliklerinden biri, çok çeşitli ortamlara ve bağlamlara uygulanabilmesidir (Shuy, 2015: 822). Bu bakımdan söylem çözümlemesinde incelemenin ve özellikle veri analizinin nasıl yürütülmesi gerektiği ile ilgili farklı görüşler vardır. Ancak farklı görüşler olsa da bunlarda ortak olan bazı hususlar bulunmaktadır. Günay (2013: 83), gösterge bilimsel çözümleme ya da metin dil bilimindeki durum gibi, söylem çözümlemesinde de öncelikle bağlamın⁴ her zaman göz önünde bulundurulduğunu, yani bağlamın önemsendiğini belirtir. Çünkü “bir sözcüğün anlaşılması ve yorumlanması bağlama bağlıdır”; diğer yandan belli bir cümlemin oluşturduğu bağlam da bir sözcüğün bilinmesini sağlayabilir. Zira; “aynı sözce⁵, farklı bağlamda değişik anlam kazanır” (Günay, 2013: 83-84). Kocaman (2003: 10), söylem çözümlemesinde, bağlamın öneminin yanında söylemin bir süreç olması ile söz, anlam ve eylem arasındaki bağıntıları yönlendiren ilişkiler konusunda da uzlaşma olduğunu belirtir. Kocaman (2003: 9), söylem çözümlemesindeki ortak noktalardan birinin de kullanılan verilerin niteliği olduğunu ifade eder. Söylem çözümlemesinde toplanan verilerin analizinin genel olarak okuma / sınıflandırma, yorumlama ve yapılandırma aşamalarını kapsadığını belirten Baş ve Akturan (2013: 33) da veri analizinin sözcüklerin, cümlelerin ve bunlar arasındaki ilişkilerin yorumlanması, yapılandırılması ve makro yapılandırılmasını içerdiğini dile getirir. Aygöl (2012: 195), söylem çözümlemecilerinin “çoğu kez neyin veri olarak kabul edileceğine ve analizin nasıl yürütüleceğine dair farklı iddialarda bulunsalar da” söylemi çalışmanın tek bir yolunun olmadığı konusunda görüş birliğinde olduğunu vurgular.

1.3. Söylem Çözümlemesi Yaklaşımları / Kuramları / Yöntemleri

Söylem kavramının çok geniş bir alanda ele alınması, birçok bilim dalı içinde yer alması nedeniyle söylem çözümlemesi ile ilgili çeşitli kuramlar ve yöntemler geliştirilmiştir. Söylem çözümlemesinin Batı’da 1960’lardan sonra ivme kazandığını, üzerinde çok durulan ve yazılan bir alan haline geldiğini belirten Çakır (2014); bağlamın önemsenmesinden ve öncelenmesinden sonra dilin hep bağlamı içinde incelendiğini, bu konularda değişik düşünce ve kuramlar geliştirildiğini ifade eder. İnal (1996: 190); söylem çözümlemesinin ABD’de 1940’larda nicel bir yöntem olan içerik çözümlemesi ile başladığını, Avrupa’da ise gösterge bilimi, yorum bilimi (hermenötik) gibi yöntemlerle geliştiğini belirtir. Dijk (1985’ten aktaran: Solak, 2011: 3); ilk söylem çözümlemesi çalışmalarının metin ve konuşmanın yapıları içinde antropolojik, mikrososyolojik, psikolojik,

⁴ Bağlam kavramı dil bilimi, gösterge bilimi, söylem çözümlemesi gibi birçok alan tarafından incelemede dikkate alınır. “Çünkü bağlam incelenecek bütüncenin sınırlarını belirtir. Ancak bağlam kavramının sınırları farklı araştırmacılara göre değişebilmektedir”. Genel olarak bağlamı, “bir dilsel yapının yer aldığı diliçi ve dildışı ortam ya da her türlü dilsel birimin (sözcük, tümce, söylem, metin) içinde bulunduğu, yer aldığı diliçi dildışı öğeler olarak tanımlamak olasıdır” (Günay, 2013: 83). “Herhangi bir sözcenin (‘konuşma’) içinde geçtiği metin, sözceyi kimin, nerede, ne amaçla, kime karşı kullandığı (konuşanların birbirine karşı konumları), konuşma eyleminin toplumsal anlamı, vb. bu sözceler bağlamını oluşturur” (Kocaman, 1998’den aktaran: Günay, 2013: 84).

⁵ Bir sözce, bağlam içinde anlam ve değer kazanır. “Sözcede söylenen şey ile anlatılan şey her zaman aynı değildir. Söylenen şey, bir sözcenin iletişim ortamından bağımsız olarak taşıdığı anlamı belirtir. Bir bakıma tümceye denktir”. Anlatılan şey ise “bir söylem durumunda ilgili sözcenin taşıdığı içeriktir. Bir sözcenin söyleneni ile anlatılanı farklı da olabilir aynı da olabilir” (Günay, 2013: 83-84).

poetik, retorik, stilistik, folklorik, linguistik ve semiyotik işlevlerle ilgilenen yeni bir disiplinlerarası çalışma alanı olarak 1960'larda ortaya çıktığını dile getirir. Elbirlik ve Karabulut (2015: 33) ise söylem kuramlarının / yaklaşımlarının arka planında 1918'li yıllarda Almanya'da Wittgenstein, 1920'lerde ise Rusya'da Mikhail Bahktin çevresinde gelişen dil felsefesi ve dil bilimi teorilerinin yattığını belirterek asıl gelişmenin 1960'larda çoğu Fransız, bir kısmı İngiliz olan toplum bilimci, antropolog, psikanalist, dil felsefecisi, dil bilimci ve edebiyat teorisyeni "J. Austin (1961), J. Searle (1969, 1979), M. Foucault (1966, 1969, 1976), J. Derrida (1967, 1973, 1993), Levi Straus (1964, 1973, 1985), Althusser (1966), Michel Pêcheux (1969), J. Lacan (1970-1989), J. Kristeva (1969) vb. tarafından ortaya konan görüşlerle" gerçekleştiğini vurgular.

Zamanla söylem çözümlemesi ile ilgili üç değişik yaklaşımdan söz edildiğini ifade eden Günay (2013: 58); bunları "söylem araştırması olarak söylem çözümlemesi", "söyleşi araştırması olarak söylem çözümlemesi" ve "söylem üzerine özel bir bakış açısı olarak söylem çözümlemesi" şeklinde sıralar. Günay (2013: 58); söylem çözümleme biçimlerini "Toplumbilim ve Budunbilim Bağlamında Oluşan Kuramlar", "Dilbilime Bağlı Olarak Gelişen Yöntemler", "Felsefe İçerikli Çözümlemeler", "Sayılara Bağlı İncelemeler", "Ruhçözümleme Kuramı" olmak üzere beş ana başlık altında değerlendirir.

Fairclough (1992'den aktaran: Özer, 2011: 79) temelde eleştirel olan ve eleştirel olmayan söylem yaklaşımları şeklinde ikili bir ayrım yapar. Ona göre eleştirel söylem yaklaşımları, sadece söylemsel pratikleri tanımlamakla kalmaz; "güç / iktidar ilişkileri ve ideolojilerin söylemi nasıl şekillendirdiğini göstermeyi amaçlar" (Özer, 2011: 79). Eleştirel olmayan söylem yaklaşımları ise betimleyici ve açıklayıcıdır; "dilini veya iletişimin toplumdaki, sosyo-kültürel hayattaki işlevleri üzerinde durur" (Taylan, 2011: 67).

Angermüller (2006), "Avrupa'da Söylem Çözümlemesi" adlı makalesinde Avrupa'daki söylem çözümlemesine açıklık getirmek adına üç temel akımı diğerlerinden ayırmayı önermiş ve bunları "Fransız Akımı", "Alman Akımı" ve "Anglo-Sakson Akımı" olmak üzere üç ana başlık altında değerlendirmiştir. Bu ana akımların 1970'li yıllardan bu yana araştırmacıların özel kuramsal bir yönelim çerçevesinde bir araya geldiği "topluluklar (clusters)" tarafından desteklendiğini belirten Angermüller (2006: 4), bunları "Söylem Çözümlemesinde Fransız Ekolü", "Postyapısalcı Söylem Kuramı", "Eleştirel Söylem Çözümlemesi", "Yorumsal Söylem Çözümlemesi" başlıkları altında önemli temsilcilerine de değinerek kısaca açıklamış; yapılan çalışmalara da yer vermiştir. Angermüller (2006: 8), Avrupa'daki söylem çözümlemesini sonuç olarak Fransız formalizmi, Alman yorum bilgisi ve Anglosakson pragmatizmi şeklinde üç ana akım olarak tanımlamanın mümkün olduğunu ifade etmiştir.

Söylem çözümlemesi alanında, doğal ortamda geçen konuşmayı çözümlemeye yönelik çeşitli kuramlar ve yöntemler geliştirildiğini belirten Yemenici (1995), bu bağlamda üç temel yaklaşım

olarak nitelediği konuşma çözümlemesini, söylem çözümlemesini ve anlatı çözümlemesini ele almıştır. Bu kuramların temel özelliklerini açıklayan, bunları kültürlerarası iletişime katkıları açısından inceleyen Yemenici (1995: 164), söz konusu üç yaklaşımın da tasarlanmamış konuşmayı doğal akışı içinde incelediğini, dilsel etkileşimi düzenleyen ve yöneten kuralları ortaya çıkardığını vurgulamıştır. Çakır (2014) da söylem çözümlemesi kuramları olarak sıraladığı söylem kuramı, konuşma çözümlemesi, eleştirel söylem çözümlemesi, işbirliği ilkesi, işlevsel dil bilimi, varyasyon analizi vb.nde dilin bağlamından soyutlanmış bir çıktı değil de kendi kullanımı içinde bir süreç olarak analiz edildiğini belirtmiştir. Hymes'ın konuşma etnografisi, Goffman'ın çerçeve çözümlemesi, Gumperz'in yöntemi, konuşma çözümlemesi, değişke çözümlemesi gibi dile toplum dil bilimsel yaklaşımları inceleyen, bunların benzerliklerini, farklılıklarını ve eksikliklerini dile getiren Zeyrek (2003: 47); bunların her birine bir söylem çözümleme yaklaşımı denebileceğini belirterek söylemin sürekli olarak yenilenen, devingen bir olgu olduğunun altını çizmiştir.

Sonuç olarak söylem çözümlemesi ile ilgili çok çeşitli kuramlar, yöntemler geliştirildiği; terminoloji konusunda da bir görüş birliği olmadığı görülmektedir. Neredeyse söylem araştırmacısı kadar söylem çözümleme yöntemi bulunduğu ama zaman içinde bunların içinden belli başlı kuramlar çıktığı fark edilmektedir. Özellikle Batı literatüründe, söylem çözümlemesinin bir yöntem değil; bir çalışma disiplini, bir yaklaşım olduğu vurgulanmaktadır. Söylem çözümlemesinde tutarlı olmak kaydıyla birçok farklı nitel veya nicel yöntemin kullanılabileceği ya da karma yöntemler uygulanabileceği anlaşılmaktadır.

Bu çalışmada inceleme nesnesinin mahkeme söylemini belirlemeye yönelik dava metinleri olması sebebi ile konuşma çözümlemesi, söz bilimi ve edim bilimi yaklaşımları esas alınmıştır.

1.3.1. Konuşma Çözümlemesi

Konuşma çözümlemesi (KÇ), “toplum bilimlerinde konuşmayı insanların toplumsal yaşamının temeli olarak betimleyen, çözümleyen, anlamayı amaçlayan bir yöntemler bütünü ve yaklaşım” şeklinde tanımlanmaktadır (Sidnell, 2010'dan aktaran: Sert vd., 2015: 3). “Etkileşimde konuşmanın düzenini ve bu düzende ortaya çıkan sosyal eylemleri inceleyen bir yöntem ve yaklaşımlar bütünü” (Sert vd., 2015: 5) olan KÇ, “etkileşimde konuşmayı toplumsal hayatın merkezine alan, görgül (empirical) bir araştırma yöntemi” olarak da görülür (Sert ve Balaman, 2015: 55). Sözlü iletişimi inceleyen bir alan olan konuşma çözümlemesi, genel olarak insanların karşılıklı konuşmalarının bilimsel incelenmesi şeklinde nitelendirilebilir.

Sosyal yaşamın dinamiklerini, insanların birbirleriyle nasıl anlaştıklarını, ilişkilerini nasıl sürdürdüklerini, kurumların günlük rutinler ile nasıl devam ettirildiklerini anlamak; sosyal ortamlardaki doğal konuşmaların çözümlemeleri ile sağlanabilmektedir. KÇ, özellikle konuşma eylemi içinde bireyin aktardığı anlamların aktarılma biçimlerini, bu biçimlerin bireysel ve

toplumsal değişkenlerden nasıl etkilendiğini ve içeriklerini ele alır (Büyükkantarcıoğlu, 1998: 59). K, etkileşimi –zaten olduğu gibi- düzenli bir şey yapan “temel norm ve uygulamaları keşfetmek ve resmi, titiz, genelleştirilebilir bir şekilde tanımlamak için çabalar” (Sidnell, 2016: 2). Özetle, sosyal eylemin ayrıntılarını titizlikle, ampirik ve şeklen ele alabilecek doğal bir gözlem disiplini olarak başlatılan K, insanın sosyal hayatının temel ve kurucu bir özelliği olan konuşmayı tanımlamayı, analiz etmeyi ve anlamayı amaçlamaktadır (Sert ve Seedhouse, 2011: 1). Diğer bir deyişle K’nin amacı söz sırası, sıralı çift, onarım gibi temel dizisel yapılara bağlı olan konuşma düzeneğini tanımlamaktır (Sert vd., 2015: 20).

Konuşma çözümlemesinin daha çok antropologlar tarafından kullanıldığını vurgulayan Goodwin ve Heritage (1990); bu yaklaşım yeni yönlerle doğru ilerledikçe kurumlarda konuşmanın nasıl düzenlendiğini ve -iş ortamları gibi konuları araştırırken- farklı bağlam biçimlerinin birbirleriyle nasıl ifade edildiğini anlamak için antropologların çalışmalarına giderek daha fazla yaklaşıacağını belirtmişlerdir. Zira “bağlamın hem bir proje hem de katılımcıların eylemlerinin birer sonucu olduğu görüşüyle hareket eden” (Heritage, 1998: 4) konuşma çözümlemesi; kurumsal iletişim, ikinci dil öğretilimi, sınıf içi iletişim, psikoterapi, mahkeme salonu konuşmaları gibi alanlarda kullanılmaya başlanmıştır. Günlük konuşmalar üzerine yapılan çalışmalarda başarılı olduğunu kanıtlayan, aynı varsayımlarla kurumlardaki konuşmaları incelemeye başlayan K, hem sosyal etkileşimin dinamiklerini hem de mesleki iletişimin doğasını anlamada faydalı olmuştur (Heritage, 1998: 284; Atar, 2017: 17).

Sonuç olarak sosyoloji ve budun biliminin kesişiminde sistematik bir yaklaşım olarak 1960’lı yıllarda ortaya çıkan K, zamanla popülerliğini arttırmış; insan bilimi, uygulamalı dil bilimi, adli dil bilimi gibi farklı disiplinler içerisinde kendisine önemli bir yer edinmiş; sadece günlük konuşmada değil, dil bilimi, kurumsal iletişim, adli dil bilimi, konuşma terapisi gibi birçok alanda uygulanmaya başlanmış; çeşitli kurumsal etkileşim örneklerini çözümlemeye tercih edilen bir yöntem olmuştur (Sert vd., 2015: 5; Atar, 2017: 18).

1.3.1.1. Konuşma Çözümlemesinin Araştırma Alanları

Konuşma çözümlemesindeki dört önemli araştırma alanı; söz sırası alma, dizi düzeni, onarım ve yeğlemedir. Etkileşimi sağlayan bireyler söz sırası alma, dizi düzeni ve onarım yoluyla karşılıklı anlaşılabilirliği sağlarlar. Söz sırası almanın yapısı (söz sırası düzeni), etkileşimli konuşmada, K’nin merkezindedir. Dizi düzeni, onarım ve yeğleme; diğer temel kavramlardır. K’ye göre, etkileşimde bulunan bireyler; söz sırası alma, dizi düzeni, onarım gibi “dizisel düzen çeşitlerini kullanarak karşılıklı olarak oluşturdıkları anlamları ortaya koyar ve böylelikle öznelarasılıęı⁶ (intersubjectivity) sağlarlar” (Seedhouse ve Walsh, 2010’dan aktaran: Sert vd., 2015: 6). K

⁶ Görünęü bilimsel toplum biliminde, toplumsal ilişkilerin insanlarca karşılıklı etkileşim temelinde kurulduğu anlayışı. Genel olarak toplumsal ilişkilerin karşılıklı olarak kurulabilmesi.

içindeki dört önemli araştırma alanı olan söz sırası alma, dizi düzeni, onarım ve yeğlemeden özellikle söz sırası alma ve dizi düzeni bu çalışmada önemli bir yer tutmaktadır⁷. Bu araştırma alanları şöyledir:

Söz Sırası Alma: Söz sırası, etkileşimsel aktivitede konuşmanın başlangıcı ve bitişi olarak tanımlanabilir. Levinson (2013'ten aktaran: Sert vd., 2015: 10), etkileşimde konuşmanın sınırsız sayıda eylem ve projeden oluştuğunu belirtir. Sacks vd. (1974'ten aktaran: Sert vd., 2015: 10), bu eylemlerin hayata geçirilerek projelere dönüşmesinin ve etkileşimde konuşmanın devamının sağlanmasının söz sıralarının sürekli olarak alınıp paylaşıldığı bir düzenle gerçekleştiğini vurgular. “Önceki söz sırasıyla bağlantılı, sonraki söz sırasına etkileşim alanı yaratacak bu sürekli düzen, etkileşim içerisindeki paydaşlar tarafından söz sırası tasarımı (turn design) ile sürdürülmektedir” (Sert vd., 2015: 10). Söz sırası tasarımına şekil veren üç ilke dizi, eylem ve alıcıdır: “Bir dizi içerisinde (1) söz sırasının yeri, (2) işlevini ortaya koymak üzere yaptığı eylem ve (3) sözün kime yöneltildiği, söz sırası tasarımına şeklini veren temel öğelerdir” (Sert vd., 2015: 11)⁸. Bu söz sırası tasarımı, etkileşimi anlamak için çok önemlidir; zira konuşmacılar, bu üç ilke aracılığıyla bir sosyal eylem gerçekleştirirler (Atar, 2017: 19).

Söz sırası alma, etkileşimde konuşanların istedikleri eylemleri gerçekleştirebilmeleri için önemlidir. Konuşmaya yön veren söz sıraları, “söz sırası oluşturma birim(ler)i (SOB, Turn Construction Unit)” yoluyla yapılandırılmaktadır⁹. Konuşma esnasında söz sıraları sürekli değişim göstermekte ve buna bağlı olarak SOB da farklılaşmaktadır. Bir söz sırası oluşturabilmek için tek bir SOB yeterlidir. Söz sırası oluşturma birimleri söz sıralarını, söz sıraları da eylemleri oluşturur. Aynı söz sırası içindeki her bir SOB'un tamamlandığı noktaya “geçişe uygun nokta (GUN, Transition Relevance Place)” ya da “geçiş alanı” denir¹⁰. GUN'lar, alıcının söz sırasını almasıyla etkileşimin dinleyici tarafına geçişine olanak tanıyan fırsat alanlarıdır. Her bir SOB sonunda oluşan GUN, konuşucular arasındaki etkileşime bağlı olarak biçimlenmektedir. Sonuç olarak söz sıraları, “mükemmel bir düzen içerisinde alınır ve paylaşılır”; birbirini gelişigüzel bir şekilde takip etmez (Sert vd., 2015: 11-12).

⁷ Bu çalışmanın temel odağı mahkeme salonu söylemi bağlamında KÇ olduğu için, alan KÇ yönteminin tam bir açıklamasını engeller. KÇ yönteminin ayrıntılı bir açıklaması, teorik temelleri, verilerin toplanması ve işlenmesi hakkında daha fazla bilgi için bk. Sidnell, J. & Stivers, T. (Ed.) (2013), **The Handbook of Conversation Analysis**, Chichester, Wiley-Blackwell, UK; Have, P. (2007). **Doing Conversation Analysis**, 2nd Ed., Sage, London; Hutchby, I. ve Wooffitt, R. (2008), **Conversation Analysis**, 2nd Ed., Polity Press, Cambridge.

⁸ Dizi ilkesi, bir sözün etkileşimi başlatan mı, sürdüren mi yoksa bitiren mi olduğunu anlamaya; eylem ilkesi, diziler aracılığıyla konuşmacıların eylemleri nasıl gerçekleştirdiğine; alıcı ilkesi, sözün kime yöneltildiğine odaklanır (Atar, 2017: 19).

⁹ Schegloff (1996'dan aktaran: Sert vd., 2015: 11), “SOB'u ‘söz sırası oluşturabilen konuşma birimleri’ şeklinde tanımlamaktadır. Bu birimler sözcük, öbek, yantümce ya da tümce biçiminde olabilir”. “Söz sıraları içerisinde yer alan her bir SOB kendi başına anlamlı bir sözcedir” (Clayman, 2013'ten aktaran: Sert vd., 2015: 11).

¹⁰ SOB'un tamamlanma noktaları olan GUN'lar “alıcının algılayabileceği bazı ipuçları ve işaretlerle söz sırası içerisinde ‘sözdizim (syntax), bürün (prosody), edim (pragmatics), bakış (gaze) ve benzeri çoklu kaynaklar’ ile yansıtılır” (Clayman, 2013'ten aktaran: Sert vd., 2015: 12).

Dizi Düzeni: Konuşmada eylemler, diziler şeklinde düzenlenir. Bu gibi dizilerin alabileceği en temel form, bir sıralı çift (adjacency pair) olarak bilinen bir birinci ve bir ikinciden oluşan eşleştirilmiş iki eylem dizisidir. Örneğin; bir sorunun üretilmesi, bir cevabın uygun olduğu ve beklendiği bir sonraki durumu belirler (Sidnell, 2016: 12). Etkileşimde, eylemlerin birbiri ardına gerçekleşerek oluşturdukları bu sıralı çiftler, konuşmada birçok eylemi düzenleyen dizi düzeninin temel birimi olarak tanımlanmaktadır (Schegloff, 2007'den; Schegloff ve Sacks, 1973'ten aktaran: Sert vd., 2015: 14). Çoğu etkileşim, dizi düzeninin temel taşı olan bu iki sıralı çift ile gerçekleşir (Atar, 2017: 20).

Sıralı çiftler, sıralı çiftin ilk kısmı (SÇ1, first-pair part; örneğin soru, teklif, istek, davet gibi sözce türleri) ve sıralı çiftin ikinci kısmı (SÇ2, second-pair part; örneğin sıralı çiftin ilk kısmına gelen cevap, kabul etme, reddetme gibi sözce türleri) olmak üzere birbirini izleyen iki kısımdan oluşur¹¹. Bu çift türleri birbirleriyle bağlantılıdır; öyle ki belli SÇ2'ler belli SÇ1'lerden sonra gelmektedir (örneğin selam-selam, soru-cevap, teklif-kabul). Bir konuşmacının sorduğu bir soru SÇ1'i oluştururken başka bir konuşmacı tarafından bu soruya bağıntılı olarak verilen cevap da SÇ2'yi oluşturur. Sıralı çiftler, sıralı çiftin birinci ve ikinci kısmı olmak üzere yalnızca iki söz sırasından oluşan dizilerdir¹² (Sert vd., 2015: 15).

Onarım: Etkileşimli konuşmanın diğer önemli araştırma alanı ise onarımdır. Onarım, "konuşma, duyma ya da anlamada meydana gelen ve etkileşimin başarılı bir şekilde ilerleyebilmesine engel teşkil eden sorunlarla başa çıkabilmek için kullanılan yöntemlerin düzenlenişi olarak tanımlanabilir.¹³" (Schegloff vd.,1977; Schegloff, 1979, 1987, 1992, 1997'den aktaran Sert vd. 2015: 16). Onarım, konuşmacıların etkileşimde problemleri nasıl çözdüklerini ve ortak anlaşma noktasına nasıl ulaştıklarını anlamada önemli bir mekanizmadır (Markee, 2000'den aktaran: Atar, 2017: 20).

¹¹ Schegloff ve Sacks (1973'ten aktaran: Sidnell, 2016: 13) sıralı çiftin belirleyici dört özelliğini tanımlamıştır. "İki ifadeden oluşan bunlar:

1) Bitişiktir.

2) Farklı konuşmacılar tarafından üretilir.

3) Sıralı çiftin ilk kısmı (SÇ1) ve sıralı çiftin ikinci kısmı (SÇ2) olarak düzenlenir.

4) 'Sıralıdır'; öyle ki belirli bir sıralı çiftin ilk kısmı, belirli bir sıralı çiftin ikinci kısmının uygunluğunu sağlar (Örneğin sınırlandırılmış birkaç saniye aralığında, bir şikâyet; bir çare, bir mazeret, bir gerekçe, bir reddetme vb. ile uygun şekilde cevap verilebilir)"

¹² Ancak, özellikle etkileşimli konuşma, yalnızca birbiri ardına üretilen eşleştirilmiş eylemlerden oluşmaz. Aksine, bir sıralı çift çok daha karmaşık bir diziyle sonuçlanacak şekilde genişletilebilir (Sidnell, 2016: 13). Bazı eylem türleri genişletme gerektirmezken (örneğin selamlaşma, veda) bazıları gerektirmektedir (Stivers, 2013'ten aktaran: Sert vd., 2015: 15). Bir sıralı çift; ilk kısmının oluşumundan önce, ilk kısmının oluşumundan sonra, ikinci kısmının oluşumundan önce veya ikinci kısmının oluşumundan sonra genişletilebilir.

¹³ Etkileşimin ilerlemesine engel olan ve onarılması gereken bu sorunlar "sorun kaynağı" veya "onarılabilir" olarak adlandırılır. Onarım, iki aşamada oluşur. Bu aşamalardan ilki, bir sorun kaynağına dikkat çekildiği onarımın başlatılması; ikincisi ise bu sorun kaynağının ortadan kaldırıldığı onarımın gerçekleştirilme aşamasıdır. Onarımın başlatılması "hemen önceki konuşmayla olası bir bağlantının kopması" anlamına gelirken onarımın gerçekleştirilmesi "sorunun çözülmesi ya da terk edilmesi" ile sonuçlanır. Bu aşamaların konuşmada kim tarafından gerçekleştirildiği, onarımın tanımlanmasında ve çözümlenmesinde önem taşır. Onarım, onarılabilir parçanın konuşmacısı veya başka bir katılımcı (örneğin alıcı) tarafından başlatılabilir. Aynı şekilde onarımın kendisi, sorun kaynağının konuşmacısı veya bir başkası tarafından yapılabilir (Sert vd., 2015: 17; Sidnell, 2016: 6).

Yeğleme: Konuşma düzeninin “tamamlayıcı bir parçası olan yeğleme (preference); onarım ve söz sırası alma gibi eylemlerin seçiminde, başlatılmasında ve yorumlanmasında rol alır” (Pomerantz ve Heritage, 2013’ten aktaran: Sert vd., 2015: 20). Konuşmada soru-cevap, selamlama-selamlama, davet-kabul / ret gibi birçok sıralı çift (SÇ) örneği görülebilir. Schegloff’un (1972) sıralı çiftler için kullandığı “ilki varsa ikincisi gelir” ilkesinde de olduğu gibi SÇ1’e karşılık olarak SÇ2 beklenir. SÇ1 gerçekleştikten sonra sıralı çifti normal olarak tamamlayacak ikinci sıra, eşit ya da simetrik olmayan birçok olası eylem / cevap gerektirebilir. “Birinci kısımdan (SÇ1) sonra karşılık olarak gelen ikinci kısımdaki (SÇ2) yanıt, onay ya da ret gibi ifadeler farklı yollarla gösterilir” (Heritage 1984’ten aktaran Sert vd., 2015: 21). Yeğleme, sıralı çiftin ikinci kısmının gerçekleşmesindeki tercih hakkıdır¹⁴.

Konuşmacılar, söz sıraları ile eylemler oluştururlar. Bu eylemler dizi düzeni, onarım ve yeğleme gibi kavramlar “çerçevesinde ve bir sonraki sıranın kanıt getirmesi işlemi ışığında araştırmacılar tarafından incelenir ve konuşma çözümlemesi gerçekleşir”. Konuşma analistlerinin “amacı, bu eylemleri açığa çıkartarak incelenen bağlamlardaki eylem oluşturma süreçlerini mikro çözümlemeye tabi tutmak ve toplumsal yaşamı ayrıntılarıyla gözler önüne sermektir”. Yapılan çözümlemeler, insanların etkileşim içinde “birbirlerini nasıl anladıklarını, kimliklerini nasıl oluşturduklarını, kurumsal hedefleri nasıl gerçekleştirdiklerini”, dolayısıyla da herkesin içerisinde “yaşadığı ve sürekli güncellediği toplumsal dünyayı” anlamayı sağlar (Sert vd., 2015: 10, 23). Örneğin Yemenici (1999), “Konuşma Çözümlemesi: Haber Tartışmalarında Politikacıların Kaçamak Yanıt Stratejileri ile Sunucuların Karşı Stratejileri” adlı makalesinde KÇ’nin dört alanından biri olan dizi düzeninde sıralı çiftler üzerine bir çalışma yapmıştır. Yemenici (1999), bu çalışmada, politik içerikli haber tartışmalarında katılımcıların ne derecede kaçamak yanıt verdiklerini ve kaçamak yanıt verirken kullandıkları stratejileri incelemeyi amaçlamıştır. Çalışmada öncelikle Harris, Clayman, Greatbatch’ın yanıt sınıflandırmalarından, “konu değiştirimi”, “yeniden biçimlendirme” gibi kavramlardan ve çözümleme yöntemlerinden bahsedilmiş; daha sonra da örnek olarak sunulan inceleme bölümünde bunlardan yararlanılmıştır. Yemenici (1999), çeşitli örnekler üzerinden politikacıların kaçamak yanıtlar verirken kullandıkları stratejileri göstermiştir. Bu tez çalışması açısından Yemenici’nin (1999: 44) ulaştığı ilgi çekici sonuçlardan biri, deneyimli politikacıların ustalıklı, sezdirmeden örtük konu değiştirimi yaparak kaçamak yanıt verebildikleridir.

Konuşma çözümlemesinin dört alanının her birinde yapılan araştırmalar, dili ve dil yapısını anlamak için de çok önemlidir. “Örneğin, söz sırası alma ve eylem oluşturma hakkındaki bir çalışma, dil bilimi içindeki kip araştırmaları ve söz eylemlerin analizi ile kesişir. Dizi düzeni

¹⁴ Mesela; SÇ1’de gelen davet etme eyleminin hemen ardından, bir kabul etme ya da reddetme eylemi beklenir ve bu durumda daveti kabul etme yeğlenen, reddetme ise yeğlenmeyendir. Benzer şekilde, bir ifade de onaylanabilir ya da reddedilebilir. “Birbiriyle eşit olmayan bu iki seçenekten yeğlenen daha öngörülebilirdir ve duraklama, gecikme ve çekinme belirtisi olmadan gerçekleşir. Yeğlenmeyen sıra ise duraklama, gecikme, çekinme ya da gerekçe içerir ve açıklama sözcüğü ile birlikte gelir” (Sert vd., 2015: 22).

üzerine çalışmak, art gönderim (anaphora) problemlerinin çözümü ve cümleler arası dil bilgisel ilişkiler ile ilgilidir” (Sidnell, 2016: 18).

Son tahlilde; KÇ yönteminin toplum bilimi, insan bilimi, ruh bilimi, (uygulamalı) dil bilimi gibi disiplinler içerisinde kendisine önemli bir yer edindiği görülmektedir. Bu disiplinlerarası bağ, KÇ yönteminin toplumsal etkileşimin olduğu her alanda kullanılabilmesini sağlamaktadır. KÇ; sınıf etkileşimi, hasta-doktor etkileşimi, mahkeme konuşmaları gibi birçok araştırma konusunun çözümlenmesinde önemli rol oynamaktadır.

Mahkeme salonu söyleminin incelenmesinde de KÇ yöntemi sıklıkla kullanılmakta, KÇ temelinde daha önce de bahsi geçen belli alanlar esas alınarak incelemeler yapılmaktadır. Konuşma çözümlemesi çerçevesinde mahkemeler ve / veya duruşmalar bir konuşma durumu, duruşmadaki tanık ya da sanık sorgulamaları (ifadeleri) bir konuşma olayı olarak nitelendirilmektedir. Bu bağlamda çalışmalarda mahkeme salonu söyleminin ayırt edici özellikler barındırabileceği vurgulanarak bazı özel sözceler kullanılması, geri besleme yanıtları (“hayır, evet, doğru” gibi) vb. incelenmektedir.

1.3.2. Söz Bilimi (Retorik)

Türkçede belagat, söz bilimi¹⁵ adlarıyla karşılanan, kökeni Yunancaya dayanan retorik kavramı; Türk Dil Kurumu (TDK) Güncel Türkçe Sözlük’te “1. Güzel söz söyleme, hitabet sanatı. 2. Söz sanatlarını inceleyen bilim dalı, belagat.” şeklinde açıklanmaktadır. Aristoteles (2020: 37), retoriği “belli bir durumda, elde var olan inandırma yollarını kullanma yetisi” olarak tanımlamaktadır. Aristoteles bu tanımla retoriğin belirli kuralları olan bir teknik değil, verili bir söylemde ikna edici öğeleri bulmak üzere geliştirilen bir yetenek olduğundan söz etmektedir (Otan, 2010: 26). Otan (2010: 26), daha sonra bu tanımın “insanları ikna etmek ve etkilemek, dinleyici ya da okuyucuda beklenen etkiyi yaratabilmek amacıyla dilin kullanım sanatı” şeklinde geliştirildiğini ifade eder. Günay (2017: 436), söz biliminin söylemin etkililik ve güzellik gibi ölçütlere bağlı olarak üretilmesini amaçlayan sanat ya da tekniği belirttiğini dile getirir. Berger ve Punch gibi araştırmacılara göre ise söz bilimi; “‘niyet’in iletilişmesini ‘kim, kime neyi, hangi kanalla, hangi etkiyle söylüyor ve amacı ne?’ gibi sorularla anlama sanatıdır” (Berger 2000’den; Punch 2005’ten aktaran: Solak, 2011: 9).

Söz bilimini kısaca söz söyleme yani söylem sanatı olarak nitelendiren Günay (2013: 95), söz biliminin “söylemin amaçlarını göz önünde bulunduran, söylemin hazırlanma yöntemlerini, ikna ve

¹⁵ Bu çalışmanın temel odağı mahkeme salonu söylemi bağlamında söz bilimi (retorik) olduğu için, alan söz biliminin tam bir açıklamasını engeller. Söz biliminin ayrıntılı bir açıklaması, teorik temelleri vb. hakkında daha fazla bilgi için bk. Aristoteles (2020). **Retorik** (18. Bs.). Yapı Kredi Yayınları, İstanbul; Meyer, Michel (2009), **Retorik**, (Çev. İsmail Yerguz), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.

inandırma edimlerindeki dilsel süreçleri inceleyen bir bilim dalı” olduğunu ifade eder. Günay (2013: 95), ikna, propoganda, manipülasyon olan her yerde söylem olduğunu; her söylemin ikna etme, manipüle etme, etkide bulunma, tesir etme gibi amaçları bulunduğunu vurgular. Bu açıdan bakıldığında söylem ile söz bilimi yakından ilişkilidir demek mümkündür¹⁶. Öztokat (2005’ten aktaran: Otan, 2010: 25) da insanları söylem aracılığıyla yönlendirme sanatı olarak bilinen söz biliminin “söylemin incelenmesine tarihsel açıdan bakıldığında dil olgularıyla ilgilenen ilk disiplinlerden biri” olduğunu işaret eder.

Günay (2013: 96), söz bilimine bağlı olarak söylem türlerini ele alır ve söylem türleri ya da çeşitleri bağlamında Aristoteles’in yargılayıcı söylem, övgü-yergi söylemi ve karar almaya yönelik söylem olmak üzere üç tür söylem olduğunu ortaya koyduğunu belirtir. Hâkimlere yönelik olan yargılayıcı söylemde suçlama ya da savunma edimi söz konusudur (Günay, 2013: 96, 97). Aristoteles (2020: 20, 44), *Retorik* adlı kitabında, politik (sakıntılı), adli (yasal) ve epideiktik (törenselle gösteri söylemi) olmak üzere üç tür retorik olduğunu ifade eder; ayrıca adli söylev içinde mahkemedeki konuşmanın birine ya saldırdığını ya da onu savunduğunu belirtir. Aristoteles’in sınıflamasındaki adli retorik türünde, savunma ya da suçlama edimine vurgu vardır.

Berger, retorik üç türe ayırarak retorik kullanıldığı alanları ve işlevlerini açıklar. Berger’in retorik türleri sınıflaması aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Tablo 1. Berger’in Retorik Türleri Sınıflaması

Tür	Alan	İşlev
Müzakereci	Politik	Öğüt, yerme veya caydırma
Hukuki	Adli	Suçlama veya savunma
Övgü / Yergi	Törenselle	Anma veya kınama

Kaynak: Akıner ve Eren Çetin, 2014: 22

Berger de retorik sınıflamasında adli alanda kullanılan hukuki retorik türünde söylemin işlevinin suçlama ya da savunma olduğunu ifade eder.

1.3.2.1. Söz Bilimsel İnceleme

Aristoteles (2020: 37), retorik hemen hemen her konu üzerinde inandırma yollarını kullanma gücü olarak baktığını belirterek bu teknik karakteriyle retorik herhangi bir özel ya da kesin bir konu sınıfı ile ilişkisi olmadığını söyler. Zira söz bilimi sadece sözlü söylemin değil; “reklamın, televizyondaki gösterimlerin, sloganların, politik söylemin de incelenmesini amaçlamaktadır”

¹⁶ Sözcük düzeyindeki söylem tanımlarında da görüldüğü üzere bazı kaynaklarda, söylem karşılığı olarak söz bilimi de kullanılmıştır.

(Otan, 2010: 26). Bugün bilimsel çevrelerdeki yeni söz biliminin iki temel alanda yer edindiğini belirten Otan (2010: 26), birinin “yazınsal metinlerde söylem özelliklerini araştıran ve günümüzde ‘yazınbilim’ adıyla anılan disiplinin doğmasına aracı olan” dil bilimi kökenli söz bilimi; diğerinin ise “dil toplumsal yönüne ağırlık veren, sözün gerçeklikle ilişkisi üzerine kurulu” edim bilimsel yaklaşımlı söz bilimi olduğunu ifade eder. Örneğin Otan (2010), “Türkçede İkna Söylemi Sözbilimsel Soruların Söylem-Edimbilimsel İşlevleri” adlı doktora tezinde, yazarın okuyucuyla kişilerarası ilişkiyi gerçekleştirmeye çalışırken söz bilimsel soruların söylem - edim bilimsel işlevlerinin neler olduğunu belirlemeyi amaçlamıştır. Söz bilimsel soruların etkili ikna stratejileri olarak ele alındığı çalışmanın veri tabanını, beş farklı gazetenin üçer yazarının dört aylık köşe yazılarından elde edilmiş söz bilimsel sorular oluşturmuştur. Sonuçta söz bilimsel soruların yedi farklı türde olduğu tespit edilmiş; bunlar söylem – edim bilimsel işlevleri açısından değerlendirildiğinde ise düşüngüdüleme, yönlendirme, paylaşılan öznellik, tetikleme olmak üzere dört farklı işlevi yerine getirdiği belirlenmiştir. Diğer yandan Aydın ve Doğan (2020), “Sözbilimsel Yapı Kuramı”nın edebi değil, bilgi verici metinlerdeki önemli bilgileri belirlemede ve özetlemede nasıl kullanılabileceğine ilişkin lisans öğrencileri ve iki alan uzmanı ile bir çalışma yapmıştır. Çalışmada “Sözbilimsel Yapı Kuramı”nın temel söylem birimlerinden hareketle bilgi verici metinlerdeki önemli bilgileri belirlemede ve özetlemede sunduğu katkının sınırlı olduğu, diğer kuramlarla birlikte kullanılması ile daha iyi sonuçlar elde edilebileceği sonucuna ulaşılmıştır. Bu bakımdan karma yöntemlerin daha iyi sonuçlar verebileceği işaret edilmiştir.

Özellikle ticaret, siyaset, hukuk gibi alanlarda ikna etme amacıyla oluşturulan söylemlerin çözümlenmesine yönelik araştırmalarda; kanıtlama ve ikna etme ölçütleri bu çalışmaların bilimsel temelini oluşturmaktadır (Enkvist, 1985; Plett, 1985; Gass ve Seiter: 2003; Öztokat, 2005’ten aktaran: Otan, 2010: 26). Böylece söz bilimi ile hukuk ve siyaset alanlarına özgü söylemleri, daha genel anlamda ise ikna edici söylemleri ele alan bir disiplin olarak karşılaşılmaktadır (Otan, 2010: 26). Bu bakımdan söylem çalışmalarında söz biliminin önemli bir yeri vardır.

Günay (2017: 98); söz biliminin her türlü dilsel kullanımı, belli bir durum içinde geliştirilen kanıtlama biçimlerini, dil kullanım süreçlerindeki farklılaşmaları, değişimleri ve bu farklı anlatımları alıcıya aktarma biçimlerini ele alarak bunların genel durumlarını ortaya koyduğunu dile getirir. Söz bilimsel incelemede “kim, nerede, ne zaman, niçin gibi soruların yanıtlarını bilmek çözümleme için gereklidir” (Günay, 2017: 98). Bazı yapısal çözümlemelerden farklı olarak söz bilimsel çözümlemede “Kim konuşuyor?” sorusunun önemli bir yeri olduğunu belirten Günay (2017: 98), bu sorunun yanıtı ile vericinin kimliğinin yanı sıra öğretisi ile ilgili bilgilere de ulaşılabileceğini vurgular. Bazı söylemlerin anlamlandırılabilmesi açısından söylemin oluşturulduğu dönemi, tarihi ve zamanı bilmek gerektiğini ifade eden Günay (2017: 98), söz bilimsel çözümlemede bir başka bilinmesi gereken durumun da vericinin söyleminde nasıl ortaya çıktığı sorusu yani verici ile söylemi arasındaki ilişki (evrensel ben, gerçek ben) olduğunu dile getirir. Söz bilimi “Bir metinde ya da dilsel yapıda ikna edici olan nedir?”, “Kanıtlama ve aytamlıkla ilgili

öğeler nelerdir?”, “İkna etmeyle ilgili en uygun hangi anlatım kiplikleri vardır?” gibi soruları sorarak bunları inceler (Günay, 2013: 97). Bu doğrultuda söz bilimi içinde çeşitli kuramlar / yöntemler geliştirilmiştir.

Sonuç olarak söz biliminin ikna ve inandırma olan her alan içinde kendisine önemli bir yer edindiği görülmektedir. Söz biliminin temel özelliklerini oluşturan ikna ve inandırıcılık, söylemi de doğrudan ilgilendirir. Zira ikna ve inandırma olan her yerde söylem vardır; her söylemin ikna etme, inandırma, etkide bulunma gibi amaçları bulunmaktadır. Bu doğrultuda, kısaca, söz bilimi ikna etme ve inandırmaya yönelik söylemleri (hukuk, siyaset gibi alanlara özgü) ele alan bir disiplindir, denebilir.

Son tahlilde; üç retorik türünden biri olan, adli alanda kullanılan hukuki retorikte söylemin asıl işlevi suçlama ya da savunmadır. Söz bilimi çerçevesinde mahkemeler ve / veya duruşmalarda, duruşmadaki tanık ya da sanık ifadelerinde bir savunma ya da suçlama edimi söz konusudur. Bu bağlamda mahkeme salonu söyleminin incelenmesinde söz bilimi disiplininin de yararlanılabilir. Bu doğrultuda, çalışmalarda, mahkeme salonu söyleminde ikna ve inandırma amacıyla hangi ifade biçimlerinin, dil yapılarının kullanıldığı incelenebilir.

1.3.3. Edim Bilimi (Pragmatik)

Edim bilimi (pragmatik)¹⁷ terimi; dil biliminde, “dilnin kullanıcı açısından incelenmesini, özellikle kişinin yaptığı seçimleri, toplumsal iletişim için dili kullanırken karşılaştığı sınırlamaları ve bir iletişim ediminde dil kullanımının öteki katılımcılar üzerindeki etkilerini anlatmak için” kullanılmaktadır (Crystal, 1980’den aktaran: Kocaman, 1996: 24). Günay (2017: 436), edim bilimini, kısaca “kullanımdaki söylemlerin incelenmesi” şeklinde tanımlamaktadır.

Edim bilimi kavramı; “çok eski olmasına karşın, felsefeci ve mantıkçı Charles William Morris’in adıyla özdeşleştirilmektedir” (Eziler Kıran, 2014: 727). Anlamı oluşturmaya yarayan göstergelerin nesnelerle, kullanıcılarıyla ve diğer sembollerle olmak üzere üç tür ilişkiye sahip olduğunu belirten Morris (1938: 6-7); gösterge bağlamında, gösterme sürecinin (semiosis) genel boyutlarını ve düzeylerini üçe ayırır:

- Sentaks (Söz Dizimi): Göstergelerin (işaretlerin) birbirleriyle biçimsel ilişkisini inceler.
- Semantik (Anlam Bilimi): Göstergelerin (işaretlerin) uygulanabilir olduğu nesnelerle (anlamı ile) ilişkisini inceler.

¹⁷ Bu çalışmanın temel odağı mahkeme salonu söylemi bağlamında edim bilimi olduğu için, alan edim biliminin tam bir açıklamasını engeller. Edim biliminin ayrıntılı bir açıklaması, teorik temelleri vb. hakkında daha fazla bilgi için bk. Doğan, Gürkan (1991), “‘Dilbilim-Göstergebilim İlişkileri’ ve Edimbilim”, *Dilbilim Araştırmaları*, 2, 79-87; Kocaman, Ahmet (1996), “Edimbilim Üzerine”, *Dilbilim Araştırmaları*, 7, 11-36; Eziler Kıran, Ayşe (2014), “Dilbilim, Anlambilim ve Edimbilim”, *Turkish Studies*, 9(6), 719-729.

- Pragmatik (Edim Bilimi): Göstergelerin (işaretlerin) yorumlayıcılarıyla (kullanıcıları ile) ilişkisini inceler.

Söz dizimi boyutu ya da düzeyi; bir birim oluşturan göstergelerin (işaretlerin) bir araya gelmesini, sözcüklerin cümle içinde dil bilgisi kurallarına göre bir anlam ifade etmek üzere sıralanışını inceler. Anlam bilimi boyutu ya da düzeyi; göstergeler ile bunların göndermeleri arasındaki ilişkiyi, göstergelerin anlam ifade etmek için nasıl dizildiğini ele alır. Edim bilimi boyutu ya da düzeyi, genel kabul gören bu sınıflandırmaya göre göstergeler (işaretler) ile kullanıcıları arasındaki ilişkiyi ele alıp böylece kullanıcıların nasıl eylemler gerçekleştirdiklerini inceler (Morris, 1938: 6-7).

1.3.3.1. Edim Bilimsel İnceleme

Eziler Kıran (2014: 727), edim bilimcilerin dili bir eylem ve iş birliği olarak kabul ettiklerini belirtir. Edim bilimi, “dil yoluyla eylemlerin incelenmesi sonucu temel önerme olarak iletişim esnasında kişilerin anlamlı uygun ifade (semantik) ile iyi yapılandırılmış tümceleri (sözdizimsel) kullanmalarının yanı sıra konuşurken gerçek ‘eylemler’ gerçekleştirdikleri düşüncesinden yola çıkarak araştırmalarını yönlendirmektedir” (Aşkın Balcı, 2019: 303). Calas (2007’den aktaran: Eziler Kıran, 2014: 727); edim biliminin göstergelerin onları yorumlayan ya da kullananlarla ilişkisini incelediğini, göstergelerin işleyişiyle belirlenen çok geniş bir alan olan ruh bilimsel ve toplum bilimsel olguları da içine aldığını belirtir.

Dil felsefesi, mantık, ruh bilimi, dil bilimi, gösterge bilimi gibi birçok bilim dalında kullanılan (Sebeok, 1986’dan aktaran: Kocaman, 1996: 27) edim bilimi; Ehrhardt ve Heringer’in (2011’den aktaran: Aşkın Balcı, 2019: 307) de ifade ettiği gibi kişilerin birbiriyle nasıl iletişim kurduğunu, özel ve resmi olarak iletişimi nasıl inşa ettiğini ve dünyayı nasıl gördüğünü açıklamaya çalışır. Edim bilimsel çözümlemelerde, iletişim, “kim, neden, kiminle, nasıl, ne zaman konuşuyor” soruları sorularak sosyal ve dilsel bir olay olarak incelenir ve böylece konuşan ile konuşulan kişi veya konu arasındaki bağlantılar ortaya çıkarılmaya çalışılır (Aşkın Balcı, 2019: 303). Doğan (1991: 84); dilsel girdinin anlamsal canlandırma dönüştürüldüğü anda edim bilimsel çözümlemenin devreye girdiğini; bu çözümlemelerde çıkarımların ve bağlamın metin çözümlemesinde oynadıkları rollerin dil bilimsel veriler de göz önünde tutularak betimlendiğini ifade eder.

Konuşma sırasındaki ifadelerin bir anlatımın içeriğine ve gönderime ilişkin yorumlamayla anlam kazandığını vurgulayan Aşkın Balcı (2019: 299, 303), iletişim sırasındaki anlamın büyük ölçüde edim biliminin ilgi alanına girdiğini ifade eder. Aşkın Balcı (2019: 303); zaman, mekân, konuşmacı ile dinleyicinin yanı sıra konuşmacının niyetinin, katılımcıların geçmiş bilgisinin ve birbirleriyle olan ilişkilerinin ön plana çıktığını; ifadelerin (ya da sözcelerinin) sözcük, cümle ve

konusma bağlamına göre incelenmesinin bu bakımdan önem kazandığını belirtir. Bilindiği üzere sadece “sözcüklerin değil, sözcelerin de anlamı vardır; sözcenin anlamı daha önceden verilmiş, hep aynı kalacak bir anlam kalıbına indirgenemez”; yani “anlam ‘kullanımdan’ önce oluşmaz” (Baylon, Mignot 1995’den aktaran: Eziler Kıran, 2014: 726). Başka bir ifadeyle, “her söz belli bir zamana, belli bir yere ve konuşan öznelere bulundukları belli bir dilsel duruma ya da iletişim durumuna bağlıdır. Kısacası, sözde anlamlandırma, kullanım ve eylem koşullarına bağlıdır” (Nyckees 1998’den aktaran: Eziler Kıran, 2014: 727). Bu doğrultuda, edim bilimi; “dil belirlen bir bağlam içinde nasıl oluştuğunu, tümcelerle kullanıldıkları bağlam ve durumlar arasındaki bağlantıları inceleyerek sözcelerin açıklanması, konuşanların sözceleri nasıl kullanıp algıladıkları, tümce yapılarının konuşan ve dinleyen arasındaki ilişkiden nasıl etkilendiği üzerinde durmaktadır” (Aşkın Balcı, 2019: 303).

Gösterim yoluyla söylemde öznelliğin incelendiği edim bilimsel yöntemin yanında, kipselliğin temel olduğu başka bir yöntem bilimi de vardır (Kocaman, 1996: 36). Doğan (1997), kiplik kavramının yalnızca yapıya bakılarak açıklanamayacak anlam farklılaşmalarına neden olabildiğini ve bu çeşitliliğin anlaşılabilmesi için söylem ve bağlam kavramlarına başvurulduğunu vurgulayarak kipliğin genel bir edim bilimi kuramı çerçevesi içinde yer alması gerektiğini ifade eder. Edim bilimsel çalışmalarda gösterim belirticileri ve kiplik ile ilgili incelemelere önem verilmektedir. Örneğin; Sağın Şimşek vd. (2008), gösterme adıları olarak niteledikleri “bu, şu ve o” adılarını, kuramsal çerçeve kısmında açıkladıkları işlevsel edim bilimi yöntemiyle incelemişlerdir. Çalışmada gösterme adılarının konuşmacı ve dinleyiciye göre üç farklı boyut üzerinden işlev gördüğü tartışılmış ve Türkçede adıların gösterme alanındaki yerleri çeşitli örnekler üzerinden incelenerek belirlenmiştir. Ayrıca *bu* ve *şunun* edimsel işlevlerinin aynı olmadığı, gösterme alanı içinde kendilerine özgü dilsel amaçları yerine getirdikleri ortaya konmuştur. Gürkan Doğan (1994), “Ama Bağlacına Edimbilimsel Bir Bakış” adlı çalışmasında, bir sözcenin kavramsal ve işlemsel olmak üzere iki ayrı tür bilgi düzenleyebileceği görüşünden yola çıkmış, “ama” bağlacının sözceler arasında kurulmasına yardımcı olduğu ilişkilerin niteliği üzerinde durmuştur. Doğan (1994), “ama” bağlacının içinde yer aldığı birleşik sözcelerin yorumlanma süreçlerini beklentinin olumsuzlanması ve karşıtlık ilişkisi olmak üzere iki şekilde düzenleyebildiğini örneklerle göstermiştir. Doğan (1994: 204), çalışmasında, “ama”yı sözcenin yorumlanması sürecine işlemsel bilgi yoluyla kılavuzluk eden dilsel bir birim olarak tanımlamanın mümkün görüldüğü sonucuna ulaşmıştır. Doğan ve Kocaman (1999), “Sözcede Kişisel Tutum ve Belirteçler” isimli çalışmalarında, dilde öznelliği de belirleyen kişisel tutum belirteçlerini, edim bilimsel bir çerçevede çeşitli örnekler üzerinden tartışmışlardır. Söz konusu belirteçlerin sözcenin yorumlanması süreçlerinde dinleyiciye, hangi aşamada, ne tür bir girdi sağladığı; bağıntı kuramı uyarınca örneklerle açıklanmış ve öznellik ifade eden belirteçlerin dilsel değerleri, önerme çekirdeği ve önerme kılıfı düzlemlerine gönderimde bulunarak saptanmıştır (Doğan ve Kocaman, 1999: 74). Sonuçta Türkçedeki kişisel tutum belirteçleri, işlevsel ve biçimsel bakımdan sınıflandırılmış; ayrıca kullanılan belirtece bakılarak kişiler arasında var olan ilişkinin niteliğiyle

ilgili bir sonuca varılabileceği; başvuru belirtenin konuşucu ile dinleyici arasındaki sosyal güç dengesine ve / veya aralarındaki yakınlığa ve uzaklığa ilişkin ipucu verebileceği vurgulanmıştır (Doğan ve Kocaman, 1999: 75).

Gösterim ve kiplik incelemelerinin yanında, son zamanlarda edim bilimi alanında yapılan çalışmalarda söz diziminin de önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Zira; konuşma ya da yazma aşamasına geçmeden önce bir metinde dilsel kodlama biçimlerinin yani biçimsel ve söz dizimsel yapıların da iyi tasarlanması gerekmektedir. “Çünkü bu biçimler bir metni bağdaştırarak konu gelişimini düzenlemekte ve son olarak dile özgü dilsel göstericileri belirginleştirmektedir” (Aşkın Balcı, 2019: 309). Delen Karaağaç (2007: 40) da bir dilin dil bilimsel ulamlarının anlamsal ölçütlerden ziyade öncelikle söz dizimsel ölçütlere bağlı kalarak oluşturulduğunu belirtir. Eziler Kıran (2014: 726) ise söz diziminin anlamın temel ögesi olduğunu belirterek sözlük birimlerinin belli bir söz dizimi ve bağlam içinde kurdukları ilişkiler ile anlam ürettiklerini; zarf, bağlaç gibi işlevsel sözcüklerin de neredeyse hiçbir zaman değişmeyen bir anlam taşıyarak bir ilişki kalıbı oluşturduklarını ifade eder. Bu bakımdan sözcük çeşitleri, cümlelerin oluşum türü / şekli vb. temel inceleme alanları haline gelmektedir. Sözcük, sözcük grupları, cümle, cümle unsurları vb.ni inceleyen söz dizimi; dildeki yapı oluşumunun akla gelenin gelişigüzel şekilde sıralandığı bir etkinlik olmadığını, bunun düşüncelerin düzenlenmesini ve bir çerçeveye göre hazırlanıp yapılandırılmasını gerektiren bir eylem olduğunu ortaya koyar (Aşkın Balcı, 2019: 308).

Edim bilimi ve söz dizimi arasındaki ilişki üzerine yapılan araştırmalar, belirli söz dizimsel yapıların kullanımıyla hangi edimsel etkilerin elde edilebileceği sorusuyla ilgilenir. Bunun yanı sıra bu çalışmalar “belirli söz dizimsel yapıları yeterince kullanabilmek için hangi bağlamsal koşulların yerine getirilmesi gerektiğini”; bireylerin “belirli bir konuyu ifade etmek için farklı, anlamsal eşdeğerin” söz dizimsel seçenekleri arasından nasıl seçim yapabildiklerini ortaya çıkarmayı hedeflemektedir. Bu karşılıklı ilişki içinde belirli bir seçeneğin tercihi, konuşmacıların çok özel seçimlere ait niyetlerine bağlı anlamlar taşıdıkları gerçeğini de ön plana çıkarmaktadır (Aşkın Balcı, 2019: 309).

Kısacası “dil kullanım ortamlarının belirlenmesi, iletişim özellikleri ve dili anlama konusunda yeni biçimler oluşturan” edim bilimi, “her ne kadar aynı konular üzerinde durmasa da” söz dizimi ile sıkı ilişki içindedir (Aşkın Balcı, 2019: 319). İletişim sürecinde cümlelerin farklı düzenlenmesi, sözcük ve yapı seçiminde farklı biçimler ortaya çıkarabilmektedir. Edim bilimi ve söz dizimi “bu konuların açığa çıkarılmasına ve açıklanmasına yardımcı olan iki önemli alan olarak ilişki içinde ortak işlevlere sahiptir” (Aşkın Balcı, 2019: 309).

Gösterge bilimi, insan bilimi, ruh bilimi, dil bilimi gibi birçok disiplin içerisinde kendisine önemli bir yer edinen edim bilimi; göstergelerin kullanıcılarıyla ilişkisini inceler. Bu bağlamda,

toplumsal etkileşimin olduğu her alanda kullanılabilen edim bilimi; hasta-doktor etkileşimi, mahkeme söylemi gibi birçok araştırma konusunun çözümlenmesinde önemli rol oynamaktadır. Söz dizimi ve anlam bilimi ile yakın bir ilişki içinde olan edim biliminde kiplik incelemelerinin yeri de yadsınamaz. Görüldüğü üzere edim bilimsel çözümleme çerçevesinde mahkeme salonu söylemi, göstergelerin kullanıcılarıyla ilişkisi açısından çeşitli veriler sunmaktadır. Bu bağlamda mahkeme salonu söyleminin incelenmesinde edim bilimi disiplininin de yararlanılabilir. Bu doğrultuda çalışmalarda mahkeme salonu söyleminde göstergelerin kullanıcılarıyla ilişkileri; kullanılan söz dizimsel unsurlar; kiplik ifadeler; hangi ifade biçimlerinin, dil yapılarının kullanıcılar tarafından hangi bağlamlarda ya da durumlarda tercih edildiği incelenebilir.

Sonuç olarak ele alınan bütün bu yaklaşımlarda temelde kimin kiminle, nerede, ne zaman, neden ve nasıl konuştuğunun sosyal ve dilsel bir olay olarak incelendiği; böylece konuşan ile konuşulan kişi ve / veya konu arasındaki bağlantıların ortaya çıkarılmaya çalışıldığı görülmektedir.

1.4. Alanyazında Söylem Çalışmaları

Söylem çalışmaları alanı, çok geniş bir çeşitliliğe sahiptir. Bu çeşitliliğe rağmen farklı bakış açılarına sahip söylem yaklaşımlarında bazı ortak noktalar olduğu görülmektedir. Aygöl (2012: 93), bu ortak noktalardan birinin problemi ele alırken bağlamın merkezi konuma yerleştirilmesi olduğunu ifade eder. Bu odağın mikro ya da makro seviyede ele alınabileceğini belirten Aygöl (2012: 94), araştırma probleminin amacının ve kapsamının da çoğu kez analitik düzenlemeyi belirlediğini vurgular. Ruhi (2003: 13, 14), biçimci bir yaklaşım olarak nitelendirdiği Saussure’ün dile yaklaşımında bağlamın dikkate alınmadığını vurgulayarak bu bakış açısının dil göstergeleri ile gösterdikleri anlam arasında eşbiçimsel bir ilişkiyi varsaydığını, Saussure’ün dil için belirttiği uzlaşımın “nasıl” gerçekleştiği üzerinde durmak gerektiğini ifade eder. Söylem tanımlarının çeşitliliğinin de bu “nasıl sorusuna kuramsal önermelerin uzlaşımın oluşturucu öğeleri olarak neleri temel aldıkları sorunu ile ilgili” olduğunu belirten Ruhi (2003: 14), dili iletişim olgusu olarak görmenin “dilin belli bir zaman-uzam bağlamı içinde üretilmiş bir sözce ya da metin olarak nasıl incelenebileceğini araştırmak demek” olduğunu dile getirir.

Söylem yaklaşımlarındaki ortak noktalardan biri de cümleden büyük birimlere, sözcelere verilen önemdir. Kocaman (2003), geleneksel dil bilimci için en büyük birim cümle iken söylem çözümlemesi ile uğraşan dil bilimci için önemli olanın iletişim değeri olan birbiriyle bağıntılı sözceler olduğunu ve söylem çözümlemecisinin dilin doğal, ölçünleştirilmemiş, iletişim değeri taşıyan her birimini veri olarak kullanabileceğini belirtir. Chomsky’nin izinden giden dil bilimciler için inceleme nesnenin mutlaka ülküsel, ölçünleştirilmiş olması gerekirken söylem çözümlemesinde “kesik anlatımlar, duraklamalar, yarım sözceler de anlamlıdır; bu bakımdan matematiksel kurallardan çok kullanım sıklığı ve sözcelerin işlevsel ağırlığı ya da değeri önem

taşır” (Kocaman, 2003: 9). Söylem yaklaşımlarında genel anlamda bağlama, cümlelerden büyük birimlere, sözcüklere ve sözcükleme durumuna vurgu yapılmaktadır.

Söylemin çok geniş bir alanda kullanılan disiplinlerarası bir kavram olmasından dolayı, söylem incelemeleri birçok farklı tarzda gerçekleştirilebilmektedir. Aygöl (2012: 93), bu farklılığın araştırmanın analitik odakları, temaları ve veri toplama tekniklerine dair farklı yaklaşımlardan kaynaklandığını belirtir. Söylem yaklaşımlarında, söylem incelemesinin nasıl yürütülmesi, incelemede özellikle nelerin dikkate alınması gerektiği ile ilgili çeşitli görüşler bulunmaktadır. Ruhi (2003: 14); dil incelemesine “nasıl” sorusuyla başlamanın dili söylem olarak incelemek demek olduğunu belirterek sözcük seçimi ve kullanımı, tekrarlama, vurgu, tonlama, söz dizimi gibi birçok unsurun da söylemi değiştirdiğini vurgular. Gür (2013: 191) de söylemi ve ortaya çıktığı bağlamı daha iyi anlamak için kullanılabilecek tüm isim, zamir, ek, özne gibi dilsel ipuçlarının dil bilimsel unsurlar olarak gösterilebileceğini ve bunların çözümleme için oldukça önemli olduğunu vurgular. “Bu açıdan bakıldığında, söylem çözümlemecisi için kullanılan dili ve söylemin dilsel ve sosyal bağlamını anlamak önemlidir” (Gür, 2013: 191). Günay (2013: 82), cümlelerden oluşan söylem için gerçekleştirilebilecek ve söylemin oluşumunu açıklayabilecek bir söylem dil bilgisinden söz edilebileceğini, bunun “Hangi söylem farklı bir durumu nasıl ortaya koyar?”, “Bu yapılarda ya da durumlarda hangi dilsel özelliklerden yararlanılır?” gibi sorulara cevap olabileceğini, bu ve buna benzer durumların söylem dil bilgisinin konusunu oluşturacağını dile getirir.

Günay (2013: 66); söylem çözümlemesi kapsamında dil ile ilgili inceleme yapılacaksa belli bir sıraya bağlı olarak önce ses bilimsel, sonra sözcüksel ve dil bilimsel özelliklerin ele alınabileceğini, daha sonra da söz dizimsel ve anlam bilimsel çalışmalar yapılabileceğini, en son söylem ile ilgili inceleme aşamasının geleceğini belirtir. Kocaman (2003), söylemin anlaşılması için yapı, işlev, bağlam, bağıntı, iletişim yetisi ve dil kullanımının temel kavramlar olduğunu; dil bilimi kavramlarının uzağına düşmüş söylem incelemesinin eksik kalacağını vurgular.

Günay (2017: 137); her söylemin “‘BEN, ŞİMDİ, BURADA’ yerleşimi içinde anlamlı¹⁸” olduğunu belirterek bir metni anlamamanın metnin gerçek durumu (yer ve zaman) ile metin arasındaki ilişkiyi bilmekle gerçekleştirilebileceğini ve bir sözcenin anlaşılmasının sözcükleme¹⁹ öznesini, sözcenin üretim yerini ve zamanını bilmekle doğrudan ilgili olduğunu ifade eder.

¹⁸ Örneğin; “‘Bugün hava sıcak’ sözünü anlayabilmek, konuşan kişinin konuşma zamanını bilmekle olasıdır” (Günay, 2017: 137).

¹⁹ Günay (2013: 137), her metnin “dilsel öğelerden oluşmuş somut ve gerçek bir nesne” olduğunu belirtir. “Bu nesne, kişilerarası bildirişimde sözcükleme oluşturur. Sözcükleme, vericinin belirli bir yer ve zaman içinde metni üretme aşamasını belirtir. Bir kişi tarafından belirli bir yer ve zamanda aktarılan bildiri ise sözcüktür. Yani sözcük, sözcükleme aşamasının sonucunda var olan bir dilsel değerdir” (Günay, 2017: 137).

Solak (2011: 7); söylem içinde bireylerin neleri ihlal ettiklerinin, görmezden geldiklerinin veya neyi öne çıkardıklarının söylem çözümlemecisini hedefe götüren işaretler olduğunu belirterek yazarın (ya da konuşurun) onu neden öyle söylediği ile cinsiyeti, yaşı, eğitimi, statüsü, sınıfı, etnik veya ideolojik aidiyeti arasında ilişki kurulduğunu ifade eder. Günay (1991: 72) da kişinin kullandığı sözcüklerin ve oluşturduğu cümle yapısının konuşanın “sosyal konumu, ruhsal durumu, düşüncesi ve toplumsal katmanı” gibi birçok özelliğini yansıttığını belirtir.

Teun A. van Dijk (2018), söylem yapısını ortaya çıkarmak için metinde dikkat edilmesi gerekenleri şöyle sıralar:

- Vurgu, tonlama ve sözcük düzeni
- Anlam
- Bağdaşıklık
- Fikir ve duygu sözcükleri
- Başlık ve tema
- Görsel ya da dizimsel ifadeler
- Söz edimleri
- Delile dayanan ifadeler
- Geleneksel, şematik, standart yapılar
- Metaforlar
- İdeolojik kutuplaşma

Bu maddelerin geliştirilebileceğini işaret eden Dijk (2018), görüşlerini *Daily Telegraph* gazetesinin göç ile ilgili yayımladığı bir yazısı üzerinde uygulamalı olarak gösterir²⁰. Bu çalışma açısından Dijk’in sıraladığı başlıklar ve özellikle bu maddelere inceleme nesnesinin özellikleri doğrultusunda birçok şey eklenebileceğini belirtmesi önem arz etmektedir.

Alanyazın incelendiğinde birçok farklı alanda, söylemin türlü özelliklerini inceleyen, çeşitli söylem çalışmaları olduğu görülmektedir. Söylemi ve söylem çözümlemesini teorik olarak ele alan araştırmaların yanında kuramsal ve uygulamaya yönelik çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Söylem çözümlemesini kuramsal olarak ele alan çalışmalarda (Jorgensen ve Phillip, 2002; Wodak ve Krzyzanowski, 2008; Tannen vd., 2015; Günay, 2013), genellikle farklı bağlamlarda ele alınan söylem kavramından, söylem çözümlemesinin alanlarından, söylem / söylem çözümlemesi yaklaşımlarından ve kuramlarından bahsedilmektedir.

²⁰ Dijk’in (2018) sosyo-bilimsel söylem çalışmalarına en büyük katkısı bilişsel ara yüzler (cognitive interface) olmuştur. Dijk (2018), söylemin dile gelmesinden önce bir ara yüzden bahseder. Söylem ile sosyal yapılar arasında bir ara yüz vardır. İnsanlar sosyal aktörler, dil de sosyal bir eylemdir. Söylem ve toplum birbirini etkiler, karşılıklı olarak birbirini yaratır. Sosyal gerçeklik toplum tarafından inşa edilir. Dijk (2018), bağlamın bilişe nasıl aracılık ettiğiyle ilgilenir. Bilişsel süreçler ve temsiller bütün insan eylemlerine ve etkileşimlerine neden olur ve onları kontrol eder. Sonuç olarak bütün dil kullanımını ve söylemi de kontrol eder.

Batı'da özellikle eleştirel söylem yaklaşımları temelinde yapılan teorik ve uygulamalı çalışmaların –hem nicel hem nitel anlamda- büyük bir yeri olduğu görülmektedir. Örneğin; Gavriely Nuri (2018), “Cultural Approach to CDA (CCDA): From Theory to Practice” (EŞÇ’ye Kültürel Yaklaşım (KESÇ): Teoriden Pratiğe) adlı çalışmasında eleştirel söylem çözümlemesinin bir dalı olarak kültür, söylem ve eleştirel analiz arasındaki bağlantıya dair devam eden tartışmayı zenginleştirmenin bir yolu olarak “Eleştirel Söylem Analizine Kültürel Bir Yaklaşım”ı tanıttığını belirtir. Bu yaklaşımın genel ilkelerini sıraladıktan sonra kültürel kodlar, söylemsel stratejiler ve kritik anlatı analizi üzerinde duran Gavriely Nuri (2018); bir durum çalışması olarak İsrail’in barış / savaş söylemini kullanarak normalleştirme ve yabancılaştırma anlatısını nasıl kurduğunu inceler.

Fairclough (2018), “CDA as Dialectical Reasoning” (Diyalektik Akıl Yürütme Olarak EŞÇ) adlı kitap bölümünde eleştirel söylem çözümlemesine diyalektik akıl yürütme olarak uygulama boyutunda farklı bir yaklaşım önermiştir. Fairclough (2018), söylemin içindeki gücün yanı sıra söylemin arkasındaki güç kavramına da vurgu yaparken özellikle eleştiri, açıklama, (politik) eylem kavramları üzerinde durmuştur. Örnek olarak bir durum çalışması yapan Fairclough (2018), bu bağlamda Kilburn Manifestosu’nu²¹ incelemiştir.

Flowerdew (2018), “Critical Discourse Studies and Context” (Eleştirel Söylem Çalışmaları ve Bağlam) adlı çalışmasında bağlam ile ilgili farklı yaklaşımların nasıl uygulanabileceğini göstermeye çalışmıştır. Flowerdew (2018), bu doğrultuda “Şemsiye Devrim”i olarak da bilinen “Hong Kong İşgali” bağlamını incelemiştir.

Türk alanyazınında da eleştirel söylem çalışmaları önemli bir yere sahiptir. Örneğin; Çakır (2014), *Söylem Analizi* adlı kitabında öncelikle metin, söylem, söyleşi, işbirliği kuralları gibi kavramları açıklamış; daha sonra eleştirel söylem çözümlemesi konusunu ele almış ve bu teorik bilgileri bir gazete makalesi üzerinde uygulamalı olarak göstermeye çalışmıştır. Çalışmasında gönderim ifadeleri, fiil kipleri, daha çok da söz dizimi üzerinde durmuştur. Buradaki söylemi inceleme alanları, bu tez açısından önemli görülmüştür. Türk alanyazınında daha çok Teun A. van Dijk’in eleştirel söylem çözümlemesi yönteminin kullanıldığı görülmektedir. Örneğin; Şaşman Kaylı (2014) tarafından yapılan “Türkiye’de Yazılı Basında Parlamentodaki Siyasi Partilerin Kadın Politikalarının Temsili: 2011 Genel Seçimleri Üzerine Bir İnceleme” adlı çalışmada bu yöntem kullanılmıştır. Çalışmada, Türkiye’de parlamentodaki siyasi partilerin kadın söylemine ilişkin haberlerin yazılı basında nasıl sunulduğunu incelemek amaçlanmıştır. Böylece, parlamentodaki siyasi partilerin kadın söyleminin basında nasıl servis edildiği, gazetelerin ideolojik boyutlu bakış açılarının okur kitlesine sunulan iletileri niteliksel anlamda nasıl etkilediği ortaya çıkarılmak

²¹ After Neoliberalism The Kilburn Manifesto, Stuart Hall, Doreen Massey ve Michael Rustin tarafından 2015 yılında yayımlanan bir kitaptır. Neoliberalizmin sınırını aşmak için politik bir manifestodur. Fairclough (2018: 19-20), diyalektik bir akıl yürütme olarak eleştirel söylem analizini göstermek için bu manifestoyu seçmesini şöyle açıklar: “ESA sadece var olan gerçekliğin eleştirisi ile değil aynı zamanda onu değiştiren politik eylemle ilgilidir ve manifestolar da politik eylemin bir parçasıdır”.

istenmiştir. Yegen (2014), “Türk Yazılı Basınının HIV / AIDS Haberlerindeki Nefret Söylemi: ‘Posta’ Gazetesi Örneği” adlı makalesinde HIV / AIDS ile yaşayan bireyler ile ilgili haberlerin basında nasıl verildiğini göstermeyi ve yazılı basında HIV / AIDS ile yaşayan bireylere yönelik nefret söylemini ortaya koymayı amaçlamıştır. İnceleme Dijk’ın makro ve mikro olmak üzere iki bölümden oluşan haber söylem çözümlemesi çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Solak (2011) ise “Küçük Ağa Romanının Eleştirel Söylem Analizi” adlı makalesinde, Dijk’ın eleştirel söylem çözümlemesi yöntemini uyarlamış ve bunu Tarık Buğra’nın 1963’te yayımlanan “Küçük Ağa” adlı romanından bir kesite uygulamıştır. Bu çalışmada, söylem düzlemindeki makro ve mikro yapılar aracılığıyla çözümlemeler yapılmıştır. Sonuç olarak eserde gerçekliğin dilsel kodlarla yeniden inşa edildiği, belli bir anlam ve ideolojinin öne çıkarılmasında çeşitli retorik ve stratejik yapıların etkin bir şekilde kullanıldığı tespit edilmiştir. Makalede ele alınan “Cümle Yapıları” başlığı altındaki öge dizilişi; basit, sıralı, bağlı, karma cümle ile bunlar içindeki yan cümleler; etken - edilgen cümle; kiplik ve “Sözcük Seçimleri” başlığındaki sözcük tercihleri, biz-onlar zamirlerinin kullanımının incelenmesi; bu çalışma açısından önem arz etmektedir.

Türk alanyazınında siyasi (politik) söylem üzerine de yapılmış birçok çalışma mevcuttur. Bunlarda çeşitli temellerde söylem çözümlemesi yapıldığı görülmektedir. Örneğin; Güngör (2014) tarafından yapılan “Türk Siyasetinde Dil Kullanımı: Siyasal Parti Liderlerinin TBMM Grup Konuşmalarında Siyasal Söylem Analizi” adlı çalışmada, siyasal dilin özelliklerini tespit edebilmek amacıyla siyasi parti liderlerinin meclis parti grubu konuşmaları incelenmiştir. Liderlerin konuşma metinleri; dilsel temel yapı taşı olması bakımından sözcük düzeyinde, anlamlı birimi oluşturması bakımından cümle düzeyinde ve üslup, çatışma, uzlaşma, ikna vb. açılardan bütünlük düzeyinde incelenmiştir. Çalışmada, siyasal söylemi tanımlarken liderlerin “ben” ve “biz” zamirlerini kullanma biçimleri, ele alınan gündem konularının çeşitlenmesi ve ikna için kullandıkları yöntemler analiz birimleri olarak kullanılmıştır. Liderlerin konuşmada kullandıkları sözcük haznesinin zenginliği de incelenmiştir. Akıner ve Eren Çetin (2014), “Politik Konuşmalarda İdeolojik Yansımalar: Şafak Pavey’in Meclis Konuşması Üzerine Bir İnceleme” adlı çalışmalarında, ideolojinin ne şekilde ortaya konup sürdürüldüğünü açığa çıkartmayı amaçlamışlardır. Bu bağlamda analiz için hem nicel hem nitel çözümleme araçlarından yararlanılan, üç farklı başlığı içerisine alan, “Politik Konuşma Analizi” olarak adlandırılan eklektik bir yöntem uygulanmıştır. Analiz bölümü “ ‘Nicel Verilerin Analizi’, ‘Dilbilgisel Analiz’ ve ‘Retorik Analiz’ ana başlıkları altında sunulmuştur. İncelemenin sonucunda, Pavey’in konuşmasında ideolojinin “biz- onlar karşıtlığı” ile kurulduğu ortaya konmuştur. Bu tez çalışması açısından bu çözümlemede eklektik bir yöntem kullanılması ve “Dilbilgisel Analiz” başlığı altındaki kiplik ve etken - edilgen yapıların incelenmesi kısımları değerlidir.

Türkiye’de yapılan söylemle ilgili tezlerde ideoloji ve söylem arasındaki ilişki ele alınmış (Olgun, 2009; Nisan, 2012; Kaya, 2017), edebi türlerdeki (genellikle romanlar) çeşitli söylem özellikleri belirlenmiş (Karataş, 2008; Somuncu, 2013), trafik ve asayis polisi anonsları

Çözümlenmiş (Yüksel, 2002), artgnderimin söylem-edimbilimsel işlevleri (eltekt, 2008), öğretmenlerin kullandıkları söylem belirteçleri (Demirtaş, 2004) ortaya konmuş, özellikle politik (siyasal) söylem üzerine çeşitli araştırmalar yapılmıştır (Aksu, 2008; Akbulut, 2011; Sar, 2011; Demircan, 2015; Nergiz, 2017). Türk alanyazınında daha çok iletişim (rneğın Kaylı, 2013; Demircan, 2015; Güven, 2015) ve siyaset bilimi (rneğın Korkmaz, 2009; Nergiz, 2017; Baran, 2018) daha sonra da eğitim (Demirtaş, 2004; Gr, 2011; Ak Başoğul, 2018) alanında söylem zmlemesi yapıldığı görülmektedir.

Söylem çalışmalarında kiplik incelemesine de önem verilmektedir. Örneğın; Oktar ve Cem Değert (1999), “Gazete Söyleminde Kiplik ve İşlevleri” adlı çalışmalarında, farklı ideolojileri temsil eden gazetelerin “Sürekli Aydınılık için Bir Dakika Karanlıkt” eylemi ile ilgili köşe yazılarındaki kiplik kullanımını incelemişlerdir. *Cumhuriyet* ve *Demokrasi*’de yer alan köşe yazılarında aydınlık eylemini olumlamak ve eyleme katılanların haklılığını vurgulamak amacıyla yoğın bir biçimde ilişkisel dizimlerin kullanıldığı; *Zaman*, *Akit* ve *Türkiye*’deki köşe yazılarında ise anlamlı sayılabilecek ölçüde ilişkisel dizimlere rastlanmadığı gözlemlenmiştir. Ancak, veri tabanını oluşturan tüm gazetelerdeki köşe yazılarında, “biz” ve “siz” karşıtlılığının sunulmasında, dayanışma ideolojisinin tipik bir göstergesi olan eylemsel dizimlerin yoğın olarak kullanıldığı saptanmıştır. Sonuçta, bu çalışma ile kipliğın dil kullanıcılarının kendilerine, diğertlerine ve konuya ilişkin tutumlarını çözümlemede önemli bir dilsel ulam olduğu gösterilmiştir. Bu alışma açısından ilgi çekici sonuçlardan biri de “biz” ve “siz” karşıtlılığının kurgulanmasında tüm köşe yazarlarının aynı kiplik örüntülerini kullandıklarının belirlenmesidir.

Türkiye’de söylemi uygulama ve / veya kuramsal boyutta ele alan çalışmaların oluşturduğu alanyazın incelendiğinde son zamanlarda, uygulama kısmına katkıda bulunan çalışmaların artmaya başladığı söylenebilir.

Sonuç olarak disiplinlerarası bir yaklaşım olan söylem zmlemesi, tek başına dil içi bağlamın ya da tek başına dil dışı bağlamın yetersiz olduğunu kabul eden, cümle sınırlarını aşarak daha st düzeydeki dil birimlerine yönelen çözümleme olarak değerlendirilebilir. Genel yaklaşım olarak söylemek gerekirse söylem zmlemesi, ilk olarak metnin derinlemesine bir analizini içermelidir. Çünkü bir metnin “ne” (dil) söylediğı bilinmeden “nasıl” (söylem) söylediğı bilinemez. Bu açıdan söylem çözümlemesinin ilk boyutu dildir, önce dili anlamak gerekir. Söylem zmlemesinde inceleme ses / biçim, anlam ve uygulama (eylem) yani sırasıyla söz dizimi, anlam bilimi ve edim bilimi üzerinden yapılabilir / yapılmalıdır. Söylem zmlemesi yapıyı da kapsayan ama onun ötesine geçen özellikle bağlamı, işlevi, doğal iletişim koşullarını ne çıkaran bir yönelimi yansıtır. Dildeki sözceler kullandıkları bağlama, dinleyen ve konuşanın amacına, beklentilerine, varsayımlarına göre anlamlandırılabilir (Ruhi, 2003; Günay, 2013; akır, 2014). Bir sözce (rneğın “Buraya gel”) kullanıldığı bağlama ve konuşan ile dinleyenin ilişkisine göre emir, tehdit, ağrı, dilek vb. anlamlar ifade edebilir. Kısacası her sözcenin bir yapısal bir de edimsel

boyutu vardır. Bu bakımdan öncelikle incelenecek olan söylemin / metnin sözcemeleleme durumunu ortaya koymak gerekir. İlgili sözcenin kim tarafından, nerede, ne zaman ve kime yönelik olarak üretildiğini bilmek; okumaya ve incelemeye kolaylık da sağlar. Kısacası söylem incelemesi için öncelikle söylemin üretim koşullarını anlamak gerekir; tarihsel ve toplumsal bağlam, zaman ve mekân, konuşur ve dinleyici kavramları bu anlamda önemlidir. Söylem çalışmalarında söylem ve kiplik incelemelerinin de önemli bir yeri olduğu görülmektedir. Kiplik “kip” dışında diğer dilsel araçlarla da belirtilebilir. Bu bakımdan kiplik incelemelerinde sadece biçimbirimlerin ya da cümlelerin (söz dizimsel öğelerin) değil, sözcelerin de dikkate alınması; sözce ve yinelemelerin, kimi belirteçlerin edimsel değerleri anlatmaları açısından kip ulamı çerçevesinde düşünülmesi gerekmektedir.

Son tahlilde, söylem çalışmaları çok boyutlu bir alandır ve belirlenen en az bir yönteme dayandırılmalı, öte yandan sınırlama iyi yapılmalıdır. Söylem çalışmalarında inceleme nesnesinin özellikleri doğrultusunda belirlenen bir yöntem benimsenebilir ya da birkaç yöntemin birleştirildiği karma bir yöntem de kullanılabilir. Bu noktada belli bir duruma yoğunlaşan daha spesifik çalışmalarda belli bir yöntem tercih edildiği ya da örneğin sadece kiplik gibi tek bir alanın incelemeye esas alındığı görülmektedir. Daha genel ve bütüncül bir inceleme amaçlayan çalışmalarda ise birkaç yöntemin bir arada kullanıldığı karma yöntemler tercih edilmektedir.

1.5. Hukuk Söylemi

Dilin kullanıldığı her saha, o bağlamda kullanılan sözcelerden kendilerine özgü görece istikrarlı tipler geliştirir, bunlara söylem türleri adı verilebilir (Bahtin, 2016: 65). Dilsel etkinliğin her alanında çok farklı ve çeşitli söylem türleri bulunmaktadır. Günay (2013: 175); tarihsel, kültürel ve toplumsal bağlamdaki dil kullanımına bağlı olarak farklı söylem türlerinin olduğunu ifade eder. Bahtin (2016: 65) de söylem türlerinin zenginliğinin ve çeşitliliğinin sınırsızlığını vurgular. “Çünkü beşeri etkinliğin farklı olanakları tüketilemez; her etkinliğin her bir sahasında söylem türlerinin tüm repertuarı, söz konusu saha gelişip karmaşıklaştıkça farklılaşma ve gelişme yaşar” (Bahtin, 2016: 65). Sözlü ve yazılı söylem türlerinin aşırı heterojenliğinin altını çizen Bahtin (2016: 65), birincil (basit) ve ikincil (karmaşık) söylem türleri şeklinde bir ayrım yapar. Söylem türlerinin keskin heterojenliğinin ve bununla ilişkili olarak sözcenin ortak doğasının belirlenmesinin güçlüğüne hiçbir şekilde hafife alınamayacağını belirten Bahtin (2016: 66-67), birincil (basit) ve ikincil (karmaşık) söylem türleri arasındaki işlevsel olmayan çok temel bir ayrıma dikkat çeker. Gündelik diyalogların replikleri, özel mektuplar gibi birincil söylem türleri; dolayimsız söylem iletişimde oluşur. Birincil (basit) türleri özümseyip dönüştüren ikincil söylem türleri (roman, drama, her türlü bilimsel araştırma vb.) ise daha karmaşık, görece oldukça gelişmiş ve kültürel, sanatsal, bilimsel, sosyopolitik vb. ağırlıklı olarak yazılı iletişimin organize olduğu koşullarda ortaya çıkar (Bahtin, 2016: 67). Birincil ve ikincil türler arasındaki farkın olağanüstü

büyük ve temelden olduğunu vurgulayan Bahtin (2016: 67); bu yüzden sözcenin doğasının ikisinin de analiziyle açığa çıkarılıp tanımlanması gerektiğini, tanımın da ancak bu koşullarda sözcenin karmaşık ve derinlikli doğasına uygun hâle gelebileceğini ve en önemli yönlerini kapsayabileceğini dile getirir.

Söylemleri belirli ölçütlere bağlı olarak sınıflandırmanın zorluğuna dikkat çeken Günay (2013), bazı araştırmacıların söylem tipi ile söylem türü arasında ayrım yaparak söylemleri sınıflama yoluna gittiğini ve Jean-Michel Adam'ın da bu türden bir sınıflama yaptığını belirtir. Adam'a (1992'den aktaran: Günay, 2013: 177) göre söylem tipleri; toplumsal, tarihsel ve kültürel etkinliğin farklı alanlarından kaynaklanır ve “bu farklılığa bağlı olarak yazınsal, siyasal, bilimsel, dini, hukuk, gazetecilik söylemi gibi türlerden” bahsedilebilir. Günay (2013: 178), söylem türlerinin söylem tiplerinin alt özelliklerine bağlı olarak oluşturulduğunu dile getirir. Bahtin (2016: 69), her alanın özgül koşullarına karşılık gelen kendine ait türleri ve bu türlere karşılık gelen belirli üslupların olduğunu ifade eder. “Belirli bir işlev (bilimsel, teknik, basımsal, ticari, gündelik) ve söylemsel iletişimin belirli koşulları her saha için belirli, özgül türler”; “yani belirli, görece istikrarlı tematik, kompozisyonel ve üslupsal sözce tipleri” ortaya çıkarır (Bahtin, 2016: 69). Böylelikle, bireysel ve genel dil üslupları, söylem türlerine hükmeder (Bahtin, 2016: 71). Ancak Bahtin (2016: 68-69); söylem türlerinin geniş bir kısmında (edebiyat dışında) bireysel üslubun sözce tasarımına girmediğini; sözcenin adeta gölge olgusu, yan ürünü olarak iş gördüğünü vurgular.

Söylem tipleri ve söylem türleri ile ilgili kesin bir ayrım, bunlarla ilgili genel kabul gören bir sınıflama bulunmamaktadır. Söylem incelemesinde kaynak alınan, hareket noktası kabul edilen inceleme nesnesi temelinde genel olarak siyasi söylem, gazetecilik söylemi, medikal söylem, hukuk söylemi / hukuki söylem gibi birçok söylem türünden bahsedilmektedir.

Hukuk söylemi özel bir söylem türüdür ve bu söylem, temelde hukuk diline dayanan birtakım dil bilimsel işaretleri içinde barındırır. Hukuk dili, kavram ve terimler bakımından, diğer mesleklerde veya günlük hayatta kullanılan dilden farklıdır. Genel anlamda hukuk dili; hukukun uygulanması için gerekli olan kanunlar ile diğer düzenlemelerin dili ve bu kanunların uygulandığı her türlü somut olayda, hukuki işlemlerde, sözlü beyanlarda, sözleşme metinlerinde, adli makamların çeşitli yazılarında, mahkeme kararlarında vb.nde kullanılan dil şeklinde tanımlanmaktadır (Işık, 2020: 8). Hukuk dili, birkaç şekilde anlaşılabilir; genel bir bakış açısından, doğal dilin işlevsel bir türü olarak özel amaçlı dil şeklinde ifade edilebilir (Husa, 2012: 8). Karahan (2013: 2) da farklı yasal süreçlerin çok büyük bir bölümünün dil yoluyla gerçekleştirildiğini ve hukukta toplumsal davranışların düzenlenmesinde sözlü ve / veya yazılı olarak ortaya çıkan yasal metinler bulunduğunu belirtir. “Bu boyutuyla hukukun değişik arenalarında dil araç, süreç ve sonuçtur” (Maley, 1994; Gibbons, 1994'ten aktaran: Karahan, 2013: 2).

Hukuk alanı hem yasalar, tüzükler, belgeler, karşı iddialar gibi yazılı metinleri hem de mahkemelerin mümkün kıldığı davalar, duruşmalar ve argümanlar şeklinde elektronik iletişim teknolojisinin sürekli gelişimi sayesinde yazıya aktarılan konuşma dilini içerir (Shuy, 2015: 822). Özyıldırım (2000: 44) hukuk dilinin iletişimsel amaca, bağlama, katılımcılar arasındaki sosyal ve profesyonel ilişkilere; bunlar gibi birçok faktöre bağlı olarak değişen farklı türlerden oluştuğunu ifade eder. Bhatia (2013), farklı hukuki ortamlarda kullanılan çeşitli türleri tanımlar. Bunlardan bazıları; hukuki ortamlarda kullanılan yazılı formdaki davalar ile hükümler, avukat-müvekkil danışmanlığı, sözlü formdaki avukat-tanık sorgulamaları ve çeşitli mesleki ortamlarda kullanılan yazılı formdaki yasalar, sözleşmeler, mahkeme kararları, duruşma tutanaklarıdır (Bhatia, 2013: 187).

Hukuk dili, biçimsel, söz dizimsel, anlamsal ve pragmatik boyutlarla ilgili çok belirli özellikler taşımaktadır (Husa, 2012: 8). “Hukuk metnlerinin kendine özgü bir sözdizimi, üstdili ve anlatsal yapısı vardır” (Günay, 2020: 145). Aydemir (2010); “Türk Hukuk Dili Üzerine Araştırmalar I” adlı çalışmasında Türk hukuk dilini; terminolojisi, söz varlığı, söz dizimsel yapısı ve metin dil bilimsel özellikleri bakımından incelemiştir. Hukuk dilinin temel özellikleri incelenirken bu dilin sadece tek tek cümleler bağlamında değil, aynı zamanda metinsel özellikleri bağlamında da irdelenmesi gerektiğini belirten Aydemir (2010: 21); böylece hukuk dilinin tipolojik özellikleri, söz dizimsel bağlantı imkânları ve anlatı teknikleri açılarından ayrıntılı ve bütün olarak ele alınmış olacağını ifade etmiştir. Aydemir (2010), çalışmasında hukuk dilinin en başta gelen özelliğinin kolay anlaşılabilir olmaması; başka bir ifadeyle söz varlığı, terimler, cümle yapısı ve metinsel özellikler vb. açısından uzman olmayanlarca çok kolay algılanamaması ve yorumlanamaması olduğunu belirtmiştir. Aydemir’e (2010) göre hukuk dilinin diğer özellikleri kişisel olmayan ifade biçiminin yaygın kullanılması; yani 1. ve 2. teklik kişilerin (1. çokluk kişi de dâhil olmak üzere) çok az kullanılması, buna paralel olarak çoğunlukla edilgen cümle yapısının tercih edilmesi, ayrıca zarfların ve zarf işlevli yan cümlelerin görece az kullanılmasıdır. Söz varlığının ve terminolojinin yanında hukuk dilinin önemli bir özelliğinin de kendine özgü söz dizimsel yapısı olduğunu belirten Aydemir (2010: 26-27); değişik hukuk metinleri dikkatlice incelendiğinde, hukuk diline özgü tipik cümle türlerinin ve söz dizimsel yapıların tespit edilebileceğini vurgulamıştır.

Diğer bütün “söylem türlerinde olduğu gibi, hukuk söyleminin de kendine özgü biçimsel özellikleri vardır”, ancak tabii ki her hukuk söylemi aynı biçimsel özellikleri taşımaz (Deliktaşlı, 2020: 58). Türk – Fransız Hukuk Dili ve Hukuk Metinleri Çevirisi adlı kitabında, Türk ve Fransız hukuk dili ile ilgili temel özellikleri çeşitli başlıklar altında ele alan, hukuk metnlerinin sınıflandırılmasını yapan ve bunların temel özelliklerini inceleyen Deliktaşlı (2020), hukuk söyleminin türlere göre değişebilen kendine özgü bir biçimi olduğunu ifade eder. Örneğin “bir vekâletnamenin biçimi bir yasa metniyle, bir mahkeme kararının biçimi bir sözleşmeyle aynı değildir” (Deliktaşlı, 2020: 59).

Hukuk dilini yani onun işaretlerini, göstergelerini doğru bir biçimde anlayabilmek için hukuk söylemini anlamak gerekir. “Türk Hukuk Dili Üzerine Araştırmalar II: Söylem Tipleri Üzerine Bir İnceleme” adlı çalışmada, çeşitli hukuk metinlerinden elde edilen veriler temelinde, “-ir, -di, -miştir ve -mektedir” gibi biçimlerin hukuk metinlerinde birer söylem tipi olarak üstlendikleri işlevleri ele alan²² Aydemir (2014: 58); hukuk metnlerinin daha küçük bölümlere (paragraf, bölüm vs.) ayrılmasında, yani bir çeşit söylem çözümlemesi yapılmasında, söylem tiplerinin önemli bir rolü olduğunu belirtir.

Hukuk söyleminin çözümlenmesi; başta Amerika, İngiltere, İsveç ve Almanya gibi ülkelerden olmak üzere birçok sosyal bilimcinin, dil bilimcinin ve toplum dil bilimcinin ilgi odağı olmuştur (Danet 1985’ten aktaran: Özyıldırım, 2000: 44). 1970’li yıllarda hukuk diline, özellikle mahkeme salonunun diline olan ilginin sosyologlar, antropologlar ve özellikle etnometodologlar arasında büyüdüğünü belirten Kurzon (1994: 6); bu akademisyen gruplarını özellikle ilgilendiren şeyin çatışmanın dilsel olarak ifade ediliş biçimi olduğunu dile getirir.

Karahan (2013), hukukun uygulanması aşamasında kullanılan sözlü dilin incelenmesine yönelik olarak “daha çok Anglo-Amerikan sistemlerinde uygulanan ‘ortak hukukun’ uygulanma aşaması olan mahkeme süreçlerindeki dil” üzerine çalışmalar yapıldığını belirtir. Örneğin O’Barr (1982), “Amerikan eyalet mahkemelerinde tanıklar, avukatlar, jüri ve yargıçlar arasında geçen dil kullanımını etnografi ve toplumdilbilimsel yönden” incelemiş; Wodak (1985), “kurumsal söylem” olarak değerlendirdiği mahkeme dilinde, hâkim ve sanık arasındaki söylemi çözümlemiştir (Karahan, 2013: 3). “Analyse Sémiotique d’un Discours Juridique” (Hukuk Söyleminin Göstergebilimsel Analizi) başlıklı çalışmada Greimas (1990’dan aktaran: Uzun, 2006: 15), “hukuku bildirişimsel bir olgu olarak görerek hukuk söylemini anlatı grameri açısından incelemiştir”.

Lee Goldman (2005), “Aspects of Legal Narrative” (Hukuki Anlatının Yönleri) adlı çalışmada, temyiz mahkemelerine sunulan yasal özetlerin Labov’un anlatı çözümlemesi temelinde analiz edilebileceğini göstermeyi amaçlamıştır. Lee Goldman (2005), sonuç olarak her ne kadar birtakım kısıtlamalar olsa da yasal özetin işlevinin anlatıcının önemli gördüğü bir dizi gerçek olması bakımından prototipik anlatı ile kabaca aynı olduğunu belirtmiştir. Yasal özetle tasvir edilen olayları ifade etmek için seçilen sözlüksel öğelerin ve cümle türlerinin yazarın gerçeklere karşı tutumunu ve ayrıca okuyucunun gerçeklerle ilgili nasıl hissetmesi gerektiğini düşündüğünü açıkça ortaya koyduğunu ifade eden Lee Goldman (2005), bu doğrultuda özetlerdeki

²² Aydemir (2014), bu çalışmada, Türkçede zaman, görünüş ve kiplik temelinde değişik işlevleri olan bitimli biçimlerin hukuk metinlerinde birer söylem tipi olarak cümle bağlamında değil, sadece cümlelerüstü birimler (paragraf, bölüm, metin gibi) temelinde üstlendikleri işlevleri irdelemiş; bu söylem tiplerinin metin – dil bilimsel betimlemesini yapmıştır.

isim, fiil, zarf ve olumsuzluk kullanımını incelemiştir. Araştırmadaki bu kullanımlar ile ilgili değerlendirmeler bu tez çalışması açısından önemlidir.

Rajah (2018: 481), “Legal Discourse” (Hukuk Söylemi) adlı kitap bölümünde Finegan’dan (2012) aktararak “hukuki söylemi sergilemek ve gözlemlemek için en dramatik ve en sık dramatize edilen sahne mahkeme salonu olduğu için” eleştirel söylem çalışmaları yapan araştırmacıların mahkeme salonu söylemine (courtroom discourse) yasama söyleminden (legislation) daha çok ilgi gösterdiklerini belirtmiştir. Rajah (2018), hukuk söyleminin derinlemesine incelenmesinde; hukukun belirli aktörlerine, alanlarına, uygulamalarına, politikalarına, etkilerine katkıda bulunmada genel bir ihmal eğilimi olduğunu vurgular. Disiplinlerarası çalışmaların artmasının hukuk ve eleştirel söylem çözümlemesi alanı için umut verici olduğunu da ifade etmiştir.

Hukuk söyleminin farklı türleri üzerinde çeşitli araştırmalar yürütüldüğü, adli dil biliminin de ana ilgilerinden biri olan mahkeme salonu söylemi üzerine özellikle Batı’da çalışmalar yapıldığı görülmektedir.

1.5.1. Mahkeme Salonu Söylemi

Adli dil bilimi, dil bilimi verilerinden hareketle adli metinler üzerinde çeşitli tespit çalışmaları yapan bir dil bilimi alanı olarak nitelenmektedir (Fincan ve Uysal, 2019). Yüksel vd. (2003: 152), adli dil biliminin genel anlamda hukukun ve dilin birbirleri ile etkileşimi olduğunu belirtir. “Hukuk dilini, yasal süreçlerdeki dil kullanımını ve kanıt niteliğindeki dilsel veriyi uygulamalarına konu edinen” adli dil bilimi, ilk olarak 1968’de ismen ortaya çıkmış ve 1990’lı yıllardan sonra sistematik şekilde geliştirilmeye başlanmıştır (Tanrıvere, 2019: 1). Adli dil biliminin uygulama alanları, başka bir ifadeyle bu alanın kapsamına giren metinler, çok geniş bir yelpaze oluşturmaktadır. Yüksel vd. (2003: 151), adli dil biliminin yalnızca suça konu olan delilleri değerlendirmekle kalmadığını belirterek “sorgu odasında şüphelinin anlatısının yorumlanmasından, her türlü konuşma kaydının kalite standartının belirlenmesine kadar çok geniş bir alanı” kapsadığını vurgular. İlgili alanyazın incelendiğinde adli dil biliminin çalışma alanına giren metinlerden bazıları şöyle sıralanabilir:

- İntihar mektupları / notları
- Fidyeye mektupları / notları
- Tehdit mektupları / notları
- Yazarı bilinmeyen metinler
- Kimliği belirlenemeyen konuşmalar
- İntihal ve telif hakkı konusu olan slogan, afiş ve marka isimleri
- Sözleşmeler ve yasal mevzuat
- Senet ve anlaşmalar

- Vasiyetnameler
- İdam mahkûmlarının son sözleri
- İfade tutanakları
- Tanık / sanık / mağdur / müşteki ifadeleri
- Suç etkinliği ile doğrudan ilişkili olmayan dil bilimsel kanıtlar (aşk mektupları, blog yazıları, günlükler vb.) (Fincan ve Uysal, 2019; Tanrıvere, 2019).

Geniş bir uygulama alanına sahip olan adli dil biliminde tek bir yöntemin işlevsel olmayacağı açıktır (Fincan ve Uysal, 2019). Cheng (2012: 542) de adli dil biliminde gelişmekte olan bir alan olduğu için birçok tekniğin genel kabul görmediğini ifade eder; ancak ona göre asıl mesele, adli dil bilimsel yöntemlerin önemsiz görülmesi değildir. Sorun daha ziyade, adli dil bilimsel yöntemlerin vakaya özgü konturları hesaba katmak için bir vakadan diğerine (davadan davaya) değişmesidir (Cheng, 2012: 542). Fincan ve Uysal’a (2019: 50) göre bu durum adli dil biliminin yaşayan ve esnek bir bilim dalı olmasından ileri gelmektedir. Onlara göre adli dil bilimi ile ilgili farklı tanımlar ve çeşitlilikler olsa da bu alandaki çalışmaların ortak özelliği dil bilimcilerin gerçekleştirdiği amaca yönelik bir söylem çözümlemesi faaliyeti olmasıdır (Fincan ve Uysal, 2019: 46).

Türkiye’de adli dil bilimi alanına yönelik çalışmaların son 15 yılda görüldüğünü vurgulayan Fincan ve Uysal (2019: 50), bu alanda dünyadaki çalışmaların birçok farklı disiplinle ilişkili olduğunu, Türkiye’de ise dil eğitimi, dil bilgisi, konuşma ve psikoloji ile sınırlı kaldığını belirtir. Türkiye’de ve dünyada adli dil bilimi alanında yapılan çalışmalarda incelenen konu başlıklarını “tema, anahtar kelime örüntüleri, dil kullanım özellikleri, gruplar arasında istatistiksel ve dil bilimsel açıdan anlamlı farklılık olup olmadığı, duygudurumlar, zaman algısı vb.” şeklinde sıralarlar. Örneğin Tanrıvere (2016), “İntihar Mektuplarının Psikodilbilimsel İçerik ve Tür Özellikleri Bağlamında İncelenmesi: Adli Dilbilimsel Bir Yaklaşım” adlı tez çalışmasında, yirmi dört gerçek, yirmi üç sahte intihar mektubunu içerik ve tür analizleri uygulayarak incelemiştir. Cümle yapısı, zaman kullanımı, sözcük kategorileri vb. konu başlıkları değerlendirilmiş; ayrıca sonuçlar istatistiksel olarak sunulmuştur. Bu analizler kapsamında gerçek ve sahte intihar mektupları arasında birtakım farklılıklar bulunduğu, ancak her bir intihar mektubunun gerçek veya sahte oluşunu tespit etmek adına yeterli sonuçlara ulaşılamadığı belirtilmiştir.

Adli dil biliminin ana ilgilerinden biri mahkeme salonu söylemidir. Mahkeme salonu söylemi, mahkeme salonu ortamında kullanılan hukuk dilinin analizini yapar (Coulthard & Johnson, 2007; Olsson, 2004; Wang, 2012’den aktaran Susanto, 2016: 26). Mahkeme salonu söylemi; nesne, süreç ve araç olarak hukuk diline odaklanmaktadır (Stygall, 1994’ten aktaran Susanto, 2016: 26). Bu durum nesne, süreç ve araç olarak hukuk dilinin ele alınışını ölçütlere bağlar. Bir nesne olarak hukuk dilinin yapı ve dil bilimi özellikleriyle kararlılığını ön plana alır. Bir süreç olarak hukuk dilinin kullanıldığı etkileşimi inceleyerek ve hukuk dilinin kurumsal güç oluşturmak ve sürdürmek için nasıl işlediğini açıklayarak analiz yapmaya başlar. Bir araç olarak

hukuk dilini sosyal bir hedefe ulaşmanın bir yolu olarak gözlemler (Susanto, 2016: 26). Mahkeme salonu etkileşimi içinde kullanılan hukuk dili çalışması, duruşmada yasal anlamların nasıl üretildiği ve yorumlandığı ile ilgilidir. Aynı zamanda mahkemede güç ilişkilerinin dil kullanımı yoluyla nasıl gerçekleştirildiği ve müzakere edildiği ile de ilgilenir (Olsson, 2004'ten aktaran Susanto, 2016: 26). Örneğin, mahkeme salonu söyleminin mahkemedeki hâkimler, savcılar, avukatlar vb. tarafların ana konuşma rollerine baktığı görülmektedir (Susanto, 2016: 26). Benzer şekilde sanıkların ve tanıkların da temel konuşma rolleri olduğu söylenebilir.

Mahkeme salonu söyleminde konuşma, “iletişimin kalbi” olarak gösterilir (Aceron, 2015: 120). Ancak, günlük hayatta bir arkadaşla konuşurken kullanılan dil ile mahkemede hâkim ile iletişim kurarken kullanılan dil sadece sözcük seçimi ve dil bilgisi kuralları açısından değil, aynı zamanda konuşma düzeni açısından da farklıdır (Atar, 2017: 18). Örneğin, günlük hayatta bir arkadaş ile sohbet ederken herhangi bir yerde sözünü kesmek olağan bir durumken mahkemede hâkimin sözünü kesmek mümkün görülmemekle birlikte bir soru sorabilmek için de çok uygun bir bağlam gerekir (onarım aşamasında ya da söz hakkı alabilmek için olabilir). Çünkü, sosyal bir eylem olarak düşünüldüğünde mahkeme salonları hakkında sosyal varlıklar olarak insanların bildiği kurallar vardır: Bir duruşmada hâkimin sorular sorması, sanıkların ve tanıkların da bu doğrultuda cevaplar vermesi beklenir. Dolayısıyla, mahkeme salonu etkileşiminde, son derece özel / sınırlı ve sistematik bir söz sırası alma süreci vardır. Duruşmada söz sırasının belirlenmesine hâkim karar vermekte; konuşmaların başlaması, sürdürülmesi ve sonlandırılması da hâkimin kontrolü altında gerçekleşmektedir (Aceron, 2015).

Mahkeme salonu söyleminde katılımcılar, konuşma yoluyla kendi amaçları doğrultusunda sosyal eylemler düzenler (Mazeland, 2006'dan aktaran: Aceron, 2015: 123). Mahkeme salonu söyleminde, farklı katılımcıların farklı amaçları vardır. Dolayısıyla bu süreç içinde, farklı katılımcılar amaçlarını gerçekleştirmek için farklı dil stratejileri kullanırlar. Kişinin amacını ortaya çıkarmak üzere avukat, ifadenin (tanıklığın) güvenilirliğini doğrulamak için farklı dil stratejileri kullanırken davalı, masum olduğunu ve sunduğu ifadeyi ispatlamak için farklı bir dil benimser (Zhang, 2015: 553). Bu açıdan dil, hem katılımcıların söz sırasında tüm ilgili bilgileri ifade etmek için hem de mahkemenin kararını etkilemek ve kazanmak amacıyla motive oldukları güçtür (Aceron, 2015: 126). Walker (1986'dan aktaran: Aceron, 2015: 121), mahkemede söz sırası almanın ve dizi düzeninin hem avukatlar hem de hâkimler için karşdakini ikna ve kendilerini temsil süreci olduğunu belirtir. Holt ve Johnson'a (2010'dan aktaran: Aceron, 2015: 120) göre ise “hukuki konuşmanın en belirgin ve en yaygın dilsel özelliği hem sorgulayıcı hem de bildirimsel biçimde sorudur”. Sorunun bildirimsel formda söylene de sorgulayıcı olarak kullanılabileceğini belirten araştırmacılar; sorular her zaman cevaplarla takip edilmese de bir sorunun aktif hale getirdiği koşullu ilginin araştırmacıların nasıl bir cevap verildiğini veya bir cevabın neden üretilmediğini açıklamak için bir soruya cevap veren herhangi bir konuşmayı incelemelerini sağladığını; diğer yandan soru aracılığıyla, cevapların tek sözcük, öbek, yan cümle ya da basit veya

karmaşık cümleler halinde olup olmadığının görüldüğünü ifade ederler (Aceron, 2015: 120). Bu nedenle, Holt ve Johnson (2010'dan aktaran: Aceron, 2015: 120), adli sorgulamanın etkileri için hukuki konuşmanın (mahkeme salonu söyleminin) soru kullanımı yoluyla etkileşimli olarak nelerin yapıldığının bir analizini içermesi gerektiğini belirtirler. Dingwall (2000: 894-895) ise çapraz sorguda, tanıkların soruların arkasında olduğuna inanılan niyetlere dikkat ettiklerini ve cevaplarını buna göre yapılandıklarını ifade eder.

Genel olarak hukuk söylemi dile bağlı olduğundan, bu alandaki sözlü ve / veya yazılı metinler, özellikle dil bilimciler ve söylem çözümlemecileri için imkânlar sunar. Genelde hukuk, özelde mahkeme salonu söylemi; “mahkemede meydana gelen tüm sözlü etkileşimlerin basılı olarak kaydedilmesine özen gösterilen ve elektronik olarak kaydedilmiş tüm konuşmaların kanıt olarak kullanıldığı yazılı söylemlerden oluşur” (Shuy, 2015: 822). Aceron (2015: 123), mahkeme salonu söyleminde duruşma tutanaklarının konuşma etkileşiminin koruması olarak görev yapabildiğini, konuşma etkileşiminin diğer özelliklerini ve sözceleri (ifadeleri) yakalamak için bir ses / video da kullanılabileceğini belirtir. Bu bakımdan duruşma tutanakları, mahkeme salonu söylemi üzerine yapılan araştırmalar için önemlidir. Kısacası mahkeme salonu söylemi, araştırmacılara birçok veri sağladığından inceleme için oldukça verimli bir alandır.

Mahkeme salonu söylemiyle ilgili olarak özellikle Batı'da, görece çok çalışma yapıldığı ve araştırmaların odak noktasının da çeşitli olduğu görülmektedir. Örneğin; Conley vd. (1978), “The Power of Language: Presentational Style in the Courtroom” (Dilin Gücü: Mahkeme Salonunda Sunum Tarzı) adlı makalelerinde mahkeme salonundaki tanıkların ifadelerindeki değişikliklerin yasal karar vericiler üzerindeki etkilerini incelemişlerdir. Bunun için yazarlar tarafından geliştirilen ampirik bir çalışmanın bulguları sunulmuş ve bu bulguların önemi analiz edilmiştir. Çalışmada, bir tanığın ifade tarzının jürinin algısı üzerinde güçlü bir etkisi olduğuna dair önemli kanıtlar olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ancak bu konuda tam sonuca ulaşmak için hukuk ve ampirik sosyal bilimin birleşmesi gerektiği, bunların sadece metodolojilerinin değil, aynı zamanda personel ve fikirlerinin de birleşmesi gerektiği vurgulanmıştır. Bu tez açısından çalışmadaki önemli bulgulardan biri tanıklar tarafından tercih edilen “efendim (sir)” kullanımının değerlendirilmesidir. Makalede bu kullanımların daha kibar konuşmanın göstergesi olduğunun varsayıldığı belirtilmiştir.

Drew (1992), “Contested Evidence in Courtroom Cross-Examination: The Case of a Trial for Rape” (Mahkeme Salonunda Çapraz Sorgulamada İtiraz Edilen Kanıt: Tecavüz Davası Örneği) adlı çalışmasında, mahkeme salonunda çapraz sorguya katılanlar tarafından üretilen “karşıt versiyonlar” ile ilişkili olgulara odaklanmış ve bunları örnek bir dava üzerinde incelemiştir. İncelemenin odak noktası, Amerika Birleşik Devletleri'nin doğusundaki büyük bir şehirde, belediye ceza mahkemesinde kaydedilen bir tecavüz davasından alıntıdır. Bu alıntıdaki sorular, iddia edilen tecavüz gecesinden iki üç yıl önce, tanığın “kulüp”, sanıkla avukatının “bar” olarak tanımladığı bir yerde tanışması ile ilgilidir. Bu da tez açısından önemli bulgulardan biridir. Ayrıca tanık tarafından

“hatırlamıyorum” ve “bilmiyorum” ifadelerinin onaylamaktan kaçınmanın bir yolu olarak kullanıldığına dikkat edilmiştir.

Zajac vd. (2003), “Asked and Answered: Questioning Children in the Courtroom” (Sorulan ve Cevaplanan: Mahkeme Salonunda Çocukların Sorgulanması) adlı çalışmalarında 5 ila 13 yaş arasındaki çocukların temel kanıtları sağladığı cinsel istismar davalarındaki mahkeme tutanaklarını analiz etmişlerdir. Araştırmacılar, hem savunma avukatlarının çocukları çapraz sorgularken kullandıkları dili hem de çocukların bu sorgulama tarzına verdikleri cevapları incelemişlerdir. Sonuç olarak çapraz sorgu yürüten savunma avukatlarının kovuşturma (savcılık) avukatlarına kıyasla çocuklara daha çok karmaşık, daha yüksek oranda dil bilgisi açısından kafa karıştırıcı, daha çok yönlendirici, zorlayıcı ve kapalı sorular sordukları belirlenmiştir. Çocukların ise yanlış anlaşılabilir, yönlendirici ve kapalı sorulara yüksek oranda cevap vermeye çalıştıkları ve düşük oranda açıklama istedikleri görülmüştür.

Zhang (2015), “Conversation Analysis in Courtroom Discourse” (Mahkeme Salonu Söyleminde Konuşma Çözümlemesi) adlı çalışmada, Grice’in “İşbirliği İlkesi” çerçevesinde nicelik, tarz, bağıntı ilkelerinin ihlali üzerinden (nitelik ilkesi dâhil edilmemiştir) mahkeme salonu söylemini analiz etmeyi amaçlamıştır. Zhang (2015), çalışmada, mahkeme salonu etkileşimi sırasında, farklı katılımcıların amaçlarına ulaşmak için konuşma sezdirimleri kullandıklarını, işbirliği ilkesini ihlal etmenin konuşma sezdirimi üretmenin önemli bir aracı olduğunu ifade etmiştir. Nitel çalışma perspektifinden bakıldığında, araştırmada mahkeme salonu söylemindeki sezdirimlerin analiz edildiğini vurgulayan Zhang (2015); sonuç olarak mahkeme salonu etkileşimi sürecinde farklı katılımcıların farklı amaçlarının olduğunu, bu amaçlar doğrultusunda da farklı dil stratejileri kullandıklarını belirtmiştir.

Aceron (2015), “Conversational Analysis: The Judge and Lawyers’ Courtroom Interactions” (Konuşma Çözümlemesi: Hâkim ve Avukatların Mahkeme Salonu Etkileşimleri) adlı makalesinde, mahkeme salonu etkileşimli faaliyetlerini karakterize eden söz sırası alma sistemi üzerinde durarak mahkeme salonu konuşmasının nasıl sıralandığını ve düzenlendiğini tanımlamayı amaçlamıştır. Acheron (2015), bu amaçla, telekomünikasyon servisi sağlayıcısı (davacı) ile Batangas’ın Lipa Şehri Hükümeti arasındaki özel hukuk davasının ses kayıtları ile duruşma tutanağını incelemiştir. Acheron (2015), çalışmasını Walker’ın (1986) “Turn-taking and Sequencing Theory” (Söz Sırası Alma ve Dizi Düzeni Teorisi); Sacks, Schegloff ve Jefferson’ın (1974) “Organization of Turn-taking for Conversation Theory” (Konuşma Kuramı için Söz Sırası Alma Düzeni); Richards ve Schmidt’in (2010) “Speech Act Theory” (Söz Edimleri Kuramı) adlı teorileri üzerine kurduğunu ifade etmiştir. Acheron (2015); adli ortamlarda mahkeme salonu etkileşiminin bireysel katılımcıların karakter ve kişiliğine, yetenek ve yeterliliğine, üslup ve tarzına bağlı olarak zaman zaman değişmekte olduğunu belirtmiştir. Çalışmada, mahkeme duruşmalarında ve adli soruşturmalarda, dili kullanma tarzında açıkça görüldüğü üzere mahkemenin veya hâkimin en güçlü kontrolü ve yetkiyi elinde

tuttuğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca “dil”in katılımcıların hem mahkemenin kararını etkilemek ve kazanmak hem de söz sırasında tüm ilgili bilgileri ifade etmek için motive oldukları güç olduğu ifade edilmiştir.

Susanto (2016), “Language in Courtroom Discourse” (Mahkeme Salonu Söyleminde Dil) adlı makalesinde, Çin’de görülen bir ceza davasıyla ilgili örnek olay incelemesi yapmıştır. Susanto (2016), mahkeme salonu söyleminin doğasına ışık tutmak için mahkeme salonunda bir hâkimin temel konuşma rolleri gibi kullanılan bazı dil görünümünü örnekler sunarak değerlendirmiştir. Ayrıca, Praat programı kullanılarak hâkimin konuşmasında ezgi birimleri tarafından gerçekleştirilen bilgilerin dağılımı incelenmiştir. Çalışma sonucunda; hâkimin yönlendiren, yöneten ve talimat veren birincil konuşma rollerine sahip olduğu belirtilmiştir. Bu rollerin mahkeme duruşması, mahkeme soruşturması, mahkeme tartışması, davalı ifadesi ve mahkeme kararı gibi beş ana aşaması olan duruşmalarda; yükümlülük getirmeyi, yetki vermeyi ve adil davranmayı amaçladığı tespit edilmiştir. Ayrıca, konuşmada bilgi birimlerini dağıtmak için hâkimin işaretli ve işaretsiz seçimler kullandığı belirlenmiştir. Hâkimin mahkeme soruşturmasında ve mahkeme kararında çoğunlukla belirgin bilgi dağılımı kullandığı; ancak bunun mahkeme duruşmalarında, mahkeme tartışmalarında ve davalı ifadelerinde baskın olmadığı gözlenmiştir.

Shuy (2015), “Discourse Analysis in the Legal Context” (Hukuk Bağlamında Söylem Çözümlemesi) adlı çalışmasında, öncelikle dil kanıtlarının daha büyük parçaları olarak tanımladığı konuşma olayı, katılımcıların şemaları, katılımcıların konular ve yanıtlar tarafından ortaya konan gündemleri, şemalar, konuşma eylemleri ve konuşma stratejileri²³ üzerine odaklanmıştır. Shuy (2016: 836), temsilcinin “DeLorean’ın gerçekte söylediklerini yeniden yorumlama, vur-kaç, DeLorean’ın söylemeye çalıştıklarını engelleme ve belirsiz referansların kullanımı gibi konuşma stratejilerini kullandığını” belirlemiştir. Ayrıca temsilcilerin ve savcılarının, daha büyük dil birimlerinin önemini göz ardı ettiklerini belirten Shuy (2015: 836), bu katılımcıların “suçluluk arayışına odaklanma eğiliminde oldukları” alanın genellikle “somut delillerin” görüldüğü yer olarak nitelendiği cümleler, sözcükler, biçimbirimler ve sesler gibi daha küçük dil birimleri olduğunu tespit etmiştir²⁴. Shuy (2016: 837), sonuç olarak hukuk davalarındaki anlaşmazlıkların genellikle söylemin analizi yoluyla bağlamsallaştırılabilen küçük dil birimleri üzerinde gerçekleştiğini belirterek “kastilik, belirsizlik, karalama, rüşvet, talep ve diğer birçok suçlamayı içeren ceza davalarındaki” anlaşmazlıkların söylem çözümlemesine tabi olduğunu vurgulamıştır. Son olarak hukuk alanının, davaların karmaşıklığını çözmeye yardımcı olmak için yavaş yavaş

²³ “Konuşma olayı, tüm diğer dil birimlerinin var olduğu bağlamı çerçevelediği için en büyüğüdür. Konuşma eylemleri ve konuşma stratejileri ara sıra ortaya çıkarken gündemler ve şemalar konuşma boyunca devam eder. Bunların hepsi, cümleler, sözcükler, biçimbirimler ve sesler gibi daha küçük dil birimlerinin anlam ve önemini bildiren daha büyük parçalardır” (Shuy, 2015: 836).

²⁴ “Bunun bir örneği, savcılarının John DeLorean’ın “yatırım”ın iyi bir şey olacağını kabul ettiğinde bulduklarını düşündükleri somut delildir” (Shuy, 2016: 836).

söylem çözümlemesinden yararlanmaya başladığını ifade eden Shuy (2016: 837), çeşitli hukuki uyumsuzluklarda söylem çözümlemesinin parlak bir geleceğe sahip olduğunu belirtmiştir.

Türk alanyazınında ise mahkeme salonu söylemi ile ilgili çalışmalar oldukça sınırlıdır. Aysever (2013), “Bir Söz Edimi Olarak Yargı Edimi” adlı çalışmada, söz edimleri kuramı çerçevesinde yargı ediminin yargıçlar tarafından gerçekleştirilen çeşidinin dil çözümlemesini yapmıştır. Çalışmada giriş olarak yargıçlar tarafından yerine getirilen yargı ediminin karmaşık ve çok boyutlu bir edim olduğuna dikkat çeken, yargı ediminin öncelikle bir dil edimi olduğunu belirten Aysever (2013), dil edimleri konusunda Austin ve Searle tarafından geliştirilen söz edimleri kuramını incelemiş, bu araştırmacıların gözünde yargı ediminin ne tür bir söz edimi olduğunu irdelemiştir. Çağdaş bir hukuk kuramcısı olan Bernal’in bu söz edimleri kuramından yola çıkarak bir yargı kararı örneği üzerinden yaptığı yargı edimi çözümlemesi üzerinde duran Aysever (2013), söz edimleri kuramı çerçevesinde yapılan bu yargı edimi çözümlemesinin siyaset, etik, estetik ve zanaat alanlarında kendisini gösteren yargı edimleri konusunda sunduğu olanakları değerlendirmiştir.

Türk alanyazınında hem sözlü hem yazılı mahkeme salonu söylemi ile ilgili çalışmaların olmadığına dikkat çeken Karahan (2013); içerdiği güç ilişkileri, sosyopsikolojik dinamikleri ve kültürel farklar açısından karşılaştırmalı çalışmalar yapmaya elverişli bir alan olarak yazılı mahkeme söylemi ile ilgili daha yoğun çalışmalar yapılması gerektiğini ifade eder. “Mahkeme Söylemi: Davalarda Kullanılan Sözlü Dil ve Dava Tutanaklarının Dilsel Özellikleri” adlı makalesinde, Karahan (2013), bu bağlamda bir çalışma yapmıştır. Çalışmanın dayandığı sözlü verileri, bir asliye hukuk mahkemesinde görülmekte olan 240 dakika süren 48 davanın ses kayıtları; yazılı verileri ise bu davaların duruşma tutanakları oluşturmuştur. Bu sözlü ve yazılı veriler; söylem çözümlemesi, kesit dil çözümlemesi ve anlatı çözümlemesi yönünden incelenmiştir. Söylem çözümlemesi açısından gerek sözel gerekse yazılı mahkeme söyleminin kurumsallaşmış bir söylem olması itibarıyla kendine özgü dilsel kullanımı ve formatı bulunduğu tespit edilmiştir. Kesit dil çözümlemesi açısından katılımcıların belirli rollerinin bulunduğu özel bir dil kullanımının olduğu belirlenmiştir. Anlatı çözümlemesi açısından ele alındığında ise olayların konu ve zamana göre sıralandığı, tarafların sorunlarıyla ilgili anlatılarını kendileri için yarattıkları durum üzerinden aktardıkları gözlenmiştir.

Türk alanyazınında; mahkeme salonu söylemi ile ilgili yapılan sınırlı sayıda çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmalarda yargıçlar tarafından yerine getirilen yargı edimi ele alınmış, davalarda kullanılan sözlü dilin ve tutanakların sadece dilsel özellikleri incelenmiştir. Diğer yandan Batı’da yapılan araştırmalar görece çok olmasına rağmen bu çalışmaya kaynaklık edebilecek çalışmalar da sınırlıdır (Karahan, 2013). Bu çalışmalardan bazılarında mahkeme salonu söylemi konuşma çözümlemesi ve iş birliği ilkesi açısından ele alınmış, birkaç çalışmada da çapraz sorguya katılanların soru - cevaplar bağlamında dil kullanımı değerlendirilmiştir. Çalışmalardan birinde de

tanıkların sunum tarzlarındaki değişikliklerin jüri üzerindeki etkileri incelenmiştir. Ancak mahkeme salonu söyleminde sanıkların ve tanıkların söylemlerini, belli bir bağlamda tercih edilen sözcükler, cümleler, sözceler vb. bakımından inceleyen çalışma bulunmamaktadır. Dolayısıyla kurumsal bir söylem olan ve kendine özgü bir tür oluşturan mahkeme salonu söyleminin belli bir bağlamda bireylerin konumlarına göre gerçekleştirdikleri “söylemler” bakımından incelenmesi önem arz etmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. GENEL ÖZELLİKLER VE DİL BİLGİSEL ANALİZ / DİL BİLGİSEL ÖZELLİKLER

İnceleme bölümlerinde mahkeme salonu söylemini betimlemek, katılımcılar arasındaki benzerlikleri ve farklılıkları ortaya koyabilmek amacıyla sanık ve tanık ifadeleri sözcük, söz dizimi ve sözce düzeyinde ele alınmıştır. Her dava “Genel Özellikler”, “Dil Bilgisel Analiz / Dil Bilgisel Özellikler” ve “Retorik Analizi / Söylemsel Özellikler” olmak üzere üç başlık altında incelenmiştir. Üç aşamada gerçekleştirilen analiz ile sanıklar ve tanıklar tarafından kullanılan sözcük seçimleri, dil yapıları, ifade biçimleri vb. belirlenmeye ve gösterilmeye çalışılmıştır.

2.1. Genel Özellikler

Genel özellikler duruşmanın konusu, yeri, zamanı, süresi; sanıklara ve tanıklara ait bilgiler ile dava metnine ilişkin değerlendirme verilerinden oluşturmaktadır.

2.1.1. Davalar ile İlgili Bilgiler

“İrtikâp Davası” da denen “Köpek Davası”na, 14 Ekim 1960 Cuma günü öğleden sonra başlanmıştır. Bu davada sanık olarak eski Cumhurbaşkanı Celâl Bayar ve eski Tarım Bakanı Nedim Ökmen bulunmuştur. Kararnamede, Celâl Bayar ve Nedim Ökmen’in Afgan kralı tarafından armağan edilen bir köpeği, nüfuz ve makamlarını kullanarak yirmi bin liraya Atatürk Orman Çiftliği Hayvanat Bahçesine sattıkları ileri sürülmüş; sanıkların beş yıl ağır hapsine, müebbeden memuriyetten mahrumiyetine karar verilmesi istenmiştir. Sanıklar, ortada “irtikâp” olayı olmadığını, elde edilen bu para ile İzmir’in bir köyünde çeşme yaptırdığını söylemişlerdir. Dört celsede toplam 310 dakika süren bu davada, 8 tanık dinlenmiş ve 24 Ekim 1960’ta karar açıklanmıştır. Yüksek Adalet Divanının Esas 2 numarasında kayıtlı bu davanın yine Divanın 1 numarasında kayıtlı Anayasayı İhlâl Davası ile birleştirilmesine oybirliği ile karar verilmiştir²⁵.

31 Ekim 1960 Pazartesi günü görülmeye başlanan “Bebek Davası”nda sanık olarak eski Başbakan Adnan Menderes ile kadın hastalıkları ve doğum doktoru Fahri Atabey bulunmuştur. Kararnamede, Adnan Menderes’in Ayhan Aydan’dan olan gayri meşru çocuğunu, Ankara’ya

²⁵ 15 Eylül 1961 tarihinde açıklanan son kararda; Celâl Bayar’ın dört yıl iki ay hapsine, müebbeden memuriyetten mahrumiyetine karar verilmiştir.

çağırdığı Doktor Fahri Atabey'i azmettirerek öldürttüğü ileri sürülmüştür. Sanıklar, ortada bir suç olayının olmadığını, çocuğun eceli ile öldüğünü söylemişlerdir. Yedi celsede toplam 355 dakika süren bu davada 20 tanık dinlenmiş ve 22 Kasım 1960 Salı günü karar açıklanmıştır. Bu karara göre, Yüksek Adalet Divanının Esas 8 numarasında kayıtlı bu dava, 1 numaralı dava olan Anayasayı İhlal Davası ile birleştirilmiştir²⁶.

4 Kasım 1960 Cuma günü görülmeye başlanan “Vinileks ve Standart Şirketleri Yolsuzluğu Davası”nda sanık olarak eski Maliye Bakanı Hasan Polatkan, Standart Şirketi hissedarı ve Vinileks Şirketi müessesili Ragıp Sipahi ile Vinileks ve Standart Şirketleri hissedarları Necati Dölay ve Hüseyin Altan bulunmuştur. İddianamede, eski Maliye Bakanı Hasan Polatkan'ın maddi menfaat karşılığında Vinileks Şirketi mensuplarına nüfuzunu kullanarak usulsüz kredi sağladığı, Necati Dölay ve Hüseyin Altan'dan rüşvet aldığı, Ragıp Sipahi'nin buna yardım ve aracılık ettiği ileri sürülmüştür. Sanıklar; ortada bir suç olayının olmadığını, alınan kredilerin normal olduğunu söylemişlerdir. Beş celsede 770 dakika süren bu davada 15 tanık dinlenmiş ve 26 Kasım 1960 Cumartesi günü karar açıklanmıştır. Yüksek Adalet Divanının Esas 11 numarasında kayıtlı bu davanın yine Divan'ın 1 numarasında kayıtlı Anayasayı İhlal Davası ile birleştirilmesine oybirliği ile karar verilmiştir²⁷.

2.1.2. Sanıklar ve Tanıklar ile İlgili Bilgiler

Köpek Davası'nda 2 sanık, 8 tanık; Bebek Davası'nda 2 sanık, 20 tanık²⁸; Vinileks ve Standart Şirketleri Yolsuzluğu Davası'nda 4 sanık, 15 tanık vardır²⁹.

2.1.2.1. Sanıklar

Celal Bayar (KD, S1), hadise sırasında dönemin cumhurbaşkanıdır, duruşma sırasında tutuklu bulunmaktadır.

Nedim Ökmen (KD, S2), hadise sırasında tarım bakanı olarak görev yapmaktadır, duruşma sırasında tutuklu bulunmaktadır.

²⁶ Sonda açıklanan karara göre, iki sanık da bu davadan beraat etmişlerdir.

²⁷ Sonda açıklanan karara göre Hasan Polatkan 7 yıl ağır hapis, 550 bin lira para cezası ve müebbeden memuriyetten mahrumiyet; diğer üç sanık da 3 yıl 6 ay ağır hapis cezası almıştır.

²⁸ Öncelikle bu davada tanıkların olayla ilgili verdiği ifadelerde tutarsızlıklar bulunmaktadır (Bu davanın açılmasına neden olarak gösterilen gerekçelerden biri de bu durumdur.). Birçok tanık olması ve bu tutarsızlıklar, tanıklarla ilgili incelemeleri ve sanıklarla yapılan karşılaştırmaları zorlaştırmaktadır.

²⁹ Sanıklar ve tanıklar, bilgi verilen bölümde olduğu gibi mahkemeye çıkış sırasına göre numaralandırılmıştır. Örneklerde de burada belirtildiği şekilde gösterilmiştir.

Adnan Menderes (BD, S1), hadise zamanında dönemin başbakanıdır, duruşma sırasında tutuklu bulunmaktadır.

Fahri Atabey (BD, S2), hadise zamanında kadın hastalıkları ve doğum doktorudur, duruşma sırasında tutuklu bulunmaktadır.

Hüseyin Altan (VŞYD, S1), hadise zamanında Vinileks ve Standart Şirketleri hissedarıdır, duruşma sırasında tutuklu bulunmaktadır.

Necati Dölay (VŞYD, S2), hadise zamanında Vinileks ve Standart Şirketleri hissedarıdır, duruşma sırasında tutuklu bulunmaktadır.

Ragıp Sipahi (VŞYD, S3), hadise zamanında Standart Şirketi ortağı ve Vinileks Şirketi mümessilidir, duruşma sırasında tutuklu bulunmaktadır.

Hasan Polatkan (VŞYD, S4), hadise zamanında dönemin maliye bakanıdır, duruşma sırasında tutuklu bulunmaktadır.

2.1.2.2. Tanıklar

Safa Aloğlu (KD, T1), hadise zamanında Atatürk Orman Çiftliğinde müdür muavini olarak görev yapmaktadır, duruşma sırasında Bursa Bölge Ziraat Okulu'nda öğretmendir. Davaya konu olan köpeğin Atatürk Orman Çiftliği Hayvanat Bahçesi tarafından ne şartlarda satın alındığı hakkında bilgi vermektedir.

Faik Taluy (KD, T2), hadise zamanında Riyaseticumhur başyaveridir, duruşma sırasında deniz kurmay albay olarak NATO karargâhında görevlidir. Dava konusu köpeğin Hayvanat Bahçesi'ne satılışı ile ilgili bilgisi talep edilmektedir.

Enver Erlat (KD, T3), hadise zamanında ve duruşma sırasında tarım bakanlığı müsteşar muavinidir. Davaya konu olan köpeğin satılışı hakkında bilgisi istenmektedir.

Fuat Belge (KD, T4), hadise zamanında ve duruşma sırasında Atatürk Orman Çiftliği hesap işleri şefidir. Dava konusu köpeğin çiftliğe satılması hakkında malûmat vermektedir.

Fatih Utku (KD, T5), hadise zamanında ve duruşma sırasında Atatürk Orman Çiftliği ticaret şefi olarak çalışmaktadır. Davaya konu olan köpeğin çiftlik tarafından satın alınması hususunda tazyik yapılması ile ilgili bilgisi istenmektedir.

Hâki Şemsettinoglu (KD, T6), hadise zamanında ve duruşma sırasında Atatürk Orman Çiftliği Hayvanat Bahçesi âmiridir. Dava konusu köpeğin çiftlik tarafından satın alınması hususunda baskı yapılması ve emir verilmesi ile ilgili bilgi vermektedir.

Hadi Olcay (KD, T7), hadise zamanında ve duruşma sırasında Atatürk Orman Çiftliği veterineri olarak yapmaktadır. Dava konusu köpeğin çiftlik tarafından satın alınması hakkında malûmat vermektedir.

Tarık Rona (KD, T8), hadise zamanında Atatürk Orman Çiftliği müdürüdür, duruşma zamanında açıktadır. Rona, davaya konu olayla ilgili olarak Ziraat Vekâletince görevden alınmıştır. Dava konusu köpeğin çiftlik tarafından satın alınması hususunda baskı yapılması ve emir verilmesi ile ilgili bilgi vermektedir.

Ayhan Aydan (BD, T1), hadise zamanında ve duruşma sırasında opera sanatçısıdır, davaya konu olan bebeğin annesidir.

Bahtiyar Demirağ (BD, T2), hadise zamanında ve duruşma sırasında Ankara Üniversitesinde çocuk hastalıkları profesörü olarak görev yapmaktadır. Doğumdan sonra davaya konu olan bebeği tedavi etmiştir.

Alâattin Orhon (BD, T3), hadise zamanında ve duruşma sırasında Tıp Fakültesinde doçent doktor olarak çalışmaktadır. Davaya konu olan bebeğin doğumunu gerçekleştirmiştir.

Hayri Özüğür (BD, T4), hadise zamanında Başbakanlık makam arabasının şoförü olarak görev yapmaktadır. Duruşma sırasında ise geçirdiği rahatsızlık dolayısıyla çalışmamaktadır. Davaya konu olan bebeğin mezarlığa götürülmesi ve gömülmesi sürecinde yer almıştır.

Mehmet Özdoğan (BD, T5), emniyet müdürlüğünde polis memuru iken Adnan Menderes'in yanında çalışmıştır, daha sonra muamelât memurluğuna nakledilmiştir.

Vedide Dülge (BD, T6), sanık Adnan Menderes'i ve sanık Fahri Atabey'i şahsen tanımaktadır. Tanık olarak çağrılrsa da dava konusu ile ilişkisi olmadığını belirtmiştir.

Bedriye Tuğberk (BD, T7), tanık Ayhan Aydan'ın bir akrabasıdır. Doğum sırasında Ayhan Aydan'ın evinde olan tanıklardan biridir.

Nadire Güreşin (BD, T8), hadise sırasında Ankara Hastanesi'nde dâhiliye uzmanıdır, çocuğun defin kâğıdını vermiştir.

Nazım Sungur (BD, T9), duruşma ve hadise sırasında sanık Fahri Atabey'in çalıştığı hastanede kalorifer memuru, teknisyen ve şoför olarak görev yapmaktadır. Davaya konu olan bebeğin doğumu için sanık Fahri Atabey ile İstanbul'dan gelen şofördür.

Nejat Sagun (BD, 10), sanık Fahri Atabey'in başhekim olarak çalıştığı Zeynep Kâmil Hastanesi'nde hariciye kliniği şefi olarak görev yapmaktadır.

Fatma Çobanzeybek (BD, T11), hadise zamanında Zeynep Kâmil Hastanesi yeni ve eksik doğum kısım şefidir, duruşma sırasında çalışmamaktadır. Davaya konu olan bebeğin doğumu için sanık Fahri Atabey ile İstanbul'dan gelen hemşiredir.

Nimet Eğriboz (BD, T12), Ayhan Aydan'ın 22 senelik arkadaşıdır ve hadise zamanında Ayhan Aydan'ın yanında kalmaktadır. Doğum sırasında Ayhan Aydan'ın evinde olan tanıklardan biridir.

Meliha Eski (BD, T13), Ayhan Aydan'ın arkadaşıdır. Doğum sonrası Ayhan Aydan'ı ziyaret etmiştir.

Gülşen Alp (BD, T14), hadise zamanında Ayhan Aydan'ın oyun (poker) arkadaşıdır. Doğum olduğu gün, oyun oynamak için eve gelmiş, ancak doğum olmadan önce evden ayrılmıştır.

Hilmi Serez (BD, T15), hadise zamanında Ayhan Aydan ile aynı apartmanda oturmaktadır.

Rinda Ay (BD, T16), hadise zamanında Ayhan Aydan'ın evinde hizmetçi olarak çalışmaktadır. Davaya konu olan bebeğin doğumu ve ölümü sırasında Ayhan Aydan'ın evinde olan tanıklardan biridir.

Naciye Aydan (BD, T17), Ayhan Aydan'ın öz annesidir. Davaya konu olan bebeğin doğumu ve ölümü sırasında evde bulunan kişilerden biridir.

Türkân Başoğuz (BD, T18), Ayhan Aydan'ın arkadaşıdır. Çocuğun doğumunda evde bulunan tanıklardan biridir.

Sacit Başoğuz (BD, T19), Ayhan Aydan'ın arkadaşı olan Türkân Başoğuz'un eşidir. Doğumun ertesi günü eşi ile birlikte Ayhan Aydan'ı ziyarete gitmiştir.

Yafes Nuri Tezer (BD, T20), Ankara merkez hükûmet tabibidir. Duruşmada bilirkişi olarak dinlenmektedir.

Mehmet Akın (VŞYD, T1), hadise zamanında Sümerbank Genel Müdürüdür. Sanık Polatkan aracılığıyla Vinileks Şirketi'ne Sümerbank'tan usulsüz bez tahsis ettirilmesi iddiası ile ilgili bilgi vermektedir.

Reşat Aksan (VŞYD, T2), hadise zamanında ve duruşma sırasında Osmanlı Bankası Genel Müdürü olarak görev yapmaktadır. Vinileks şirketine kredi temini ile ilgili bilgisi istenmektedir.

Sebatı Ataman (VŞYD, T3), hadise zamanında koordinasyon heyeti üyelerindendir. Duruşma sırasında Yassıada'daki başka bir davada sanık olması dolayısıyla tutuklu bulunmaktadır. Koordinasyon heyetinin toplantılarında, sanık Polatkan'ın Vinileks Şirketi hakkındaki konuşmaları ile ilgili bilgi vermektedir.

Refik Aygür (VŞYD, T4), hadise zamanında Vinileks şirketi muhasebe müdürüdür. Hasan Polatkan'ın Vinileks ve Standart şirketleri ile ilgisi hakkında bilgisi istenmektedir.

Hayrettin Erkmen (VŞYD, T5), hadise zamanında ticaret vekili ve koordinasyon heyeti üyelerindendir. Koordinasyon heyetinin toplantılarında, sanık Polatkan'ın Vinileks Şirketi hakkındaki konuşmaları ile ilgili bilgi vermektedir.

Tacettin Baykal (VŞYD, T6), hadise zamanında ve duruşma sırasında Yapı ve Kredi Bankası Genel Müdürü olarak görev yapmaktadır. Hasan Polatkan'ın Vinileks ve Standart Şirketlerine kredi temini ile ilgisi hakkında bilgisi istenmektedir.

Ahmet Dallı (VŞYD, T7), hadise zamanında İş Bankası Genel Müdürüdür. Hasan Polatkan'ın menfaat mukabili Vinileks Şirketine bankalardan kredi temin etmesi hakkında tanık olarak dinlenmektedir.

Reşit Egeli (VŞYD, T8), hadise zamanında ve duruşma sırasında Sanayi Kalkınma Bankası Genel Müdürüdür. Hasan Polatkan'ın Vinileks Şirketinin işlerini takip etmesi hakkında bilgisi istenmektedir.

Sabahattin Tulga (VŞYD, T9), hadise zamanında Vakıflar Bankası Genel Müdürüdür, duruşma sırasında Ziraat Bankasında iktisadi müşavirdir. Hasan Polatkan'ın Vinileks Şirketinin işlerini takip etmesi hakkında tanık olarak dinlenmektedir.

Nail Gidel (VŞYD, T10), hadise sırasında Merkez Bankası Genel Müdürüdür. Duruşma sırasında ise Maliye Vekâleti Tetkik Heyeti Reisidir. Hasan Polatkan'ın Vinileks ve Standart şirketlerinin işlerini telefonla veya şifahen takip etmek suretiyle menfaat edinmesi hakkında bilgi vermektedir.

İzzet Çintav (VŞYD, T11), hadise zamanında krediler müdürü olarak Ankara’da bulunmaktadır, duruşma sırasında İş Bankası Beyoğlu Şubesi Müdürüdür. Hasan Polatkan’ın Ragıp Sipahi’nin de tavassutu ile menfaat mukabili Vinileks ve Standart şirketlerinin işlerini takip etmesi iddiası hakkında bilgisi istenmektedir.

Fikri Diker (VŞYD, T12), hadise zamanında ve duruşma sırasında Merkez Bankası Genel Müdür Muavini. Hasan Polatkan’ın menfaat mukabili Vinileks Şirketinin işlerini takip etmesi hakkında tanık olarak dinlenmektedir.

Fikret Sözer (VŞYD, T13), hadise zamanında Merkez Bankası Genel Müdür Muavini, duruşma sırasında Merkez Bankası İstanbul Şubesi Müdürüdür. Vinileks ve Standart şirketlerine çeşitli bankalardan krediler temin edilmesi ile ilgili bilgisi istenmektedir.

Ahmet Bülent Osma (VŞYD, T14), hadise zamanında ve duruşma sırasında Türkiye İş Bankası Genel Müdür Muavini. Sanık Hasan Polatkan’ın menfaat mukabili Vinileks ve Standart şirketlerine bankalardan kredi teminine çalışması iddiası hakkında bilgisi istenmektedir.

Kâzım Bozkır (VŞYD, T15), hadise zamanında ve duruşma sırasında İstanbul Sanayi Odasında memurdur. Hasan Polatkan’ın bankalardan Vinileks şirketine kredi tahsis ettirmesiyle ilgili bilgi vermektedir.

Mahkeme salonu söyleminde tanık ifadelerinde, tanıklar arası tutarlılığı etkileyen önemli bir husus fark edilmektedir. Üç dava metninde de bazı tanıkların destekleyici tanık (savunma makamı tanığı), suçlayıcı tanık (iddia makamı tanığı) ve sorumlu tanık şeklinde nitelendirilebileceği görülmektedir. Bu tanıklar ilgili bölümlerde “destekleyici tanık (KD, T2 - BD, T1 - VŞYD, T4 ve VŞYD, T5)” ve “suçlayıcı tanık (KD, T8 – BD, T20 - VŞYD, T15)” olarak nitelendirilmiştir. Ayrıca Köpek Davası’nda para (yirmi bin lira) ile ilgili sorumlu tutulan tanık (KD, T3); Bebek Davası’nda olayın şahidi olan ve davada çocuğun ölümü hakkında tam bir rapor yazmayan doktorlar (BD, T2 ve BD, T3) ile sanık Fahri Atabey’le doğuma gelen hemşire (BD, T11); Vinileks ve Standart Şirketleri Yolsuzluğu Davası’nda kredi sağlanması ile ilgili sorumlu tutulan tanık (VŞYD, T3) da “sorumlu tanık” olarak belirtilmiştir. Destekleyici tanığın hem bilgi veren hem reddeden, suçlayıcı tanığın hem bilgi veren hem suçlayan, sorumlu tanığın ise hem bilgi veren hem reddeden hem suçlayan ifadelerinin olduğu görülmektedir. Yani konuları ve amaçları doğrultusunda tanıklar içinde farklı durumlar, söylemler, kullanımlar söz konusudur. Bu doğrultuda bu tanıkların diğer tanıklardan farklılık gösteren ifadeleri, dil kullanımları ilgili yerlerde ayrıca gösterilmiştir. Diğer yandan her dava metninde farklı sayılarda destekleyici tanık ve sorumlu tanık bulunmaktadır. Bu durum; tanıklarda farklılık gösteren ifadelerin, dil kullanımlarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Hem her bir dava içinde hem de dava metinlerinin birbirleriyle tanıklar bakımından karşılaştırılmasında bu farklılıklar önem arz etmektedir.

2.1.3. Metnin Tipi, Türü, Tonu

Metin tipi, türü ya da tonu ile ilgili genel bilgiler, inceleme nesnesinin tanımlanması açısından yol göstericidir. Mahkeme ortamındaki sorgulama ve savunmada kanıtlama ve ikna etme amacının ön planda olduğu, bu tür metinlerin esas olarak kanıtlayıcı ya da söz bilimsel metin tipi içinde değerlendirildikleri görülmektedir. İncelemeye konu olan metinler, duruşma tutanağındaki sanık ve tanık ifadeleri olması dolayısıyla temelde kanıtlayıcı metin tipindedir. “İkna edici, inandırıcı ve bir başkasının inanmasına yönelik olarak hazırlanan her türlü söylem, kanıtlayıcı metin tipine girer” (Günay, 2017: 333). Dava metinlerinde de alıcıyı ikna etme, inandırma temel ilkedir. Sanık, suçsuz olduğunu kanıtlamak için kanıtlayıcı metinler üretmek durumundadır. Ancak burada sanık ve tanık ifadelerindeki olay anlatımlarını da dikkate almak gerekir. Burada davaya konu olan olay ile ilgili bilgi verme ön plandadır. Dolayısıyla bu metinler aynı zamanda gerçek olayların anlatıldığı anlatısal metin tipidir. Mahkeme karşısındaki sorgulama ve savunmada hitabet sanatı ile ilgili örnekler de bulunabilmektedir. Dolayısıyla burada hitabet sanatı ile ilgili bir metin türünden söz etmek de mümkündür. Ama bu kullanımların bir kısmı polemige yönelik olarak da değerlendirilebilir. Aslında sadece kurmaca metinlerde metin tonundan söz edilse de dava metinlerinde de metin tonu ile ilgili bir durumdan bahsedilebileceği görülmektedir. İncelenen metinde sanıkların söylemlerinden hareketle dramatik ya da dokunaklı bir metin tonundan bahsedilebilir. Sanık olması dolayısıyla Celal Bayar’ın dile getirdiği duygu durumlarında acı çekme ve üzüntü ağırlıkta; Fahri Atabey’de masumiyet vurgusu, Hasan Polatkan’da ise üzüntü vurgusu hâkimdir.

2.2. Dil Bilgisel Analiz / Dil Bilgisel Özellikler

Metin ya da söylem incelemesinde öncelikle metnin ya da söylemin dilsel düzeyde anlaşılması gerekmektedir. Üslup ya da biçim incelemesinde de dil bilgisel unsurlara ve dil bilimsel betimlemeye önem verilmektedir. Bu bağlamda metindeki ya da söylemdeki sözcük seçimleri, söz dizimsel özellikler vb. önemlidir. Metnin betimlenmesinde cümle yapıları, bitmemiş cümleler, eksilteli anlatım, karma yapılar, dil bilgisel zamanlar, sıfat bakımından fakir sözlü dil özellikleri vb. hususlara dikkat edilmesi gerekmektedir (Günay, 2017: 72, 73). Biçim incelemesinde sözcük düzeyinde isim, fiil, belirteç, bağlaç gibi sözcük türlerinin kullanımı, kullanım sıklığı; cümle düzeyinde cümle sayıları, cümle yapıları, cümle öğeleri ve dizilişleri, dil bilgisel zaman kullanımı vb. önemli ölçütler olarak görülmektedir³⁰ (Crystal ve Davy, 1988; Yıldız,

³⁰ Cemal Yıldız (1991: 42), edebî metinlerin yanı sıra toplumsal fonksiyon alanlarına ait metinlerin üslup (biçim) açısından incelenmesinin “bunların yorumu ve çözümlenmesi için vazgeçilmez bir temel teşkil et”tiğini belirtir. Üslup ya da biçim bilimi ile ilgilenen araştırmacılar, yazara / konuşura özgü dil kullanımını ve yapılarını çeşitli inceleme yöntemleri ile ortaya koymaya çalışır. Üslup ya da biçim ile ilgili değerlendirmelerde iki aşamalı çözümlemeden bahseden Haynes (1995’ten aktaran: Alagöz 2005: 69); söylem yapısı, durumsal bağlamlar ve onların temelindeki prensiplerin yanında metinde bulunan sözcükleri, dil yapılarını ve söz dizimsel öğeleri de inceleme kapsamına alır. Michel (1968’den aktaran: Yıldız, 1991: 44) ise üslup incelemesini şu dört aşamada gerçekleştirmeyi önerir: anlatım bütünüün belirlenmesi, üslup elemanlarının belirlenmesi, üslup özelliklerinin

1991; Alagöz, 2005). Bu doğrultuda bu bölümdeki incelemeler, “Sözcük Düzeyi” ve “Söz Dizimi Düzeyi” olmak üzere iki ana başlık altında gerçekleştirilmiştir.

2.2.1. Sözcük Düzeyi

Sözcük düzeyi başlığındaki inceleme için “RapidMiner Studio³¹” ve “MAXQDA 2022³²” programları kullanılmıştır. Sanık ifadesi ile tanık ifadesi arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek amacıyla “RapidMiner Studio” programı kullanılarak Destek Vektör Makinesi (DVM) analizi yapılmıştır. Köpek Davası’nın DVM analiz sonucuna göre programın sanık ifadesi ile tanık ifadesini ayırma başarısı %97’dir. Veri madenciliğinde bu oran çok yüksek kabul edilmektedir. Program; ayrıca tanık ifadesini sanık ifadesinden ayırıcı olarak “emir”, “bey” ve “durum” karar kelimelerini tespit etmiştir³³.

Bebek Davası’nda programın sanık ifadesi ile tanık ifadesini ayırma başarısı %98’dir. Program; ayrıca BD’de tanık ifadesini sanık ifadesinden ayırıcı olarak “edilecek, bayar, yaver” karar kelimelerini belirlemiştir.

Vinileks ve Standart Şirketleri Yolsuzluğu Davası’nda programın sanık ifadesi ile tanık ifadesini ayırma başarısı %97’dir. Program; ayrıca VŞYD’de tanık ifadesini sanık ifadesinden ayırıcı olarak “alakadar, yirmi, bir” karar kelimelerini tespit etmiştir.

2.2.1.1. Sözcük Seçimi

Dava metinlerinde sanıklar ve tanıklar tarafından kullanılan sözcükleri bütün olarak gösterebilmek amacıyla kelime bulutları oluşturulmuştur. Kelime bulutu oluşturmak için nitel

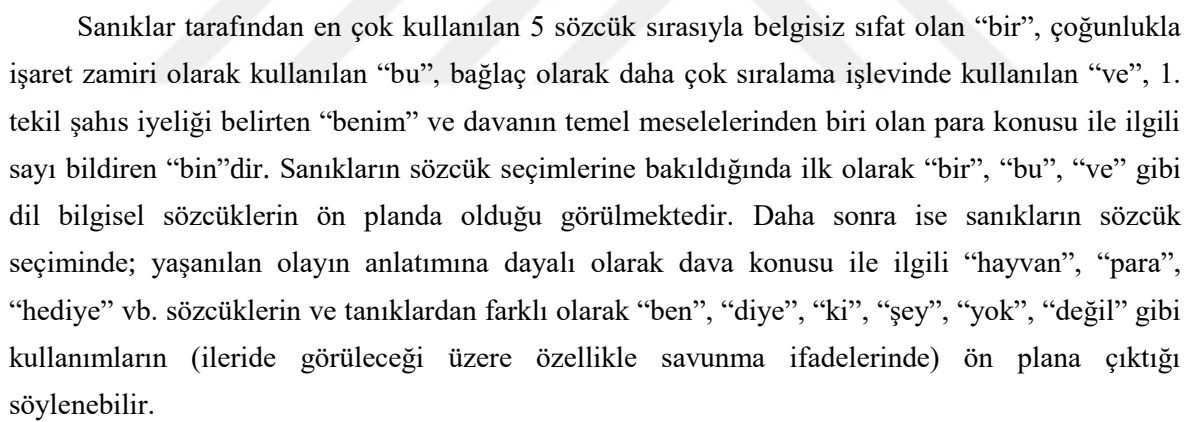
belirlenmesi, üslup tasviri. Michel (1968’den aktaran: Yıldız, 1991: 51-52), üslup elemanlarının belirlenmesi aşamasında üslup incelemesi için sözcük elemanları, dil bilgisi elemanları ve fonetik elemanlar başlıklarını esas alır. Michel (1968’den aktaran: Yıldız, 1991: 51, 53-57), dil bilgisi elemanları içerisinde cümlelerin sınıflandırılması (cümle şekilleri, cümle türleri, cümle tipleri), seçmeli cümle öğelerinin yerleri (öbekler ya da yan cümle), cümle ögesi sırası (birleşik cümle ya da sıralı cümle şekli), cümle öğeleri ve cümlelerin bağlanması, morfolojik elemanlar (birinci şahıs kullanımı, kip seçimi vb.) gibi konulara yer verir. Crystal ve Davy’nin (1988) önerdiği biçim bilimi yönteminde ise dil bilimsel betimleme ve biçimsel analiz şeklinde iki temel aşama vardır. İlk aşama olan dil bilimsel betimleme ölçütleri içerisinde ses bilimsel (fonetik), ses bilimsel (fonolojik), dil bilimsel, söz dağarcığı ve anlam bilimsel başlıkları yer alır. Dil bilimsel alt başlığında cümleler arasındaki ilişkiler (paragraf düzeni başlığı altında cümle sayısı, cümle ve paragraflar arası bağlantılar, sözcüksel ya da sözlüksel özellikler, belirteç karşıtlıkları vb.), cümle tipolojisi ve yapı (tamamlanmış cümleler, tamamlanmamış cümleler, ana ve yan cümleler), yan cümle tipolojisi ve yapı (özne, yüklemleştirici, tümleç, belirteç, seslenmelik), endosentrik kuruluş tipolojisi ve yapı (isim grubu, fiil grubu), sözcük tipolojisi ve yapı başlıklarına yer verilmiştir (Crystal ve Davy, 1988).

³¹ RapidMiner Studio, makine öğrenmesi ve veri madenciliği ihtiyaçlarına yönelik olarak geliştirilen bir yazılım platformudur. Genel olarak araştırma ve eğitim alanlarına odaklanmaktadır. Uygulama tarafından veri hazırlama, sonuçları görselleştirme, doğrulama ve optimizasyon gibi veri madenciliği sürecinin tüm adımları desteklenmektedir.

³² MAXQDA araştırmacıların çalışmalarını, metinlerini ve saha bulgularını nitel olarak analiz etmeye, değerlendirmeye ve elde edilen verilerin yorumlanmasına yardımcı olan bir yazılım programıdır.

³³ Karar kelimelerinde ilk üç sözcük alınmıştır.

Şekil 1: KD'deki Sanıkların Sözcük Seçiminin Kelime Bulutu ile Gösterimi

Aşağıdaki şekilde VŞYD'deki sanıkların en çok kullandığı 200 sözcük kelime bulutu ile gösterilmiştir.

Aşağıda yer alan şekilde VŞYD'deki tanıkların en çok kullandığı 200 sözcük kelime bulutu ile gösterilmiştir.

Tanıklar tarafından en çok kullanılan 5 sözcüğün sırasıyla belgisiz sıfat olan “bir”, çoğunlukla işaret sıfatı olarak kullanılan “bu”, sıralama işlevinde kullanılan “ve”, seslenme ünlemi ve hitap ifadesi olarak kullanılan “efendim”, dava konusu olayla ilgili “kredi” olduğu görülmektedir. Doğal olarak tanıkların sözcük seçiminde sanıklardan farklı olarak şahit olunan olayın anlatımına dayalı, dava konusu ile ilgili “kredi”, “hasan polatkan”, “banka / bankası”, “maliye”, “sanayi” vb. sözcüklerin ön planda olduğunu söylemek mümkündür.

Genel olarak bakıldığında sanıklar ve tanıklar tarafından en sık kullanılan sözcüklerin dil bilgisel sözcükler olduğu fark edilmektedir. Sanıklar ve tanıklar tarafından en çok kullanılan sözcükler; üç dava metninde de bir”, “bu”, “ve”dir. “Bir” daha çok belgisiz sıfat, “bu” ise işaret zamiri olarak kullanılmıştır. Sıralama işlevinde kullanılan “ve” sözcüğü, daha çok art arda oluş bildirmektedir. Dolayısıyla sanıkların ve tanıkların gönderim unsurlarına yer verdikleri ve bağlantı kurmaya sıklıkla başvurdukları ifade edilebilir. Bu bağlamda sanıklar ile tanıklar arasında önemli bir ayrım olmadığı ancak -ileride de görüleceği üzere- özellikle savunma ifadelerinde, dava konusu olaya bakış açısını da gösteren sözcük seçimlerinde fark ortaya çıktığı söylenebilir.

2.2.1.2. En Sık Kullanılan Sözcükler

Bu araştırmada “sıklık analizi” yapmak için de “MAXQDA 2022” programı kullanılmıştır³⁴. Sanık ve tanık ifadelerinin en sık kullanılan fiiller açısından ayırıcı özellikleri olup olmadığına bakılmıştır. KD’de sanıklar tarafından kullanılan fiillerin toplam frekansı 283, tanıklarınki 333’tür. Sanıklar tarafından 135, tanıklar tarafından 153 farklı fiil kullanıldığı tespit edilmiştir. Aşağıdaki tabloda KD’deki sanıkların ve tanıkların en sık kullandığı fiiller gösterilmiştir³⁵.

Tablo 2: KD’deki Sanıkların ve Tanıkların En Sık Kullandıkları Fiiller

Sıra	Sanık	f	% (Genel)	% (Fiiller İçinde)	Tanık	f	% (Genel)	% (Fiiller İçinde)
1	de-	54	2,76	19,08	söyle-	28	0,82	8,40
2	söyle-	10	0,51	3,53	de-	25	0,73	7,50
3	iste-	7	0,35	2,47	al-	9	0,26	2,70
4	ver-	7	0,35	2,47	konuş-	9	0,26	2,70
5	al-	6	0,30	2,12	arz et-	7	0,20	2,10
6	arz et-	6	0,30	2,12	bildir-	7	0,20	2,10
7	ol-	6	0,30	2,12	çağır-	7	0,20	2,10
8	gel-	5	0,25	1,76	geç-	7	0,20	2,10
9	gönder-	5	0,25	1,76	gönderil-	7	0,20	2,10
10	rica et-	5	0,25	1,76	ifade et-	7	0,20	2,10
11	takdir et-	5	0,25	1,76	iste-	7	0,20	2,10

³⁴ Sıklık analizinde sözcükler, tür bakımından geleneksel dil bilgisindeki sınıflama doğrultusunda sadece isim ve fiil olmak üzere ikiye ayrılmıştır, ayrıca fiilimsiler sıklık analizine dâhil edilmemiştir.

³⁵ Bu sıklık tablosunda en çok kullanılan 20 fiilin verilmesi hedeflenmiştir. Ancak frekans sayısının aynı olmasından dolayı verilen fiil sayıları artabilmektedir. Bu bakımdan bu sıklık tablosunda 21 fiil yer almaktadır.

12	hediye et-	4	0,20	1,41	emret-	6	0,17	1,80
13	ilave et-	4	0,20	1,41	bilme-	5	0,14	1,50
14	veril-	4	0,20	1,41	gönder-	5	0,14	1,50
15	yap-	4	0,20	1,41	anlat-	4	0,11	1,20
16	yapıl-	4	0,20	1,41	git-	4	0,11	1,20
17	bilme-	3	0,15	1,06	göster-	4	0,11	1,20
18	göster-	3	0,15	1,06	izah et-	4	0,11	1,20
19	imza et-	3	0,15	1,06	ol-	4	0,11	1,20
20	olma-	3	0,15	1,06	sor-	4	0,11	1,20
21	sor-	3	0,15	1,06	yap-	4	0,11	1,20

Veriler incelendiğinde sanıklar ve tanıklar tarafından en sık kullanılan fiillerin “de-” ve “söyle-” olduğu görülmektedir. Sanıklarda “de-”, tanıklarda “söyle-” daha çok kullanılmıştır. Daha sonra sanıklarda “iste-”, “ver-”, “al-”, “arz et-”, “ol-”; tanıklarda “al-”, “konuş-”, “arz et-”, “bildir-”, “çağır-”, “geç-”, “gönderil-”, “ifade et-”, “iste-” fiilleri yer almaktadır. Sanıklar ve tanıklar tarafından -yüzdeleri farklı olsa da- genel olarak aynı fiillerin kullanıldığı, örneğin “söyle-” fiilinin yüzdesinin aktarım olduğu için doğal olarak tanıklarda daha çok olduğu söylenebilir. Sanıklar ve tanıklar tarafından ortak kullanılan “iste-”, “al-”, “arz et-”, “ol-”, “gönder-”, “bilme-”, “sor-” fiillerinin kullanım oranlarının da çok yakın olduğu görülmektedir. Diğer yandan tanıklar tarafından en çok tercih edilen fiillerin neredeyse tamamı, olay anlatımı bağlamında kullanılan fiillerdir. Ayrıca tanıklar tarafından en çok kullanılan fiiller içinde “emret-” fiilinin yer alması da dikkat çekicidir. Bu fiil, tanıklar tarafından dava konusu köpeğin çiftlik tarafından yirmi bin liraya alınması sürecinde verilen “emirlere” yapılan vurguyu göstermektedir. Bu tabloda dikkat çeken bir diğer husus, sanıklar tarafından savunma bağlamında kullanılan fiillerin en çok tercih edilen fiiller içinde yer alabilmesidir. Bu noktada özellikle “iste-”, “arz et-” ve “hediye et-” sözcükleri dikkat çekicidir.

BD’de sanıklar tarafından kullanılan fiillerin toplam frekansı 491, tanıklarınki 977’dir. Sanıklar tarafından 231, tanıklar tarafından 325 farklı fiil kullanıldığı tespit edilmiştir. Aşağıdaki tabloda BD’deki sanıkların ve tanıkların en sık kullandığı fiiller gösterilmiştir³⁶.

Tablo 3: BD’deki Sanıkların ve Tanıkların En Sık Kullandıkları Fiiller

Sıra	Sanık	f	% (Genel)	% (Fiiller İçinde)	Tanık	f	% (Genel)	% (Fiiller İçinde)
1	git-	21	0,52	4,28	de-	70	1,18	7,16
2	de-	20	0,50	4,07	gel-	62	1,05	6,35
3	gel-	18	0,45	3,67	git-	40	0,68	4,09
4	söyle-	17	0,42	3,46	ol-	27	0,46	2,76
5	iste-	12	0,30	2,44	öl-	27	0,46	2,76
6	arz et-	10	0,25	2,04	bilme-	25	0,42	2,56

³⁶ Bu sıklık tablosunda en çok kullanılan 20 fiilin verilmesi hedeflenmiştir. Ancak frekans sayısının aynı olmasından dolayı verilen fiil sayıları artabilmektedir. Bu bakımdan bu sıklık tablosunda sanıklarda 24, tanıklarda 21 fiil yer almaktadır.

7	bilme-	10	0,25	2,04	söyle-	25	0,42	2,56
8	hatırlama-	10	0,25	2,04	al-	24	0,41	2,46
9	telefon et-	8	0,20	1,63	tanı-	22	0,37	2,25
10	bırak-	7	0,17	1,43	gör-	17	0,29	1,74
11	getir-	6	0,15	1,22	yat-	16	0,27	1,64
12	gör-	6	0,15	1,22	görme-	14	0,24	1,43
13	görme-	6	0,15	1,22	hatırlama-	14	0,24	1,43
14	müsaade buyur-	6	0,15	1,22	duy-	13	0,22	1,33
15	söyleme-	6	0,15	1,22	telefon et-	12	0,20	1,23
16	al-	5	0,12	1,02	sor-	11	0,19	1,13
17	doğ-	5	0,12	1,02	çağır-	10	0,17	1,02
18	hareket et-	5	0,12	1,02	ver-	10	0,17	1,02
19	konuş-	5	0,12	1,02	çık-	9	0,15	0,92
20	ol-	5	0,12	1,02	götür-	9	0,15	0,92
21	öl-	5	0,12	1,02	iste-	9	0,15	0,92
22	sakla-	5	0,12	1,02				
23	tanı-	5	0,12	1,02				
24	yap-	5	0,12	1,02				

Tablo incelendiğinde sanıklar tarafından en çok kullanılan 5 fiilin “git-”, “de-”, “gel-”, “söyle-”, “iste-” olduğu görülmektedir. Tanıklar tarafından en çok kullanılan 5 fiil “de-”, “gel-”, “git-”, “ol-”, “öl-”tir. Sanıklar ve tanıklar tarafından -yüzdeleri farklı olsa da- genel olarak aynı fiillerin kullanıldığı, örneğin “de-” fiilinin yüzdesinin aktarım olduğu için doğal olarak tanıklarda daha çok olduğu söylenebilir. Sanıklar ve tanıklar tarafından ortak kullanılan “git-”, “söyle-”, “bilme-”, “telefon et-”, “gör-”, “görme-” fiillerinin kullanım oranlarının da çok yakın olduğu görülmektedir Diğer yandan tanıklar tarafından en çok tercih edilen fiillerin neredeyse tamamı, olay anlatımı bağlamında kullanılan fiillerdir. Burada asıl dikkat çeken husus, sanıklar tarafından savunma bağlamında kullanılan fiillerin en çok tercih edilen 10 fiil içinde yer alabilmesidir. Bu noktada özellikle “iste-”, “arz et-” ve “hatırlama-” sözcükleri dikkat çekicidir.

VŞYD’de sanıklar tarafından kullanılan fiillerin toplam frekansı 908, tanıklarınki 514’tür. Sanıklar tarafından 374, tanıklar tarafından 235 farklı fiil kullanıldığı tespit edilmiştir. Aşağıdaki tabloda VŞYD’deki sanıkların ve tanıkların en sık kullandığı fiiller gösterilmiştir³⁷.

Tablo 4: VŞYD’deki Sanıkların ve Tanıkların En Sık Kullandıkları Fiiller

Sıra	Sanık	f	% (Genel)	% (Fiiller İçinde)	Tanık	f	% (Genel)	% (Fiiller İçinde)
1	de-	45	0,60	4,95	de-	36	0,71	7,00
2	arz et-	32	0,42	3,52	söyle-	18	0,35	3,50
3	bilme-	23	0,30	2,53	gel-	16	0,31	3,11
4	ol-	22	0,29	2,42	ol-	16	0,31	3,11
5	yaz-	21	0,28	2,31	tanı-	13	0,25	2,52

³⁷ Bu sıklık tablosunda en çok kullanılan 20 fiilin verilmesi hedeflenmiştir. Ancak frekans sayısının aynı olmasından dolayı verilen fiil sayıları artabilmektedir. Bu bakımdan bu sıklık tablosunda sanıklarda 22, tanıklarda 23 fiil yer almaktadır.

6	iste-	20	0,26	2,20	arz et-	12	0,23	2,33
7	hatırlama-	19	0,25	2,09	iste-	12	0,23	2,33
8	gel-	17	0,22	1,87	hatırlama-	11	0,21	2,14
9	söyle-	15	0,20	1,65	iştirak et-	11	0,21	2,14
10	ver-	15	0,20	1,65	sor-	9	0,17	1,75
11	gör-	14	0,18	1,54	al-	8	0,15	1,55
12	yapıl-	14	0,18	1,54	getir-	8	0,15	1,55
13	rica et-	12	0,16	1,32	ver-	8	0,15	1,55
14	olma-	11	0,14	1,21	görüş-	6	0,11	1,16
15	kabul et-	10	0,13	1,10	telefon et-	6	0,11	1,16
16	kal-	10	0,13	1,10	yap-	6	0,11	1,16
17	takip et-	10	0,13	1,10	bilme-	5	0,09	0,97
18	tetkik et-	10	0,13	1,10	et-	5	0,09	0,97
19	oku-	9	0,12	0,99	git-	5	0,09	0,97
20	git-	8	0,10	0,88	hatırla-	5	0,09	0,97
21	gönder-	8	0,10	0,88	ifade et-	5	0,09	0,97
22	tanıma-	8	0,10	0,88	tanıma-	5	0,09	0,97
23					veril-	5	0,09	0,97

Veriler incelendiğinde sanıklar tarafından en çok kullanılan 5 fiilin “de-”, “arz et-”, “bilme-”, “ol-”, “yaz-” olduğu görülmektedir. Tanıklar tarafından en çok kullanılan fiiller “de-”, “söyle-”, “gel-”, “ol-”, “tanı-” fiilleridir. Sanıklar ve tanıklar tarafından -yüzdeleri farklı olsa da- genel olarak aynı fiillerin kullanıldığı, örneğin “de-” fiilinin yüzdesinin aktarım olduğu için doğal olarak tanıklarda daha çok olduğu söylenebilir. Sanıklar ve tanıklar tarafından ortak kullanılan “hatırlama-”, “ver-”, “git-”, “tanıma-” fiillerinin kullanım oranlarının da çok yakın olduğu görülmektedir. Diğer yandan tanıklar tarafından en çok tercih edilen fiillerin neredeyse tamamı olay anlatımı bağlamında kullanılan fiillerdir. Burada asıl dikkat çeken husus, sanıklar tarafından savunma bağlamında kullanılan fiillerin en çok tercih edilen 10 fiil içinde yer alabilmesidir. Bu noktada özellikle “iste-”, “bilme-” ve “hatırlama-” sözcükleri dikkat çekicidir.

İncelenen dava metinlerinde sanıklar ve tanıklar tarafından –sıralama ve yüzdeleri farklı olsa da- genel olarak aynı fiillerin kullanıldığı, “de-” ve “söyle-” fiillerinin yüzdesinin aktarım olduğu için tanıklarda daha çok olduğu görülmektedir. Tanıklar tarafından en çok tercih edilen fiillerin neredeyse tamamı, olay anlatımı bağlamında kullanılan fiillerdir. Burada dikkat çeken husus, sanıklar tarafından savunma bağlamında kullanılan fiillerin de en çok tercih edilen 10 fiil içinde yer alabilmesidir. Bu noktada özellikle “iste-”, “arz et-” ve “hatırlama-” sözcükleri ön plandadır.

Sanık ve tanık ifadelerinin en sık kullanılan isimler açısından ayırıcı özellikleri olup olmadığına bakılmıştır. KD’de sanıklar tarafından kullanılan isimlerin toplam frekansı 1375, tanıklarınki 2466’dır. Sanıklar tarafından 431, tanıklar tarafından 512 farklı isim kullanıldığı tespit

edilmiştir. Aşağıdaki tabloda KD'deki sanıkların ve tanıkların en sık kullandığı isimler gösterilmiştir³⁸.

Tablo 5: KD'deki Sanıkların ve Tanıkların En Sık Kullandıkları İsimler

Sıra	Sanık	f	% (Genel)	% (İsimler İçinde)	Tanık	f	% (Genel)	% (İsimler İçinde)
1	bu	76	3,89	5,52	bu	144	4,23	5,83
2	bir	71	3,63	5,16	bir	99	2,91	4,01
3	ben	46	2,35	3,34	ve	75	2,20	3,04
4	ve	34	1,74	2,47	köpek	52	1,52	2,10
5	hayvan	24	1,22	1,74	ben	43	1,26	1,74
6	da / de	20	1,02	1,45	da / de	37	1,08	1,50
7	yok	19	0,97	1,38	bin	35	1,02	1,41
8	bin	17	0,87	1,23	o	35	1,02	1,41
9	için	17	0,87	1,23	kendi	32	0,94	1,29
10	değil	16	0,81	1,16	sonra	30	0,88	1,21
11	şu	16	0,81	1,16	bey	28	0,82	1,13
12	var	16	0,81	1,16	lira	27	0,79	1,09
13	para	15	0,76	1,09	gün	26	0,76	1,05
14	lira	14	0,71	1,01	hayvan	25	0,73	1,01
15	mesele	14	0,71	1,01	bahçe	23	0,67	0,93
16	kendi	13	0,66	0,94	çiftlik	23	0,67	0,93
17	o	13	0,66	0,94	emir	22	0,64	0,89
18	çiftlik	12	0,61	0,87	biz	21	0,61	0,85
19	şey	12	0,61	0,87	hayvanat	21	0,61	0,85
20	efendim	11	0,56	0,8	vekil	21	0,61	0,85
21	ki	11	0,56	0,8	yirmi	21	0,61	0,85
22	köpek	11	0,56	0,8				
23	yirmi	11	0,56	0,8				

Elde edilen veriler incelendiğinde sanıklar ve tanıklar tarafından en çok kullanılan isimlerin çoğunluğunun (sıralama ve yüzdeleri farklı olsa da) aynı olduğu, bunların çoğunluğunun olay anlatımı bağlamında kullanıldığı fark edilmektedir. Burada en sık kullanılan sözcükler içinde yer alan “köpek”, “çiftlik”, “yirmi”, “bin”, “lira” sözcükleri davanın temel konusu ile ilgilidir. Sanıklar ile tanıklar arasındaki asıl fark burada ortaya çıkmaktadır. Tanıklar tarafından dil bilgisel sözcükler dışında olayla ilgili sözcükler daha çok kullanılmaktadır. Ayrıca tanıkların olaya yaklaşımının gösteren “emir”, “vekil” vb. sözcükler tercih edilmiştir. Bu tabloda yer alan “hayvan” ve “köpek” sözcüklerinin göndermeleri, karşılıkları kavram aynıdır; ancak sözcük seçiminde sanıkların “hayvan”, tanıkların ise “köpek” sözcüğünü daha çok tercih etmeleri dikkat çekicidir. Burada yer alan “bin” ve “yirmi” sözcükleri, davanın temel meselelerinden biri olan köpeğin değeri ile ilgilidir. Yirmi sözcüğü ile bin arasındaki istatistiksel farkın sebebi, köpeğin değeri konusunda uzlaşma olmaması, köpeğin bazı kişilere / hesaplara göre “bin veya bin beş yüz” lira civarında

³⁸ Bu sıklık tablosunda en çok kullanılan 20 ismin verilmesi hedeflenmiştir. Ancak frekans sayısının aynı olmasından dolayı verilen isim sayıları artabilmektedir. Bu bakımdan bu sıklık tablosunda sanıklarda 23, tanıklarda 21 isim yer almaktadır.

olması, ancak çiftlik tarafından “yirmi bin” liraya alınmasıdır. Diğer yandan sanıkların tanıklardan daha çok *olumsuzluk* tercih ettiği söylenebilir. Metinde her zaman olumsuzluk işaretleyicisi olarak kullanılması da genellikle olumsuzluk bildiren “yok” ve “değil” sözcükleri, sanıklarda ilk 10 isim arasındadır. Burada dikkat çeken hususlardan biri de sanıklarda “için”, tanıklarda “sonra” kullanımının ön planda olmasıdır. Bunun olay anlatımı ve savunma bağlamı ile ilgili olduğu düşünülebilir. Ayrıca genel kanı olarak hukuk metinlerinde öznellik bildirdiği için 1. ve 2. teklik şahıs ile 1. çokluk şahıs pek kullanılmaz (Aydemir, 2010: 21, 27). Ama bu dava metninde “ben (benim)” sözcükleri sanıklarda en sık kullanılan ilk 10 sözcük arasındadır. Bu durumun sanığın kendisini savunması ile ilgili olduğu söylenebilir. Bunlara ek olarak bu dava metninde olay anlatımı bağlamında özellikle “ben” ve “o / onlar” zamirlerinin kullanıldığı görülmektedir.

BD’de sanıklar tarafından kullanılan isimlerin toplam frekansı 3022, tanıklarınki 4284’tür. Sanıklar tarafından 1816, tanıklar tarafından 2276 farklı isim kullanıldığı tespit edilmiştir. Aşağıdaki tabloda BD’deki sanıkların ve tanıkların en sık kullandığı isimler gösterilmiştir³⁹.

Tablo 6: BD’deki Sanıkların ve Tanıkların En Sık Kullandıkları İsimler

Sıra	Sanık	f	% (Genel)	% (İsimler İçinde)	Tanık	f	% (Genel)	% (İsimler İçinde)
1	bir	129	3,20	4,29	bir	173	2,91	4,05
2	bu	118	2,93	3,93	çocuk	165	2,78	3,86
3	ben	94	2,33	3,13	ben	146	2,46	3,42
4	çocuk	69	1,71	2,30	bu	106	1,78	2,48
5	ve	49	1,22	1,63	ve	93	1,57	2,18
6	o	46	1,14	1,53	efendim	75	1,26	1,76
7	de / da	43	1,07	1,43	sonra	75	1,26	1,76
8	için	40	0,99	1,33	o	67	1,13	1,57
9	zaman	38	0,94	1,26	de / da	66	1,11	1,55
10	değil	36	0,89	1,20	doğum	56	0,94	1,31
11	kendi	35	0,87	1,16	zaman	53	0,89	1,24
12	sonra	33	0,82	1,10	yok	45	0,76	1,05
13	efendim	30	0,74	1,00	bey	44	0,74	1,03
14	yok	29	0,72	0,97	doktor	42	0,71	0,98
15	ile	26	0,65	0,87	ayhan	41	0,69	0,96
16	fahri	22	0,55	0,73	var	40	0,67	0,94
17	şey	22	0,55	0,73	ev	39	0,66	0,91
18	doğum	21	0,52	0,70	için	37	0,62	0,87
19	ayhan	20	0,50	0,67	şey	37	0,62	0,87
20	bendeniz	20	0,50	0,67	fahri	35	0,59	0,82
21	var	20	0,50	0,67	hayır	35	0,59	0,82

³⁹ Bu sıklık tablosunda en çok kullanılan 20 ismin verilmesi hedeflenmiştir. Ancak frekans sayısının aynı olmasından dolayı verilen isim sayıları artabilmektedir. Bu bakımdan bu sıklık tablosunda sanıklarda ve tanıklarda 21 isim yer almaktadır.

Veriler incelendiğinde sanıklar ve tanıklar tarafından en çok kullanılan isimlerin çoğunluğunun (sıralama ve yüzdeleri farklı olsa da) aynı olduğu fark edilmektedir. Sanıklar ve tanıklar tarafından kullanılan isimlerin çoğunluğunun olay anlatımı bağlamında kullanıldığı görülmektedir. Burada en sık kullanılan sözcükler içinde yer alan “çocuk”, “fahri” ve “ayhan” sözcükleri davanın temel konusu ile ilgilidir. Diğer yandan sanıkların tanıklardan daha çok *olumsuzluk* tercih ettiği söylenebilir. Metinde her zaman olumsuzluk işaretleyicisi olarak kullanılsalar da genellikle olumsuzluk bildiren “değil” ve “yok” kullanımları sanıklarda ilk 15 isim arasındadır. Ayrıca genel kanının aksine bu dava metninde de “ben (benim)”, sanıklarda en sık kullanılan ilk 15 sözcük arasındadır. Bu durumun sanığın kendisini savunması ile ilgili olduğu söylenebilir. Bunlara ek olarak bu dava metninde de olay anlatımı bağlamında özellikle “ben” ve “o / onlar” zamirlerinin kullanıldığı görülmektedir. Burada dikkat çeken hususlardan biri de sanıklarda “için” tanıklarda “sonra” kullanımının ön planda olmasıdır. Bunun olay anlatımı ve savunma bağlamı ile ilgili olduğu düşünülebilir.

VŞYD’de sanıklar tarafından kullanılan isimlerin toplam frekansı 5412, tanıklarınki 3719’dur. Sanıklar tarafından 939, tanıklar tarafından 800 farklı isim kullanıldığı tespit edilmiştir. Aşağıdaki tabloda VŞYD’deki sanıkların ve tanıkların en sık kullandığı isimler gösterilmiştir⁴⁰.

Tablo 7: VŞYD’deki Sanıkların ve Tanıkların En Sık Kullandıkları İsimler

Sıra	Sanık	f	% (Genel)	% (İsimler İçinde)	Tanık	f	% (Genel)	% (İsimler İçinde)
1	bir	230	3,07	4,25	bu	165	3,28	4,44
2	bu	213	2,85	3,94	bir	157	3,12	4,22
3	ben	124	1,66	2,29	kredi	106	2,11	2,85
4	efendim	123	1,64	2,27	banka	94	1,87	2,53
5	ve	119	1,59	2,20	ve	85	1,69	2,29
6	da / de	88	1,18	1,63	efendim	58	1,15	1,56
7	banka	72	0,96	1,33	ben	50	0,99	1,34
8	değil	71	0,95	1,31	için	46	0,91	1,24
9	kredi	70	0,94	1,29	şirket	44	0,87	1,18
10	mektup	70	0,94	1,29	polatkan	41	0,81	1,10
11	yok	67	0,90	1,24	sanayi	40	0,79	1,08
12	o	64	0,86	1,18	o	38	0,76	1,02
13	kendi	61	0,82	1,13	yok	38	0,76	1,02
14	şirket	61	0,82	1,13	hasan	37	0,74	0,99
15	için	59	0,79	1,09	vinileks	34	0,68	0,91
16	iş	54	0,72	1,00	müdür	32	0,64	0,86
17	ile	48	0,64	0,89	firma	30	0,60	0,81
18	var	44	0,59	0,81	iş	27	0,54	0,73
19	vinileks	43	0,57	0,79	umum	27	0,54	0,73

⁴⁰ Bu sıklık tablosunda en çok kullanılan 20 ismin verilmesi hedeflenmiştir. Ancak frekans sayısının aynı olmasından dolayı verilen isim sayıları artabilmektedir. Bu bakımdan bu sıklık tablosunda tanıklarda 24 isim yer almaktadır.

20	ragıp	40	0,53	0,74	kendi	26	0,52	0,70
21					maliye	26	0,52	0,70
22					milyon	26	0,52	0,70
23					sonra	26	0,52	0,70
24					tahsis	26	0,52	0,70

Veriler incelendiğinde sanıklar ve tanıklar tarafından en çok kullanılan isimlerin çoğunluğunun (sıralama ve yüzdeleri farklı olsa da) aynı olduğu fark edilmektedir. Sanıklar ve tanıklar tarafından kullanılan isimlerin çoğunluğunun olay anlatımı bağlamında kullanıldığı görülmektedir. Burada en sık kullanılan sözcükler içinde yer alan “ragıp sipahi”, “hasan polatkan”, “kredi”, “banka”, “vinileks” sözcükleri davanın temel konusu ile ilgilidir. Sanıklar ile tanıklar arasındaki asıl fark burada ortaya çıkmaktadır. Tanıklar bilgi verdikleri için “sanayi”, “maliye”, “tahsis” vb. teknik meseleler ile ilgili sözcükler çok kullanılmaktadır. Diğer yandan sanıkların tanıklardan daha fazla *olumsuzluk* tercih ettiği söylenebilir. Metinde her zaman olumsuzluk işaretleyicisi olarak kullanılması da genellikle olumsuzluk bildiren “değil” ve “yok” kullanımları sanıklarda ilk 15 isim arasındadır. Burada dikkat çeken hususlardan biri de sanıklarda “için”, tanıklarda “için” ve “sonra” kullanımının ön planda olmasıdır. Bunun olay anlatımı ve savunma bağlamı ile ilgili olduğu düşünülebilir. Ayrıca genel kanının aksine bu dava metninde de “ben (benim)”, sanıklarda en sık kullanılan ilk 15 sözcük arasındadır. Bu durumun sanığın kendisini savunması ile ilgili olduğu söylenebilir. Ayrıca olay anlatımı bağlamında özellikle “ben” ve “o / onlar” zamirlerinin kullanıldığı görülmektedir.

İncelenen dava metinlerinde sanıklar ve tanıklar tarafından en çok kullanılan isimlerin çoğunluğunun -sıralama ve yüzdeleri farklı olsa da- aynı sözcükler olduğu, bunların daha çok olay anlatımı bağlamında kullanıldıkları ancak sanıkların tanıklardan daha çok olumsuzluk tercih ettikleri fark edilmektedir. Zira “değil” ve “yok⁴¹” olumsuzluk işaretleyicileri, üç dava metninde de sanıklarda ilk 15 isim arasındadır. Burada dikkat çeken hususlardan biri de sanıklarda “için”, tanıklarda “sonra” kullanımının ön planda olmasıdır. “İçin” edatı sebep ve amaç bildirmek için kullanılırken “sonra” daha çok zaman sıralaması bağlamında tercih edilmiştir. Ayrıca üç dava metninde de “ben” ve “benim” sözcükleri, sanıklarda en sık kullanılan ilk 15 isim arasındadır. Bu durumun sanığın kendisini savunması ile ilgili olduğu söylenebilir. Ek olarak “ben” ve “o / onlar” zamirleri, üç dava metninde de olay anlatımı bağlamında sıklıkla kullanılmıştır. Bu sözcükleri sadece birer zamir olarak değerlendirmek yeterli değildir. Bu sözcükler birbirlerini farklı tanımlayan iki temel karşıtlık grubunun temsilcileridir ve mahkeme salonu söyleminde “öteki”nin nasıl konumlandırıldığını göstermesi bakımından da önemlidir. Genel olarak sanıklar ve tanıklar (nötr olanlar ve destekleyici tanıklar hariç) birbirleri karşısında öteki durumundadır.

⁴¹ TDK Güncel Türkçe Sözlük’te yok sözcüğünün 7 anlamı verilmiştir. Bunlardan biri “‘Hayır’ anlamında kullanılan bir söz.” şeklindedir (TDK, Güncel Türkçe Sözlük). Akın (2015: 16), “yok” sözcüğünün konuşma dilinde “var olmayan” anlamından çok “hayır” anlamı ile kullanıldığını belirtir.

2.2.1.3. Sıfat Kullanımı

Sanık ve tanık ifadeleri incelenerek sanıkların ve tanıkların sıfatları söylemi güçlendirecek şekilde daha çok hangi bağlamda kullandıkları belirlenmeye çalışılmıştır. Öncelikle sanıklarda hem olay anlatımında hem de savunma bağlamında sıfat kullanımının tanıklara göre çok olduğu görülmektedir. KD’de genel olarak “bu” ve “bir” sıfatları dışında sanıklar tarafından “bütün, yüksek, büyük, küçük, böyle, mümtaz” vb. sıfatlar savunma bağlamında daha çok tercih edilmiştir:

(Başkan - Şimdi müdafaa safhasına kadar avukata lüzum yok. Burada müteaddit avukatlarınız dahi olsa şu isnada siz cevap vereceksiniz.) Evveleminde şunu arzetmek isterim. Bu kadar küçük bir meseleden dolayı yüksek mahkemenin karşısına çıktığım için manevî sahada en büyük azabı çekmiş bulunuyorum. (...) (KD, S1)

(Başkan - Şu halde köpek hediyeye mukabil olarak verilmiş.) Müsaade ederseniz izah edeyim. Küçük bir mes'eledir. Bir haysiyet mes'elesidir ve aynı zamanda bu kadar küçük bir mes'eleden dolayı basit bir insan raddesine inmek ve düşmekten büyük bir eza duymaktayım. (KD, S1)

(...) Kendilerinin yüksek huzurunuzda arzettikleri gibi “Ben sana haber göndereceğim” dedi. (KD, S2)

Afganistan'ın Hayvanat Bahçesinde teşhir edilen böyle bir hayvanın bedelinin bin lira denmesi bendenizce yersizdir. (KD, S2)

Sonra iddianamede benim satın alma kararını muvafık kelimesiyle imza edişim bütün mes'eleyi bana tahmil ediyor (KD, S2)

BD’de de genel olarak “bu” ve “bir” sıfatları dışında sanıklar tarafından “bütün, yüksek, büyük, böyle” vb. sıfatlar savunma bağlamında daha çok tercih edilmiştir:

(Başkan- Doğrudan doğruya, direkt olarak bir delil olmaz. Diğerleriyle beraber ele alınınca elbette mütalâa edilecektir.) Yüksek tetkikiniz, yargılamanız, şahitleri dinlemeniz hepsini ortaya çıkaracaktır. (BD, S1)

Bence hadisenin bilinmesi ve hüküm biraz evvel arz etmiş olduğum şekilde yüksek vicdanlarınıza aittir. (BD, S1)

Ben böyle bir şey söylemedim. (BD, S2)

Sizi temin ederim ki bütün bu malûmatı Soruşturma Kurulunda soruşturmaya çekildiğim zaman öğrenmiş bulunuyorum. (BD, S1)

Efendim, bu hadisenin yani çocuğun doğumundan ölümüne kadar şahidi bu, iki doktordur. Bu iki doktor, bütün hakikatleri ketmediyorlar, beni sanık çıkarıyorlar. (BD, S2)

VŞYD’de genel olarak “bu” ve “bir” sıfatları dışında sanıklar tarafından savunma bağlamında “bazı”, “yüksek”, “büyük” sıfatları çok; “bütün, böyle” vb. sıfatlar daha çok tercih edilmiştir:

(...) Bu mevzu Amerika’da yapılmıştır. 6 milyon 100 bin dolar hakkında bütün vesaik ve bütün malûmat Necati Dolay beydedir. (VŞYD, S3)

(...) Böyle mektuplar yazılır mı? Bizim bütün muamelemiz kanuni olmuştur. (VŞYD, S2)

(Başkan - Bazı işleri takip etmiş ve ücret almıştır.(Hüseyin Altan’a hitaben:) Siz onu da mı kabul etmiyorsunuz?) Kendisi mümessil değildir, bazı işleri takip etmiş ve ücretini almıştır. (VŞYD, S1)

(Başkan - Güzel amma, bilirkişi öyle söylüyor. Sizin 20 seneden beri tanıdığınız arkadaşınız Ragıp Sipahi böyle söylüyor. Sizin mücerret sözden ibaret kalıyor.) Hadiseyi olduğu gibi anlattım. Takdir yüksek vicdanlarınızındır. (VŞYD, S4)

(...) Ragıp Sipahi beyin vaziyeti bozulmuştu. Aleyhinde icra takipleri yapıyordu. Hüseyin beye evvelce büyük yardımlarda bulunmuştu. Buraya iltica ettiği zaman kendisini Teknik Üniversiteye yazdırmış, okutmuş, işi bozulmuştu pek sıkıntıda idi. İthalât da yapılmıyordu. (...) (VŞYD, S2)

KD’de sanık 1 tarafından -tanıklardan farklı olarak- savunma bağlamında kurulan ifadelerde kesinlik ve olumsuzluk bildiren “hiç, hiçbir” sıfatlarının kullanıldığı belirlenmiştir:

(...) Onlar, müstesna bir hayvandır, teşhir edelim dediler. Yoksa ben Vekil beyi zorlamadım ve aynı zamanda Vekilin maiyeti ile hiç temasım yoktur. (KD, S1)

(Başkan - Başyaver) (devamla) - Benim bu zevatla hiç bir surette, hiç bir şekilde temasım yoktur. Kendilerini bir meslek adamı olarak takdir ederim. (...) (KD, S1)

BD’de savunma bağlamında kurulan ifadelerde kesinlik ve olumsuzluk bildiren “hiç, hiçbir” sıfatlarının iki sanık tarafından da çok kullanıldığı belirlenmiştir:

(...) Bendeniz 1948 de tanışmadım. Kocasını ile evli iken tanışmadım, ve kocasından ayırmak için hiçbir alâkam ve hiçbir teşebbüsüm mevcut değildir. (...) (BD, S1)

(...) Ondan evvel hiçbir surette böyle bir vak’anın olabileceğini dahi hatırıma getirmiş değilim. Bunu yapacak insan da değilim. Bunların hiçbirisi varit değildir. (BD, S1)

Her hekim gibi böyle bir durumla karşılaşınca ben de çocuğu muayene ettim, baktım. Çocuk üzerinde hiçbir şey yani dışarıdan boğma, bağlama yahut da başına bir şey vurulmak suretiyle öldürme alâmetlerini kat’iyyen görmedim, yoktu. (...) (BD, S2)

(...) Oradaki arkadaşlarınızın müteaddit defalar ısrarlarına rağmen hiçbir zaman Adnan beyin bana doğuma git dememiş olduğunu söyledim. Demiş olsaydı bunu söylemem kadar kolay bir şey olmazdı. Otomobili de hemşireyi de Başvekilin emri ile getirdim derdim. (BD, S2)

VŞYD’de de tanıklardan farklı olarak savunma bağlamında kurulan ifadelerde, kesinlik ve olumsuzluk bildiren “hiçbir” sıfatının bütün sanıklar tarafından çok kullanıldığı belirlenmiştir:

(Başkan - Olabilir efendim, birşey değil. Sizin eşleriniz, kızınız, damadınız bu şirketin ortaklarıdır. Diğer sanık Ragıp Sipahi bu şirketin nesidir? Bunu Hüseyin Altan’dan soruyorum.) Ragıp Sipahi’nin Vinileks şirketinde hiç bir sıfatı yoktur. (VŞYD, S1)

(Başkan - Siz Sanayi Odasına da müessir olmuşsunuz) Hiç bir müessiriyetim yoktur. İnkılâptan sonra en fazla rey almak suretiyle Sanayi Odası İdare Hey’etine seçildim. (VŞYD, S2)

(Başkan - Bu nüfuz kimindir?) İzzet beyi tanımıyorum. İzzet beye hiç bir zaman görüşmedim. (VŞYD, S3)

(Başkan - Sanık Hasan Polatkan'a soruldu; Bu Patiska meselesi nedir, böyle bir konuşma oldu mu?) Samet Ağaoğlu ile bu yolda hiç bir konuşmam olmadı. (VŞYD, S4)

Tanık ifadelerinde sıfatların sanıklara göre daha az olduğu ve bunların daha çok olay anlatımında kullanıldığı görülmektedir. KD'de genel olarak “bu”, “bir” sıfatları dışında tanıklar tarafından “sakıt, sabık” ve dava konusu olaydaki kendi durumları ile ilgili “sıkışık” vb. sıfatlar tercih edilmiştir:

(...) Biz toplandık. Bu isimlerden bahsederek, gerek Sakıt Reiscumhurdan ve gerek sabık Ziraat Vekilinin isimlerinden bahsederek bir karara varmak istedik. Çünkü biz memurduk. Almamak hususunda ısrar ettik, bu işin yolsuz olduğunu hepimiz beraber söyledik. Yani yirmi bin liraya köpek alacak bir kimse değildik. (...) (KD, T1)

(Başkan - Başka?) Aradan bir müddet geçti. Sakıt Reiscumhur bu köpeğin Hayvanat Bahçesine devrinden tahassül edecek meblâğ ile hayırlı bir şey yapmak arzusunda olduğunu bildirdiler ve aradan uzun bir müddet geçmesine rağmen bir şey yapılmadı öyle zannediyorum. 1959 senesinin yaz sonlarında idi. Sakıt Reiscumhur ile sakıt Ziraat Vekili, Orman Çiftliği Lokantasında bir masada konuşuyorlardı, ne konuştuklarını bilmiyorum. (...) (KD, T2)

(...) Sonraları Sabık Orman Çiftliği Müdürü Tarık Rona'nın Vekil bey tarafından çağırıldığını ve bu köpeğin alınmasını emrettiklerini bana söylediler. Fakat o sırada Müessese çok sıkışık bir durumda idi. Otel yaptırıyorduk. Süt fabrikası vardı. Müstahsillere istihkakını ödemek zorunda idik. (...) (KD, T1)

(...) Bu hayvanın alınmasına müessesemiz için lüzum ve ihtiyaç yoktu. Esasen o sıralarda Müessese muhtelif ödeme zaruretlerinin yükü altında sıkışık durumda bulunmakta idi. Bir çok müesseselere daha evvel vermiş olduğumuz muhtelif yiyecek maddeleri bedelleri ya tahsisatlarının bitmiş olması veya yeniden münakalelerinin sağlanmamış olması dolayısıyla tahsil edemediğimizden ötürü hakikaten sıkışık durumda idik, (...) (KD, T8)

Sakıt ve sabık vurgusu sanıklar hakkındadır ve adeta genel geçer bakış açısının kabulünü de yansıtmaktadır. Bu kullanımların çoğu, destekleyici tanığa (T2) aittir.

BD'de genel olarak “bu”, “bir” ve “böyle” sıfatları dışında tanıklar tarafından çocukla ve olayla ilgili olarak “zor, prematüre, normal” vb. sıfatlar tercih edilmiştir. Bu kullanımların çoğu, olaya bizzat şahit olan tanıklar ve doktorlar tarafından kullanılmıştır:

(...) Çocuk ölü mü doğdu diye heyecana kapıldım. Hayır merak etme diye çocuğun ayaklarından tutup sallamağa başladılar, neden sonra inilti halinde sesler geldi. Ah Ah diye.. Normal bir çocuk değildi. “Niçin bu çocuk sesini çıkarmıyor” dediğim zaman çok zor bir doğum yapıldı dedi bana. (...) (BD, T1)

(...) Çocuk Prematüre vaziyetinde idi. Yani olgun olmıyan bir hali mevcuttu. (...) (BD, T2)
(...) Prematüre çocukların hayatı kaprislidir. Yaşama imkânları normal çocuklar kadar değildir. (...) (BD, T3)

(Başkan - Başka bir şey biliyormusunuz?) Çocuğun boynuna kordonlar dolanmış ve zor doğum olmuş. (BD, T7)

Doğumun zor olması vurgusu, davaya esas olan olay hakkındadır. Ancak diğer tanıklar ve kadın doğum uzmanı olan tanık 3 tarafından kullanılan doğumla ilgili “zor” sıfatı birbirine zıtlık

teşkil edecek şekildedir. Diğer tanıklar doğumun zor olmasına vurgu yaparken doğumu yaptıran doktor (T3) bunun doktor açısından zor bir doğum olmadığını belirtmektedir:

(Başkan- Öğle değilmiş, Doğumu yapan Doktor Alâattin doğum kolaylıkla yapıldı diyor.) Hayır efendim. Çok zor bir doğum yaptım. (BD, T1)

(Başkan- Başka?) İkincisi: Zor doğum meselesi, zor doğum hasta ve hekime göre değişir. Biz zor doğumdan şunu anlarız: 24 saat ıstırap çekmiş, biz de onunla beraber bütün gece sabaha kadar aynı ıstırapı çekmişizdir. Kalp sesleri bozulmuştu. Müdahaleye mecbur kaldık. Çünkü vaziyeti gayet ağırdı. Biz bazen bu hususta gücümüz yetmediği için başka yardımcı isteriz. Biz zor doğumdan bunu anlarız. Bendeniz oraya gittiğim zaman vaziyeti anlar anlamaz çok acele tertibat aldım. Eve gelerek on dakika içerisinde doğumu yapmış bulunuyorum. (...) (BD, T3)

VŞYD’de tanıklar tarafından olayla ilgili olarak verilen kredi ve banka yönetmelikleri hakkında çeşitli sıfatlar (özellikle sayı sıfatları) kullanılmıştır. Genel olarak “bu”, “bir” ve sayı sıfatları dışında dava konusu kredi ile ilgili “normal, başka” sıfatlarının çok kullanıldığı söylenebilir:

(Başkan - Sizden evvelki dinlenen Umum Müdürlerden sordum. Onlar bunun tavassut olduğunu gösterir, anormalliğe delâlet etmez diyor. Menşeyini ilerideki bir tahkikat anında anlamak için yazılabilir, deniyor. Halbuki şöyle birşey hatıra gelebilir: Normal bir şekilde olanlar niçin yazılsın? Her halde Banka mecburiyet duymuş, kredi açışta mutavassıtın ismi oraya yazılır mı?) Normal kredide tavassut bahis mevzuu olamaz. (VŞYD, T11)

(Başkan - Tavassutu hatırlamanızın ne faydası var? Arada tavassut olmadan da olacaksa buna ne lüzum var? Bankalar da böyle bir teamül var mı?) Normal işlerde iş sahibi alâkalı şubeye bizzat kendileri müracaat eder. Umum Müdürlük veya başka bir kanaldan Umum Müdürlüğe yapılan müracaatlarda daimi bir tesir, bir nüfuz aramak lazım gelir. (VŞYD, T14)

(...) Bir Defa Hasan Polatkan telefon etti, Ragıp Sipahi yanımda kendisi şirketin bazı işlerinden şikâyet ediyor dediler. Buyursunlar görüşelim dedim. Bu şekilde Ragıp Sipahi ile bu mevzuu görüştük. Bundan başka bir şey bilmiyorum. (VŞYD, T9)

(Başkan - Başka?) Başka bir maruzatım yoktur. (VŞYD, T10)

Kredinin normal ya da anormol olması vurgusu, dava konusu olay hakkındadır. Ancak bankacı tanıklar tarafından verilen bilgiler ile destekleyici ve sorumlu tanıkların kredi ile ilgili kullanımları birbirine zıtlık teşkil edecek şekildedir. Diğer tanıklar normal kredideki usulün nasıl olması gerektiğini anlatırken sorumlu tanık ve destekleyici tanıklar kredinin normal olduğunu belirtmektedir.

İncelenen dava metinlerinde *sanıklar* tarafından hem olay anlatımında hem de savunma bağlamında tanıklara göre daha fazla sıfat kullanıldığı görülmektedir. “Bu” ve “bir” sıfatlarının yanı sıra “bütün, yüksek, büyük” sıfatları da *sanıklar* tarafından özellikle savunma bağlamında çok tercih edilmektedir. *Sanıklarda* tanıklardan farklı olarak savunma bağlamında kurulan ifadelerde kesinlik ve olumsuzluk bildiren “hiç, hiçbir” sıfatları da çok kullanılmaktadır. *Tanıklarda* sıfat kullanımının olay anlatımında daha fazla olduğu fark edilmektedir. Tanıklar tarafından “bu”, “bir” sıfatlarının yanında dava konusu olaya özgü, öznel sıfatlar çok tercih edilmektedir.

2.2.1.4. Bağlaç Kullanımı

Sanık ve tanık ifadelerindeki bağlaçlar incelenmiş; bunlar, anlamsal alan bağlamında karşılaştırılmıştır. Bu doğrultuda, sanıkların zıtlık bağlaçlarını daha çok kullandıkları tespit edilmiştir. KD’de sanıklar tarafından “fakat”, “yoksa”, “yalnız” zıtlık bağlaçları kullanılmıştır:

(Başsavcı - İkinci sorumuz: İki bin lira bedel ileri sürülerek Yirmi bin liraya satış bedeli teklif edilmiş, acaba iki bin sterlin ölçüsü nereden meydana geliyor, bunu kim tahkik etmiş, size bu fiatı kim telkin etti. Şimdi iki bin sterlin diyorsunuz bunu başkası mı takdir etti, yoksa şahsen siz mi takdir ettiniz?) Benim bildiğim kıymetli bir köpek olduğu, iklime mahsus mümtaz bir hayvan olduğudur. Bu hayvanın ihracının kıymetli olduğu bilhassa İngiltere’de çok para ettiğini biliyorum. Fakat iki bin lira mı beş binyüz lira mı, üçyüz lira mı eder bunun hakkında bir fikrim yok. (KD, S1)

(...) Onlar, müstesna bir hayvandır, teşhir edelim dediler. Yoksa ben Vekil beyi zorlamadım ve aynı zamanda Vekilin maiyeti ile hiç temasım yoktur. (KD, S1)

(...) Bu tazı bu satın alma kararları meyanında gelmişti. Kararında her hangi bir kaydı itirazı olmadığı için imza ettim. Zaten kaydı itirazı olsaydı muvafık kelimesiyle imza etmek kafi gelmezdi. Fakat talimatnamenin bir maddesi varmış, iddianameden öğrendim. (...) (KD, S2)

BD’de sanıklar tarafından “fakat” ve “ama” bağlaçları kullanılmıştır:

Madde bir madde iki, doğumu o telefonla söylediği zaman belki Fahri beye daha evvel telefon etmişler, Fahri beyin çağrıldığını söylemişler, O sırada ben de muhtemelen “gönderirim” demişimdir. Fakat, böyle “gönderdim” diye bir söz söylediğimi katiyyen hatırlamıyorum. (BD, S1)

(...) 1948 de tanışmış olsam medarı hüküm olarak töhmet mi teşkil ederdi, değil. Amma niye buna lüzum görüyor? Bana redaeti atfetmek için. (...) (BD, S1)

(Başkan- Bildiklerini niye saklasınlar. Siz diyorsunuz ki, geldim, gördüm. Yanlış bir doğum, yanlış bir müdahale yapılmış. Siz diyorsunuz ki, vak'anın kahramanları onlar, hakikatleri söylemiyorlar. Yine sizin sözünüze göre, doktor alâattin doğuma yanlış müdahale etmiş olsa bunu Dr. Bahtiyar'ın görmesi lâzımdı. Niye Dr. Bahtiyar bu hataya iştirâk etsin, bunu söyleyin?) Ben Dr. Alaattin doğumda bir hata yaptı diye bir şey söylemedim. Fakat kendisinin vehmi ve endişesi ölümün, doğumda yapılan bir hataya hamledilir olmasıdır. (BD, S2)

VŞYD’de sanıklar tarafından “fakat”, “ancak” ve “yalnız” bağlaçları kullanılmıştır:

(...) Ragıp Sipahi Amerikan ve İtalyan firmalarını tanımıyor ancak Milano’da olduğu[m] zaman telgraf aldım diyor. (...) (VŞYD, S2)

(Başkan - Sizin ifadeniz ve mektubunuz böyle mi?) Bu mektubu ben yazdım. Kabul ediyorum efendim. Fakat Hasan Polatkan hisse senetlerini kabul etmedi. (VŞYD, S3)

(Başkan - Bu mektubun muhtevasına ne diyorsunuz? Bilhassa kredi Üstesi göndermişsiniz. Hatta açık kredi temin edin diye ricada da bulunmuşsunuz. Ne diyorsunuz?) Ricada bulunduğum doğrudur. Yalnız, kredileri sureti kafiye de benim yazdığım miktarlar üzerinden temin edilmemiştir. Hiç bir zaman aynı şekilde çıkmamıştır. (VŞYD, S3)

Dava metinlerinde tanıkların sebep bağlaçlarını daha çok kullandıkları belirlenmiştir. KD’de tanıklar “çünkü”, “bu sebeple” sebep bağlaçlarını kullanmışlardır:

(...) Bendeniz İdare He'yeti Reisi idim. Arkadaşlarla konuştuk. Bu emri yapmak zorunda idi[k]. Çünkü bizi çok tazyik altında bulundurdular. (...) (KD, T1)

(...) Bu suretle aramızda konuştuk. Köpeği yirmi bin liraya alamazdık. Çünkü o zaman malî durumumuz iyi değildi. Buhara [para] ile daha çok alaka çekecek hayvanlar almamız kabildi. Meselâ 20 bin liraya Zürafe alabilirdik. (KD, T5)

(Başkan - Para nasıl tedarik edildi ?) Efendim, Müessesenin para durumu sıkıştıktı. Bu sebeple biz böyle bir mevzuda kalkıp da lüzumu olmadığı halde yirmi bin lirayı böyle bir şeye bağlamayı aklımızdan geçirmezdik. (...) (KD, T5)

BD'de tanıklar “çünkü” bağlacını kullanmışlardır:

(Başkan- Bu noktada annenizle senin ifaden arasında mübayanet vardır. Bu, bir. İkincisi; Doğumu yapan doktor Alâattin doğumun kolay olduğunu söylüyor. Hatta o kadar kolayki; sizin boynuna kordon dolaşmış ve vaktinden evvel olduğu için yaşamağa istidadı çok az, ikinci gelişimde çocuğun ölüsünü duyunca üzerimde bir şok tesiri yaptı, diyor.) Alâattin bey her halde çok unutkanlar. Çünkü, sabaha kadar bizde kaldı efendim. (BD, T1)

(...) Telefon 10-11 arasında idi. Çünkü, Ayhanı evinden gelip tekrar lokale geldiğimi sonradan hatırladım, (...) (BD, T2)

(...) Çocuğun kalp seslerini dinlediğim zaman bozuktu. Bu hali görünce çok telaşlandım. Çünkü doğum için gerekli malzemeyi almış değildim. (...) (BD, T3)

BD'de destekleyici tanık (T1) ile sorumlu tanıklardan birinin (T2) de olay anlatımında, zıtlık bağlaçlarından olan “fakat” bağlacını çok kullandıklarını belirtmek gerekir:

(Başkan- Adnan Menderes zaten İstanbulda imiş.) Evet, Fakat Floryadaki evinde yoktular. (...) (BD, T1)

(...) Sabahleyin sancılar devam ediyordu. Fakat ben doktor Fahri Atabey'in geleceğini bilmiyordum. (...) (BD, T1)

(Başkan- Kim çağırdı ?) Bu sefer bir lokalde idim. Oraya telefon ettiler, Fakat, telefon edenin kim olduğunu hatırlıyamıyorum. (...) (BD, T2)

(...) Koramin yaptım, ayrıca kısa bir zaman sonra yüksek miktarda C vitamini tatbik ettim. Fakat hastanın teneffüs müşkülâtı devam ediyordu, bir apati hali vardı. (...) (BD, T2)

VŞYD'de tanıklar tarafından çok az bağlaç kullanılması dolayısıyla tercih edilen bağlaç türleri hakkında tanıklar için anlamlı bir çoğunluktan söz etmek mümkün değildir. Bu davada diğer davalardan farklı olarak tanıkların bizzat içinde olduğu bir “olay” olmadığı için tanıklarda dava konusuyla ilgi bakımından bağlaç kullanımında bireysel tercihlerin ön plana çıktığı söylenebilir.

Bağlaç kullanımı değerlendirildiğinde *sanıkların* daha çok zıtlık, *tanıkların*sa sebep bağlaçlarını tercih ettikleri görülmektedir. Bu farkın savunma ve olay anlatımı bağlamından kaynaklandığı söylenebilir. Zira zıtlık bağlaçları önceki önermeyi olumsuzlar ya da önceki önermenin karşısı bir durum ortaya koyar. Sebep bağlaçlarının kullanımı ise gerçekleşen söylemin nedenini açıklama ve anlatma ihtiyacı ile ilişkilidir.

2.2.1.5. Ünlem Kullanımı

Geleneksel dil bilgisinde anlamsız, vurgu ve tonlama ile değer kazanan görevli bir dil birimi olarak tanımlansa da ünlemler; içinde bulunduğu yere ve bağlama göre yorum kazanan yapılardır. İletişim ortamında “uf”, “ya”, “hey”, “küçük bey” gibi bir ünlemin bağlamdan çıkarılacak bir anlam yükü vardır. Bu bakımdan sanık ve tanık ifadelerinde çok kullanılan seslenme ünlemleri, bir tutum belirleyicisi sayılabilir. KD metninde tanıklar seslenme ve saygı için sadece “efendim” ve “beyefendi” hitap sözlerini kullanırken sanıklar bunlara ek olarak “reis bey”, “reis beyefendi”, “çok sayın başkan” ifadelerini de tercih etmişlerdir:

Reis bey müsaade buyurur musunuz... (KD, S1)

(Başkan - Sanık Celâl Bayar; sorgularda diyeceklerinizi sorduk. Geniş bir şekilde anlatmıştınız. Bugün de müdafininiz davanın maddi ve hukukî cephelerinden münakaşasını yaptı. Bundan başka bir diyeceğiniz, buna ilâve edeceğiniz bir şey var mı ?) Çok sayın Başkan, eğer söz söylemek için davet buyurmamış olsaydınız, mikrofon başına gelmek niyetinde değildim. (KD, S1)

Reis beyefendi. Yüksek huzuruza irtikâp suçunun faili aslisi olduğum için çıkmaktan asla müteessir değilim. (KD, S2)

BD metninde de tanıklar sadece “efendim” ve “beyefendi” hitap sözlerini seslenme ve saygı için kullanırken sanıklar bunlara ek olarak “reis bey”, “reis beyefendi”, “muhterem reis beyefendi”, “çok muhterem Yüce Divan” ifadelerini de tercih etmişlerdir:

(Başkan- Siz Ayhan Aydan’la münasebet tesis etmişsiniz. Bundan meşru olmıyan bir çocuk dünyaya gelmiş. Sanık Fahri Atabey’i azmettirmek suretiyle çocuğu öldürmüşsünüz.) Muhterem Reis Beyefendi, bana atfedilen suç Ayhan Aydan’ın yeni doğurduğu çocuğu doğurur doğurmaz öldürülmesi için sanık Fahri Atabey’i azmettirmişim... (BD, S1)

Şimdi şurasını arz edeyim ki, Reis beyefendi ve çok muhterem Yüce Divan, bu çocuğun bir kasıtlı öldürülmüş olduğu hususunu yüksek Soruşturma Kurulu namına soruşturma yapan muhterem şahsiyetin sormasıyla öğrenmiş bulunuyorum. (...) (BD, S1)

Muhterem Reis beyefendi. Beynelmilel Dünya Tıp tarihine bir Türk hekiminin kendi mesleğini alet ederek, bir katil olarak geçmesine asla yüksek vicdanlarınız müsaade etmiyecektir. (BD, S2)

VŞYD metninde de tanıklar sadece “efendim” ve “beyefendi” kullanırken sanıklar bunlara ek olarak “reis beyefendi”, “muhterem reis beyefendi”, “muhterem Başsavcı / Başsavcı Yardımcısı” ifadelerini de tercih etmişlerdir:

(Başkan - Her müşkülünüzü Hasan Polatkan’a yazdığınız, şu mektuplardan anlaşılmakta.) Reis Beyefendi, onu arzettim. O, yirmi senelik dostluğumdandır. (VŞYD, S3)

(Başkan - Onu sordum, inceledik. Böyle söylüyor, başka nasıl olabilir?) Muhterem Başsavcı Yardımcısı Ahmet Bayrak, dosyalarımızı çok tetkik etti, görmüştür. Bütün dilekçelerde istisnasız onu verenin ismi orada yazılıdır. (VŞYD, S4)

(...) Yalnız Muhterem Reis beyefendi şunu arzedeyim; Ragıp Sipahi'yi eskiden tanıyorum diye yazıyor, fakat hiç bir tanışıklığım olmadığı halde Vekâlet makamına yığınla mektuplar gelirdi. Bunlarda neler rica edilirdi? (VŞYD, S4)

(Başkan - Hasan Polatkan! Davanın mevzuu yalnız krediye münhasır olsa, bu sual varit olabilir. Yalnız kredi değildir. Kapasite, demir, vergi, ham madde işi, demin saydığım bu işlerde yani davanın onu mütecaviz maddesi var. Kredi işleri bu dava mevzuunun bir parçası.) Muhterem Reis beyefendi. Arzettim, hülâsa halinde bir cümle ile tekrar arzedeyim. Kapasite ile alakadar değildir, emir vermedim. Kararnamede adı geçen zevatı tanımıyorum. Bana müracaat etmediler, demir için kimseye bir şey söylemedim. (VŞYD, S4)

Sanıkların ve tanıkların konuşmalarında geçen ünlemler incelendiğinde üç dava metninde de nezaket ve / veya saygı için söze eklenen seslenme ünlemlerinden özellikle “efendim”, sanıklar ve tanıklar tarafından çok kullanılmıştır. *Tanıklar* sadece “efendim” ve “beyefendi”; *sanıklar* ise bunlara ek olarak “reis beyefendi”, “muhterem reis beyefendi”, “muhterem Başkan / Başsavcı” ifadelerini de tercih etmişlerdir. Bu kullanımların temelde sanıkların görgüleri, nezaketleri ve karşısındaki makama duydukları saygı ile ilgili olduğu söylenebilir. Gedizli (2015), “ünlemlerin temel işlevinin anlam karşılamak değil, anlatım gerçekleştirmek olduğunu” belirtir. Bu doğrultuda, burada dikkat çeken husus, *sanıklardaki* bu farklı kullanımların savunma ifadeleri içinde olmasıdır.

2.2.2. Söz Dizimi Düzeyi

Cümle; sözcüklerin, biçimbirimlerin rastgele değil, belli kurallara göre bir araya gelmesiyle oluşan bir bütündür ve sese, yapıya, dizime, anlama dayanır. Dili iletişim amacıyla işlevsel yönüyle kullanmak; yapı bilgisini, yani doğru ve geçerli cümleler oluşturmayı gerektirmektedir ve “bu yapıların iletişim amacıyla bazı işlevler yüklenmeleri ikinci bir düzlemde kullanılmalarını içermektedir. Dolayısıyla işlev, yapıya (biçime) dayanmak” durumundadır (Külebi, 1990: 11). Bu bakımdan söz dizimsel özellikler, metnin / söylemin betimlenmesinde önemli bir yere sahiptir. Dil-içi bağlam ve dil-dışı bağlam açısından bakıldığında⁴², iletişime katılanların bilgilerini içermesi dolayısıyla söz dizimsel yapılar, edim bilimi açısından da önem taşımaktadır (Aşkın Balcı, 2019: 312)⁴³. Bireylerin hangi bağlamda hangi söz dizimsel yapıları tercih ettikleri, basit ya da karma cümle kullanımı, dil bilgisel zamanlar vb. söz dizimsel özellikler; kullanıcı açısından önemli ipuçları vermektedir. Bu doğrultuda sanık ve tanık ifadelerinin cümle kuruluşunda bir ortaklık taşıyıp taşımadığının belirlenmesinin de amaçlandığı bu çalışmada sanık ve tanık ifadeleri söz dizimsel bakımdan incelenmiştir.

⁴² Edimsel olarak söz dizimsel yapıların anlaşılmasında ve açıklanmasında “hem dil bilgisini içeren dil-içi bağlam hem de konuşurun ve dinleyicinin bireysel özellikleri, varsayımları, beklentileri, dünya bilgisi, hayalleri, içinde bulunulan yer ve zamanın oluşturduğu etkin bir bağlam gibi hususları içeren dil-dışı bağlam önemli rol oynamaktadır” (Aşkın Balcı, 2019: 312).

⁴³ Örneğin Aşkın Balcı (2019: 312), çalışmasında, edimsel açıdan eksilteli yapıların, belirli söz dizimsel yapıların kullanımının çok özel dilsel - bağlamsal veya durumsal koşullara bağlı olduğunu göstermiştir.

2.2.2.1. Unsur Dizilişi ve Kuruluş İlişkisi

Soru ve cevaplar şeklinde oluşan duruşma tutanakları, bir söyleşi metni olmanın da doğası gereği alıntı ve aktarımlar aracılığı ile “metin içinde metin” olacak şekilde metin cümlelerden⁴⁴ oluşmaktadır. Bu çalışmada incelenen sanık ve tanık ifadeleri de hem kendi içlerinde (sanık metni - tanık metni) bir bütün olarak hem de her soruya verilen cevap / cevaplar bağlamında birer metin cümledir. Bu doğrultuda sanık ve tanık ifadeleri unsur dizilişi ve kuruluş ilişkisi olarak incelenirken gönderim devam ettiği sürece bu yapılar, özelliğine göre “sıralı cümle” veya “karma kuruluşlu cümle”⁴⁵ kabul edilmiştir. İncelemede geleneksel dil bilgisi doğrultusunda cümle çözümlemesi tercih edilmiştir.

Köpek Davası metninde, soru - cevap bağlamında sanık ifadeleri 74, tanık ifadeleri 52 kesite ayrılmış; sanıklarda 75, tanıklarda 56 unsur dizilişi belirlenmiştir. KD’deki sanıkların ve tanıkların kullandıkları cümle türleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 8: KD’deki Sanıkların ve Tanıkların Kullandıkları Cümle Türleri

Cümle Türleri	Sanıklar		Tanıklar	
	f	%	f	%
Basit Cümle	27	36	13	23,21
Sıralı Cümle	23	30,67	20	35,71
Karma Kuruluşlu Cümle	17	22,67	18	32,14
Birleşik Cümle	4	5,33	0	0,00
Bağlı Cümle	2	2,67	0	0,00
Eksilteli Cümle	2	2,67	5	8,93
Toplam	75	100	56	100

Veriler incelendiğinde sanıkların en çok basit cümle, tanıkların sıralı cümle kullandıkları görülmektedir. İkinci sırada sanıklar en çok sıralı cümle, tanıklar karma kuruluşlu cümle kullanmaktadır. En çok kullanılan cümle türlerinde üçüncü sırada sanıklarda karma kuruluşlu cümle, tanıklarda ise basit cümle yer almaktadır. Basit cümle kullanımının savunma, sıralı ve

⁴⁴ Daha fazla bilgi için bk. Coşar, A. Mevhibe (2019), “Kutadgu Bilig’de Kurucu Yapı Olarak Metin-Cümleler”, İrem Işıl Altun ve Ekrem Beyaz (Haz.), **Uluslararası Kutadgu Bilig Kurultayı Bildiri Kitabı**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1604-1616.

⁴⁵ Bedri Sarıca (2015: 112), *Türkçe Cümle Bilgisi* adlı kitabında karma cümleyi “her türden cümle yapısının yer yer bir arada kullanılması” şeklinde tanımlamıştır. Semahat Yüksel (2006: 138) ise *Türkçede Biçim ve Cümle Dersleri* adlı eserinde karma cümleyi “temel cümleye bağlı, bir veya birden fazla yan cümle ile bir veya birden fazla öbeğin bulunduğu çok önermeli cümle tipi” şeklinde açıklamıştır. Hikmet Dizdaroğlu (1976) *Tümcebilgisi* ve Rasim Şimşek (1987) *Örneklerle Türkçe Sözdizimi* adlı kitaplarında “Karma Sıralı Tümce” terimini kullanmışlardır. A. Mevhibe Coşar (2019), “Türkçede Cümle Türlerine İlişkin Adlandırmalara Dair: Değerlendirme ve Sınıflandırma” adlı çalışmasında örnekler üzerinden değerlendirmeler yaparak karma kuruluşlu cümleler ile ilgili bir sınıflama önermiştir. Söz konusu araştırmalardan hareketle bu tez çalışmasında; ki’li cümlelerin, bağlaçlı cümlelerin, şartlı cümlelerin birlikte kullanıldığı yapılar ve sıralama ile birbirine bağlanmış yapılarla ki’li cümlelerin, bağlaçlı cümlelerin ve / veya şartlı cümlelerin birlikte kullanıldığı yapılar –cümleler arasında kâtip tarafından nokta (.) konulsa da- karma kuruluşlu cümle olarak değerlendirilmiştir.

karma kuruluşlu cümle kullanımının daha çok olay anlatımı ile ilgili olduğu söylenebilir. Olay anlatımında art arda oluş içinde gönderim devam ettiği için tanıklar tarafından sıralı ve karma kuruluşlu cümleler çok kullanılmaktadır. Bu durum, dava konusu olayla ilgili bilgi sahibi olmakla doğru orantılıdır. Örneğin T1, T2, T3 ve T8’de sıralı ve karma kuruluşlu cümle kullanımları diğer tanıklara göre daha çoktur. Ayrıca karma kuruluşlu cümle kullanımının yarısından fazlası destekleyici tanık (T2), suçlayıcı tanık (T8) ve sorumlu tanığa (T3) aittir. Ancak destekleyici tanıkta, sanıklarda olduğu gibi, basit ve sıralı cümle kullanımı karma kuruluşlu cümleden daha çok tercih edilmiştir. Sanıklar tarafından en az tercih edilen cümle türü bağlı cümle ve eksilteli cümledir. Tanıklar tarafından bağlı ve birleşik cümle müstakil olarak kullanılmamıştır ancak bu türler karma kuruluşlu cümleler içinde bulunmaktadır. Bu durumda tanıklarda en az tercih edilen cümle türü eksilteli cümledir. Ancak tanıkların kullandığı 5 eksilteli cümlelerin 3’ü destekleyici tanık, 2’si suçlayıcı tanık tarafından kullanılmıştır. Diğer tanıklarda eksilteli cümle kullanımı görülmemektedir.

Bebek Davası metninde, soru - cevap bağlamında sanık ifadeleri 118, tanık ifadeleri 288 kesite ayrılmış; sanıklarda 193, tanıklarda 311 unsur dizilişi belirlenmiştir. BD’deki sanıkların ve tanıkların kullandıkları cümle türleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 9: BD’deki Sanıkların ve Tanıkların Kullandıkları Cümle Türleri

Cümle Türleri	Sanıklar		Tanıklar	
	f	%	f	%
Basit Cümle	48	39,02	96	32
Sıralı Cümle	36	29,27	106	35,33
Karma Kuruluşlu Cümle	25	20,33	57	19,00
Birleşik Cümle	2	1,63	7	2,33
Bağlı Cümle	6	4,88	14	4,67
Eksilteli Cümle	6	4,88	20	6,67
Toplam	123	100	300	100

Veriler incelendiğinde sanıkların en çok basit cümle, tanıkların ise sıralı cümle kullandıkları görülmektedir. İkinci sırada sanıklar en çok sıralı cümle kullanırken tanıklar basit cümle kullanmaktadır. En çok kullanılan cümle türlerinde üçüncü sırada sanıklarda da tanıklarda da karma kuruluşlu cümle yer almaktadır. Basit cümle kullanımının savunma, sıralı ve karma kuruluşlu cümle kullanımının daha çok olay anlatımı ile ilgili olduğu söylenebilir. Olay anlatımında art arda oluş içinde gönderim devam ettiği için sıralı ve karma kuruluşlu cümleler çok kullanılmaktadır. Bu durum, dava konusu olayla ilgili bilgi sahibi olmakla doğru orantılıdır. Örneğin T1, T2, T3 ve T11’de sıralı ve karma kuruluşlu cümle kullanımları diğer tanıklara göre daha çoktur. Ayrıca karma kuruluşlu cümle kullanımının yarısından fazlası destekleyici tanık (T1) ile sorumlu tanıklara (T2, T3 ve T11) aittir. En az kullanılan cümle türleri sanıklarda ve tanıklarda birleşik cümledir.

Sanıklarda ve tanıklarda bağı ve eksilteli cümle daha az kullanılan cümle türleridir. Tanıkların kullandığı eksilteli cümlelerin 12'si destekleyici tanık ile sorumlu tanıklara aittir. Diğer tanıklarda eksilteli cümle kullanımı ya görülmemektedir ya da bir iki tanedir, bunların hepsi de sorulara verilen cevaplarda ortaya çıkmaktadır.

VŞYD meninde, soru - cevap bağlamında sanık ifadeleri 410, tanık ifadeleri 174 kesite ayrılmış; sanıklarda 438, tanıklarda 201 unsur dizilişi belirlenmiştir. VŞYD'deki sanıkların ve tanıkların kullandıkları cümle türleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

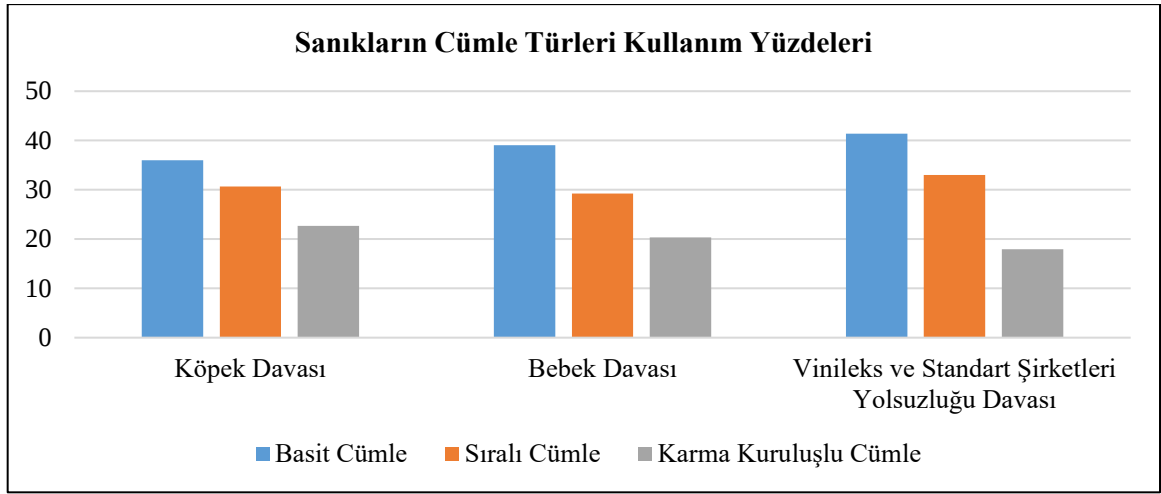
Tablo 10: VŞYD'deki Sanıkların ve Tanıkların Kullandıkları Cümle Türleri

Cümle Türleri	Sanıklar		Tanıklar	
	f	%	f	%
Basit Cümle	173	41,39	68	37,57
Sıralı Cümle	138	33,01	53	29,28
Karma Kuruluşlu Cümle	75	17,94	39	21,55
Birleşik Cümle	3	0,72	3	1,66
Bağı Cümle	12	2,87	5	2,76
Eksilteli Cümle	16	3,83	13	7,18
Ara Cümleli Cümle	1	0,24	0	0,00
Toplam	418	100	181	100

Tablo incelendiğinde sanıkların da tanıkların da en çok basit cümle, ikinci sırada sıralı cümle kullandıkları görülmektedir. En çok kullanılan cümle türlerinde üçüncü sırada sanıklarda ve tanıklarda karma kuruluşlu cümle yer almaktadır. Basit cümle kullanımının savunma, sıralı ve karma kuruluşlu cümle kullanımının daha çok olay anlatımı ile ilgili olduğu söylenebilir. Ancak bu dava metninde bankacılar dava konusu olan kredi ile ilgili soru - cevap yoluyla birçok bilgi verdikleri için tanıklarda basit cümle kullanımı çoktur. Olay anlatımında art arda oluş içinde gönderim devam ettiği için de sıralı ve karma kuruluşlu cümleler çok kullanılmaktadır. Bu durum, dava konusu olayla ilgili bilgi sahibi olmakla doğru orantılıdır. Örneğin T3, T5, T6 ve T15'te sıralı ve karma kuruluşlu cümle kullanımı diğer tanıklara göre daha çoktur. En az tercih edilen cümle türü sanıklarda ara cümleli cümle iken bu cümle türü tanıklar tarafından kullanılmamıştır. Tanıklar tarafından en az kullanılan cümle türü birleşik cümle olmuştur. Daha az kullanılan cümle türlerinde ikinci sırada sanıklarda birleşik cümle, tanıklarda bağı cümle; üçüncü sırada sanıklarda bağı cümle, tanıklarda eksilteli cümle yer almaktadır. Tanıkların kullandığı eksilteli cümlelerin 5'i destekleyici tanık, suçlayıcı tanık ve sorumlu tanığa aittir. Diğer tanıklarda eksilteli cümle kullanımı ya görülmemektedir ya da bir iki tanedir, bunların hepsi de sorulara verilen cevaplarda ortaya çıkmaktadır.

İncelenen dava metinlerinde, *sanıkların* en çok kullandıkları üç cümle türünün yüzdeleri aşağıdaki grafikte gösterilmiştir:

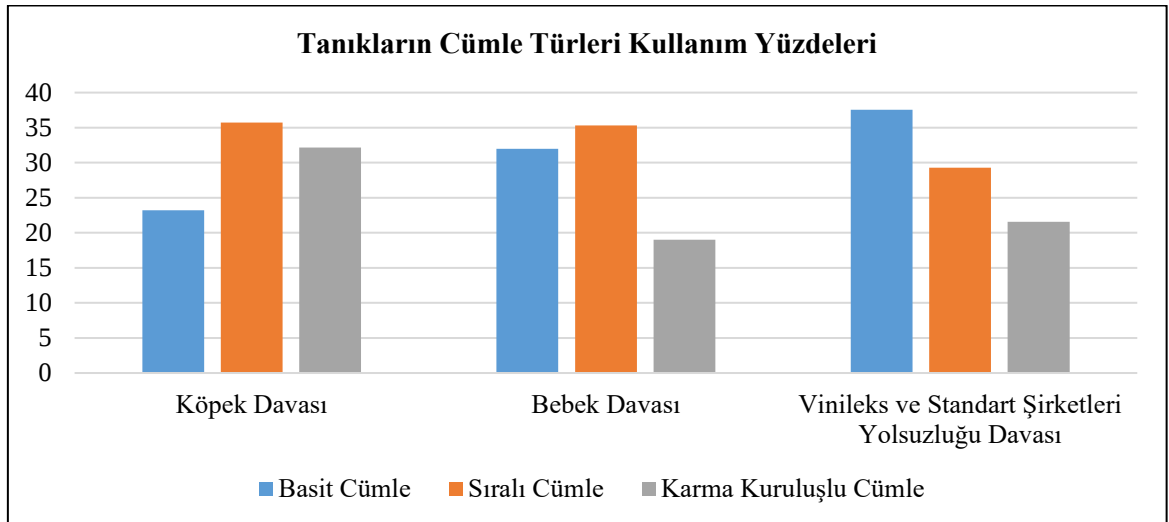
Grafik 1: Sanıkların Cümle Türleri Kullanım Yüzdeleri

Grafikte de görüldüğü üzere sanıklar; üç dava metninde de en çok basit, sonra sıralı, üçüncü sırada da karma kuruluşlu cümle kullanmışlardır. Üç davada da sırasıyla aynı cümle türlerinin çok kullanılmasının yanında bunların her birinin kullanım yüzdesinin de diğer davadakilere yakın olduğu görülmektedir. Basit cümle kullanımının daha çok savunma, sıralı ve karma kuruluşlu cümlelerin daha çok olay anlatımı ile ilgili olduğu söylenebilir. Sanıklar, başkanın yönelttiği suçlama içeren sorulara kendilerini savunmak için çoğunlukla kısa ve basit cümlelerle cevap vermektedirler.

Aşağıdaki grafikte *tanıkların* en çok kullandıkları üç cümle türünün yüzdesi verilmiştir:

Grafik 2: Tanıkların Cümle Türleri Kullanım Yüzdeleri

Grafığe göre *Köpek Davası* 'nda en çok sıralı, sonra karma kuruluşlu, daha sonra basit cümle kullanımı vardır. Çünkü buradaki tanıkların hepsi bizzat içinde oldukları, birebir şahit oldukları bir olayı anlatmaktadırlar. *Bebek Davası* 'nda tanıklar tarafından en çok sıralı, sonra basit, daha sonra

karma kuruluşlu cümle kullanılmıştır. Buradaki tanıkların çoğu bizzat içinde oldukları, birebir şahit oldukları bir olayı anlatsalar da dava konusu olan bebeğin ölümü ile ilgili verilen bilgi kısımlarında bir çekinme söz konusudur. Tanıklarda bu konuyla ilgili bir şey görmedikleri, duymadıkları vurgusu vardır. Bu durum soru - cevaplarda basit cümle kullanımını arttırmıştır. Ayrıca, basit cümle kullanımı, destekleyici tanık ve sorumlu tanıklarda diğer tanıklara göre daha çoktur; bunların daha çok savunma bağlamında tercih edildiği de söylenebilir. *VŞYD'de* ise en çok basit, sonra sıralı, daha sonra karma kuruluşlu cümle kullanımı vardır. Öncelikle, bu davada, belli bir eylem ile gerçekleştirilen bir “olay” söz konusu değildir. Yani tanıkların bizzat içinde oldukları, birebir şahit oldukları –mesela bir bebeğin ölümü gibi- bir olay yoktur. Buradaki tanıkların çoğu başkanın yönelttiği sorulara, istenilen şekilde kısa ve basit cümleler kullanarak cevap vermektedir.

2.2.2.2. Cümlelerin Sırası / Yan Cümlelerin Sayısı

Sanık ve tanık ifadeleri geleneksel dil bilgisi doğrultusunda birleşik cümleleri oluşturan yan cümleler ve bu yan cümlelerin sayısı bakımından da incelenmiştir. KD'deki sanıkların ve tanıkların kullandıkları birleşik cümle çeşitleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 11: KD'deki Sanıkların ve Tanıkların Kullandıkları Birleşik Cümle Çeşitleri

Birleşik Cümle	Sanıklar		Tanıklar	
	f	%	f	%
Şartlı Birleşik Cümle	3	75	0	0
İç İçe Birleşik Cümle	1	25	0	0
Ki'li Birleşik Cümle	0	0	0	0
Toplam	4	100	0	0

Bulgular incelendiğinde tanıkların birleşik cümle türünü –karma kuruluşlu cümleler dışında- müstakil olarak tercih etmedikleri sanıkların en çok şartlı birleşik cümle kullandıkları görülmektedir. Sanıklar, ikinci sırada iç içe birleşik cümle kullanmıştır. Sanık ve tanık ifadeleri birleşik cümle kullanımı bakımından incelendiğinde öncelikle arada anlamlı bir fark olduğu değerlendirilmelidir. Şartlı birleşik cümle kullanımının sanıklarda çok olması açıklama ve vurgulama ihtiyacı ile ilgili görülmektedir. İç içe birleşik cümle kullanımı ise aynı zamanda birer aktarma içerdiklerinden delil getirme ihtiyacı ile açıklanabilir. Birleşik cümleler içindeki yan cümleler değerlendirildiğinde KD'deki sanıkların kullandıkları yan cümle sayısının daha çok olduğu söylenebilir.

BD'deki sanıkların ve tanıkların kullandıkları birleşik cümle çeşitleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 12: BD'deki Sanıkların ve Tanıkların Kullandıkları Birleşik Cümle Çeşitleri

Birleşik Cümle	Sanıklar		Tanıklar	
	f	%	f	%
Şartlı Birleşik Cümle	1	50	2	28,57
İç İçe Birleşik Cümle	1	50	5	71,43
Ki'li Birleşik Cümle	0	0	0	0,00
Toplam	2	100	7	100

Elde edilen veriler incelendiğinde sanıkların birleşik cümle türünü –karma kuruluşlu cümleler dışında- müstakil olarak çok tercih etmedikleri görülmektedir. Tanıklar ise en çok iç içe birleşik cümle kullanmıştır. Sanık ve tanık ifadeleri birleşik cümle kullanımı bakımından incelendiğinde öncelikle arada anlamlı bir fark olduğu değerlendirilmelidir. İç içe birleşik cümle kullanımının tanıklarda çok olması olay anlatımı bağlamında değerlendirilebilir ve bu tür birleşik cümleler aynı zamanda birer aktarma içerdiklerinden delil getirme ile açıklanabilir. Şartlı birleşik cümle kullanımı ise açıklama ve vurgulama ihtiyacı ile ilgili görülmektedir. Bu davadaki şartlı birleşik cümleler sadece sorumlu tanıklardan biri olan tanık 3 tarafından kullanılmıştır. Birleşik cümleler içindeki yan cümleler değerlendirildiğinde BD'deki tanıkların kullandıkları yan cümle sayısının daha çok olduğu söylenebilir.

VŞYD'deki sanıklar ve tanıklar tarafından kullanılan birleşik cümle çeşitleri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 13: VŞYD'deki Sanıkların ve Tanıkların Kullandıkları Birleşik Cümle Çeşitleri

Birleşik Cümle	Sanıklar		Tanıklar	
	f	%	f	%
Şartlı Birleşik Cümle	3	100	0	0
İç İçe Birleşik Cümle	0	0	3	100
Ki'li Birleşik Cümle	0	0	0	0
Toplam	3	100	3	100

Veriler incelendiğinde sanıkların sadece şartlı birleşik cümle, tanıkların ise sadece iç içe birleşik cümle kullandıkları görülmektedir. Sanık ve tanık ifadeleri birleşik cümle kullanımı bakımından incelendiğinde öncelikle arada anlamlı bir fark olduğu değerlendirilmelidir. İç içe birleşik cümle kullanımının tanıklarda çok olması olay anlatımı bağlamında değerlendirilebilir ve bu tür birleşik cümleler aynı zamanda birer aktarma içerdiklerinden delil getirme ihtiyacı ile açıklanabilir. Şartlı birleşik cümle kullanımı ise açıklama ve vurgulama ihtiyacı ile ilgili görülmektedir.

Sanık ve tanık ifadeleri birleşik cümle kullanımı bakımından değerlendirildiğinde arada anlamlı bir fark olduğu görülür. Bütün dava metinlerinde *sanıklar* daha çok şartlı birleşik cümle, *tanıklar* ise Köpek Davası hariç (bu metinde, tanıklarda müstakil birleşik cümle yoktur, karma kuruluşlu cümleler içinde birleşik cümle kullanımı vardır) iç içe birleşik cümle kullanmışlardır. Şartlı birleşik cümle kullanımının sanıklarda çok olması açıklama ve vurgulama ihtiyacı ile ilgili görülmektedir. İç içe birleşik cümle ise aynı zamanda birer aktarma içerdiği için delil getirme ile açıklanabilir.

2.2.2.3. Eksiltili Yapılar

Eksiltili yapılar, genel olarak söz dizimsel anlamda eksik olan ancak zaten bağlamdan anlaşılan ögenin tekrar edilmemesi ve yeniden yapılandırılması şeklinde ortaya çıkan yapılar olarak tanımlanmaktadır. Bu bakımdan eksiltili yapılar, söz dizimsel yapıların bağlama bağlı olarak şekillendiğine örnek teşkil eder (Finkbeiner, 2015'ten aktaran: Aşkın-Balcı, 2019: 310). Ancak mahkeme salonu söyleminde sanıklarda ve tanıklarda farklı bağlamlar üzerinden, farklı nedenlerle eksiltili yapılar ortaya çıktığı görülmektedir. Genel olarak bakıldığında başkanın sanıkların sözlerini kestiği ve daha çok bu yüzden eksiltili yapıların ortaya çıktığı söylenebilir:

Başkan: Kim veriyor?

KD, S1: Bizim verdiklerimizi mi?

Başkan: Evet

KD, S1: Bizim verdiklerimiz, Hariciye Vekâletinin tahsisatından...

Başkan: Yani Devlet bütçesinden. Şu halde...

Başkan: Bu nokta anlaşıldı, böyle cevaplandırdınız. Şimdi, Fahri Atabey; sizin telefon ettiğinizi, Ayhan'ın, gebeliğini, doğumun yaklaştığı hakkında telefon ettiğinizi söylüyor. Halbuki siz böyle bir şeyi kabul etmeyorsunuz.

BD, S1: Bendeniz yüzde doksan dokuz bir ihtimal ile böyle bir konuşma yaptığımı hatırlamıyorum.

Başkan: Şimdi Soruyorum?

BD, S1: Yüksek Soruşturma Kurulunda da...

Başkan: Soruşturma Kurulundaki ifadenizi bırakınız, orada mazbut ifadeniz var.

Başkan: Kalk bakalım söyle Ragıp Sipahi?

VŞYD, S2: Efendim, Milâno'ya...

Başkan: Onu bırak, beraber Ankara'ya geleceğiz diye konuşmadınız mı? Bunlarla

VŞYD, S2: Onlarla görüşmedim. Bu mektup tahminime göre İtalya'dan yazılmış bir mektuptur.

Başkan: Selâhiyetli kimseler nüfuz tesiri suretiyle kredi açıldığı yazılmaktadır. Buna neden lüzum hissedilmiştir?

VŞYD, S4: 4 Ağustos'ta...

Başkan: Buraya cevap verin. O açılan kredilerin yapılan şerh ile, Hasan Polatkan'ın tavsiyesi ile olduğunu şerh etmiş, bunun manası böyle bir nüfuz olmasaydı yapılacaktı demekti.

VŞYD, S4: O mânaya gelmez efendim. Bu Dairelerde mutattır. Vekillğim esnasında en ehemmiyetsiz mevzularda bile onun ismini koyduğumdur.

Tanıklarda olay anlatımında, sorulara verilen cevaplarda, eksiltili yapılar daha çok ortaya çıkmaktadır. Ancak destekleyici tanık ve suçlayıcı tanıkta da sözlerinin kesilmesinden dolayı eksiltili yapılar olduğu görülmektedir. Başkan söz konusu tanıkların

söz sırasını keserek onları zaman zaman sorular ile yönlendirmektedir. KD’de destekleyici tanık ve suçlayıcı tanıkta sözlerinin kesilmesinden dolayı eksilteli yapılar ortaya çıkmaktadır:

Başkan: Giderken başka yerlere uğrandı mı?

KD, T2: Dönüşte Tayyarenin iniş imkânları için...

Başkan: Giderken diyorum.

KD, T2: Afganistan'da büyük tayyarelerin inmesine müsait alan olmadığından İran'da Tayyare değiştirildi.

Başkan: Bedelini nasıl tedarik ettiniz? O anda kasanızda nakit paranız var mıydı?

KD, T8: (...) 1958 yılından beri Tarım Bakanlığı Müesseselere hayvan mevcutlarının arttırılması yolunda ciddi ve esastı...

Başkan: Şimdi bunun bedelini nasıl tedarik ettiniz? Nakden var mıydı?

KD, T8: Hayvanlarımızı sattık. Son olarak 200 adet damızlık koyun satmak mecburiyetinde kaldık ve bunun bedelini ödedik.

BD’de destekleyici tanık ve sorumlu tanıklarda eksilteli yapılar diğer tanıklara göre çoktur çünkü soru cevap dışında hâkim söz konusu tanıkların söz sırasını keserek onları zaman zaman sorular ile yönlendirmektedir. BD’de bu durum, özellikle sorumlu tanıklardan tanık 3’te çok görülmektedir:

Başkan: Çocuğun babası belli değil, öldürüldüğü iddia ediliyor. Onun için soracağım bunları.

BD, T3: Evet sorabilirsiniz. Çocuğun asepsi olduğu, çocuğun doğum esnasında, son safhada sıkıntılı olduğu, boğulma vaziyeti geçirdiği...

Başkan- Raporda yazmışsınız, hatta siz bilememişsiniz, Bahtiyar Beyden sormuşsunuz, ölüm sebebi ne olabilir diye? O da bunları yazmış.

BD, T3: evet efendim.

Başkan: Şaşırmayın, Elinizde rapor. Hangi tarihte doğmuş? Hangi tarihte ölmüş, bunu söyleyin.

BD, T3: Bu, benden rapor aldıkları tarihtir. Ayın 19 da almışlar. Bundan bir gün evveli eder 18; demek ki, 18 akşamı gidip doğumu yapmışım. Çocuk 6 saat yaşadığına göre...

Başkan: Rapora göre konuşmuyorsunuz; Şimdi ben sorayım Kaç saat sonra ölmüş?

BD, T3: Altı saat sonra.

VŞYD’de destekleyici tanık, suçlayıcı tanık ve sorumlu tanıkta da sözlerinin kesilmesinden dolayı eksilteli yapılar olduğu fark edilmiştir:

Başkan: Bu vekillerden birisi "zaman zaman ileriye sürerdi, Vinileks ve Standart şirketini himaye etmek bakımından, bunun memleket iktisadiyatında mühim rol oynadığını himaye bakımından ileri sürerdi" diyor. Siz hatırlamıyorsunuz.

VŞYD, T3: Efendim, Hasan Polatkan umumiyetle sanayi mevzuunda daima sanayii destekleyici şekilde konuşurdu. Umumiyetle bütün...

Başkan: Başka?

VŞYD, T3 Vinileks hakkında bu ehemmiyetlidir. Buna mutlaka yapılması lazımdır şeklinde bir şey söylediğini hatırlıyorum.

Başkan: Bu yüzde 30 nereden çıkıyor?

VŞYD, T15: İstanbul Bankası müesseslerinden Cihat Nizami beye sordum. Başka bankaların bir sermaye şirketi olması itibariyle bu miktarı aşmayacağını ve nihayet eğer şirket içinde zengin kimseler varsa...

Başkan - Bunda neye istinad ediyorsunuz diye sordun mu? Yüzde 10 un mesnedi nedir diye sordun mu?

VŞYD, T15: Sordum efendim, eskiden beri kredi işlerinde bir teamüldür, dediler. Ve dondurulma kararından sonra bunun üzerine çıkılması hiç bir zaman düşünülmez dendi.

Köpek Davası metninde destekleyici tanık ve suçlayıcı tanık dışında diğer tanıkların ifadelerinde eksiltili yapı yoktur. BD ve VŞYD metinlerinde destekleyici tanık ve sorumlu tanıklar dışında diğer tanıklarda eksiltili yapı ya bir iki tanedir ya da kullanılmamıştır.

İncelenen dava metinlerinde, sanıklar ve tanıklar tarafından farklı bağlamlar üzerinden, farklı nedenlerle eksiltili yapılar kullanıldığı görülmektedir. Eksiltili yapılar; *sanıklarda* başkanın sanıkların sözlerini kesmesinden dolayı, *tanıklarda* ise daha çok sorulara verilen cevaplarda ortaya çıkmaktadır. Ancak destekleyici tanıklar, suçlayıcı tanıklar ve sorumlu tanıklarda da sözlerinin kesilmesinden dolayı eksiltili yapılar vardır. Diğer yandan tanıkların kullandığı eksiltili cümlelerin çoğunluğu da bu tanıklara aittir. Diğer tanıklarda eksiltili cümle kullanımı ya görülmemektedir ya da bir iki tanedir, bunların hepsi de sorulara verilen cevaplarda ortaya çıkmaktadır. Ayrıca gönderim unsurları ve unsur dizilişi eksiltiyi belirlemekte, bazı durumlarda da ortadan kaldırabilmektedir.

2. 2. 2. 4. Karma Kuruluşlu Metin Cümleler

Unsurların bir araya gelmesi yanında bir cümlenin başka bir cümlenin bir unsuru ya da unsurlarından birinin parçası olması halinde ortaya çıkan yapı / yapıların da değerlendirilmesi gerektiğinden burada, dikkat çeken bazı karma kuruluşlu metin cümleler, ayrıca ele alınmıştır. KD'de sanıklar tarafından kullanıldığı belirlenen metin cümlelerden bazıları, unsur dizilişini de göstermek ve yapıyı belirginleştirmek üzere basit parantezleme yöntemi ile verilmiştir:

(Başkan - Köpek satışından uzak veya yakın hiç bir menfaatiniz yoksa hayvanı, Hayvanat Bahçesine bedelsiz olarak vermeliydiniz.⁴⁶) Diğerlerini yaptım₁. Daha kıymetlilerini yaptım₂. Bu şahsıma ait olduğu için ve onların takdir ettiği para neden ibaret ise onu gönderdim₃. Kendileriyle pazarlık etmedim₄. Diyebilirim ki, benim hayvanı alınız, demedim₅. Onlar, müstesna bir hayvandır, teşhir edelim dediler. Yoksa ben Vekil beyi zorlamadım ve aynı zamanda Vekilin maiyeti ile hiç temasım yoktur₆.
(N+Y)₁ . (N+Y)₂ . (N+Y)₃ . (Z+Y)₄ . (Y+ki+N[N(N+Y)]+Y)₅ . (Ö+N[Y, Y]+Y)+yoksa
+(Ö+N+Y)+ve+(Z+Z+Ö+Y)₆ (KD, S1)

(Başkan - Doğru mu bu ifade efendim ?) Şunu arz edeceğim ki, bizim Baytar hey'eti bu hayvanları elde etmek için büyük arzu gösterdiler₁. Sebep memleketimize bunları ithal etmek zorluğu₂. Bunlar doğrudan doğruya şahsıma hediye edilmiş şeylerdir₃. Bu itibarla ben kendilerine kıymet takdir edin, alın dedim ve kıymetini, emrühayıra sarfedelim dedim₄. Bundan nefsim on para bir şey taallük etmemiştir₅.
(N+Y)+ki+(N[Ö+Z+Y])₁ . (Ö+Y[YT+N+Y])₂ . (Ö+Y)₃ . (Z+Ö+YT+N[Ö+Y, Y]+Y)+ve+(N[N+YT+Y]+Y)₄ . (YT+YT+Ö+Y)₅ (KD, S1)

(Başkan - (Sanık Nedim Ökmen'e hitaben) Enver Erlant'ın şahadetine bir diyeceğiniz var mı ? Yok. Alt tarafı bir it, yirmibin lira eder mi demişsiniz, doğru mu ?) Doğrudur₁ [,] demişimdir₂, Enver bey yalan söylemez₃. O anda öyle bir şey söylemişim ki, Enver bey böyle diyor₄.
(Y)₁ [,] (Y)₂ , (Ö+Y)₃ . (Z+N+Y)+ki+(Ö+Z+Y)₄ (KD, S2)

(Başkan -: İdare hey'eti.) İdare hey'etiyle temas etmedim₁. Benim muhatabım Müdür idi₂. Şunu kat'iyetle arzedeyim ki, asla cebir yoktur. Cebir asla varit değildir. Tazyik edilmemiştir₃. Sonra iddianamede benim satın alma kararını muvafık kelimesiyle imza edişim bütün mes'eleyi bana

⁴⁶ Başkanın ifadeleri çözümlemeye dâhil edilmemiştir, bunlar bağlamın anlaşılması için verilmiştir.

tahmil ediyor⁴. Çiftlikte otel inşaatı dolayısıyla sık sık satın alma kararları gelirdi⁵. Bunlar nedir diye sorardım⁶. Şunu şu müteahhide vereceğiz. Bunu bu müteahhide vereceğiz derler, muvafık diye imza ederdim⁷. Bu tazı bu satın alma kararları meyanında gelmişti⁸. Kararında her hangi bir kaydı itirazı olmadığı için imza ettim⁹. Zaten kaydı itirazı olsaydı muvafık kelimesiyle imza etmek kafi gelmezdi. Fakat talimatnamenin bir maddesi varmış, iddianameden öğrendim¹⁰. Elli bin liraya kadar olan satın almalar Çiftlik Müdürünün selâhiyeti dahilinde imiş¹¹. Bu satın almanın yirmi bin lira olmasına rağmen benim imza etmem, tamamen mes'uliyeti tekabül manasına alınıyor¹². Talimatnamenin bu hükmünü bilmeme imkân yoktur¹³. Ziraat Vekaletinde yüzlerce talimatname var ve her birinin hükümlerini bilmeme imkân yok.¹⁴

(Z+Y)₁ . (Ö+Y)₂ . (N+Z+Y+ki+N[(Z+Ö+Y) . (Ö+Z+Y) . (Y)])₃ . (Ö+N+YT+Y)₄ . (YT+Z+Z+Ö+Y)₅ . (Z[Ö+Y]+Y)₆ . (N[(N+YT+Y), (N+YT+Y)]+Y), (Z[Y]+Y)₇ . (Ö+Z+Y)₈ . (Z+Y)₉ . (Z[Z+Ö+Y]+Ö+Y)+fakat+(Ö+Y), (YT+Y)₁₀ . (Ö+Y)₁₁ . (Ö+Z+YT+Y)₁₂ . (YT+Y)₁₃ . (YT+Ö+Y)+ve+(YT+Y)₁₄

BD'de sanıkların tanıklara göre çok az bir farkla daha çok karma kuruluşlu metin cümle kurdukları tespit edilmiştir. Bu hususta, dava metninde tanıkların basit cümle kullanımının çok olması etkili olmuştur. BD'de sanıklar tarafından kullanıldığı belirlenen karma kuruluşlu metin cümlelerden bazıları aşağıda verilmiştir:

(Başkan- Fakat, çocuğun ölümü normal olsaydı Ayhan Aydan daima merbut kalacaktı. Düşükten sonra ifadeleri sizi koruyucu mahiyette olsa onların hakikat harici bir şey isnat ettikleri sanılmaz. O da bilir ki, bu çocuğun öldürüldüğü yolunda şayia çıkmış, buna cevap verin! ..) Birisi, polis memuru Mehmet efendiye yolda bir komiserin rastlıyarak sorması¹. Diğer, Dr. Nejat, Apartman komşusu; bilmem kime doğan çocuğun suya batırılmış olduğunu [söylemiş], onun da ifadesi alındığı zaman ben böyle bir şey söylemedim, diyor². Bundan sonra hadiseler işler, siyasi maksatlarla işler, dedikodu bakımından işler³. Hadisenin hüviyeti mahsus bu gibi dedikoduların muhafaza haline gelip, teşhir edilmesi için kullanılabilir⁴.
(Ö+Y)₁ . (Ö+YT+N+[Y]), (Z+N[Ö+N+Y]+Y)₂ . (Z+Ö+Y), (Z+Y), (Z+Y)₃ . (N+Z+Y)₄ (BD, S1)

(Başkan- Doktor Fahri beyi gönderdim, İstanbul'dan hareket etti dedi. Halbuki burasını Adnan Menderes kabul etmiyor. Ben doktor Fahri Atabey'i göndermedim, diyor, Sanık Adnan Menderes bakın ifadesinde böyle söylüyor .) Ben göndermedim, ısrar ediyorum¹, Madde bir madde iki, doğum o telefonla söylediği zaman belki Fahri beye daha evvel telefon etmişler, Fahri beyin çağırıldığını söylemişler², O sırada ben de muhtemelen "gönderirim" demişimdir. Fakat, böyle "gönderdim" diye bir söz söylediğimi katiiyen hatırlamıyorum³.
(Ö+Y), (Y)₁ , (Z+Z+YT+Z+Y), (N+Y)₂, (Z+Ö+Z+N[Y]+Y)+fakat+(N+Z+Y)₃ (BD, S1)

(Başkan - 1951 de Adnan Menderes ile münasebet tesis etmiş olduğuna göre bir başkası ile de münasebette bulunabilirdi?) Ben İstanbul'da idim, onu bilmiyorum. Ama bir doktor olarak gelen hastalara bu çocuk kimdendir diye sormak adetimiz değildir¹. Olabilir de, olmayabilir de².
(Ö+Y), (N+Y)+ama+(Ö[Z+YT+Ö+Y]+Y)₁ . (Y+de), (Y+de)₂ (BD, S2)

(Başkan- Dr. Alâattin doçent değil mi? Öbürü de profesör. Bu nasıl olabilir? Tâa gece vakti bu yorucu seyahati yapsın ve Ayhan Aydan'ın bir telefonu üzerine? Burası hükümet merkezi, sizin yaptığınız müdahaleden daha ilmi her türlü müdahaleyi yaptırabilir. Köy değil ki, Ayhan Aydan'ın kaldığı yer hükümet merkezidir. Biliyorsunuz, gece vakti, bu yolculuğa katlanmanıza sebep her halde sanık Adnan Menderes'in tahriki ile olması lâzım gelir, gibi düşünüyorum.) Efendim, Dört defa Soruşturma Kuruluna gittim¹. Oradaki arkadaşlarınızın müteaddit defalar ısrarlarına rağmen hiçbir zaman Adnan beyin bana doğuma git dememiş olduğunu söyledim². Demiş olsaydı bunu söylemem kadar kolay bir şey olmazdı³. Otomobili de hemşireyi de Başvekilin emri ile getirdim derdim⁴.
(cdu+Z+YT+Y)₁ . (Z+N[Z+Ö+YT+N[YT+Y]+Y]+Y)₂ . (Z[Y]+Y)₃ . (N[N+Z+Y]+Y)₄ (BD, S2)

VŞYD'de sanıklar tarafından kullanıldığı belirlenen karma kuruluşlu metin cümlelerden bazıları, aşağıda verilmiştir:

(Başkan - Bankalardan şu kadar kredi açılmıştır, diye yazıyor.) Şimdi 1955 e kadar vaziyeti tetkik edersek iş anlaşılır¹. Evet üç milyona çıkmıştır². Şirket 1952 de kuruldu. 1953 de faaliyete geçti³. Satış kısımlarını okursanız meydana çıkacaktır⁴.

(Z[Z+N+Y]+N+Y)₁ . (Y) [,] (YT+Y)₂ . (Ö+Z+Y) . (Z+Y)₃ . (Z[N+Y]+Y)₄ (VŞYD, S1)

(Başkan - Peki efendim, raporu okumaya devam ediniz. (Bilirkişi raporundan Ragıp Sipahi'ye verilen komisyona ait kısım okundu). Başkan - Fazla değil mi?) Fazla değil, ileride izah edeceğim¹. Ragıp Sipahi beyin vaziyeti bozulmuştu². Aleyhinde icra takipleri yapıyordu³. Hüseyin beye evvelce büyük yardımlarda bulunmuştu⁴. Buraya iltica ettiği zaman kendisini Teknik Üniversiteye yazdırmış, okutmuş, işi bozulmuştu pek sıkıntıda idi⁵. İthalât da yapılmıyordu⁶. Onun için Ragıp bey takipçi olarak şirkete alındı ve borçlarının ödenmesi için kendisine yardım ettik. Hatta Ragıp Beyin iflası dahi istenmişti, kurtardık⁷.

(Y), (Z+Y)₁ . (N+Y)₂ . (Z+N+Y)₃ . (YT+Z+Y)₄ . [(Z+N+YT+Y), (Y)], (N+Y)+(Y)₅ . (N+Y)₆ . (Z+N+Z+YT+Y+ve+Z+YT+Y)+hatta+(N+Y, Y)₇ (VŞYD, S2)

(Başkan - Hüseyin bey kimdir?) Hasan Polatkan'ın kardeşidir. Yalnız bir nokta üzerinde durmak istiyorum¹. Bu şirketin orada bir çarpışması vardır². İtalya'ya gidildi, fakat İtalya'da Sicilson ve Horanzo De Lor firması ile yapılan anlaşma ve Amerika'da firması ile yapılan anlaşmayı İtalyanlar uzun müddet adeta sabote ettiler³.

(Y+yalnız+N+Y)₁ . N[(Ö+Y)₂ . (YT+Y+fakat+N+Ö+Z+Z+Y)₃] (VŞYD, S3)

(Başkan - Her ikiniz İzzet'i tanımadığınıza göre İzzet'in üstünden gelen bir tazyik veya nüfuz olacaktır. 8/8/1958 tarihli Not'da, Ahmet Dallı'nın. Başkan - Sanık Hasan Polatkan ne diyorsunuz?) Arzettim efendim, bir iki defa konuştum¹. Yalnız şunu da arz edeyim ki, kredilerin seyri şu tarihte şu kadar, şu tarihte şu miktar zannolunmasının². Kredilerin seyrinden benim telefonum ve emrim olmuştur³. Bir münasebetle söylemişimdir, bir miktar zikretmemişimdir⁴.

[(Y+cdu), (Z+Y)]₁+yalnız+[(N+Y+ki+N[(N+Y)₂ . (YT+Y+ve+Y)₃ . (Z+Y) , (N+Y)₄)] (VŞYD, S4)

KD'de tanıkların sanıklara göre daha çok karma kuruluşlu metin cümle kullandıkları tespit edilmiştir. Tanıklar tarafından kullanılan karma kuruluşlu metin cümlelerin daha çok destekleyici tanık (T2), suçlayıcı tanık (T8) ve sorumlu tanık (T3) tarafından kullanıldığı belirlenmiştir:

(Başkan - Başka?) Aradan bir müddet geçti¹. Sakit Reisicumhur bu köpeğin Hayvanat Bahçesine devrinden tahassül edecek meblâğ ile hayırlı bir şey yapmak arzusunda olduğunu bildirdiler ve aradan uzun bir müddet geçmesine rağmen bir şey yapılmadı² [,] öyle zannediyorum³. 1959 senesinin yaz sonlarında idi⁴. Sakit Reisicumhur ile sakit Ziraat Vekili, Orman Çiftliği Lokantasında bir masada konuşuyorlardı, ne konuştuklarını bilmiyorum⁵. Köşke avdetlerinde şu emri tebellüğ ettim: İzmir köylerinde ismini hatırlamıyorum, Milli mücadele sırasında şerefle hizmet eden, sudan mahrum bir köy vardır, bu köye bir çeşme yaptırma kararındayım, mali yardımda bulunacağım. Çeşmenin köyün tarihî şerefiyle mütenasip olmasını, monumental olmasını arzu ediyorum. Bunun planlarını ve keşiflerini hazırlasınlar, göndersinler. Ben İzmir valisine emri ulaştırdım, zannediyorum⁶. Geçen senenin ya Eylül ya Ekim ayında idi, iyi hatırlamıyorum⁷. Aradan bir hafta veya on gün geçti⁸. İzmir Vilayetinden bir plan geldi, aynı zamanda keşif bedeli de vardı⁹. Planı aldık, sakit Devlet Reisine gösterdik¹⁰. Baktılar, planı beğendiler¹¹. Bunun üzerine "Bu plânı Ziraat Vekiline götürün gösterin, kendisinin hüsnü zevkine itimadım vardır, plan hakkındaki fikirlerini öğrenmek isterim." [dedi]¹² Odadan çıkıyordum, tekrar çağırıldım¹³. "Söylediğim aklınızda mı" dedi¹⁴. Aklımda dedim¹⁵. "Aynen bunları söyleyin başka bir şey ilave etmeyin." [dedi]¹⁶. Aşağı indim ve hemen Ziraat Vekâletine gittim¹⁷. Vekile planı gösterdim ve bu sözleri aynen tekrar ettim¹⁸. Hatırımda kaldığına göre sözler aynendi¹⁹. Ziraat Vekili şahsına gösterilen bu itimattan ötürü teşekkür etti ve planı tamamen beğendiğini ifade etti²⁰. Bundan sonrası için lazım geleni ben yaptırırım, iltifatlarına teşekkür ederim, cevabını verdi²¹. Ben de, avdetimde Sakit Devlet Reisine bu hususu aynen bildirdim²². Bundan sonra bu hususun İzmir Valisine bildirilmesi ve kendisinin yapmış olduğu plân için teşekkür edilmesi emrini aldım, bunu da İzmir Valisine bildirmek için aşağıya indiğim zaman telefonla İzmir'i aramıştım²³. Biraz sonra bağladıkları sırada Sakit Devlet Reisi Nöbetçi er odasına indi²⁴. Kiminle konuştuğumu sordu, konuşayım dedi²⁵.

(Z+Ö+Y)₁ . (Ö+N+Y)+ve+(Z+N+Y)₂ [,] (Z+Y)₃ . (Y)₄ . (Ö+YT+YT+Y), (N+Y)₅ . (Z+N+Y) : N[(YT+[N+Y]+Ö+Y), (N+Y) , (Y) . (N+Y) . (N+Y), (Y) . Ö+N[YT+N+Y], (Y)₆ . (Y), (Z+Y)₇ . (Z+Ö+Y)₈ . (YT+Ö+Y), (Ö+Y)₉ . (N+Y), (YT+Y)₁₀ . (Y), (N+Y)₁₁ . (Z+N[(N+YT+Y[,] Y), (Ö+Y), (N+Y)]+[Y])₁₂ . (YT+Y), (Z+Y)₁₃ . (N[Ö+Y]+Y)₁₄ . (N[Y]+Y)₁₅ . (N[(Z+N+Y)+(N+Y)]+[Y])₁₆ . (YT+Y)+ve+(Z+YT+Y)₁₇ . (YT+N+Y)+ve+(N+Z+Y)₁₈ . (Z+Ö+Y)₁₉ . (Ö+Z+Y)+ve+(N+Y)₂₀ . (N[(N+Ö+Y), (YT+Y)]+Y)₂₁ . (Ö+Z+YT+N+Z+Y)₂₂ . (Z+N+Y), (Z+Z+N+Y)₂₃ . (Z+Ö+YT+Y)₂₄ . (N+Y), (N[Y]+Y)₂₅ (KD, T2)

(Başkan - Hayvanat Bahçesine bir köpek satılmış, bu satış hakkında ne biliyorsanız söyleyiniz ?) 1959 senesinin sonbaharında bendeniz Ankara At yarışlarında Komiser olarak vazifeli bulunduğum bir günde Başyaver Faik Taluy bey benden bu köpeğin durumu hakkında malumat istedi₁. Ben o ana kadar köpeğin mevcudiyetinden dahi malumattar değildim ve kendilerine bir bilğim olmadığını söyledim₂. Kendileri Atatürk Orman Çiftliğinde bir Tazı olduğunu söyledi₃. Bilmiyorum dedim ve bir emirleri var mı diye sordum₄. Hayır dediler ve ilave ettiler: Köşkte Reisicumhurla Ökmen bey arasında bu köpek hakkında bir konuşma geçti₅. Konuşmamız burada son buldu₆. Ben yarışlardan ayrıldıktan sonra Dairede Vekil beyin makamına giderek Faik beyle yaptığım konuşmayı arzettim₇. Vekil iyi ki söylediniz, unutmuştum, dedi₈. Böyle bir şey konuşmuştuk iyi ki hatırlattınız, dediler ve köpeğin 1000 - 1500 lira civarında satın alınmasını söylediler ve Orman Çiftliği Müdürü Tarık beye bildirmemi emrettiler₉. Aynı zamanda Faik Beyi de haberdar etmemi söylediler₁₀. Evvela Faik beye telefon ettim, dedim ki, Köpeğin durumu şu şekildedir. Bin, binbeşyüz liraya satın alınacak₁₁. Kendileri bana dediler ki, bunun için acele etmeyin, ben Reisicumhurun bu husustaki emirlerini alıyorum₁₂. Tarık bey köpek hakkında vekilden aldığı emri bildirdi₁₃. Bu suretle bu telefon muhaveresi neticesinde köpeğin Afgan Kralının hediye ettiği köpek olduğunu öğrenmiş bulunuyorum₁₄. Tarık bey bu köpek bin, binbeşyüz liraya satın alınacak, dedi. Yalnız köşkten malumat bekliyoruz dedi₁₅. Sonra köşkten malumat gelmiş, çok kıymetli köpek olduğu için Yirmibin liraya satın alınacaktır, dedi₁₆. Ben bu telefon muhaveresi üzerine kendileri bin - binbeşyüz lira civarındadır, dediler₁₇. Bu yirmi bin lira mevzuunu vekile siz söyleyiniz. Kendilerine bende söylerim. Fakat siz söylerseniz daha iyi olur, dediler₁₈. Ben telefonu kapattıktan sonra Vekilin makamına gittim₁₉. Bu köpeği yirmibin liraya satın alacakmışsınız dedim₂₀. Vekil bey[in] netice itibariyle it, bir köpek bu kadar değer mi şeklinde ifadeleri oldu. Fakat Tarık'a söyle alacağız, beni görsün dedi₂₁. Ben Tarık Rona'ya haber verdim₂₂. Durumu Vekile arzettiğimi, köpeği[n] yirmibin liraya alınacağını ve vekili göreceğini söyledim₂₃. Ondan sonra geçeni bilmiyorum. Yalnız bildiğim şu husus mevcut ilave edeyim₂₄. Yirmibin liraya satılacak ve parada İzmir Valisi Kemal Hadımlı emrine gönderilecektir, diye emri telefonda almış bulundum. Ve bu paranın gidip gitmediği bu andan sonra müteaddit def'a soruldu, Hadımlı emrine para gitti mi diye₂₅. Bir müddet geçtikten sonra - hatırlamıyorum ne kadar geçti - Tarık beyin yanında idim. "Parayı gönderdim, senin[de haberin olsun]" dedi₂₆. Bildiğim bu kadar₂₇.

(Z+Ö+YT+N+Y)₁ . (Ö+Z+Y)+ve+(YT+N+Y)₂ . (Ö+N+Y)₃ . (N[Y]+Y)+ve+(Z[Ö+Y]+Y)₄ . (N[Y]+Y)+ve+(Y: N[YT+Ö+Y])₅ . (Ö+YT+Y)₆ . (Ö+Z+N+Y)₇ . (Ö+N[(Z+Y), (Y)]+Y)₈ . (N[(N+Y) [,] (Z+Y)]+Y)+ve+(N+Y)+ve+(N+Y)₉ . (N+Y)₁₀ . (Z+YT+Y), (Y+ki+N[(Ö+Y)+(YT+Y)])₁₁ . (Ö+YT+Y+ki+N[(Z+Y), (Ö+N+Y)])₁₂ . (Ö+N+Y)₁₃ . (Z+Z+N+Y)₁₄ . (Ö+N[Ö+YT+Y]+Y) . (N[yalnız+YT+N+Y]+Y)₁₅ . (Z+YT+Ö+Y), (N[Z+Y]+Y)₁₆ . (YT+Ö+N[Y]+Y)₁₇ . (N[(N+YT+Ö+Y) . (YT+Ö+Y)+fakat+ (Z[Ö+Y]+Z+Y)]+Y)₁₈ . (Ö+Z+YT+Y)₁₉ . (N[N+YT+Y]+Y)₂₀ . (Ö(N[(Z+Y) +(Ö+Z+Y)]+Y)+(fakat+N[(YT+Y) [,] (Y), (N+Y)]+Y)₂₁ . (Ö+YT+Y)₂₂ . (N+Y)₂₃ . (N+Y)+yalnız+(Ö+Y) [,] (Y)₂₄ [:] (Z[(YT+Y)+ve+(N+YT+Y)]+N+YT+Y)+ve+ (N+Z+Z+Y+Z[YT+Ö+Y])₂₅ . (Z+[Y+Y]+Y) . (N[(N+Y), (Ö+Y)]+Y)₂₆ . (Ö+Y)₂₇ (KD, T3)

(Başkan - Bedelini nasıl tedarik ettiniz ? O anda kasanızda nakit paranız var mıydı?) Efendim, köpek bedelinin ödenmesine tekaddüm eden günler içinde, arz ettiğim gibi, muhtelif istihkakların ödenmesi zarureti ile Müessese sıkışık durumda idi₁. Onun için biz, Müessese Hayvanlarından bir kısmını elden çıkarmak mecburiyetinde kaldık₂. Şu cihet de yine arzetmek faydalı olacak bir hususu ihtiva ediyor: Atatürk Orman Çiftliği talimatnamesine göre istihsal ettiği her nev'i nebati ve hayvanı mahsullerin kendi mevzuatı dairesinde satışa arzeder. Yalnız hayvan satışları bir hususiyet arzetmektedir₃.

(Z+[Z]+Z+Ö+Y)₁ . (Z+Ö+Y)₂ . (Ö+Z+N+Y) [ki] (Ö+Z+YT+Y)+(Ö+N+Y)₃ (KD, T8)

BD’de tanıklar tarafından kullanıldığı belirlenen karma kuruluşlu metin daha çok destekleyici tanık (T1) ile sorumlu tanıklar (T2, T3, T11) tarafından kullanıldığı belirlenmiştir:

(Başkan - Bidayette AnneAnneniz razı değilmiş, sonra yavaş yavaş rıza göstermeğe başlamış. Demiş ki, göklerde bazan nikâh kıyılır, demiş.) AnneAnnem bu kadar fikirsiz bir kadın değildir₁. AnneAnnem böyle bir şey arzu etmezdi, bütün ailem muarızdı₂; Görüyorlardı ki ben çok istiyordum₃. Zaten karnımdaki çocuk büyümüştü, onu doğurmak istediğimi hep biliyorlardı. Fakat Allahtan gelene ne denir₄?
(Ö+Y)₁ . (Ö+N+Y), (Ö+Y)₂, (Y+ki+N[Ö+Z+Y])₃ . [(Z+Ö+Y), (N+Z+Y)]+fakat+ (YT+Ö+Y)₄
(BD, T1)

(Başkan- Kim çağırdı ?) Bu sefer bir lokalde idim. Oraya telefon ettiler, Fakat, telefon edenin kim olduğunu hatırlıyamıyorum₁. Bulduğum lokalde garson geldi₂. Sizi telefonda istiyorlar, dedi. Sizi Ayhan’ın evinden tekrar telefonda istiyorlar dedi. Fakat, telefon edenim kim olduğunu hatırlıyamıyorum, çünkü aradan 5,5 sene geçti. Telefon 10-11 arasında idi. Çünkü, Ayhanı evinden gelip tekrar lokale geldiğimi sonradan hatırladım₄, Çocukta solunum müşkülâtı vardı₅. Ara sıra duruyor, sonra tekrar başlıyor tekrar duruyordu₆. Bu şekilde kalbin atışı da normal değildi, yani muntazam atmıyordu, binaenaleyh şu hadisede, aklımda sureti kat’iyede kaldı, kendi kendime düşündüm, oksijen dioksit vermek faydalı mıdır? Aşikâr olarak siyanür olmadığı için, arada sırada görülen morluk devamlı görülmediği için Oksijen dioksit vermek doğru değildi₈. Şu bakımdan doğru değildi ki, verilmiş olsaydı teneffüs ataletle gider, solunum dururdu₉, Karbon dioksit, bir mekanizma, belki ileride lâzım olacak diye düşündüm₁₀. Engubator cihazını Fahri Atabey’in getireceğini söylediler₁₁.
[(Z+Y). (YT+Y)+fakat+(N+Y)]₁ . (YT+Ö+Y)₂. [(N[N+YT+Y]+Y). (N[N+YT+Z+YT+Y]+Y)+fakat+(N+Y+çünkü+ Z+Ö+Y)]₃ . [(Ö+Y)+çünkü+(N+Z+Y)]₄ . (YT+Ö+Y)₅. (Z+Y) , (Z+Z+Y)+(Z+Y)₆ . [(Ö+Y) (Z+Y)+binaenaleyh+(Ö+{Z}+Y)+[ki]+(Z+Y+N[Ö+Y])]₇ . (Z+Z+Ö+Y)₈ . [(Z+Y)+ki+Z[(Z[Y]+Ö+Y), (Ö+Y)]₉ . (Z[Ö+Z+Z+Y]+Y)₁₀ . (N+Y)₁₁ (BD, T2)

(Başkan- Başka?) İkincisi: Zor doğum meselesi₁, zor doğum hasta ve hekime göre değişir₂. Biz zor doğumdan şunu anlarız: 24 saat ıstırap çekmiş, biz de onunla beraber bütün gece sabaha kadar aynı ıstırapı çekmişizdir₃. Kalp sesleri bozulmuştu. Müdahaleye mecbur kaldık. Çünkü vaziyeti gayet ağırdı₄. Biz bazen bu hususta gücümüz yetmediği için başka yardımcı isteriz₅. Biz zor doğumdan bunu anlarız₆. Bendeniz oraya gittiğim zaman vaziyeti anlar anlamaz çok acele tertibat aldım₇. Eve gelerek on dakika içerisinde doğumu yapmış bulunuyorum₈. Evvelce arz ettiğim gibi. 8 Aylık olan prametüre bir çocuk ve ikinci bir doğum, Mansiyon manevrası yani Parmet çocuğun ağzına sokulur ve çekilir₉. Yani on dakikada yapılmış bir doğumdur₁₀. Bu hastaya göre zor bir doğum olabilir₁₁. Telâkki meselesidir₁₂.
(Ö+Y)₁ , (Ö+Z+Y)₂ . (Ö+YT+N+Y) : (Z+Y), (Ö+Z+Z+N+Y)₃ . [(N+Y) . (Y)+çünkü+(Ö+Z+Y)]₄ . (Ö+Z+Z+N+Y)₅ . (Ö+YT+N+Y)₆ . (Z+Z+Z+Y)₇ . (Z+Z+Y)₈ . [Z]+(Ö+YT+Y+ve+Y)₉ . (Y)₁₀ . (Ö+Z+Y)₁₁ . (Y)₁₂ (BD, T3)

(Başkan- Yolculuğunuz gece devam etmiş. Sonra çocuk ölmüş, öldürülmüş. Bu hadise hakkında malûmatınız ve bildikleriniz nedir? Ankaraya geldiniz, buradan başla.) Ankarada sıhhiye civarında bir eve geldik₁. Bu eve ben ilk defa gelmişim₂. Bu ev Opera San’atkarı Ayhan Aydan’ın evi imiş₃. Fahri bey ile beraber kapıda indik₄. Acele merdivenleri çıktık₅. Kapı açıldı₆. İçeri girdik₇. İçeriye girdiğimiz zaman bir yas ve matem havası vardı₈. Evdekilerin gözleri şişmiş [,] ağlıyorlardı₉. Ortada bir bebek karyolası vardı, bebek karyolası boştu₁₀. Biz içeri girip bu manzarayı görünce ne oldu diye sorduk, zannediyorum₁₁, Ayhan hanımın annesi karşımıza çıktı₁₂. Bize dediki çocuk maalesef öldü, karyolasını her şeyini almıştık₁₃. Bu ölüm kızımı çok üzdü. Diye bir taraftan ağlıyor bir taraftan da anlatıyor₁₄. Ne yazık yaşamadı öldü, dedi₁₅. Doğum zor olmuş, çocuğun boğazında kordon varmış, ters doğum olmuş₁₆.
(YT+Y)₁ . (YT+Ö+Z+Y)₂ . (Ö+Y)₃ . (Z+YT+Y)₄. (Z+N+Y)₅ . (N+Y)₆ . (Z+Y)₇ . (Z+Ö+Y)₈ . (Ö+Y) [,] (Y)₉ . (YT+Ö+Y) [ama] (Ö+Y)₁₀ . (Z+N[Ö+Y]+Y), (Y)₁₁ . (Ö+Y)₁₂ . (YT+Y+ki+N[(Ö+Z+Y) , (N+N+Y)])₁₃ . (Z+Y+Y)₁₄ . (N[Y, Y]+Y)₁₅ . (Ö+Z+Y), (YT+Ö+Y), (Y)₁₆ (BD, T11)

VŞYD metninde tanıkların sanıklara göre daha çok karma kuruluşlu metin cümle kullandıkları tespit edilmiştir. Bunlardan bazıları aşağıda verilmiştir:

(Başkan - Sonra ne oldu?) Sonra Hasan Polatkan bey bir kaç defa sordu, az vermişsiniz, dedi₁. Ben de dedim ki, usulü ne ise öyle verilir, başka türlü verilemez, dedim₂.
[(Z+Ö+Z+Y), (N[Z+Y]+Y)]₁ . [(Ö+Y)+ki+(N[(Z+Y), (Z+Y)]+Y)]₂ (VŞYD, T1)

(Başkan - Sana soruyorum; Sanık Hasan Polatkan'ın Vinileks ve Standart şirketlerine ortak olduğu hakkında bir şaya işittiniz mi? şirket dahilinde veya hariçten bir şaya duyduunuz mu?) Hariçten işittim₁. Söylediğim arkadaşlar Kenan Onat, Hikmet Verim'dir₂. Bunlar soruşturma hususunda tetkikat yapan kimselerdir₃. Bir defa Hikmet Verim geldi; Şirket namına bir takım vesikalar istedi₄. Bir de "Seninle şifahi olarak konuşalım, rivayeti dolaşıyor, sen bunun hakkında ne biliyorsun?" dedi₅. Ben "Şirketin dahilinde bulunduğum halde bir şey bilmiyorum" dedim₆.
(YT+Y)₁ . (Ö+Y)₂ . (Ö+Y)₃ . [(Z+Ö+Y); (Z+N+Y)]₄ . (Z+N[(N(Z+Z+Y)+Y), (Ö+YT+N+Y)]+Y)₅ . (Ö+N[Z+N+Y]+Y)₆ (VŞYD, T4)

(Başkan - Kim rica etmiş?) Hasan Polatkan rica etmiş₁. Bu firmanın kredileri arttırılsın demiş₂. Murahhas azamız Enver Bakırcı'ya bunu söylemiş₃. Enver Bakırcı kredi komitesi azası olduğu cihetle mevzuu komiteye getirerek müzakere edildi₄. Bendeniz de o komitede bulunurum. Umum Müdür sıfatı ile₅. Talep edilen kredi tabii görüldü. O günkü firmanın durumuna göre₆. Yedi yüz bin liralık bir kredi idi₇. Onu bir milyon artırarak bir milyon yedi yüz bin liraya çıkarttık₈. Bu kredinin normal olduğu da görülüyordu₉.
(Ö+Y)₁ . (N[N+Y]+Y)₂ . (YT+N+Y)₃ . (Z+Y)₄ . [Ö+YT+Y+Z]₅ . (N+Z+Y+Z)₆ . (Y)₇ . (Z+YT+Y)₈ . (N+Y)₉ (VŞYD, T6)

(Başkan - Kalk bakalım Ragıp Sipahi (Şahide hitaben:) Tanıyor musunuz? Bu mudur?) Evet, tanıyorum, bu idi₁. Buyursunlar görüşelim dedim₂. Bundan sonra bir kaç defa Ragıp Sipahi bendenizden randevu istedi₃. Bu randevularını Maliye Vekâleti Hususi Kalem Müdürü ile bağlıyordu₄. Ben de zannediyordum ki Maliye Vekâletinde Maliye Vekilinin nezdinde bendenizi aramış, randevu istemişti₅. Bir Defa Hasan Polatkan telefon etti, Ragıp Sipahi yanımda kendisi şirketin bazı işlerinden şikâyet ediyor dediler₆. Buyursunlar görüşelim dedim₇. Bu şekilde Ragıp Sipahi ile bu mevzuu görüştük₈. Bundan başka bir şey bilmiyorum₉.
(Y), (Y), (Y)₁ . (N[(Y), (Y)]+Y)₂ . (Z+Z+Ö+YT+Y)₃ . (N+Z+Y)₄ . (Ö+Y+ki+N[(YT+N+Y), (Y)]₅ . (Z+Ö+Y), (N[(Ö+Y)+(Ö+YT+Y)]+Y)₆ . (N[(Y), (Y)]+Y)₇ . (Z+Z+N+Y)₈ . (N+Y)₉ (VŞYD, T9)

Tanıklar tarafından kullanılan karma kuruluşlu metin cümlelerin daha çok olay anlatımı bağlamında kullanıldığı görülmektedir.

Dava metinleri karma kuruluşlu metin cümleler bakımından değerlendirildiğinde, sanıkların ve tanıkların sıralama ile birbirine bağlanmış yapılarla ki'li cümle, bağlaçlı cümle ve / veya şartlı cümle/lerin birlikte kullanıldığı yapıları sıklıkla tercih ettikleri görülmektedir. Karma kuruluşlu metin cümleler içinde şartlı cümlelerin olduğu yapılar daha çok *sanıklar* tarafından, bunların içinde iç içe birleşik cümlelerin olduğu yapılar daha çok *tanıklar* tarafından kullanılmıştır. Köpek Davası ile Vinileks ve Standart Şirketleri Yolsuzluğu Davası metinlerinde tanıklar sanıklara göre, Bebek Davası metninde sanıklar tanıklara göre daha çok karma kuruluşlu metin cümle kullanmışlardır.

2.2.2.5. Dil Bilgisel Eylem Zamanları

Sanık ve tanık ifadeleri, zaman eklerinin kullanımı bakımından da incelenmiştir. Sanıkların ve tanıkların bu kullanımları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı, hangi bağlamda, hangi dil bilgisel eylem zamanlarını kullandıkları belirlenmeye çalışılmıştır. KD'deki sanıkların ve tanıkların zaman ekleri kullanımı, istatistiksel olarak aşağıda tablo ile verilmiştir.

Tablo 14: KD'deki Sanıkların ve Tanıkların Zaman Ekleri Kullanımı

Dil Bilgisel Eylem Zamanı	Sanıklar		Tanıklar	
	f	%	f	%
Şimdiki Zaman ⁴⁷	98	38,28	45	14,24
Bilinen Geçmiş Zaman	81	31,64	232	73,41
Öğrenilen Geçmiş Zaman	7	2,73	6	1,89
Geniş Zaman	19	7,42	3	0,94
Emir / İstek	12	4,68	1	0,31
Gelecek Zaman	3	1,17	0	0
Birleşik Zaman	36	14,06	29	9,17
Toplam	256	100	316	100

Sanık ve tanık ifadelerindeki dil bilgisel eylem zamanları incelendiğinde sanıkların en çok şimdiki zaman, sonra bilinen geçmiş zaman; tanıkların en çok bilinen geçmiş zaman, daha sonra şimdiki zaman kullandıkları görülmektedir. Sanıklar tarafından en az kullanılan çekimler gelecek ve öğrenilen geçmiş zaman ile emir/ istektir. Tanıklarda gelecek zaman çekimi görülmezken en az kullanılan çekimler emir / istek ile geniş ve öğrenilen geçmiş zamandır.

BD'deki sanıkların ve tanıkların zaman ekleri kullanımı, istatistiksel olarak aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 15: BD'deki Sanıkların ve Tanıkların Zaman Ekleri Kullanımları

Dil Bilgisel Eylem Zamanı	Sanıklar		Tanıklar	
	f	%	f	%
Şimdiki Zaman	177	35,61	148	15,24
Bilinen Geçmiş Zaman	168	33,80	602	61,99
Geniş Zaman	48	9,65	64	6,59
Emir / İstek	17	3,42	4	0,41
Öğrenilen Geçmiş Zaman	25	5,03	24	2,47
Gelecek Zaman	7	1,40	7	0,72
Birleşik Zaman	55	11,06	122	12,56
Toplam	497	100	971	100

Sanık ve tanık ifadelerindeki dil bilgisel eylem zamanları incelendiğinde bu davada da sanıkların en çok şimdiki zaman, sonra bilinen geçmiş zaman; tanıkların ise en çok bilinen geçmiş zaman, daha sonra şimdiki zaman kullandıkları görülmektedir. Sanıklar tarafından en az kullanılan çekimler gelecek ve öğrenilen geçmiş zaman ile emir/ istektir. Tanıklarda ise en az kullanılan çekimler emir / istek ile gelecek ve öğrenilen geçmiş zamandır.

⁴⁷ Ad soylu sözcük +-Dlr yapısından oluşan kullanımlar, işlevi göz önüne alınarak incelemede şimdiki zaman kullanımlarına dâhil edilmiştir.

VŞYD'deki sanıkların ve tanıkların zaman ekleri kullanımı istatistiksel olarak aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 16: VŞYD'deki Sanıkların ve Tanıkların Zaman Ekleri Kullanımları

Dil Bilgisel Eylem Zamanı	Sanıklar		Tanıklar	
	f	%	f	%
Şimdiki Zaman	417	37,47	167	29,61
Bilinen Geçmiş Zaman	287	25,79	202	35,82
Geniş Zaman	106	9,52	83	14,72
Emir / İstek	33	2,96	8	1,42
Öğrenilen Geçmiş Zaman	43	3,86	12	2,13
Gelecek Zaman	25	2,25	9	1,60
Gereklilik	1	0,09	0	0,00
Birleşik Zaman	201	18,06	83	14,72
Toplam	1113	100	564	100

Sanıkların ve tanıkların kullandıkları dil bilgisel eylem zamanları incelendiğinde sanıkların en çok şimdiki zaman, daha sonra bilinen geçmiş zaman; tanıkların ise en çok bilinen geçmiş zaman, daha sonra şimdiki zaman kullandıkları görülmektedir. Sanıklar tarafından en az kullanılan çekimler gereklilik kipi, gelecek zaman ile emir/ istektir. Tanıklarda gereklilik çekimi görülmezken en az kullanılan çekimler emir / istek ile gelecek zamandır.

Olay anlatımında geçmiş zaman, savunma bağlamında ise şimdiki zaman kullanımı ağırlıktadır. KD'deki sanıklarda şimdiki zaman kullanımı daha çoktur; çünkü sanık ifadelerinde kendini savunma, karşıdakini ikna etme önemlidir:

(Başkan - Köpek satışı dolayısıyla hayvanat bahçesi bütçesinden yirmi binlira çıkmış, Devlet bütçesinden yirmi bin lira çıkmış, böyle bir köpek satışı olmasa idi, hayvanat bahçesi İzmir Vilâyeti emrine yirmi bin lira verebilir mi idi?) Köpeği şu şartlarla verebilirim diye bir şey yok. Bununla arkadaşlarım zorlanmış değildir. (KD, S1)

(Başkan - Sanık Nedim Ökmen'in Yüksek Soruşturma Tutanağının 63 üncü sahifesindeki ifadesini okuyunuz. Siz de bu bedeli kabarık görüyorsunuz) Fiyat hususu su götürür bir meseledir. Şu vaziyette memleketimizde aynı cinsten hayvan mevcut değildir. Afganistan'ın Hayvanat Bahçesinde teşhir edilen böyle bir hayvanın bedelinin bin lira denmesi bendenizce versizdir. (KD, S2)

(Başkan - Bu köpek mukabili alınan paraya ait vesikayı kim imzaladı ?) Haberim yok. Zaten kararda yazıyor. Doğrudan doğruya İzmir'e gönderilmesi diye. Beyefendi, bilhassa bu 2.000 sterlin mevzuunda durmak istiyorum. Mübaya Komisyonunun öyle bir kararı var. (KD, S2)

(...) Bu kadar hasis, menfaatin peşinde koşacak insan olmadığımı, bilhassa ecnebî bir devlet reisi tarafından bana vaki olan bu hediye maddî şekle intikal ettirecek küçük düşünceli bir insan olmadığımı ifade etmek için arzediyorum. (...) (KD, S1)

BD'deki sanıklarda da şimdiki zaman kullanımı daha çoktur:

(...) Bunları Yüksek Divanınız, Yüce Divanınız şahitleri huzurunuza getirmek suretiyle tesbit edecektir, kanaatindeyim. Bendeniz bunlardan asla malûmattar değilim. (BD, S1)

(Başkan - 1951 de Adnan Menderes ile münasebet tesis etmiş olduğuna göre bir başkası ile de münasebette bulunabilirmiydi?) Ben İstanbul'da idim, onu bilmiyorum. Ama bir doktor olarak gelen hastalara bu çocuk kimdendir diye sormak adetimiz değildir. (...) (BD, S2)

(Başkan - Eğer ben kesin deyince kesmezseniz kestirmesini bilirim. Siz tahrik etmese idiniz böyle gece vakti büyük bir hastahenenin Başhekimi tâaa İstanbuldan kalkıp yanına bir hemşire alıp devlet arabasına binerek bu zahmeti yaparmı idi?) Buna tekrar arzı cevap edeyim. Evvel ki söylediklerimi tekrar edeceğim, mazur görün, hiç malûmatım yok. (BD, S1)

(...) Bütün ifadelerinde raporu veriyorlar, vermedim diyorlar, kendileri sabaha kadar çocuğun başında bekliyorlar ölümü görüyorlar, sonradan görmedim diyorlar. (BD, S2)

VŞYD'deki sanıklarda da şimdiki zaman kullanımı daha çoktur:

(Başkan – Bu kredilerin Şirkete geldiğini bilmiyor musunuz? Haberdar değil misiniz?) Ben haberdar değilim. Ben yalnız işletme ile meşgulüm. (VŞYD, S1)

(Başkan - Ne olursa olsun, hiç bir ödemenin müstenidatı yoktur. Halbuki şahıslar arasında 100 liralık bir ödeme bile yapılsa bu senede raptedilir. Ragıp Sipahi'ye baştan sona yapılan ödemelerin vesikası ve müstenidatı yok, buna ne dersiniz?) Yok, çünkü kendisinin ortağıma yaptığı bazı hizmetler ve yardımlara mukabil borçlarının Ödenmesi için biraz bonkörce verilmiş paradır. Bir müstenidatı yoktur. (VŞYD, S2)

Ben yazmışım, fakat bilhassa Müfettiş çağırılsın, müfettişin verdiği raporda bir tesir yapıldığının incelenmesini rica ediyorum. (VŞYD, S3)

(Başkan - Osmanlı Bankasına?) Osmanlı Bankasına gelince, kararnamede adı geçen Reşat Aksan benim senelik arkadaşımdır. Kendisiyle samimi konuşurdum. Vinileks hakkında bir defa bahsettiğimi hatırlıyorum. Fakat kararnamede geçen tarihlerde, mektup tarihinden tahminen 9 ay sonra kredilerin bir miktar arttırıldığı gösterilmektedir. Bu tarihte mi telefon ettim, yahut itikâl ettirdim hatırlamıyorum. (VŞYD, S4)

KD'deki sanıklar; savunma bağlamında geniş zaman, gelecek zaman ve emir / istek çekimi de kullanmışlardır:

(Başkan - Diyorum ki, Müessesenin elinde parası yokmuş, 200 kıvrıcık koyunu satarak bu köpeği almak mecburiyetinde kalmış.) Ben bu işin bu kadar teferruatına inmiş değilim. Bilmem onları. (KD, S1)

(Başkan - Olamaz deseydiniz, ne netice tevhit ederdi ?) Onu şu anda takdir edemem efendim. (KD, S2)

(Başkan - Celâl Bayar... Bu şahadete bir diyeceğiniz var mı ?) Şahidin ifadelerini takip etmedim. Beş aydır kapalı bir odadayım. İşitme hassamı kaybettim. Bir şey söyliyemeyeceğim. (...) (KD, S1)

(...) Şunu da ilâve edeyim ki, bu büyük zatın mahkeme safhasında mevzubahis olmasından dolayı büyük eza duymaktayım. (...) (KD, S1)

(...) Bir gün öğle yemeğinde kendisiyle temas ettiğim zaman kendisine “Ne yapalım, alacağız” demişim, bu sözleri söylerken nasıl bir eda ve tavrım vardı ? Hatırlıyorlar mı ? Lütfen onu da anlatınlar... (KD, S2)

BD'deki sanıklar da savunma bağlamında geniş zaman, gelecek zaman ve emir / istek çekimi de kullanmışlardır:

(...) Gebeliğini, affedersiniz hamileliğini saklamış, beni kabul etmemiş, benden gizli olarak hamilelik müddetini ikmal etmiş, dışarıda doğurmak istemiş, dışarıya gidersen dedikodu olur demişim, izin vermemişim. Bunlar suç delili olarak varit olabilir mi? (...) (BD, S1)

(Başkan - Sanık Adnan Menderes.) Karşılıklı münakaşa halinde Yüksek Adalet Divanını taciz etmekten çok ıctınap ederim. (...) (BD, S1)

(Başkan- Bak, çeviriyorsun, Evvelce böyle, şimdi böyle.(Sanıklara hitaben) bu ifade karşısında bir diyeceğiniz varmı?) Muhterem Reis Beyefendi; Dr, Fahri'nin gelişinden haberim olup olmaması keyfiyetinin Ayhan hanıma tavzihan sorulmasını istirham edeceğim. (...) (BD, S1)

Netice olarak, son olarak şunu arz edeyim. En küçük bir irtibat ve alâka tesisi, azmettirmek için uzaktan milyonda bir imâ dahi tarafımdan vaki olmuş değildir. Bence hadisenin bilinmesi ve hüküm biraz evvel arz etmiş olduğum şekilde yüksek vicdanlarınıza aittir. (BD, S1)

(...) Bu sebeple 8 aylık doğan çocuğun kemik teşekkülâtı şöyledir, miadında doğmuş çocuğun kemik teşekkülâtı böyledir diye aradaki farkı hangi kitaptan okudular söylesinler. Bunlar ayrı bir branş. (BD, S2)

VŞYD'deki sanıklar da savunma bağlamında geniş zaman, gelecek zaman ve emir / istek çekimi de kullanmışlardır:

(Başkan - Bankalardan şu kadar kredi açılmıştır, diye yazıyor.) Şimdi 1955 e kadar vaziyeti tetkik edersek iş anlaşılr. Evet üç milyona çıkmıştır. (VŞYD, S1)

(Başsavcı - Ragıp Sipahi ifade etti mektuplarında Necati Dolay ve Hüseyin Altan ile yaptığı toplantı neticesinde Standart Türk Anonim şirketi hisseleri aralarında kararlaştırıldığı veçhile hamiline %22 hissesinin verilerek ve bunda Hasan Polatkan kastedildiğine göre, bu toplantıda bulunan şahısların nasıl haberdar olduklarının kendilerinden sorulması.) Böyle bir toplantı olmamıştır, kat'iyetle reddederim. (VŞYD, S3)

(Başkan - Ragıp Sipahioğlu'ndan kaç mektup aldınız, beş mi, on mu, tarihlerini hatırlamıyor musunuz? Kaç mektup?) Yazardı. Sayı olarak bir şey arzedemiyeceğim. Bugün hafızamda yoktur. Fakat Ragıp Sipahioğlu bol mektup yazan bir insandı. Son zamanlarda artık kendisinin mektuplarını okuyamaz hale gelmiştim. Onun için rakam olarak bir şey arzetmeme imkan yoktur. (VŞYD, S4)

(Başkan - Sorulacak bir şey var mı?) Ragıp Sipahi'den bir şey sorulmasını rica ediyorum: Yazmış olduğu mektupların münderecatını Hüseyin Altan'a ve bana okuyup okumadıklarını söylesinler. (VŞYD, S2)

(Başkan - Her ikiniz İzzet'i tanımadığınıza göre İzzet'in üstünden gelen bir tazyik veyahüt nüfuz olacaktır. 8/8/1958 tarihli Not'da, Ahmet Dallı'nın. Başkan - Sanık Hasan Polatkan ne diyorsunuz?) Arzettim efendim, bir iki defa konuştum. Yalnız şunu da arzedeyim ki, kredilerin seyri şu tarihte şu kadar, şu tarihte şu miktar zannolunmasının. Kredilerin seyrinden benim telefonum ve emrim olmuştur. Bir münasebetle söylemişimdir, bir miktar zikretmemişimdir. (VŞYD, S4)

KD'deki sanıkların savunma bağlamında sorulara cevap verebilmek, konu açmak ya da konuyu kapatmak için de gelecek zaman, geniş zaman ve emir / istek çekimi kullandıkları belirlenmiştir:

(Başkan - (Sanık Nedim Ökmen'e hitaben:) Tahkikat hakkında müdafileriniz köpeğin hâkiki değerinin ne olduğunun tahkik ve tesbitini istiyorlar. Siz ne diyorsunuz ?) Bendeniz bir noktaya işaret edeceğim. (...) (KD, S2)

(Başkan - Bu ifadeye karşı bir diyeceğiniz var mı ?) Lütfen şahide sorar mısınız? Şahsen benden bir tazyik görmüş mü? (KD, S2)

(...) Şunu da ilâve edeyim ki, Afganistan Kralı memleketimizi ziyareti sırasında kendileriyle konuşurken, Karagül cinsi bir hayvan vardır, yününden elbise ve kalpak yapılır. [dedi] (...) (KD, S1)

BD'deki sanıkların da savunma bağlamında sorulara cevap verebilmek, konu açmak ya da konuyu kapatmak için de geniş ve gelecek zaman ile emir / istek çekimi kullandıkları belirlenmiştir:

(Başkan- Doğrudan doğruya, direkt olarak bir delil olmaz. Diğerleriyle beraber ele alınınca elbette mütalâa edilecektir.) Yüksek tetkikiniz, yargılamanız, şahitleri dinlemeniz hepsini ortaya çıkaracaktır. Ben de ne Dr. Alâattin'i, ne Dr. Bahtiyar'ı tanırım. (BD, S1)

(Başkan - Sanık Fahri Atabey. Sizin müdafaanıza ilâve edecek bir şeyiniz var mı?) Efendim, Avukatlarımın bütün müdafaa ve sözlerine iştirak ediyorum. Yalnız şu hususları arz etmeme müsaade buyurmanızı istihdam ederim. (...) (BD, S2)

(Başkan - Bundan evvel Ayhan Aydan'ın çocuk aldırtdığını diğer sanık Fahri Atabey kabul ediyor.) Çocuğu öldürmek değil, kanamalar dolayısıyla rahim rahatsızlığı, kadın rahatsızlığı çekerdı sık sık doktora giderdi, düşürmüş olabilir. Yine kararnamede ifade edildiğine göre (yedi ay kadar benden gizlenmiş) bu delil olarak kullanılıyor. Müsaade ederseniz bunu da söyliyeceğim. (BD, S1)

(Başkan - Bir mektup var okutacağım.) Müsaade buyurursanız arz edeyim. (...) (BD, S1)

VŞYD'deki sanıkların da savunma bağlamında sorulara cevap verebilmek, konu açmak ya da konuyu kapatmak için de geniş ve gelecek zaman ile emir / istek çekimi kullandıkları belirlenmiştir:

(Başkan - İkisnin de yazmamış olması, bililtizam yazmamış olmasını gösterir.) Göstermez efendim. (VŞYD, S2)

(Başkan - Ragıp Sipahi! Sizin müdafaaya ilâve edeceğiniz bir husus var mı? Yazılı bir şeyiniz var mı?) Yazılı bir şey yok. Yalnız gayrimeşru kazançtan bahsedildi, bu hususta kısaca izahat vereceğim. Bu hususta kısa bir dilekçe de var, takdim edeceğim. (...) (VŞYD, S3)

(Başkan - Bunlar olmadı, bidayette bununla alakanız olmadığını söylüyorsunuz.) Müsaade edin arzedeyim. (VŞYD, S2)

(Başkan - Mektuplar okunacak, bu mektuplar mütevali olduğuna göre bu mektuplara muhatap olmaya devam etmeyi nasıl caiz gördünüz? Bir Devletin Maliye Bakanı olarak size “adeta teşriki mesai teklif etmek üzere” yazılmış olan bu mektuplara nasıl cevaz verdiniz?) Arzedeyim efendim. Mektupları saklayışım hususî bir maksada matuf değildir. (VŞYD, S4)

KD'deki tanıklar daha çok bilinen geçmiş zaman kullanmışlardır, çünkü tanık ifadelerinde olay anlatımı hâkimdir:

(Başkan - Celâl Bayar kendisine Afgan Kralı tarafından verilen köpeğe Hayvanat Bahçesine satmış, bedelini almış, sizin de bundan malumatınız varmış ne biliyorsunuz?) 1958 senesinin sonbaharının bir ayı idi. Hatırlamıyorum. Birgün köşkten Daire Müdürü tarafından telefon edildi. Köşkten alınması rica edilen bir köpek bulunduğunu, bunun muhafaza edilmesi için Hayvanat Bahçesine alınmasını emrettiler. Bir araba ve iki tane bakıcı gönderdim. (...) (KD, T1)

(...) Bunun üzerine bu köpeğin nadir ve narin bir köpek olması dolayısıyla köşkte muhafazasının pek yerinde olmayacağını söyleyerek köpeğin Hayvanat Bahçesine gönderilmesini emrettiler. Bu emri üzerine vaziyeti sakıt Ziraat Vekiline naklettim. Kendisi de ilgililere emir vereceğini ve köpeği alıracaklarını bildirdi. Vaziyeti kâtibi Umumiye ve Daire Müdürlüğüne bildirdim. Bu suretle köpek Hayvanat Bahçesine gönderildi. Bundan sonraki işler benim vazifem değildi. (KD, T2)

(...) Ben yarışlardan ayrıldıktan sonra Dairede Vekil beyin makamına giderek Faik beyle yaptığım konuşmayı arzettim. Vekil iyi ki söylediniz, unutmuştum, dedi. Böyle bir şey konuşmuştuk iyi ki hatırlattınız, dediler ve köpeğin 1000 - 1500 lira civarında satın alınmasını söylediler ve Orman Çiftliği Müdürü Tarık beye bildirmemi emrettiler. Aynı zamanda Faik Beyi de haberdar etmemi söylediler. (...) (KD, T3)

(...) Ondan sonra Çiftlik Müdürü Tarık Rona'nın odasındayken eskiden bize Hayvanat Bahçesine bırakılmış olan tazının yirmi bin liraya satın alınması hususunda Vekaletten emir aldığını söyledi. Yirmi bin liraya bu hayvanın alınması hususu bizim için bir sürpriz teşkil etti. Böyle bir köpeğe yirmi bin lira vermektense Hayvanat Bahçesine bu para ile daha alaka celbedici hayvanlar almak mümkündü. Tabii bu emrivaki hadisesinde zamanın şartlarına göre üst makamlardan verilen emre fazla mukavemet gösteremedik. Yirmi bin liranın ödenmesi hususunda gerekli formaliteyi ikmal ettik. (KD, T6)

(Başkan - Buyurun, söyleyin...) Efendim, 1959 senesi kış aylarında idi. Bu hayvanı bize köşkten getirdiler. Hava soğuk olduğu için Dairemize almıştık. Aradan 6 ay kadar zaman geçtikten sonra bu köpeğin, satın alınması hususunda Çiftlik Müdürü Tarık Rona çağırıldı. Celâl Bayar'ın yaveri tarafından Ziraat Vekaleti Müsteşar Muavini beye telefon edildiği ve bu köpeğin 20.000 liraya satın alınması icabettiğini, bize söyledi. Formalitelerin tamamlanmasını bize emretti. (...) (KD, T7)

BD'deki tanıklar da daha çok bilinen geçmiş zaman kullanmışlardır:

(Başkan- Ücret götürmüşsünüz Dr. Alâattin'e?) Ayhan Hanım bana bir zarf verdi. Bunu Dr, Alâattin'e götür dedi ben de götürdüm. (BD, T4)

(Başkan- Kabre sizden başka kim gitti?) Başvekâlete ait 2 numaralı araba ile Fahri bey gitti, bendeniz de takip ettim, çocuğu defnettiler. bendeniz arabayı garaja çekerek istirahatata çekildim. (BD, T9)

(...) Ondan sonra doktor Alâattin bey tekrar geldi, ona yer hazırlandı, yanımızdaki odaya aldık, ondan sonra ben onun başından hiç ayrılmadım, çocuğun başından. Hatta Annem de vardı. Saat 2 - 2,5 sıralarında doktor gitti eve. çocuk acı bir ağlama ile ... Doktora koştum, doktor geldi ve ümitsiz olduğunu söyledi. Çocuk öldü, 5-10 dakika sonra da Beyefendi, Menderes telefon etti. Ben ona birdenbire çocuğun öldüğünü söylemedim de, ümitsiz olduğunu söyledim. (BD, T17)

(Başkan- Siz, Ayhan'ın mensupları herhalde Adnan Menderes'i korumak için olacak doğum zor oldu demişsiniz. Halbuki bizzat doğumu yapan doktor Alâattin "Hayır, doğum zor olmamıştır." diyor. Biz o noktayı bırakıyoruz. Şimdi çocuk doğdu, sonrasını anlatınız?) Çocuk doğdu, kundaklandı, içeriye götürdük. Akşam olmuştu. Sonra kocam geldi, kalktı eve gittik. (BD, T18)

(...) 3 Eylül 1960 günü bendeniz Adli tabip vekili bulunduğum bir sırada Ankara Cumhuriyet Savcılığından beni çağırıldılar ve 10 uncu Soruşturma kuruluna gitmemi emir buyurdular. Gittim, Başkanla görüştüm. Başkan bana bundan 5 sene evvel dünyaya gelmiş ve 8 saat kadar yaşamış

olan bir çocuğun mezarını açtırmağa gideceğimizi söyledi. Asrî mezarlığa gittik. Mezarlık Müdürlüğü ile temasa geldik. (...) (BD, T20)

VŞYD'deki tanıklar da daha çok bilinen geçmiş zaman kullanmışlardır:

(Başkan - Bir milyona çıkardınız mı? Siz daima Hasan Polatkan ile münasebetsiniz. O anda dememişsinizdir. Fakat bir milyona çıktı mı?) Reis beyefendi, Hasan Polatkan bey bu işi takip etti, az bulduğunu söyledi. Bendeniz talimatname dışı bir muamele yapmamıza imkân yoktur, cevabını verdim ve istidayı Alım Satıma havale ettim. Kendilerini Alım Satıma gönderdim. (VŞYD, T1)

Geldi ve beni gördü. Mevcut kredilerine bazı ilâvelerin yapılmasını talep etti. Bunlar kısmen yerine getirildi zannediyorum. Kredilerine verildi, fakat arzu ettikleri miktarda değildi. 1958 senesinin Ekim ayında bendeniz tedavi ve ameliyat için İsviçre'ye gittim. 5 ay kadar vazifemden gaybubet ettim. Mart 1959 ayında avdet ettiğim zaman Vinileks şirketine bankaca tahsis edilmiş olan kredilerden başka bir ilâve yapıldığını gördüm. Bu ilavenin ne suretle yapıldığını gaybubetim sırasında işlerime bakan arkadaşşa sordum. Hasan Polatkan tarafından yapılmış olan talep üzerine bu ilâvenin yapıldığını bana ifade etti. (VŞYD, T7)

(Başkan - Ne oldu bu delâletlerin neticesi?) Bu delâlet neticesinde her hangi bir şey yapılabilirdi. Fakat kendi talepleri çok yüksekti. Bu itibarla taleplerini verine getiremedik, yalnız bir defasında doğrudan doğruya Ragıp Sipahi müracaat etti. 4 Ağustos kararlarından sonra kredimiz kâfi gelmiyor, dolar 9 lira oldu. Evvelce yüz bin dolar için şu kadar lazımken şimdi bu kadar lazım diye Ragıp Sipahi bizden kredi istedi. Yüz bin dolarlık akreditif isterken şuna şu kadar lâzımdır, buna bu kadar lâzımdır, kredimizi arttırın dedi. Kadıköy Şubesine kredi teklifinde bulundu ve İdare Meclisinden çıkartıldı. Bu tesis işinde Hasan Polatkan her hangi bir şey söylemedi, efendim. (VŞYD, T9)

(Başkan - Bunda neye istinad ediyorsunuz diye sordun mu? Yüzde 10 un mesnedi nedir diye sordun mu?) Sordum efendim, eskiden beri kredi işlerinde bir teamüldür, dediler. Ve dondurulma kararından sonra bunun üzerine çıkılması hiç bir zaman düşünülmez dendi. (VŞYD, T15)

Tanıklarda olay anlatımı bağlamı hâkim olduğu için KD'deki tanıklar tarafından gelecek zaman çekimi kullanılmamış; emir / istek çekimi bir tane, geniş zaman ise çok az kullanılmıştır:

(...) Çiftlik kasasından yirmi bin lira çıkacaktı. Atatürk'ün vediası olan bu çiftliği ilerletmek ve kazancı ile ayakta tutmak mecburiyetinde idik. Zaten o tarihlerde - Emir buyurun kayıtlar getirilsin görülecektir - paramız yoktu. İkiyüz kıvrıcık damızlık koyunu satmak suretiyle para temin ettik. Bu da her halde ızdırabımızı ifade eder. (KD, T1)

(Sanık Nedim Ökmen - Lütfen şahide sorar mısınız? Şahsen benden bir tazyik görmüş mü ?) Zaten kendilerine muhatap değiliz, bize bizzat söylemesi şart değildi. Müdürümüze emir verirler. (KD, T6)

(...) Ondan sonra geçeni bilmiyorum. Yalnız bildiğim şu husus mevcut ilave edeyim. (...) (KD, T3)

BD'deki tanıklarda geniş zaman az, gelecek zaman ve emir / istek çekimi çok az kullanılmıştır; ayrıca bunların çoğunluğu sorumlu tanıklara (T2, T3, T11) aittir:

(Başkan - Yani buradan tedarik etmeğe imkân yokmu idi?) Nisaiyede olduğu söyleniyor. Onu Arkadaşım bilir. (BD, T2)

(Başkan - Normal olarak öyle amma, hadisenin itibariyle öylemi ya? Babası meydanda yok.) Ben böyle şeylerle meşgul olmam, sormam. (BD, T3)

(...) Bir salon vardı kanape üzerine yatmışım. Öğleden sonra uyanmışım ki ortada bir şey görmedim. Her halde ceset o sırada gitti ki Soruşturma Komisyonunda ifade verdiğim zaman biz gitmezden evvel ceset gitmişti dedi[m]. Halbuki her halde ben uyuduğum saatte olacak. (BD, T11)

(Başkan- Ayhan Aydan'ın Sanık Adnan Menderes'ten meşru olmiyarak edindiği çocuğu Adnan Menderes'in azmettirmesi neticesi sanık Dr. Fahri Atabey öldürmüş diye iddia edilmektedir. Bunun şahitleri dinlendi. Siz sonradan bu cesedi muayene etmişsiniz, görmüşsünüz, bazı bilgileriniz varmış ne biliyorsanız söyleyin.) Arz edeyim Reis beyefendi. (...) (BD, T20)

(Başkan- Bitti mi? Ben sorabilirim.) Siz sorun efendim. (BD, T3)

VŞYD'deki tanıklarda gelecek zaman ve emir / istek çekimi çok azdır ve bunların çoğunluğu hadise sırasında merkez bankası müdürü olan, dava konusu ile ilgili uzman bilgisi istenen tanığa (T10) aittir:

(Başkan - Sanık Hasan Polatkan, Sanık Ragıp Sipahi vasıtasıyla diğer sanıklardan ki, Hüseyin Altan, Necati Dölay'ın rüşvet mukabili işlerini takip etmiş, menfaat mukabili işlerini takip etmiş. Sanık Hüseyin Altan ve Necati Dolay Vinileks ve Standart şirketlerinin hissedarları, diğer sanık Ragıp Sipahi Standart Şirketinin ortağı ve Vinileks şirketinin işlerini takip ediyormuş, Sümerbank'tan bez tahsis ettirilmiş, bunun hakkında şahit sıfatıyla bilgileriniz varmış, ne biliyorsanız söyleyin ?) Bunun hakkında bilgilerimi arz edeyim efendim. Bir gün Maliye Vekili Hasan Polatkan bendenize telefon etti. (...) (VŞYD, T1)

(Başkan - Şahide verin, tetkik etsin. (Vesika şahide verildi ve tarafından tetkik edildi).) Efendim, müsaade buyurulursa önceden bir noktayı tasrih edeyim. Bendeniz 20 senelik dostluk şerefinden mahrumum. İşaret buyurulmuş olan 20 senelik dost bendeniz olmamak lazım gelir. (VŞYD, T10)

(Başkan - Sanık Hasan Polatkan'ın menfaat mukabilinde Vinileks ve Standart Şirketlerinin işlerini Bankalarda vesairede takip ediyor, telefonla veya şifahen. Sizin de bu mevzuda şahit sıfatıyla bilgileriniz varmış. Ne biliyorsanız söyleyin?) Yüksek Soruşturma Kuruluna ifademi vermişim. Emrederseniz tekrarlayacağım. Bir gün Hasan Polatkan bendenize telefon etti. (...) (VŞYD, T9)

(...) Şimdi bunlar, Merkez Bankasına, Bankalar bir şey getirecek, mukabilinde Merkez Bankasından bir şey alınacak. Ya tahvil getirecek, ya ticari senet getirecek, ya zirai senet getirecek. (...) (VŞYD, T10)

VŞYD metninde geniş zaman kullanımı sanıklara göre daha çoktur çünkü tanıkların çoğu (özellikle banka müdürleri); dava konusu ile ilgili genel kurallar, yönetmelikler hakkında bilgi vermektedir. Ayrıca tanıklarda geniş zaman kullanımının yaklaşık üçte ikisi, hadise sırasında merkez bankası müdürü olan tanığa (T10) aittir:

Talimatımız müsaittir. Durumumuza göre kolaylık da gösterilir, malımız azsa peşin cihetine te gidilir. (VŞYD, T1)

(Başkan - Normal bir kredi de olabilir mi?) Normal bir kredide tavassuta ihtiyaç olmamak lazım gelir. (VŞYD, T9)

(Başkan - Osmanlı Bankasına da şâmil midir?) Bütün Bankalar bu mürakabenin altındadır. Bankaların hemen kâffesi döviz yetkisini haizdir. Ecnebi tediye muamelesi yapmağa haizdir.

Hemen hepsi dövizli muamelelerle meşgul olabilirler. Bu yetkiyi Maliye Vekâletine Türk Parasını Koruma Kanunu verir. Bir kararname ile verir, kararname ile alır. Döviz yetkisi nez edilmiş banka vardır. Döviz yetkisi Maliye Vekâletinin elindedir. Onu her surette teftiş edebilir. Mesela bazı Damga Resmi Kanununa göre hesap uzmanlarıyla teftişlerini yapabilir. (VŞYD, T10)

(Başkan - Tavassutu hatırlamanızın ne faydası var? Arada tavassut olmadan da olacaksa buna ne lüzum var? Bankalar da böyle bir teamül var mı?) Normal işlerde iş sahibi alâkalı şubeye bizzat kendileri müracaat eder. Umum Müdürlük veya başka bir kanaldan Umum Müdürlüğe yapılan müracaatlarda daimi bir tesir, bir nüfuz aramak lazım gelir. (VŞYD, T14)

KD'deki destekleyici tanık (T2) ve sorumlu tanık (T3) da savunmaya yönelik ifadelerinde şimdiki zaman kullanmaktadırlar; ama bu kullanımlar sanıklara göre daha azdır:

(Başkan - Siz belki hatırlamıyabilirsiniz. Bu şahit böyle bir konuşma yaptık diyor.) Böyle bir konuşma yaptığımı hatırlamıyorum. (KD, T2)

(Başkan - Siz 20 bin liraya bunu alacaksınız diye telefon ettiğinizi bize söylediniz.) Efendim hatırlamıyorum. Böyle bir konuşma yapmağa 1959 senesi sonbaharında ihtiyaç yoktu. İlk ifademde de bunu arzetmiş bulunuyorum. Çünkü 1959 senesinin sonbaharında hatırımda kaldığına göre esasen bu mes'ele hâl olmuştu. (KD, T3)

(Başkan - Köpeğin yirmi bin liraya alınması hususunda siz telefon etmişsiniz.) Ben böyle bir şey hatırlamıyorum. O zaman ihtiyaç olmadığını söylüyorum. Çünkü, bu tarihte bu mesele sakıt Devlet Reisi ile Sakıt Ziraat Vekili arasında konuşulmuş bulunuyordu. (KD, T3)

BD'deki destekleyici tanık (T1) ile sorumlu tanıklar (T2, T3, T11) da savunmaya yönelik ifadelerinde şimdiki zaman kullanmışlardır; ancak bu kullanımlar sanıklara göre daha azdır:

(Başkan- Siz ve aile efradınız yakın arkadaşınız Türkân vesaire çocuğun miadından evvel doğmuş, yaşama kabiliyetini haiz değilmiş gibi konuşuyorsunuz. Doğum kolaylıkla yapıldığı halde zor olduğunu gösteriyorsunuz yani Adnan beyi kurtarmak için.) Hayır efendim. Adnan beyin vaziyetini görüyorsunuz. Ufacık şey neye yarar. Ben Allahtan korkarım. Allahın verdiği ceza çok büyük. (BD, T1)

(...) Bundan sonra, kat'iyetle hatırlamıyorum, benim reçetemi almış olacak, takriben konuştuğumdan bir veya iki saat sonra Alâattin Orhon raporu yazmıştı, Raporu Alâattin Orhon yazmış ve imzasını da atmıştı. (...) (BD, T2)

(Başkan- Duymuşsunuzdur, Muhakkak Türkân söylemiştir. Ayhan söylemiştir, şoför söylemiştir.) Böyle bir şey söylendiğini hatırlamıyorum. (BD, T3)

(Başkan- Çeviriyorsun öyle değilmiş. Senin vazifeni yapacak kimse Ankarada yok mu?) Bilmiyorum. (BD, T11)

VŞYD metninde de destekleyici tanıklar (T4, T5) ile sorumlu tanık (T3) savunmaya yönelik ifadelerinde şimdiki zaman kullanmışlardır; ama bu kullanımlar sanıklara göre daha azdır:

(Başkan - Koordinasyon hey'etinde imişsiniz. Siz de. Orada Vinileks ve Standart Şirketlerine tahsisin fazla yapılması mevzuunda sanık Hasan Polatkan söylermiydi? İlişir miydi, temas eder miydi?) Hasan Polatkan'ın bu Vinileks şirketi hakkında iltizamkar ve tahsis yapılması için bir talepte ve mütalaada bulunduğunu bilmiyorum, hatırlamıyorum, yok böyle bir şey... (VŞYD, T3)

(Başkan - İddiaya göre Sanık Hasan Polatkan Vinileks ve Standart şirketlerinin işlerini haricen takip edermiş, alakadar olurmuş, sizin de bu mevzuda bilgileriniz varmış, ne biliyorsanız söyleyin?) Efendim, Hasan Polatkan'ın gerek Standart gerekse Vinileksin işlerini takip ettiğine dair her hangi bir bilgi yoktur. (VŞYD, T4)

(Başkan - Şahidin Yüksek Soruşturma'da alınmış ek 19 daki ifadesi okundu. Buradaki ifadeniz âme namına, daha kuvvetli. (Ek: 19 daki ifade okundu) Başkan - Ne diyorsun buraya?) Efendim. Esas itibariyle iki ifadem arasında bendeniz mübâyenet görmüyorum. Tavzihen arzettim. (VŞYD, T5)

Dava metinleri “zaman ekleri” bakımından değerlendirildiğinde, sanıklar ve tanıklar tarafından belli bağlamlarda bazı zaman eklerinin çok, bazılarının ise az kullanıldığı görülmektedir. En çok kullanılan zamanlar, şimdiki zaman ve bilinen geçmiş zamandır. Bütün dava metinlerinde *sanıkların* en çok şimdiki zaman, daha sonra bilinen geçmiş zaman; *tanıkların* ise en çok bilinen geçmiş zaman, daha sonra da şimdiki zaman kullandıkları belirlenmiştir. Aydemir (2014: 50), çeşitli hukuk metinlerini incelediği çalışmasında, “-di birimi”nin iddianamelerde özellikle sanık / şüpheli ifadelerinin olduğu bölümlerde söylem tipi olarak sıklıkla kullanılmakta olduğunu belirterek bu kullanımın metnin diyalog kısımlarında görülmesi nedeniyle hukuksal söylemin ayrı bir türünü oluşturduğunu ve bu özelliğiyle diğer hukuk metinlerinden belli ölçüde ayrıldığını vurgular. Bu birim, mahkeme salonu söyleminde de olay anlatımı bağlamında sıklıkla kullanılmaktadır. Mahkeme salonu söyleminde, olay anlatımında geçmiş zaman, savunma bağlamında ise şimdiki zaman kullanımı ağırlıktadır. *Sanıklarda* şimdiki zaman kullanımı daha çoktur; çünkü sanık ifadelerinde kendini savunma, karşıdakini ikna etme önemlidir. Aydemir (2014: 54) ise çalışmasında, hukuk metinlerinin en tipik ve karakteristik özelliklerinden birinin “-yor” biriminin söylem tipi olarak hiç kullanılmaması olduğunu, dolayısıyla da temelde geçmişlik içermeyen senkron haber söylem tabanının hukuk metinleri dikkate alındığında sadece “-ir” ve “-mektedir” tarafından temsil edildiğini ifade eder. Hâlbuki bu çalışmanın bulgularında görüldüğü üzere hâkim tarafından düzenlenmeyen, konuşma dilini yansıtan sanık ve tanık ifadelerinde “-yor” birimi özellikle savunma bağlamında sıklıkla kullanılmaktadır. *Sanıklar*; savunma bağlamında geniş zaman, gelecek zaman ve emir / istek çekimi de kullanmışlardır. *Sanıkların* savunma bağlamında, sorulara cevap verebilmek, konu açmak ya da konuyu kapatmak için de geniş ve gelecek zaman ile emir / istek çekimi kullandıkları belirlenmiştir. Aydemir (2014: 52), “-ir birimi”nin sadece yasa metinlerinde değil, aynı zamanda iddianame, tutanak gibi diğer hukuk metinlerinde de söylem tipi olarak kullanıldığını ancak bu tür metinlerde, yasa metninin aksine kipsellik işlevi olmadığını ve genelde kişilerle ilgili kimlik bilgilerinin verildiği ve insan betimlemelerinin yapıldığı mahkeme kararlarının veya duruşma tutanaklarının başında yer aldığını belirtir. Ancak bu çalışmanın bulgularında görüldüğü üzere hâkim tarafından düzenlenmeyen sanık ve tanık söylemlerinde “-ir birimi” özellikle sanıklar tarafından sorulara cevap verebilmek, konu açmak ya da konuyu kapatmak için kullanılmaktadır. *Tanıklar* ise daha çok bilinen geçmiş zaman kullanmışlardır; çünkü tanık ifadelerinde olay anlatımı hâkimdir. *Tanıklarda* olay anlatımı bağlamı

hâkim olduğu için geniş zaman az, gelecek zaman ve emir / istek çekimi çok az kullanılmıştır⁴⁸. Burada dikkat çeken sonuçlardan biri de destekleyici tanıkların ve sorumlu tanıkların da savunmaya yönelik ifadelerinde şimdiki zaman kullanılmalarıdır. Ayrıca geçmiş zaman, şimdiki zaman, geniş zaman ve gelecek zaman kullanımları söyleme değil, vericiye ait bir zamansal belirlemedir (Günay, 2013: 241).

Dava metinleri söz dizimi düzeyinde ele alındığında sanıkların da tanıkların da -cümle yapısı basit de karma da olsa- genel olarak Türkçenin söz dizimi kurallarına bağlı oldukları söylenmelidir. Sanıklar ve tanıklar tarafından devrik cümle⁴⁹ yok denecek kadar az; eksiltili cümle çok az; basit, sıralı ve karma kuruluşlu cümleler çok kullanılmaktadır⁵⁰. Cümlelerde nesne ve tümleçler, olay anlatımına bağlı olarak bazı durumlarda yer değiştirse de çok büyük oranda yüklem cümlelerinin sonundadır. Hem sanık hem tanık ifadelerinde, devrik cümle kullanımının neredeyse tamamının savunma bağlamında ortaya çıktığı fark edilmektedir. Anlatımda -zabıt hatası olabilecek yerler de bulunmakla birlikte- hatalı biçimler, ifadeler kullanıldığı; ancak böyle durumlarda onarım yapmak yerine konuşmaya devam edildiği görülmektedir⁵¹. Akın (2015: 24), çalışmasında, konuşma dilinin cümle yapısında eksiltili ve devrik cümlelere sıkça rastlandığını, ayrıca cümlelerin çok kısa olduğunu belirtmiştir. Ancak bu çalışmanın bulgularında da görüldüğü üzere sözlü dil üzerine kurulu bu dava metinlerinde, dolayısıyla da mahkeme salonu söyleminde, sanıklar ve tanıklar tarafından uzun hatta karma kuruluşlu cümleler çok, eksiltili cümleler diğer türlere göre görece az, devrik cümle ise yok denecek kadar az kullanılmıştır.

⁴⁸ Dava metinlerini tanıklar bakımından birbirleri ile karşılaştırıp sonuçlara ulaşırken olayın ve iddia edilen suçun niteliği dolayısıyla destekleyici, suçlayıcı ve sorumlu tanıkların davadan davaya değişiklik göstermesinin önemli bir husus olduğunu, burada tekrar belirtmek gerekmektedir.

⁴⁹ Bu terim ile yüklemi sonda olmayan cümleler kastedilmektedir.

⁵⁰ Bu yüzden inceleme kısmında devrik cümlelere yer verilmemiştir.

⁵¹ Bu durum, bazı örneklerde anlamayı zorlaştırmaktadır. Bu gibi ifadeler gerekli görülen yerlerde köşeli parantez içinde gösterilerek düzeltilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. RETORİK ANALİZİ / SÖYLEMSEL ÖZELLİKLER

Adli alanda kullanılan hukuki retorik türünde söylemin işlevi suçlama veya savunmadır. Burada sanık ve tanık ifadeleri sözce düzeyinde ele alınarak söz bilimsel temelde bir değerlendirme yapılmıştır. Bu bölümdeki analiz ile sanıkların ve tanıkların karşıdakileri ikna etme ve / veya inandırma amacıyla kullandıkları ifadeleri / yapıları tespit etmek amaçlanmıştır. Retorik analizinde dinyeliciyi etkilemek amaçlı ifade kullanımı, etken - edilgen yapılar, olumsuzluk işaretleyicileri, sözcüksel ve söylemsel kiplik işaretleyicileri başlıklarında incelemeye alınmıştır.

Öncelikle, mahkeme salonu söyleminde söz sırasının belirlenmesine hâkim karar vermektedir; yani konuşmaların başlaması, sürdürülmesi ve sonlandırılması tamamıyla hâkimin kontrolü altında gerçekleşmektedir. Katılımcılar hâkimin söz vermesi ile düşüncelerini ve / veya bildiklerini ifade edebilmektedir. Mahkeme salonu söyleminde hâkimin sorular sorması, sanıkların ve tanıkların da cevap vermeleri söz konusudur. Bu sebeple burada çok belirgin bir sözceleme durumu vardır. Olay anlatımında da savunma bağlamında da bütün sanıkların ve tanıkların sözceleri yöneliktir.

3.1. Dinleyiciyi Etkilemeye Yönelik İfade Kullanımı

Mahkeme salonunda; sanık, tanık, avukat, savcı, hâkim vb. dışında dinleyiciler de bulunabilir. Mahkeme salonunda dinleyiciler olsa da göz önünde değildirler. Burada izleyicileri etkilemek için bir tutum yoktur. Sanıkların ve tanıkların söylemlerinde genel olarak hâkimler heyetini etkileme durumu söz konusudur. KD'deki sanıklarda, savunma bağlamında; özellikle sıfatlarla nitelenen, fiil kullanımında zarflarla derecelendirilen ve öznellik belirten ifadelerin ön plana çıktığı görülmektedir:

(Başkan - Şimdi müdafaa safhasına kadar avukata lüzum yok. Burada müteaddit avukatlarınız dahi olsa şu isnada siz cevap vereceksiniz.) Evveleminde şunu arz etmek isterim. Bu kadar küçük bir meseleden dolayı yüksek mahkemenin karşısına çıktığım için manevî sahada en büyük azabı çekmiş bulunuyorum. (...) (KD, S1)

(Başkan - Şu halde köpek hediyeye mukabil olarak verilmiş.) Müsaade ederseniz izah edeyim. Küçük bir mes'eledir. Bir haysiyet mes'elesidir ve aynı zamanda bu kadar küçük bir mes'eleden dolayı basit bir insan raddesine inmek ve düşmekten büyük bir eza duymaktayım. (...) (KD, S1)

(...) Mesele böyle olduğuna göre, çok yüksek mahkemenizin, adaleti temsil etmesi lazım gelen yüksek Divanınızın vereceği karar benim için müsbet olsun, menfi olsun o kadar mühim

değildir. Yalnız bu meselede samimiyetin ve masumiyetin kabul edilmesini rica ederim. (KD, S1)

(Başkan - Sanık Nedim Ökmen'i sorguya çekeceğiz.) Reis beyefendi, Yüksek huzurunuza irtikâp suçunun faili aslisi olduğum için çıkmaktan asla müteessir değilim. Onsekiz senelik teftiş hey'etinde ve on sene de politikada geçen cem'an yirmisekiz senelik iş hayatımda asla mürtekip olmadım. (...) (KD, S2)

(Başkan -: İdare hey'eti.) İdare hey'etiyle temas etmedim. Benim muhatabım Müdür idi. Şunu kat'iyetle arz edeyim ki, asla cebir yoktur. Cebir asla varit değildir. Tazyik edilmemiştir. (...) (KD, S2)

Sanık 1 içinde bulunduğu durumdan duyduğu üzüntüyü derinlikli olarak dile getirirken sanık 2 daha mağrur bir söylem tercih etmektedir.

BD'deki sanıklarda da savunma bağlamında; özellikle sıfatlarla nitelenen, fiil kullanımında zarflarla derecelendirilen ve öznellik belirten ifadelerin ön plana çıktığı görülmektedir:

(...) Şahitlerin ifadesine gelince; Bunlardaki mübayeneti yüksek tecrübenizle, muhterem hüviyet ve şahsiyetinizle, hukuki hüviyetlerinizle çok iyi takdir edebilecek vaziyettesiniz. Bu mübayenetler ufak tefek mübayenetler olabilir. Hadise bakımından bu mübayenetler hiçbir suretle esasa müessir olacak mübayenetler değildir. Bunlar sadece aradan uzun zaman geçmiş olmasının hafızalarda yığıldığı sis yığını arkasından vuzuhla görememenin neticeleri olarak kabul edilmesi icabeder. (...) (BD, S1)

(...) Şimdi şurasını arz edeyim ki, Reis beyefendi ve çok muhterem Yüce Divan, bu çocuğun bir kasıtlı öldürülmüş olduğu hususunu yüksek Soruşturma Kurulu namına soruşturma yapan muhterem şahsiyetin sormasıyla öğrenmiş bulunuyorum. Ondan evvel hiçbir surette böyle bir vak'anın olabileceğini dahi hatırıma getirmiş değilim. Bunu yapacak insan da değilim. Bunların hiçbirisi varit değildir. (...) (BD, S1)

(...) Netice olarak, son olarak şunu arz edeyim. En küçük bir irtibat ve alâka tesisi, azmettirmek için uzaktan milyonda bir imâ dahi tarafımdan vaki olmuş değildir. Bence hadisenin bilinmesi ve hüküm biraz evvel arz etmiş olduğum şekilde yüksek vicdanlarınıza aittir. (BD, S1)

(...) İstanbul'da senede 18.000 doğum olur. Bunun 6.000 i benim mesuliyetim, benim nezaretim, benim kontrolüm benim elimin altında vukua gelmektedir. Bu doğumlarda ölüm nisbeti dünyanın en medenî memleketlerinin ölüm nisbetinden hiç bir zaman yüksek değildir. Bunu büyük bir gurur, azamet ve iftiharla huzurunuzda söyleyebilirim. (...) (BD, S2)

(Başkan- Böyle bir idealist doktorun Ayhan Aydan'ın bir telefonu üzerine kalkıp gece vakti gelip gayrı meşru bir çocuğu mezara kadar götürmek yakışabilir mi?) Giderim efendim, yapabilirim. Bunda vicdanî huzurum var. Başka bir şey yoktur. (BD, S2)

BD'deki sanık 1, içinde bulunduğu durumdan duyduğu üzüntüyü derinlikli olarak dile getirirken sanık 2 daha mağrur bir söylem tercih etmektedir.

VŞYD'deki sanıklarda da savunma bağlamında, özellikle sıfatlarla nitelenen, fiil kullanımında zarflarla derecelendirilen ve öznellik belirten ifadelerin ön plana çıktığı görülmektedir:

(Başkan - Ragıp Sipahi mektup yazdığını söylüyor.) Bidayetten beri haberim yoktur. (VŞYD, S1)

(Başkan - O zat sizi gördüm demiyor.) Benim şahsen Rıza Ormancı ile hiç bir ilgim yoktur. İstanbul Sanayi Odasında hükümetin kotalarda yaptığı tahsisler Odalar Birliği vasıtasıyla Merkez Bankası ile heyetler halinde sanayicilere tevzi edilir. (VŞYD, S2)

(Başsavcı - Ragıp Sipahi ifade etti mektuplarında Necati Dolay ve Hüseyin Altan ile yaptığı toplantı neticesinde Standart Türk Anonim şirketi hisseleri aralarında kararlaştırıldığı veçhile hamiline %22 hissesinin verilerek ve bunda Hasan Polatkan kasdedildiğine göre, bu toplantıda bulunan şahısların nasıl haberdar olduklarının kendilerinden sorulması.) Böyle bir toplantı olmamıştır, kat'iyetle reddederim. (VŞYD, S2)

(“ ve halen Standart şirketinin bir kasasında Hasan Polatkan namına saklanmaktadır...” şeklindeki ifadesi okundu. Başkan - Yaptığınız hizmetlere mukabil bedelsiz olarak verilmiştir, diyorsunuz.) Benim ifadem olmadığını, ısrarla tekrar ediyorum. (VŞYD, S3)

(Başkan - Ben olsa idim kovardım. Çünkü Ragıp Sipahi mektuplarında menfaat var diyor, çocuğunuza, çocuğunuza... Sureti umumiyede doğru söylemek icap etse Ragıp Sipahi itimat bahşetmeyen bir kimse. Burada ifadelerinden döndün, mektuplardan döndün. Siz, gelişi güzel yazmış, dediniz. Şöyle bir kimsenin mektuplarının tevali etmesine müsaade etmek, Vekâlette kabul etmek, onun ricası ile telefonlar yapmak; nasıl oluyor?) Bütün samimiyetimle arz ediyorum. Masanın üzerine yığılan mektupları günlerce okumadıktan sonra odacı veya Hususi Kalem Müdürü tarafından diğer odalara nakledilmiştir. Bu mektupların büyük bir kısmını asla ve asla hatırlamıyorum. (VŞYD, S4)

Sanık 4, içinde bulunduğu durumdan duyduğu üzüntüyü, rahatsızlığı dile getirirken sanık 2 ve sanık 3 dava sürecinde yaşadıkları zorlukları ifade etmektedirler.

Ayrıca -yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi- sanıklar tarafından savunma bağlamında karşı tarafı yücelten ya da kendi içinde bulunduğu veya yaşadığı olumsuzlukları vurgulayarak dinleyiciyi etkilemeye yönelik ifadelerin kullanıldığı da fark edilmektedir:

(Başkan - Celâl Bayar... Bu şahadete bir diyeceğiniz var mı ?) Şahidin ifadelerini takip etmedim. Beş aydır kapalı bir odadayım. İşitme hassamı kaybettim. Bir şey söyleyemeyeceğim. (...) (KD, S1)

(...) Ben hey'eti muhteremenizden rica ediyorum. Bütün mesuliyeti benim üzerine bırakınız. Zaten buraya bu meseleden dolayı gelişim benim için kafi bir azap ve işkencedir. (...) (KD, S1)

(...) Bunları Yüksek Divanınız, Yüce Divanınız şahitleri huzurunuzda getirmek suretiyle tesbit edecektir, kanaatindeyim. Bendeniz bunlardan asla malûmattar değilim. (BD, S1)

(...) Soruşturma esnasında kendisi ile müserref olduğum, şeref duyduğum çok nazik ve kabiliyetli bir zat olarak kısa bir zamanda tanıdığım şimdi yüksek iddia makamını işgal eden muhterem şahsiyetin niçin böyle bir azm ile mütehalli olduğunu çözmeğe imkân yoktur. (BD, S1)

(...) Efendim, ne hatır, ne minnet, ne emir, ne menfaat uğrunda aziz mesleğime hiçbir zaman ihanet etmedim. Bendeniz 8 sene kadar Zeynep kâmil Hastahanesinde başhekim olarak çalışırım, Ne Karacaahmet, ne Cebeci mezarlıkları çukurlarını doldurmak için değil, ızdırıp çeken insanların ve çocukların hayatlarını kurtararak Türk neslinin idamesine çalıştım. (BD, S2)

(...) Muhterem Reis beyefendi. Beynelmilel Dünya Tıp tarihine bir Türk hekiminin kendi mesleğini alet ederek, bir katil olarak geçmesine asla yüksek vicdanlarınız müsaade etmeyecektir. Tamamen masumum, kelimenin tam manasiyle masumum, bir an evvel beraatimi ve tahliyemi istiyorum. (BD, S2)

(Başkan - Ne demek istiyorsunuz? Soruşturmayı Naip olarak bir kişide yapabilir. Sen biliyor musun nasıl soruşturma yapılacağını?) Efendim, beni de aynı şekilde tabutluğa attılar ve işkence yaptılar da... (VŞYD, S2)

(...) Adaletinize inanıyorum, kararınızı bekliyorum. (VŞYD, S3)

(...) Aynı gün akşam saat 7-7,30 sıralarında Harbiye'ye gönderildim ve Harbiye'de bir hücreye kapatıldım. O gece orada kaldım. Ertesi gün yine orada kaldım. Daha ertesi günü akşamı saat 7 - 7,30 sıralarında Jeep'e götürüldüm ve jeep'e getirildim. Bu sebeple uykusuzdum, hatta açtım. Onun tesiri altında söylemişimdir. (Nitekim bu Şirket Standart namı altında...) (VŞYD, S3)

(Başkan - Geçirmediniz, mektuplar yazılıyor. Ragıp Sipahi ile alakayı sureti kafiye kesmeli idiniz. Kesmediniz, kesmediğiniz için mektuplara da tevali etmiştir. Kredi, ham madde, kapasite, demir vergi vesair bütün müracaatlar talepleri hep sizin vasıtanızla yürütmek istemiş ve yürütmüştür. Sizin laflar mücerret kalıyor. Almadım demek kolay, amma hakikatler...) Muhterem Reis beyefendi, sanık olarak değil, içim yanarak söylüyorum: şurada ve şu mikrofonun başında bulunduğum için kabul etmiyeceksiniz, reddedeceğinizi bilerek söylüyeceğim. Hüseyin Altan'a Ragıp'tan şikâyet ettim, rahatsız ediyor, gelip gidiyor, siz mi gönderiyorsunuz, dedim. Bana cevaben dedi ki, maalesef ben göndermiyorum ve hakkında şikâyetle bulundu, özür dilerim; Madem ki bu kadar konuşuldu, Megoleman dedi. Ne yazdığını, ne söylediğini bilmiyor dedi. Kendisi Vinileks'in sahibi olmak suretiyle muamele görüyor, dedi. (VŞYD, S4)

KD'deki tanıklarda; olay anlatımı bağlamında, özellikle isim ve fiil kullanımında emir ve mecburiyet belirten, baskı ve tazyik altında kalındığını bildiren ifadeler ön plana çıkmaktadır. KD'deki tanıkların olaydaki mağduriyetlerini “emir, tazyik, mecburiyet, sıkışık” vb. anlam alanları içinde ifade ettikleri görülmektedir:

(...) Bendeniz İdare He'yeti Reisi idim. Arkadaşlarla konuştuk. Bu emri yapmak zorunda idi[k]. Çünkü bizi çok tazyik altında bulundurdular. Çok tazyik altında kaldığı ve aşağı yukarı bir haftadan fazla işi durdurduk. (...) (KD, T1)

(Başkan - Para nasıl tedarik edildi ?) Efendim, Müessesenin para durumu sıkıştı. Bu sebeple biz böyle bir mevzuda kalkıp da lüzumu olmadığı halde yirmi bin lirayı böyle bir şeye bağlamayı aklımızdan geçirmezdik. Fakat böyle bir mevzu ile karşılaşınca ve ille para gönderilecek denince mecbur kaldık, gönderdik. Tahmin ediyorum. Satıştan temin edilen para İzmir Valiliğine gönderildi. (KD, T5)

(...) Ondan sonra Çiftlik Müdürü Tarık Rona'nın odasında esken bize Hayvanat Bahçesine bırakılmış olan tazının yirmi bin liraya satın alınması hususunda Vekaletten emir aldığı söyledi. Yirmi bin liraya bu hayvanın alınması hususu bizim için bir sürpriz teşkil etti. Böyle bir köpeğe yirmi bin lira vermektense Hayvanat Bahçesine bu para ile daha alaka celbedici hayvanlar almak mümkündü. Tabii bu emrivaki hadisesinde zamanın şartlarına göre üst makamlardan verilen emre fazla mukavemet gösteremedik. Yirmi bin liranın ödenmesi hususunda gerekli formaliteyi ikmal ettik. (KD, T6)

(...) Arkadaşlarım şahit olmuşlardır. Bu üzüntünün sebeplerini ve bir iki haftadan beri devam etmekte olan tazyik yükü altında bulunduğumu kendilerine izah ettim. Bu arada Hayvanat Bahçesi Amiri arkadaşım Hâki'yi de çağırdım. Ona da “bu hayvanın satın alınması hususunda devamlı arzu ve tazyik karşısındayız ve fiatı da tesbit ve bize emrolundu. Ancak bu hususta biz de takdir edilen veya emredilen bu fiatla hakikî kıymeti hakkında tam bir kanaat sahibi olmak için Veteriner Hadi ile birlikte bu hayvanın kıymetini takdire çalışın. Bu hususta sarıh ve açık bir kanaatimiz olsun” dedim. (...) (KD, T8)

BD'deki tanıklarda, olay anlatımında, özellikle doğum ve çocuk ile ilgili olarak sıfatlarla ve zarflarla derecelendirilen ifadelerin ön plana çıktığı görülmektedir. Tanıklar dava konusu olaydaki durumu; doğumun zor olması, çocuğun durumunun ümitsiz olması gibi anlam alanları içinde ifade etmektedirler.

(Başkan- Öyle değilmiş, Doğumu yapan Doktor Alâattin doğum kolaylıkla yapıldı diyor.) Hayır efendim. Çok zor bir doğum yaptım. (BD, T1)

(...) Doğum oldu, doğum çok zor oldu. Kordonlarla ters geldi çocuk. Doğumda Alâattin Orhon, Türkân vardı, ben de vardım, doğum zor oldu, çocuk ters geldi, kordonlarla geldi... (BD, T16)

(Başkan- Telefon muhaveresi mühim.) Vallahi beyefendi, geçmiş zaman, ihtiyar bir kadını, her şeyi hatırlamıyorum. Konuştuk, ben dedim ki; çocuk çok ümitsiz. (BD, T17)

VŞYD'deki tanıklarda, olay anlatımı bağlamında, sıfatlarla ve zarflarla derecelendirilen ifadelerin ön plana çıktığı görülmektedir. Tanıklar dava konusu olaydaki durumu; Vinileks ve Standart Şirketlerine verilen kredilerin normal olup olmadığı, başka birinin tesiri ile yapıp yapılmadığı gibi anlam alanları içinde dile getirmektedir:

(Başkan (Raportöre hitaben:) Okumaya devam edin. "Münhasıran bu kararlardaki tutumunu hatırlamıyorum. Tahmin ederim ki bu karardaki tutumu yine bu istikamette olmuştur. Başka diyeceği olmadığından imzası alındı.)) Efendim, tahmin ederim ki, muamele aynı tutumda olmuşturdan maksadım, şüphesiz yerli sanayi kolunun himayesine matuftur. Aynı fikirleri ileri sürmüştür. (VŞYD, T5)

(Başkan - Demin size sordum; Böyle kredi açıldığında tavassut edenin isminin kaydedilmesi veya kartvizitinin oraya ilişdirilmesi, kredi işinin normal olmadığını gösterir buyurdunuz. Bu da diyor ki, telakkiye bağlıdır, diyor. Bu manaya getiriyor. Siz söyleyin bakalım?) Efendim, herkesin çalışma tarzına bağlıdır. Bendeniz daima normal olan tavassutlarda hiç bir kayıta bulunmadım, anormal olanlar da bu kayıta bulunurum. (...) (VŞYD, T6)

(...) Efendim, müsaade buyursanız; dondurulan kredi limiti firmalara yegân yegân tahsis edilmiş kredi limitleri değil, 4 Ağustos 1958 stabilizasyon kararları ile dondurulan kredi miktarıdır. Bankalar[ın] Ağustos 1953 tarihindeki umumî plâsman yekûnunu tecavüz edememe şeklinde bir dondurmadır. Her firma için tahsis edilmiş olan kredi limitinin dondurulduğuna dair her hangi bir hüküm yoktur. Ve o gün de kanuna aykırı hiç bir muamele cereyan etmemiştir. (VŞYD, T14)

(...) Hâlbuki 9 milyon liralık kredi talep etmişlerdi. Bu da usulsüz krediler temin olunduğunun bir delilidir. Yani Vinylex bu suretle de sanayi odasından büyük tahsisler elde etmiştir. (...) (VŞYD, T15)

Ayrıca VŞYD'deki suçlayıcı tanıkta olay anlatımı bağlamında yolsuzluk yapılması, menfaat temini sağlanması gibi ifadelerin de ön plana çıktığı anlaşılmaktadır:

(Başkan - Söyle bakalım bildiklerini.) Efendim, Hasan Polatkan Vinylex şirketine Bankaların Umum Müdürlerine direkt olarak kredi tahsis etmekle kalmamış, ayrıca İstanbul Sanayi Odasından da bu şirkete yolsuz tahsis verilmesini temin etmiştir. Hasan Polatkan Vinylex Şirketine bu tahsisleri İstanbul Kambiyo Müdürü bulunan ve yolsuzlukları meydana çıkan ve bu yolsuzlukları örtbas edilerek Sanayi Odası Umumi Kâtipliğine tayin edilen Rıza Ormancı vasıtasıyla sağlanmıştır.(...) (VŞYD, T15)

(Başkan - Devam edin.) Kanaatim; Rıza Ormancı ile Hasan Polatkan'ın Vinylex Şirketinden yolsuz menfaat temini hususunda suç ortağı olmasıdır. (VŞYD, T15)

Sanıklar tarafından pekiştirme amaçlı tekrar ifadeler kullanıldığı, ifadelerde genişletmeler yapıldığı da görülmektedir:

(Başkan - Köpek satışından uzak veya yakın hiç bir menfaatiniz yoksa hayvanı, Hayvanat Bahçesine bedelsiz olarak vermeliydiniz.) Diğerlerini yaptım. Daha kıymetlilerini yaptım. Bu şahsıma ait olduğu için ve onların takdir ettiği para neden ibaret ise onu gönderdim. Kendileriyle pazarlık etmedim. (KD, S1)

(Başsavcı - İkinci sorumuz: İki bin lira bedel ileri sürülerek Yirmi bin liraya satış bedeli teklif edilmiş, acaba iki bin sterlin ölçüsü nereden meydana geliyor, bunu kim tahkik etmiş, size bu fiatı kim telkin etti. Şimdi iki bin sterlin diyorsunuz bunu başkası mı takdir etti, yoksa şahsen siz mi takdir ettiniz?) Benim bildiğim kıymetli bir köpek olduğu, iklime mahsus mümtaz bir hayvan olduğudur. Bu hayvanın ihracının kıymetli olduğu bilhassa İngiltere'de çok para ettiğini biliyorum. Fakat iki bin lira mı beş binyüz lira mı, üçyüz lira mı eder bunun hakkında bir fikrim yok. (KD, S1)

Tamamen masumum, kelimenin tam manasiyle masumum, bir an evvel beraetimi ve tahliyemi isteyorum. (BD, S2)

(Başkan- Ayhan Aydan, Sanık Adnan Menderes'ten meşru olmıyan bir çocuk doğurmuş, bu çocuk meşru olmadığı için Adnan Menderesin azmettirmesi neticesinde Dr. Fahri Atabey tarafından öldürülmüş. Bunun şeklini bilmiyoruz. Bu hadiseden malûmatınız varmış. Öldürdüğü hakkında malûmatınız varmış?) Hiç bir malûmatım yoktur. Öldürüldüğü hakkında hiç bir malûmatım yoktur. (BD, T7)

(Başkan - Sanık Necati Dölay siz ne diyorsunuz?) Sanık Sipahi bey şirketin bazı işlerini takip etmiştir. Kendisi şirketin vekili değildir. Kanunî temsil hakkı yoktur. Bazı işleri takip etmiş ve ücretini almıştır. (VŞYD, S2)

(...) Sanayii Hasan Polatkan primordial telakki eder, yani daha ziyade rüçhana haiz olması lazım geldiğini müdafaa ederdi. Bu meyanda plastik sanayiinden de bahsetmiş olabilir. Madeni eşya sanayiinden bahsetmiş olabilir. Umumiyetle bendenizin arzettiğim cihet şudur ki, Koordinasyon hey'eti toplantılarında Hasan Polatkan'ın bu Vinileks Şirketini iltizamkâr ve himaye eder şekilde bir beyanını hatırlamıyorum. Fakat umumiyetle sanayiden bahsederdi. O sırada bundan da bahsetmiş olabilir. (VŞYD, T3)

Dava konusu olay hakkında daha az bilgisi olan tanığın daha nötr tanık olduğunu söylemek de mümkündür:

(Başkan: Satışın şekli nasıl oldu ?) O safahatı bilmiyorum. (KD, T4)

(Başkan- Ayhan Aydan Sanık Adnan Menderes'ten meşru olmıyan bir çocuk kazanmış, ve doğurmuş, sonra o çocuk öldürülmüş. Adnan Menderes'in azmettirmesi neticesi Doktor Fahri Atabey tarafından öldürülmüş, sizin bu hususta malûmatınız varmış? ne biliyorsanız söyleyin.) Hiç bir malûmatım yok efendim. (BD, T6)

(Başkan- Ayhan Aydan'ın sanık Adnan Menderes'ten meşru olmıyan bir çocuğu olmuş, O çocuğun öldürüldüğü hakkında bir malûmatınız var mı?) Hayır efendim malûmatım yoktur. (BD, T8)

(...) Bir Defa Hasan Polatkan telefon etti, Ragıp Sipahi yanımda kendisi şirketin bazı işlerinden şikâyet ediyor dediler. Buyursunlar görüşelim dedim. Bu şekilde Ragıp Sipahi ile bu mevzuu görüştük. Bundan başka bir şey bilmiyorum. (VŞYD, T9)

(Başkan - Bu dâva hakkında başka bir bilginiz, meselâ Umum Müdürle konuşurken der ki, “Hasan Polatkan doğru değildir.” adam gönderdi bendenize” der?) Bu bakımdan uzaktan ve yakından bir bilgim yoktur. (VŞYD, T12)

(Başkan - Nail Gidel gönderdi, Nail Gidel'e de Hasan Polatkan göndermiş.) Bundan haberim yok. (VŞYD, T13)

İncelenen dava metinlerinde *sanıklarda*, savunma bağlamında; *tanıklarda* ise olay anlatımında -özellikle dava konusu olan temel sorun ile ilgili- dinleyiciyi, özellikle başkanı etkilemeye yönelik olarak sıfatlarla nitelenen ve zarflarla derecelendirilen ifadeler çok kullanılmıştır. *Sanıklar* tarafından savunma bağlamında, başkanı, hâkimler heyetini, başsavcıyı yücelten ya da kendi içinde bulundukları veya yaşadıkları olumsuzlukları vurgulayarak dinleyiciyi etkilemeye yönelik ifadeler de tercih edilmiştir. Doğal olarak hâkimi ve iddia makamını etkilemeye yönelik ifadelerin sanıklarda daha çok olduğu ve bunların savunma bağlamında kullanıldığı söylenebilir.

3.2. Etken - Edilgen Kullanımı

Cümlede verilen bilginin yapısıyla da ilgili olan etken - edilgen kullanımı, aslında bir olayda hangi bakış açısının seçildiğini de gösterir. Etken cümlede işi yapan kişi ya da kişiler belliyken yani özneyle ilgili kesin bir ilişki söz konusuysa edilgen cümlede fiili gerçekleştiren belli değildir yani özneyle ilgili kesin bir ilişki söz konusu değildir. Edilgen yapı, olumsuz bir fiilde konuşurun özneyi gizlemek isteyişini; etken yapı, olumlu bir fiilde özneyi vurgulamak amacını gösterebilir (Solak, 2011; Dijk, 2015). Bu doğrultuda sanık ve tanık ifadeleri, etken ve edilgen yapıların kullanımı bakımından da karşılaştırılmıştır. KD'deki sanıklarda daha çok savunma bağlamında; olayla ilgili para, köpek, baskı vb. konulardan bahsedilirken edilgen kullanım tercih edildiği görülmüştür. Sanıklar tarafından kullanılan edilgen yapılardan bazıları aşağıda gösterilmiştir:

(Başkan - Yani Devlet bütçesinden. Şu halde...) İlâve edeyim. Aramızda şahsî olarak hediyeler verilebilir. Meselâ, Celâl Bayar (,) denebilir. (KD, S1)

(...) Kimseden hak istenmemiştir. Ve kimseden hak temin edilmemiştir. Bir menfaat temini maksadiyle her hangi bir makama ne cebredilmiştir, ne de tazyik edilmiştir. Ne de manevi tesir altında bırakılmak istenmiştir. (...) (KD, S1)

(...) Şu vaziyette memleketimizde aynı cinsten hayvan mevcut değildir. Afganistan'ın Hayvanat Bahçesinde teşhir edilen böyle bir hayvanın bedelinin bin lira denmesi bendenizce yersizdir. (KD, S2)

(...) Başyaverin sözüne göre Celâl Bayar Çankaya köşkünün bahçesinde bu köpeğin bakılamayacağını, Hayvanat Bahçesinde muhafaza edilmesini emretti. Hayvanat Bahçesine gidilinceye kadar bir odada muhafaza edildi. (...) (KD, S2)

BD’de sanıklarda daha çok savunma bağlamında, dava konusu olay ile ilgili durumlardan bahsedilirken edilgen kullanım tercih edildiği görülmüştür. Sanıklar tarafından tercih edilen edilgen yapılardan bazıları aşağıda gösterilmiştir:

(Başkan- Sizin Dr. Alâattin’i ve Bahtiyar’ı tanıdığınız iddia edilmiyor. Siz İstanbuldan Dr. Fahri Atabey’i göndermişsiniz.) Bendeniz gece yarısı muttali oldum. Ben sık sık telefonla aradım. Bir aradığımda vakıâyı söylediler. Ayhan Aydan’ın evine İstanbuldan hangi saatte telefon edildiği tesbit edilebilir. (BD, S1)

(...) Bundan sonra hadiseler işler, siyasi maksatlarla işler, dedikodu bakımından işler. Hadisenin hüviyeti mahsus bu gibi dedikoduların muhafaza haline gelip, teşhir edilmesi için kullanılabilir. (BD, S1)

(Başkan- Sizi söylediler.) O işi o yapabileceği için gönderilmiştir. (BD, S2)

VŞYD’de sanıklarda daha çok savunma bağlamında, bankalardan kredi alınması ile ilgili konulardan bahsedilirken edilgen kullanım tercih edildiği görülmüştür. Sanıklar tarafından tercih edilen edilgen yapılardan bazıları aşağıda gösterilmiştir:

(Başkan - Bankalar kredi açmış. Şu kredileri açtım diyor. Bunlar alınmamış mıdır?) Normal olarak açılmıştır. (VŞYD, S1)

(Başkan - Bırak orasını. Necati Dolay, sen ne diyorsun?) Hiç bir tahsis yapılmamıştır. (VŞYD, S2)

(Başkan - Kredi temin edilmiş midir?) Efendim, yalnız Osmanlı Bankasından kredi temin edilmiştir. Sanayi Kalkınma Bankasından ipotek mukabili olduğu halde istenen kredi alınmamıştır. Kararnamede bu sarih olarak gösterilmektedir. Böyle bir şey temin edilmemiştir. (VŞYD, S3)

(Başkan - Sanık Hasan Polatkan’dan soruldu: Biraz frenlenmesini istiyor, vergilerin tecilini istiyor, yani şirketin bütün işlerini size gördürüyor. Buraya ne diyorsunuz?) Şunu arzedeyim: Orada bahsi geçen Derbi firmasına baskı yapılsın diye ne emir, ne de talimat verilmiştir. Hesap Uzmanı ve Teftiş Heyeti Reisi meydandadır sorulabilir. Derbi firmasını baskı altına alınız diye bir tek söz söylenmemiştir. (VŞYD, S4)

Bu edilgen kullanımların dava konusu olayda özneyi geri plana iten bir anlayıştan kaynaklandığı söylenebilir.

KD’de edilgen yapılar, tanıklar tarafından sanıklara göre daha az kullanılmıştır:

(...) Birgün köşkten Daire Müdürü tarafından telefon edildi. Köşkten alınması rica edilen bir köpek bulunduğunu, bunun muhafaza edilmesi için Hayvanat Bahçesine alınmasını emrettiler. (...) (KD, T1)

(...) Bu suretle köpek Hayvanat Bahçesine gönderildi. Bundan sonraki işler benim vazifem değildi. (KD, T2)

(Başkan - Vukuf beyan etmediniz mi?) Hediye götürüldü. (KD, T2)

(...) Biz bu hayvanın, Hayvanat Bahçesine gönderilmiş olmasını daha evvel yine Pakistan Reiscumhuru tarafından hediye edilen Reksim cinsi İnekler gibi hediye olarak Hayvanat Bahçemize gönderildiği kanaatine vardık. (...) (KD, T8)

KD’de destekleyici tanıkta ve suçlayıcı tanıkta edilgen yapı kullanımı diğer tanıklara göre daha çoktur. Tanıklardaki edilgen yapı kullanımının yarısından fazlası bu tanıklara aittir. Ayrıca destekleyici tanıkta gereksiz edilgen kullanımı da vardır. Örneğin; destekleyici tanık köpeğin çiftliğe gönderilmesi hadisesinden bahsederken “Resmen Afganistan’ı ziyaret sırasında Afganistan Kralı tarafından bir köpek hediye edilmiş ve Ankara’ya getirilmişti. Ankara’da bir hafta on gün kadar köşkte muhafaza edildikten sonra bir gün Sakıt Devlet Reisi bahçede dolaşırken ben de refakatinde idim. Köpeğe rastgelindi. Köpeğin durumu hakkında benden sual soruldu.” demiştir. Destekleyici tanık, “rastgeldik” ve “bana sual sordu” demek yerine edilgen yapı kullanmıştır. Bunun sebebinin destekleyici tanığın dava konusu olayda kendisini ya da kendilerini özne olarak belirtmekten kaçınması olduğu düşünülebilir.

BD’de de edilgen yapılar, tanıklar tarafından sanıklara göre daha az kullanılmıştır:

(...) Bana bu kâfi gelmiyordu, elinizden bir şey gelmez mi, Bir şey yapmanızı isteyorum dedim. Reçetesini çıkardı, ağır ağır bir reçete yazdı ve iğne yapıldı. (BD, T1)

(Başkan- Ne günü ?) Tarihini bilmiyorum, yani doğum gecesi sabahı kimin tarafından olduğunu bilmiyorum, sabaha karşı çocuğun öldüğü bana bildirildi. (...) (BD, T2)

(...) Diğer cümle ve ifadeler Alâattin Orhon’a aittir, ve Alâattin Orhon’ un ifadesini taşıyan rapor onun tarafından imzalandığı için benim hiçbir şey ilâve etmediğim anlaşıyor. (BD, T2)

(Başkan- Ondan sonra?) Ondan sonra çocuk öldü dendi. Beyaz formamı çıkardım, beni bir odaya götürdüler içeride formamı giyindim. (...) (BD, T11)

BD’de edilgen yapılar, destekleyici tanık ve sorumlu tanıklarda diğer tanıklara göre daha çoktur. Tanıklardaki edilgen kullanımının yarısından fazlası bu tanıklara aittir. Ayrıca sorumlu tanıklarda gereksiz edilgen kullanımı da vardır: Örneğin sorumlu tanıklardan doğumu yaptıran T3 doğum hadisesinden bahsederken “Biraz karnına basmak icabetti, krodi manevrası denilen manevrayı tabik etmek suretiyle bu çocuk çıkarıldı. Prematüre çocukların hayatı kaprislidir. Yaşama imkânları normal çocuklar kadar değildir. İlk safhada normal çocuklarda bu safhayı geçirirler. Aseksiden müdahale edilmişti.” demiştir. Sorumlu tanık “çıkardım” ya da “müdahale ettim” demek yerine edilgen yapılar tercih etmiştir. Yine sorumlu tanıklardan T2, hadise zamanında çocuğun ölümüyle ilgili kendi bildirdiği profesyonel görüşünden bahsederken “Ben de [“] Prematüre’dir, prematürelerde ani ölüm olabilir. Hatta hiçbir belirti vermeden olabilir, otopsi dahi ölümün sebebinin çıkaramaz. Ayrıca teneffüs müşkülâtı vardı, kalp yavaş atıyordu? Bu vaziyet karşısında ölüm teneffüs yetersizliğine, kalp yetersizliğine bağlı olacağının aşikâr olduğu [”] söylendi.” demiştir. Burada sorumlu tanık ölüm sebebiyle ilgili olarak “söyledim” demek yerine edilgen yapı kullanmıştır ve onarım da yapmamıştır. Bunların sebebinin sorumlu tanıkların dava konusu olayda kendilerini özne olarak belirtmekten kaçınması olduğu düşünülebilir.

VŞYD’de de edilgen yapılar, tanıklar tarafından çok az kullanılmıştır:

(...) Talimatımız müsaittir. Durumumuza göre kolaylık da gösterilir, malımız azsa peşin cihetine te gidilir. (VŞYD, T1)

(Başkan - Umumiyetle öyle gelir insana. Bir nizam ve kaide değildir, normal olunca tavassut edenin isminin yazılmasına lüzum yoktur. Banka kendi haline bırakılsa idi kredi açmayacaktı.) Bazen menşeiini aramak için not edilir. Her hangi bir firmanın vaziyetinde değişiklik olabilir, para ödeyemeyecek vaziyette olabilir. O takdirde kimin delâlet ettiği bilinirse arama kolay olur. (VŞYD, T5)

(Başkan - Bu işaret neye delâlet ediyor?) Bu işaret, kredi açılması için o zatın tavassutta bulunduğu ifade eder. (VŞYD, T7)

(Başkan - Faydası nedir?) İleride malumat edinmek için yazılabilir. (VŞYD, T9)

(Başkan - Bir firmaya azami ne kadar kredi verilebilir?) Bankalar Kanununa göre Bankanın ödenmiş sermayesinin ve ihtiyatlarının %10’u kadar bir firmaya kredi açılabilir. (VŞYD, T14)

Tanıklar tarafından kullanılan bu edilgen yapıların çoğu bankaların işleyişi ve kredi verilmesi ile ilgili yönetmelikler hakkındadır.

İncelenen dava metinlerinde *sanıklar* tarafından savunma bağlamında, dava konusu olayla ilgili temel sorundan bahsedilirken edilgen yapılar daha çok tercih edilmiştir. Buradaki edilgen kullanımların sebebinin sanıkların dava konusu olayda kendisini özne olarak belirtmekten kaçınması olduğu düşünülebilir. Dava metinlerinde lehteki durumların etken kullanımlar, aleyhteki durumların edilgen yapılar ile anlatıldığı söylenebilir. Edilgen yapılar, *tanıklar* tarafından sanıklara göre daha az kullanılmıştır. Burada dikkat çeken hususlardan biri de destekleyici tanıklar, suçlayıcı tanıklar ve sorumlu tanıklar tarafından diğer tanıklara göre daha çok edilgen yapı kullanılmasıdır. Tanıklardaki edilgen kullanımının yarısından fazlası bu tanıklara aittir.

3.3. Olumsuzluk İşaretleyicisi Kullanımı

Sanık ve tanık ifadeleri, olumsuzluk işaretleyicileri kullanımı bakımından da karşılaştırılmıştır. Burada anlamsal alan bağlamında olumsuzluk ele alınmıştır. Bu işaretleyiciler; “değil, yok, hiç, hiçbir, asla” sözcükleri, “ne ... ne ...” bağlacı, -mA eki olarak belirlenmiştir. Sanıklar, olumsuzluk işaretleyicilerini, hem olay anlatımı hem savunma bağlamında tanıklara göre daha çok kullanmıştır. Unsur dizilişleri incelemesinden hareketle KD’deki sanık ifadelerinin %64,86’sında, tanık ifadelerinin %55,76’sında olumsuzluk işaretleyicisi kullanıldığı tespit edilmiştir. KD’deki sanık ifadelerinde olumsuzluk işaretleyicisi kullanımının daha çok savunmaya yönelik olarak tercih edildiği görülmüştür:

O halde bu yirmibin lirayı İzmir Valisine gönderin diye talimat verdim. Musallar köyünde çeşme yapılacak bu para oraya harcandı ve çeşme yapıldı. Paraya elimi dahi sürmüştü değilim. (KD, S1)

(Başkan: Başyaver) (devamla) - Benim bu zevatla hiç bir surette, hiç bir şekilde temasım yoktur. (...) (KD, S1)

(...) Şunu kat'iyetle arzedeyim ki, asla cebir yoktur. Cebir asla varit değildir. Tazyik edilmemiştir. (...) (KD, S2)

(Başkan - Nedim Ökmen, şahit diyor ki: onun da muztar kaldığını anladım. O halde mukavemet etseydiniz, nihayet bir bakandınız, ne olurdu ?) Edemezdim efendim... (KD, S2)

Unsur dizilişleri incelemesinden hareketle BD metnindeki sanık ifadelerinin %61,78'inde, tanık ifadelerinin %52,33'ünde olumsuzluk işaretleyicisi tespit edilmiştir. BD'deki sanık ifadelerinde de olumsuzluk işaretleyicisi kullanımının daha çok savunmaya yönelik olarak tercih edildiği görülmüştür:

(...) Şahitlerin istimaında yüksek hukukî bilginiz; tecrübeleriniz o kanaattedir ki, o bilgileri telkin etmiş olan şahitler, bilhassa üzerinden zaman geçtikten sonra mesleklerine, seviyelerine, düşüncelerine göre vakıalar üzerinde şahadet cereyan ederken bazı mübayanetlere düşebilirler. Bunları Yüksek Divanınız, Yüce Divanınız şahitleri huzurunza getirmek suretiyle tesbit edecektir, kanaatindeyim. Bendeniz bunlardan asla malûmattar değilim. (BD, S1)

(Başkan- Sebep şu imiş, Kararnameye göre; bu çocuk sizin müdahalenizle öldürülmüştür. Acaba, bu hadiseden sonra nasıl bir davranış olacaktır. Acaba, bir taraf duymuş mu duymamış mı? Sizinle irtibatı temin için hemşire evde kalmış, böyle bir mühim sebep olsa gerek, Ankarada, pek çok hemşire varken, Ankara'da hemşire temin etmek pek mümkün. Ne diyorsunuz?) Hemşirenin o tarihten sonra ne yaptığı hakkında kat'i bir bilgin yok. (BD, S2)

(Başkan- Bu nokta anlaşıldı, böyle cevaplandırdınız. Şimdi, Fahri Atabey; sizin telefon ettiğinizi, Ayhan'ın, gebeliğini, doğumun yaklaştığı hakkında telefon ettiğinizi söylüyor. Halbuki siz böyle bir şeyi kabul etmeyorsunuz.) Bendeniz yüzde doksan dokuz bir ihtimal ile böyle bir konuşma yaptığımı hatırlamıyorum. (BD, S1)

(Başkan - Bir ifadeye-göre hemşire Fatma 4 gün kalmış. Sizin ifadenize göre bir ay kalmış.) Bilmiyorum, Hatırlamıyorum, sormadım. (BD, S2)

Ben gittiğim zaman sabahın erken saatleri idi, Aradan beş sene gibi uzun bir zaman geçtiği için hatırlamama imkân yok. Onun için huzurunuzda tam, kesin olarak konuşamadım. (...) (BD, S2)

Unsur dizilişleri incelemesinden hareketle VŞYD'deki sanık ifadelerinin %59,80'inde, tanık ifadelerinin %42,54'ünde olumsuzluk işaretleyicisi kullanıldığı tespit edilmiştir. VŞYD'deki sanık ifadelerinde de olumsuzluk işaretleyicisi kullanımının daha çok savunmaya yönelik olarak tercih edildiği görülmüştür:

(Başkan - Fakat, böyle müstensel şekilde menfaatlar da edinerek Ragıp Sipahi'den bir mektup, iki mektup, üç mektup geliyor. Van'dan, Diyarbakır'dan bir hemşehrinizden veya bir vatandaştan gelmiyor. Bu mektupları okumadığınız varit olamaz, demek istiyorum. Buna ne diyorsunuz?) Böyle tepeden inme Vinileks lehine... (Başkan - Hayır okumanız icabeder.) Hususî bir alâka göstermiş değilim. (VŞYD, S4)

(Başkan - Bunu ben söylemiyorum, Bilirkişi söylüyor, himaye etmiştir diyor. Yukarıdan aşağıya yapılmıştır, diyor. Ne diyorsun sanık Ragıp Sipahi?) Benim bir diyeceğim yok beyefendi (VŞYD, S3)

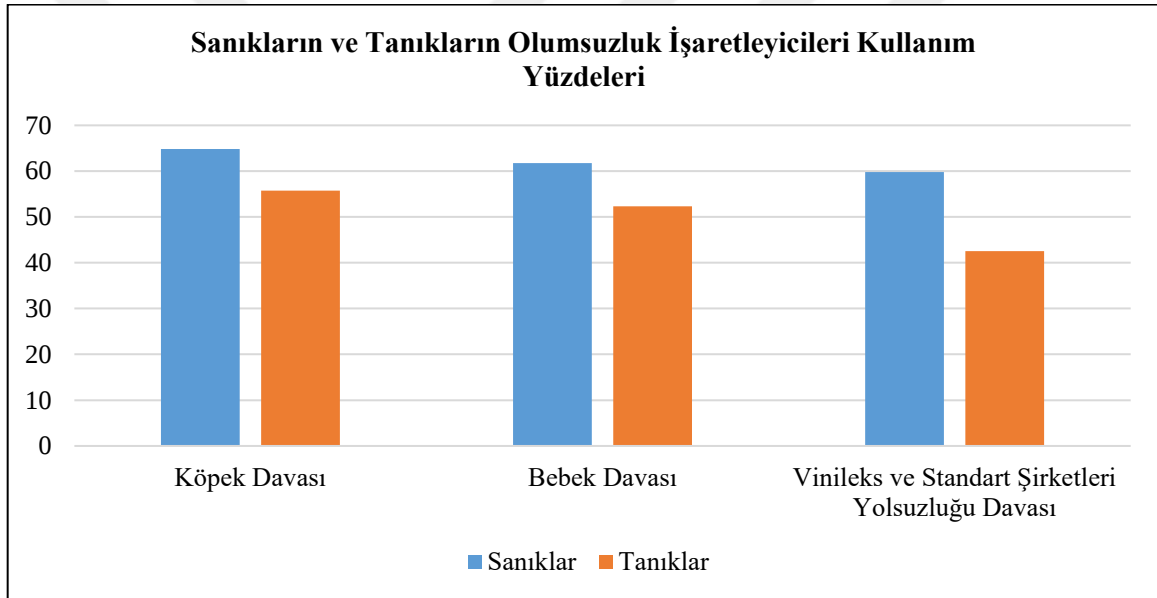
(Başkan - Sık sık toplantılar olduğuna göre elbette söylemiş olacaktır.) Hiç birisine muttali değildim. İddianame verildiği zaman muttali oldum. Hatta buraya niçin getirildiğimi dahi bilmiyorum, yeni muttali oldum. (VŞYD, S1)

(Başkan - Bankalar birbirleriyle yarışa girmişlerse kredi almak için Hasan Polatkan'a neden müracaat edilmiştir?) Biz Ragıp Sipahi'ye Hasan Polatkan'a müracaat et demedik. Bizim işlerimizi takip ettiğini biliyoruz. Bize malumat vermedi. (VŞYD, S2)

(Başkan - Şimdi İş Bankasında açılmış olan krediler gittikçe böyle dikkati çekecek şekilde artıyor. İzzet'in yazısını bir daha okuyunuz. (İzzet'in yazısı bir daha okundu). BAŞKAN - Ne elemektir bu?) Bu zatı tanımıyorum ve konuşmadım. (VŞYD, S4)

Üç dava metninde sanıkların ve tanıkların kullandıkları olumsuzluk işaretleyicilerinin unsur dizilişlerinden hareketle hesaplanan yüzdeleri aşağıdaki grafikte gösterilmiştir:

Grafik 3: Sanıkların ve Tanıkların Olumsuzluk İşaretleyicileri Kullanım Yüzdeleri

Grafikte de görüldüğü üzere üç dava metninde de sanıkların hem olay anlatımı hem savunma bağlamında tanıklara göre daha fazla olumsuzluk işaretleyicisi kullandıkları tespit edilmiştir. Ayrıca sanıklar, “Paraya elimi dahi sürmüş değilim (KD, S1)” örneğinde olduğu gibi “değil” kullanarak önermenin tamamını olumsuzlayan kullanımları da tercih etmişlerdir. Sanıkların bu kullanımlarında karşıdakini kötülemek ya da suçlamaktan ziyade kendini savunmak ve dava konusu olayda kendileri ile ilgili olumsuz durumları belirtmekten kaçınmak amacı olduğu söylenebilir.

Olumsuzluk işaretleyicileri, KD'deki tanıklar tarafından daha çok olay anlatımında kullanılmıştır:

(...) Köpeği yirmi bin liraya alamazdık. Çünkü o zaman malî durumumuz iyi değildi. (...) (KD, T7)

(...) Zaten o tarihlerde - Emir buyurun kayıtlar getirilsin görülecektir - paramız yoktu. (...) (KD, T1)

(Başkan - Siz 20 bin liraya bunu alacaksınız diye telefon ettiğinizi bize söylediniz.) Efendim hatırlamıyorum. Böyle bir konuşma yapmağa 1959 senesi sonbaharında ihtiyaç yoktu. (...) (KD, T3)

(Başkan - Başka?) Aradan bir müddet geçti. Sakit Reisicumhur bu köpeğin Hayvanat Bahçesine devrinden tahassül edecek meblâğ ile hayırlı bir şey yapmak arzusunda olduğunu bildirdiler ve aradan uzun bir müddet geçmesine rağmen bir şey yapılmadı öyle zannediyorum. 1959 senesinin yaz sonlarında idi. Sakit Reisicumhur ile sakit Ziraat Vekili, Orman Çiftliği Lokantasında bir masada konuşuyorlardı, ne konuştuklarını bilmiyorum. (...) (KD, T2)

BD'deki tanıklar tarafından da olumsuzluk işaretleyicileri, olay anlatımında daha çok kullanılmıştır. Ayrıca bu davada tanıkların çoğu; olayla ilgili bir şey bilmediklerini, duymadıklarını ya da hatırlamadıklarını belirtmiştir:

(...) Bu hali görünce çok telaşlandım. Çünkü doğum için gerekli malzemeyi almış değildim. (...) (BD, T3)

(Başkan- Ayhan Aydan Sanık Adnan Menderes'ten meşru olmıyan bir çocuk kazanmış, ve doğurmuş, sonra o çocuk öldürülmüş. Adnan Menderes'in azmettirmesi neticesi Doktor Fahri Atabey tarafından öldürülmüş, sizin bu hususta malûmatınız varmış? ne biliyorsanız söyleyin.) Hiç bir malûmatım yok efendim. (BD, T6)

(Başkan- Çocuğun öldürüldüğü hakkında bir şey duydunuzmu?) Kat'iiyen bilmiyorum duymadım. (BD, T4)

(Başkan- O vakit bir şey işittiniz mi? Meşru değildir diye öldürülmüştür diye bir şey işittiniz mi?) Hayır efendim işitmedim. (BD, T8)

(Başkan- Asıl oralarını bileceksin, Doktor Fahri gelince çocuk ölmüş mü idi, ölmemişmi idi, bilmiyorsun. Öldüyse alıp götürecekler.) Bunu hatırlamıyorum; Doktor Fahri beyin ne yaptığını bilmiyorum; yanında değildim. (BD, T12)

Genel olarak bakıldığında, olumsuzluk işaretleyicilerinin VŞYD'deki tanıklar tarafından da daha çok olay anlatımında kullanıldığı görülmektedir:

(Başkan - Neden bunu söyledi. Bu % 30 bir miktar olmalıdır. Umumi tahdide ayak uydurmak için madem ki dondurulmuştur. Bu tahdide ayak uydurmak için konmuş olması makûldür. Yoksa tesirlerle krediler alabildiğine verilir; diğerleri bu kredilerden mahrum bırakılabilir?) Bir firmanın kredi değeri tesbit edilirken nazarı itibare alınacak unsurlar yalnız sermaye mevzuu değildir. (VŞYD, T14)

(Başkan - Bu mevzuda, başka?..) Evet, bunlar arasında bir irtibat olduğuna dair, ortaklık olduğuna dair bilgim yoktur. (VŞYD, T4)

(Başkan - Nail Gidel gönderdi, Nail Gidel'e de Hasan Polatkan göndermiş.) Bundan haberim yok. (VŞYD, T13)

(Başkan - Demin size sordum; Böyle kredi açıldığında tavassut edenin isminin kaydedilmesi veya kartvizitinin oraya ilişdirilmesi, kredi işinin normal olmadığını gösterir buyurdunuz. Bu da diyor ki, telakkiye bağlıdır, diyor. Bu manaya getiriyor. Siz söyleyin bakalım?) Efendim, herkesin çalışma tarzına bağlıdır. Bendeniz daima normal olan tavassutlarda hiç bir kayıta bulunmadım, anormal olanlar da bu kayıta bulunurum. Fakat bu demek değildir ki,

normallerinin de menşei için kaydetmek icap etmez, diyemem. Şahsen kendim normaller için kayıta bulunmam efendim. (VŞYD, T6)

(...) Bendeniz yalnız dış ödeme işleriyle meşgul oldum. Ve halen de aynı işle meşgulüm. Ben iç krediler hususu ile meşgul olmamıştım. Binaenaleyh böyle bir kredi işini bakan takip edecek bir şey olsa idi bana zaten telefon etmezdi. Bu itibarla bendenizin bu kredi işlerinde hiçbir haberim yoktur. (VŞYD, T12)

KD'deki tanıklar tarafından -sanıklardan farklı olarak- biçimsel olumsuzluk yanında “tazyik altında kalmak, sıkıştırmak, sıkışık durumda olmak, mecbur kalmak, emri yapmak zorunda kalmak” vb. ifadelerle sağlanan anlamsal olumsuzluklar da çok kullanılmıştır.

(...) Bendeniz İdare He'yeti Reisi idim. Arkadaşlarla konuştuk. Bu emri yapmak zorunda idi[k]. Çünkü bizi çok tazyik altında bulundurdular. Çok tazyik altında kaldığı ve aşağı yukarı bir haftadan fazla işi durdurduk. (KD, T1)

(Başkan - Para nasıl tedarik edildi ?) Efendim, Müessesenin para durumu sıkıştıktı. Bu sebeple biz böyle bir mevzuda kalkıp da lüzumu olmadığı halde yirmi bin lirayı böyle bir şeye bağlamayı aklımızdan geçirmezdik. Fakat böyle bir mevzu ile karşılaşınca ve ille para gönderilecek denince mecbur kaldık, gönderdik. Tahmin ediyorum. Satıştan temin edilen para İzmir Valiliğine gönderildi.(KD, T5)

(...) Ondan sonra Çiftlik Müdürü Tarık Rona'nın odasında eskinden bize Hayvanat Bahçesine bırakılmış olan tazının yirmi bin liraya satın alınması hususunda Vekaletten emir aldığını söyledi. Yirmi bin liraya bu hayvanın alınması hususu bizim için bir sürpriz teşkil etti. Böyle bir köpeğe yirmi bin lira vermektense Hayvanat Bahçesine bu para ile daha alaka celbedici hayvanlar almak mümkündü. Tabii bu emrivaki hadisesinde zamanın şartlarına göre üst makamlardan verilen emre fazla mukavemet gösteremedik. (...) (KD, T6)

BD'deki tanıklar tarafından -sanıklardan farklı olarak- biçimsel olumsuzluk yanında doğumla ilgili “zor, ters, kordon” vb. ve çocuğun sağlık durumu hakkında “apatik, zayıf, ağır, prematüre, müşkül” vb. ifadelerle sağlanan anlamsal olumsuzluklar da çok kullanılmıştır:

(Başkan- Sizin ifadeleriniz ile Türkân, Rinda ve Bediryenin- ifadeleri birbirini tutmuyor. Onlara bu doğumun zor olduğunu söylemişsiniz hatta onlar kollarınızdan tuttukları için çürüklerin hasıl olduğunu söylemişsiniz. Doğumun kolaylıkla olduğu doğumu yapan doktorun ifadesiyle de sabit olmuştur.) Doğum zor olmuştur hatta çocuk dünyaya geldiği zaman sesi çıkmayordu ve vücudunun muhtelif yerlerinde morluklar vardı. (...) (BD, T1)

(...) Çocuk Prematüre vaziyetinde idi. Yani olgun olmıyan bir hali mevcuttu. (...) (BD, T2)

(...) Ben bu çocuğu gördüğüm zaman doğumunun müşkül olduğunu söyleyemem, fakat çocuğun vaziyeti müşküldü. (BD, T2)

(...) Kalp sesleri bozulmuştu. Müdahaleye mecbur kaldık. Çünkü vaziyeti gayet ağırdı. (...) (BD, T3)

(Başkan- Doğum oldu, ondan sonrasını söyle.) Doğdu çocuk, şöyle oldu. Alâattin beye telefon ettik. Türkân hanım bizde idi, telefon etti, Alâattin Orhon geldi. Doğum oldu, doğum çok zor oldu. Kordonlarla ters geldi çocuk. Doğumda Alâattin Orhon, Türkân vardı, ben de vardım, doğum zor oldu, çocuk ters geldi, kordonlarla geldi... (BD, T16)

KD ve BD'deki tanıkların bu kullanımlarında karşdakini içinde bulundukları durumun zorluğuna inandırma amacı olduğu söylenebilir.

VŞYD'deki tanıklar tarafından -sanıklardan farklı olarak- biçimsel olumsuzluk yanında şirkete verilen kredilerin mevzuata uygun olmaması ile ilgili özellikle “anormal” ifadesiyle sağlanan anlamsal olumsuzluklar da kullanılmıştır:

(Başkan - Demin size sordum; Böyle kredi açıldığında tavassut edenin isminin kaydedilmesi veya kartvizitinin oraya ilişdirilmesi, kredi işinin normal olmadığını gösterir buyurdunuz. Bu da diyor ki, telakkiye bağlıdır, diyor. Bu manaya getiriyor. Siz söyleyin bakalım?) Efendim, herkesin çalışma tarzına bağlıdır. Bendeniz daima normal olan tavassutlarda hiç bir kayıta bulunmadım, anormal olanlar da bu kayıta bulunurum. (...) (VŞYD, T6)

(Başkan - Kenarda böyle bir kayıt düşürmek neyi tazammun eder? Kredinin arttırılmasının anormal olduğunu mu gösterir?) Bir nevi anormal olduğunu gösterir. Bir hatıra ve tavassuta müstenit olduğunu unutulmamasını istilzam eder. (VŞYD, T11)

KD'deki destekleyici tanık tarafından diğer tanıklara göre daha çok olumsuzluk işaretleyicisi kullanılmıştır. Buna ek olarak KD'deki destekleyici tanıkta (T2) ve sorumlu tanıkta (T3) olumsuzluk işaretleyicilerinin savunma bağlamında da kullanıldığı görülmüştür. KD'deki destekleyici tanık ve sorumlu tanık tarafından savunmaya yönelik olarak “hatırlamıyorum” ifadesi diğer tanıklara göre daha çok kullanılmıştır:

(Başkan - Bu köpeğin Hayvanat Bahçesince alınması hususunda köşkten Hayvanat Bahçesi mensuplarına emir filan verdiniz mi ?) Ben yalnız köpeğin nakli ile alâkalandım. Satış işinin bizimle alâkası yoktur. (KD, T2)

(Başkan - Söylemişsiniz. İfadenizde geçiyor. Tacil edin, alın filan gibi.) Zannediyorum Hipodrumda, at yarışları sırasında kendisiyle sohbet mahiyetinde konuşuyorduk. Köpeğin ne olduğunu kendisine sordum. Fakat bu hususta resmen bir şey sormuş değilim. (KD, T2)

(Başkan - Afganistan'a hediye götürüldü mü, hatırlıyor musunuz?) Hariciye Vekâleti Protokol Umum Müdürlüğünün vazifesi dahiline giriyor. Başyaverin vazifesine girmiyor. (KD, T2)

(Başkan - Köpeğin yirmi bin liraya alınması hususunda siz telefon etmişsiniz.) Ben böyle bir şey hatırlamıyorum. O zaman ihtiyaç olmadığını söylüyorum. Çünkü, bu tarihte bu mesele sakıt Devlet Reisi ile Sakıt Ziraat Vekili arasında konuşulmuş bulunuyordu. (KD, T3)

(Başkan: Ziraat Vekili diyor ki, alt tarafı bir it, yirmi bin lira eder mi ? 1500 lira filan eder demiş. Demek ki köpeğin yüksek bedelle alınmasına itiraz edilmiş.) Hatırlamıyorum, efendim. (KD, T3)

BD'deki destekleyici tanık (T1) ve sorumlu tanıklar (T2, T3 ve T11) tarafından diğer tanıklara göre daha çok olumsuzluk işaretleyicisi kullanılmıştır. Ayrıca olumsuzluk işaretleyicilerinin destekleyici tanıkta ve sorumlu tanıklarda savunma bağlamında da kullanıldığı görülmüştür. BD'deki destekleyici tanıkta ve sorumlu tanıklarda savunmaya yönelik olarak “hatırlamıyorum, bilmiyorum” ifadeleri diğer tanıklara göre daha çok tercih edilmiştir:

(Başkan- Şimdi çocuk son nefesini verirken, siz biliyormu idiniznoktasında annen Naciye ile senin ifadelerin arasında mübayenet var. Annen diyor ki çocuğun başından hiç ayrılmadım, kimse de yoktu, çocuk öldü. Hatta bir ara Ayhan'a bile söylemedim diyor, halbuki siz bazı ifadelerinizde çocuğu görmüş gibi söylüyorsunuz.) Çocuğun yanına kimse olmadan ben girmedim. (BD, T1)

(...) Bundan sonra, kat'iyetle hatırlamıyorum, (...) (BD, T2)

(Başkan- Ne günü ?) Tarihini bilmiyorum, yani doğum gecesi sabahı kimin tarafından olduğunu bilmiyorum, sabaha karşı çocuğun öldüğü bana bildirildi. (...) (BD, T2)

(Başkan - Dikkate şayan noktalar var. Hâdiseyi güzel tesbit etmemişsiniz, sizin etrafınızda biraz şüpheler var.) Böyle bir şey hatırlamıyorum, efendim. (BD, T3)

(Başkan- Nasıl Hemşiresiniz? Merak edip bakmadınız mı? Doktor Fahri bey de görmedi mi?) Bilmiyorum, her halde görmüştür. (BD, T11)

VŞYD'deki destekleyici tanıklar (T4, T5) ve sorumlu tanık (T3) tarafından diğer tanıklara göre daha çok olumsuzluk işaretleyicisi kullanılmıştır. Ayrıca, destekleyici tanıklarda (T4, T5) ve sorumlu tanıkta (T3) olumsuzluk işaretleyicilerinin savunma bağlamında da kullanıldığı belirlenmiştir. VŞYD'deki destekleyici tanıklarda ve sorumlu tanıkta savunmaya yönelik olarak “hatırlamıyorum, bilmiyorum” gibi ifadelerin de diğer tanıklara göre daha çok kullanıldığı görülmektedir:

(Başkan - Yani şurada ifade verirken tutumunuz, kendiliğinizden söylemediniz. Ben söyledim. Evet dediniz. Tevil yoluna saptınız) Beyefendi, tevil edecek bir şey yoktur. (VŞYD, T5)

(Başkan - Koordinasyon hey'etinde imişsiniz. Siz de. Orada Vinileks ve Standart Şirketlerine tahsisin fazla yapılması mevzuunda sanık Hasan Polatkan söylermiydi? İlişir miydi, temas eder miydi?) Hasan Polatkan'ın bu Vinileks şirketi hakkında iltizamkar ve tahsis yapılması için bir talepte ve mütalaada bulunduğunu bilmiyorum, hatırlamıyorum, yok böyle bir şey... (VŞYD, T3)

(Başkan - Dönüyorsun...) Dönmüyorum. (VŞYD, T4)

(Başkan - Niçin söylemediniz kendi kendinize?) Hatırlayamadım. (VŞYD, T5)

Olumsuzluk işaretleyicisi kullanımında suçlayıcı tanıklar ile destekleyici tanıklar ve sorumlu tanıklar arasında fark olduğu da söylenmelidir. Suçlayıcı tanıklarda (KD, T8 – BD, T20 – VŞYD, T15) olumsuzluk kullanımı diğerlerine göre daha az olmakla birlikte bunların çoğunluğu, söz konusu diğer tanıkların ifadelerinin karşısı yönündedir. Bu olumsuzluk kullanımlarının daha çok sözcük düzeyinde, anlamsal olumsuzluklar olduğu görülmektedir:

(...) Onun için biz, Müessese Hayvanlarından bir kısmını elden çıkarmak mecburiyetinde kaldık. Son olarak 200 adet damızlık koyun satmak mecburiyetinde kaldık ve bunun bedelini ödedik. (KD, T8)

(Başkan- Eksik doğmuş çocuk haykırabilir mi?) Apatik bir çocuk zayıf ve bitkin olduğundan halsiz olur. Haykırma ve feryat gibi bir takatta bulunmaz. (BD, T20)

(Başkan - Söyle bakalım bildiklerini.) Efendim, Hasan Polatkan Vinylex şirketine Bankaların Umum Müdürlerine direkt olarak kredi tahsis etmekle kalmamış, ayrıca İstanbul Sanayi Odasından da bu şirkete yolsuz tahsis verilmesini temin etmiştir. (VŞYD, T15)

(Başkan - Devam edin.) Kanaatim; Rıza Ormancı ile Hasan Polatkan'ın Vinylex Şirketinden yolsuz menfaat temini hususunda suç ortağı olmasıdır. (VŞYD, T15)

İncelenen dava metinlerinde, kendi içlerinde değerlendirildiğinde, *sanıklarda* savunmaya yönelik ifadelerde, *tanıklarda* ise olay anlatımında daha çok olumsuzluk işaretleyicisi kullanıldığı görülmektedir. *Tanıklar* tarafından sanıklardan farklı olarak biçimsel olumsuzluk yanında dava konusu olayla ilgili anlamsal olumsuzluk oluşturan ifadeler de kullanılmaktadır. Tanık ifadelerinde dikkat çeken hususlardan biri de destekleyici tanıklarda ve sorumlu tanıklarda olumsuzluk işaretleyicisi kullanımının diğer tanıklara göre daha çok olmasıdır. Destekleyici tanıklar ve sorumlu tanıklar tarafından savunmaya yönelik olarak “hatırlamıyorum, bilmiyorum” gibi ifadeler de diğer tanıklara göre çok tercih edilmektedir.

3.4. Sözcüksel ve Söylemsel Kiplik İşaretleyicileri

Mahkeme salonu söyleminde kişinin önermeye bilginin doğruluğu, gerçeklik durumu ile ilgili yargısını, tutumunu nasıl yansıttığının sanık ve tanık ifadelerinde ayırıcı / belirleyici olması, kiplik açısından veriler sunmaktadır⁵². Sanık ve tanık ifadeleri, bu doğrultuda, bilgi kipliği temelinde incelenmiştir.

3.4.1. Kiplik Belirteçleri Kullanımı

Dava metinleri, kiplik ifadelerde önemli bir yeri olan kanı bildiren belirteçler, bilgi kipliği temelinde kesinlik ve olasılık (kesin dışılık) bağlamında incelenmiştir. Öncelikle sanıklarda ve tanıklarda olay anlatımında genel olarak çeşitli zaman belirteçlerinin çok kullanıldığı söylenmelidir⁵³. Bunun dışında özellikle savunma bağlamında, farklı türde belirteç kullanımları (özellikle miktar ve durum zarfları) olduğu görülmektedir. Kanı bildiren belirteçler değerlendirildiğinde ise KD’deki sanıkların kesinlik belirteçlerini daha çok kullandıkları görülmektedir⁵⁴:

(Başkan - Sanık Celâl Bayar’ın sorgusuna geçiyorum.) Bu benim müdafaama taalluk ediyor. Beş aya yakın bir zamandan beri hücre hayatı yaşıyorum. Hiçbir tarafla temasım olmadı. (KD, S1)

⁵² Kerimoğlu (2020: 91), kiplik türleri sınıflamasında hemen hemen her araştırmacının sınıflandırmasında bilgi kipliğine yer verdiğini belirtir. Genel kabul gören sınıflamasında Palmer (2001), kiplik türlerini önerme ve eylem olmak üzere iki ana başlık altında değerlendirir. Önerme kipliğinin bir alt başlığı olan bilgi kipliği “önermenin gerçeklik durumu ile ilgili konuşurun yargılarını yansıtır. Konuşur, bilgisinden emin değilse, bir ihtimalden söz ediyorsa veya somut delillere göre çıkarım yapıyorsa yahut da genel bilgilerden bir varsayıma ulaşıyorsa bunu önermesine yansıtır” (Palmer 2001’den aktaran: Usta, 2013: 11). “Konuşurun önermenin doğruluğu, gerçekliği hakkındaki tutumunu yansıtan ifadelerin bilgi kipliği içerisinde ele alındığı görülür” (Kerimoğlu, 2020: 91).

⁵³ Zaman belirteçlerinin genellikle bilgi kipliği alanına hizmet ettikleri görülmektedir. Ancak “zaman zarflarının sözcüğe kattıkları kipsel anlam, durum zarflarındaki kadar bariz ve kuvvetli değildir. Zaman zarflarının kipsel anlamda katkısı zamansal katkısından sonra ve ikincil, üçüncül düzeyde gelmektedir” (Hirik, 2015: 1375). Bu bakımdan çalışmada, zaman zarfları incelenmiş olsa da bulgular kısmında değerlendirilmemiştir.

⁵⁴ Ruhi vd. (1997), “Türkçede Kiplik Belirteçleri ve Çekim Ekleri İlişkisi Üzerine Bazı Gözlemler” adlı makalelerinde bilgisellik kipliği, bilgi ve inanç kavramları hakkında bilgi verdikten sonra bu bağlamda “mutlaka, kesinlikle, galiba, belki, herhalde” belirteçlerinin çekim ekleriyle, söylem belirleyicileriyle, anlaksal eylemlerle ve durum eylemleriyle kullanımındaki farklılıkları örneklerle göstermişlerdir. İnceleme sonucunda kiplik belirteçlerin kişi ekleri, eylem çekim ekleri ve bazı eylem türlerine göre farklılık gösterdikleri; “de” ve “ki” gibi bazı söylem bağlaçları ile “e” ve “yani” gibi söylem belirleyicilerinin de kiplik değerinde kaymalara yol açtığı sonucuna ulaşmışlardır. Bu tez çalışmasında kiplik belirteçlerle eylem çekim eklerinin, “-Dir” biçiminin birlikte kullanımı da dikkate alınmıştır.

(Başkan - Afganistan'a giderken hediye götürüldü mü? Celâl Bayar'a soruyorum.) Gitmişti, efendim. Zaten mutaddır hediyeler (KD, S1)

(Başkan - Sanık Nedim Ökmen'i sorguya çekeceğiz.) Reis beyefendi. Yüksek huzurunuza irtikâp suçunun faili aslisi olduğum için çıkmaktan asla müteessir değilim. Onsekiz senelik teftiş hey'etinde ve on sene de politikada geçen cem'an yirmisekiz senelik iş hayatımda asla mürtekip olmadım. (KD, S2)

(Başkan -: İdare hey'eti.) İdare hey'etiyle temas etmedim. Benim muhatabım Müdür idi. Şunu kat'iyetle arz edeyim ki, asla cebir yoktur. Cebir asla varit değildir. Tazyik edilmemiştir. (KD, S2)

Bu dava metninde özellikle sanık 2 kesinlik ve olumsuzluk ifade eden belirteçleri daha çok kullanmıştır.

Kanı bildiren belirteçler dikkate alındığında BD'deki sanıklar tarafından da kesinlik belirteçleri daha çok tercih edilmiştir:

(Başkan- Ne demek isteniyor?) Efendim, çıkarılan manayı arz edeyim Bu çocuk mes'elesinde iştibahın mevcudiyeti kat'iyen mevzubahis değildir. (...) (BD, S1)

(...) Her hekim gibi böyle bir durumla karşılaşınca ben de çocuğu muayene ettim, baktım. Çocuk üzerinde hiçbir şey yani dışarıdan boğma, bağlama yahut da başına bir şey vurulmak suretiyle öldürme alâmetlerini kat'iyen görmedim, yoktu. (...) (BD, S2)

(...) Bunları Yüksek Divanınız, Yüce Divanınız şahitleri huzurunuza getirmek suretiyle tesbit edecektir, kanaatindeyim. Bendeniz bunlardan asla malûmattar değilim. (BD, S1)

(...) Mutlaka bir dâvanın, batıl dahi olsa ispatı üzerinde bu derece azmettirmeği adaletin tecellisi bakımından asla caiz görmedim. (BD, S1)

(Başkan- Sonra Ayhan'dan sormadınız mı?) Ondan sonra Ayhan Aydan'ın yüzünü hiç görmedim. Telefonla birçok konuşmalarımız oldu. (BD, S1)

Bu dava metninde sanıkların ikisi de kesinlik ve olumsuzluk ifade eden belirteçleri çok kullanmışlardır.

VŞYD'deki sanıklar da kesinlik belirteçlerini daha çok kullanmışlardır:

(Başkan - Zaten tahakkuk etmedi, oturun. Hüseyin Altan siz bu konuşuldu mu, bir karar verildi mi?) Bu mevzu ile hiç alâkadar değilim. (VŞYD, S1)

Bütün samimiyetimle arz ediyorum. Masanın üzerine yığılan mektupları günlerce okumadıktan sonra odacı veya Hususi Kalem Müdürü tarafından diğer odalara nakledilmiştir. Bu mektupların büyük bir kısmını asla ve asla hatırlamıyorum. (VŞYD, S4)

(Başkan - Onlar gelecek. Bizim için hayati mesele demişsiniz?) Hakikaten kapasite meselesi Fabrika için hayati bir meseledir. (VŞYD, S3)

(Başsavcı - Ragıp Sipahi ifade etti mektuplarında Necati Dolay ve Hüseyin Altan ile yaptığı toplantı neticesinde Standart Türk Anonim şirketi hisseleri aralarında kararlaştırıldığı veçhile hamiline %22 hissesinin verilerek ve bunda Hasan Polatkan kastedildiğine göre, bu toplantıda bulunan şahısların nasıl haberdar olduklarının kendilerinden sorulması.) Böyle bir toplantı olmamıştır, kat'iyetle reddederim. (VŞYD, S2)

(Başkan - Yani, şimdi Hasan Polatkan'ın bunda bir tesiri olmamış mı?) Hayır efendim, kat'iyen yoktur. (VŞYD, S2)

Bu dava metninde özellikle sanık 2, kesinlik ve olumsuzluk ifade eden belirteçleri daha çok kullanmıştır. Örnekler ışığında sanıkların daha çok kesinlik belirteçleri kullandıkları ve bunların savunma bağlamında tercih edildiği söylenebilir.

Tanıklar tarafından olay anlatımında zaman belirteçleri doğal olarak daha çok kullanılmıştır. Bunun dışında farklı türde belirteç kullanımları azdır, kesinlik belirteçleri ise tanıklar tarafından sanıklara göre daha az tercih edilmiştir. KD'de, kesinlik belirteçleri sadece tanık 1 ve suçlayıcı tanık (T8) tarafından birer kez kullanılmıştır:

(...) Zaten o tarihlerde - Emir buyurun kayıtlar getirilsin görülecektir - paramız yoktu. İkiyüz kıvrıcık damızlık koyunu satmak suretiyle para temin ettik. (...) (KD, T1)

Orman Çiftliğine gelmiş olan Nedim Ökmen'e, arkadaşlarımla mütalâasile birlikte, kendi fikrimi de ilave etmek suretiyle anlattım. Kendileri "Ne yapalım, bunu alacağız" dediler ve kat'i şekilde bizzat bana tebligatta bulundular. (KD, T8)

BD'de, kesinlik belirteçleri daha çok sorumlu tanıklar (T2, T3, T11) tarafından kullanılmıştır. Kesinlik belirteçlerinin tanık 4 ve tanık 17 tarafından (sadece birer kez kullanılmıştır) daha çok olay anlatımı bağlamında, sorumlu tanıklar tarafından ise savunma bağlamında kullanıldığı görülmektedir:

Bundan sonra, kat'iyetle hatırlamıyorum, benim reçetemi almış olacak, takriben konuştuğumdan bir veya iki saat sonra Alâattin Orhon raporu yazmıştı, Raporu Alâattin Orhon yazmış ve imzasını da atmıştı. (BD, T2)

(Başkan- peki, Çocuğu Adnan Menderes'ten almış, Adnan Menderes'ten kazanmış diye birşey söylemediler mi ?) Katiyen duymadım efendim. (BD, T3)

Ondan sonra doktor Alâattin bey tekrar geldi, ona yer hazırlandı, yanımdaki odaya aldık, ondan sonra ben onun başından hiç ayrılmadım, çocuğun başından. Hatta Annem de vardı. (BD, T17)

(Başkan- Siz ifadenizde demişsiniz ki ,“ölüm haberi verilince benim için şok tesiri yaptı .”) Şüphesiz tesir yapar. (BD, T3)

(Başkan- Öyle değil, öyle değil. Teesür dolayısıyla şok tesiri değil. Çocuk ölecek çocuk değildi, yaşama kabiliyetini haizdi.) Yaşıyordu, ondan sonra ölmüş, tabii bir tesir bırakır. Yalnız şu var: Her normal doğan çocuğun mutlaka ve mutlaka yaşayacağına kim kani olabilir? (BD, T3)

VŞYD'de de kesinlik belirteçlerinin sorumlu tanık ve destekleyici tanık tarafından daha çok savunma bağlamında, diğer tanıklar (tanık 1, tanık 7, tanık 10; sadece birer kez) tarafından ise olay anlatımında kullanıldığı söylenebilir:

(Başkan - Başka?) Vinileks hakkında bu ehemmiyetlidir. Buna mutlaka yapılması lazımdır şeklinde bir şey söylediğini hatırlamıyorum. (VŞYD, T3)

(Başkan (Raportöre hitaben:) Okumaya devam edin. "Münhasıran bu kararlardaki tutumunu hatırlamıyorum. Tahmin ederim ki bu karardaki tutumu yine bu istikamette olmuştur. Başka diyeceği olmadığından imzası alındı.)) Efendim, tahmin ederim ki, muamele aynı tutumda olmuştur dan maksadım, süphesiz yerli sanayi kolunun himayesine matuftur. Aynı fikirleri ileri sürmüşümdür. (VŞYD, T5)

(Başkan - Hasan Polatkan'ın tavassutu olduğu işaret edilmiş mi?) Belki kredi servisinde evrak üzerinde Hasan Polatkan'ın işareti konmuştur, kat'i olarak hatırlamıyorum. (VŞYD, T7)

(Başkan - Buna ne diyorsunuz?) Bu ismi hiç duymadım. (VŞYD, T14)

Sanıklar, olasılık belirteçlerini kesinlik belirteçlerine göre daha az tercih etmişlerdir. KD'deki sanıklar olasılık belirteçlerini sadece birer kez kullanmışlardır:

(...) Bu kadar hasis, menfaatin peşinde koşacak insan olmadığımı, bilhassa ecnebî bir devlet reisi tarafından bana vaki olan bu hediye maddî şekle intikal ettirecek küçük düşünceli bir insan olmadığımı ifade etmek için arz ediyorum. Sözlerim belki sedat harici addedilebilir. (...) (KD, S1)

(Başkan - Köpeğin Yirmibin liraya satın alınması hakkında Yönetim Kurulu kararını okuyun. Karar vermişler, fakat kendi hallerine bırakılmamış.) Kıymeti ikibin sterlin idi. O zamanki rayice göre - 1959 da - her halde yirmi bin liradan fazladır. (KD, S2)

BD'deki sanıklar olasılık belirteçlerini sadece ikişer kez kullanmışlardır:

Ben göndermedim, ısrar ediyorum, Madde bir madde iki, doğumu o telefonla söylediği zaman belki Fahri beye daha evvel telefon etmişler, Fahri beyin çağrıldığını söylemişler, O sırada ben de muhtemelen "gönderirim" demişimdir. Fakat, böyle "gönderdim" diye bir söz söylediğimi katiyyen hatırlamıyorum. (BD, S1)

(...) Şimdi tarihini hatırlamıyorum; aradan beş sene geçti, gayet güzel düşünmeme rağmen, her halde beş yahut altı buçuk raddelerinde hareket ettik. (BD, S2)

(Başkan- Fatmayı Amerikaya kim göndermiştir, Neden gönderilmesine lüzum görülmüş?) Her halde ben değilim. (BD, S2)

VŞYD'de sanık 2 bir (herhalde), sanık 3 üç (belki), sanık 4 dört kez (belki) olasılık belirteci kullanmıştır:

(Başkan - Ragıp Sipahi'nin aldığı ücretleri şirketin defteri ne yazılması lazım geldiğini sizlerin bilmesi lazım. Siz bilmezseniz bunu kim bilecek?) Her halde Muhasebeciler bilecek. (VŞYD, S2)

(Başsavcı - Mektup ev adresine gelmişse, o mektupların muktezasının yerine getirilmesi için Daireye getirilmiş ise muktezası yerine getirilmiş manası çıkacak. Bir defada aynı suali Ragıp Sipahi'ye tevcihinin rica ederiz. Başkan - (Ragıp Sipahi'ye hitaben:) Ev adresine mi, Daire adresine mi gönderdiniz?) Mektuplar tek olmadığı için hatırlamıyorum. Belki bir kısmını ev adresine, bir kısmını da Vekâlet adresine göndermiş olabilirim. (VŞYD, S3)

(Başkan - Yine tahsise geçiyorum; Döviz Komitesinde bir Bakan arkadaşınıza Vinileks şirketinin Döviz ihtiyacı olduğunu sık sık ileri sürmüşsünüz.) Vinileks firmasının döviz ihtiyacı olduğu şeklinde bir şey geçmemiştir. Belki plastik ham maddesi konsun mu, konmasının diye bir şey geçebilir. (VŞYD, S4)

Sanıklar olasılık belirteçlerini olay anlatımında, daha çok olayla ilgili bilinen durumlarda yapılan / yaptırılan eylemlerle ilgili olarak tercih etmişlerdir.

KD'deki tanıklarda olasılık belirteçleri sadece tanık 1 tarafından bir kez kullanılmıştır:

(...) Zaten o tarihlerde - Emir buyurun kayıtlar getirilsin görülecektir - paramız yoktu. İkiyüz kıvrıcık damızlık koyunu satmak suretiyle para temin ettik. Bu da her halde ızdırabımızı ifade eder. (KD, T1)

BD'deki tanıklar tarafından olasılık belirteçleri daha çok kullanılmıştır:

Çocuk Ayhan Aydan'ın başı ucunda kundaklı vaziyette yatıyordu. Çocuk inliyordu. Gece saat belki 11- 12 civarında karımla birlikte ayrıldık. Ertesi günü telefon ettiğimiz zaman Naciye Hanım, çocuğun gece ölmüş olduğunu söyledi. (BD, T19)

(...) Bu çocuğun babası size söylendi mi, siz sordunuz mu dedi[niz]. Sathı Vatana yayılmış bir şayia olarak bildiğim doğum için gitmiştim. Bana sorulan sualleri galiba iyice izah edemedim. Onun için bendeniz bir çocuğun babasını sormak âdet değildir dedim. (BD, T3)

(Başkan- Bu noktada annenizle senin ifaden arasında mübânenet vardır. Bu, bir. İkincisi; Doğumu yapan doktor Alâattin doğumun kolay olduğunu söylüyor. Hatta o kadar kolayki; sizin boynuna kordon dolaşmış ve vaktinden evvel olduğu için yaşamağa istidadı çok az, ikinci gelişimde çocuğun ölüsünü duyunca üzerimde bir çok tesiri yaptı, diyor.) Alâattin bey her halde çok unutkanlar. Çünkü, sabaha kadar bizde kaldı efendim. (BD, T1)

(Başkan- Doktor Fahri bey geldi, ne yaptı,ondan sonra ne yaptı.) Geldikten sonra ne olduğunu bilmiyorum. Her halde içeride konuştu. (BD, T12)

VŞYD'deki tanıklarda ise olasılık belirteçleri çok az (toplam 3 kez) kullanılmıştır:

(Başkan - Hasan Polatkan'ın tavassutu olduğu işaret edilmiş mi?) Belki kredi servisinde evrak üzerinde Hasan Polatkan'ın işareti konmuştur, kat'i olarak hatırlamıyorum. (VŞYD, T7)

(...) Derhal dedim ki, "Ben mercii değilim, yanlış kapı çaldınız, Bunu Vekâleti aidesine veya Koordinasyon Hey'etine sunmanız lazımdır." Her halde Merkez Bankasına, veznedara dilekçe verilmez. Binaenaleyh muameleye konulacak bir şey değildir, ısrar ederseniz söylediğim şifahi sözü yazı halinde cevap olarak alırsınız. (...) (VŞYD, T10)

(Başkan - Bülent Osma siz ne diyorsunuz?) Cihat Nizami beyin kendisine mahsus bir fikri olmuş her halde. (VŞYD, T14)

Tanıklar olasılık belirteçlerini olayla ilgili bildiklerini, hatırladıklarını ya da tahminlerini, yorumlarını anlatırken ve ihtimal durumunu ifade ederken tercih etmişlerdir.

İncelenen dava metinlerindeki kanı bildiren belirteçler değerlendirildiğinde, sanıkların kesinlik belirteçlerini tanıklardan daha çok ve savunma bağlamında kullandıkları görülmektedir. Kesinlik belirteçleri sorumlu tanıklar ve destekleyici tanıklar tarafından savunma bağlamında, diğer tanıklar tarafından ise daha çok olay anlatımı bağlamında kullanılmaktadır. *Sanıklar* olasılık belirteçlerini olay anlatımında, daha çok olayla ilgili bilinen durumlarda yapılan / yaptırılan eylemlerle ilgili olarak tercih etmektedir. Olasılık belirteçleri, *tanıklar* tarafından -Bebek Davası

hariç- sanıklara göre daha az kullanılmış ve olayla ilgili bilinenler, hatırlananlar anlatılırken tercih edilmiştir.

3.4.2. Edat Kullanımı / Geri Besleme Yanıtları

Burada “hayır, evet, doğru” gibi edatlar⁵⁵, önerme kipliği temelinde bilginin doğruluğu ile ilgili olarak bireyin tutumunu yansıtmaya bağlamında değerlendirilmiş ve karşılaştırılmıştır. Kendisinden önceki önermeye bağlı olarak ret, kabul bildiren hayır, evet, doğru, tamam gibi kullanımlar; önermede sözü edilen olgunun doğruluğu ya da yanlışlığına ilişkin görüş bildirir. Ancak bu kullanımlar, önermenin doğruluk derecesi ile ilgili herhangi bir ipucu sunmadan bireyin kişisel tutumunu ortaya koyma olanağı vermektedir (Doğan ve Kocaman, 1999: 71, 72). Bu bakımdan bu kullanımlar da değerlendirmeye alınmıştır. KD’deki sanıklar tarafından ret ya da kabul bildirmek üzere sadece sanık 2 tarafından “hayır”, “evet” ve “doğru” ifadeleri birer kez kullanılmıştır:

(Başkan - Nihayet Bakanlıktan çekil derlerdi, daha başka bir şey olamazdı) Hayır öyle de demezlerdi, ne olacağını takdir edemiyorum. (KD, S2)

(Başkan - (Sanık Nedim Ökmen’e hitaben) Enver Erlant’ın şahadetine bir diyeceğiniz var mı ? Yok. Alt tarafı bir it, yirmibin lira eder mi demişsiniz, doğru mu ?) Doğrudur demişimdir, Enver bey yalan söylemez. O anda öyle bir şey söylemişim ki, Enver bey böyle diyor. (KD, S2)

BD’deki sanıklar tarafından ret ya da kabul bildirmek üzere 6 “hayır” ve 2 “evet” kullanılmıştır. “Hayır”ın 6’sı sanık 1; “evet”in 1’i sanık 1, 1’i sanık 2 tarafından kullanılmıştır:

(Başkan - Neden gizlenmiş? Siz çocuğu arzu etmiyorsunuz onun için ?) Hayır Reis Bey efendi. (BD, S1)

(...) 1948 de Ayhan Aydan’la tanışmıştım [tanışmışım]. Hayır Reis Beyefendi, değil. O tarihte başlamış değil. (...) (BD, S1)

(Başkan- Şimdi evlisiniz, üç çocuğunuz var.) Evet evliyim. Üç çocuğum var. (BD, S1)

(Başkan - İfadelerinize göre Ayhan Aydan’ın Adnan Menderes ile olan münasebetini biliyorsunuz.) Evet efendim biliyorum, ama bu çocuğun ondan olup olmadığını bilmiyorum. (BD, S2)

Sanıklar tarafından ret ya da kabul bildirmek üzere 25 “evet”, 10 “hayır”, 2 “doğru” kullanılmıştır. “Evet”in 5’i sanık 1, 5’i sanık 2, 11’i sanık 3, 1’i sanık 4; “hayır”ın 1’i sanık 1, 4’ü sanık 2, 3’ü sanık 3, 2’si sanık 4; “doğru” ise sadece sanık 3 tarafından kullanılmıştır:

⁵⁵ Evet ve hayır sözcükleri TDK’nin sözlüğünde edat olarak gösterilmektedir. Bu bölümdeki kullanımları doğrultusundaki söz konusu sözcüklerin tanımları şöyledir: Evet, “‘öyledir’ anlamında kullanılan bir doğrulama veya onaylama sözü”; hayır, “‘yok, öyle değil, olmaz’ anlamlarında onamama, inkâr bildiren bir söz” (TDK, Güncel Türkçe Sözlük). Doğru sözcüğü ise “cümle başı edatı olarak kendinden önceki ifadeyi tasdik ve pekiştirme fonksiyonundadır” (Oruç, 1994: 208).

(Başkan - Sanık Hüseyin Altan, Sanık Necati Dolay mikrofonun önüne gelin. Sanık Hüseyin Altan'dan soruldu. Vinileks şirketinin ortaklarından birisi misiniz?) Evet efendim. (VŞYD, S1)

(Başkan - Sanık Necati Dölay'dan soruldu: Siz de mi ortakısınız?) Evet efendim. (VŞYD, S2)

(Başkan - Yani hiç bir menfaat temin etmedin mi?) Hayır. Şunu da söyleyebilirim ki, kendisine bir kravat dahi hediye etmiş değilim. (VŞYD, S3)

(Başkan - Resmî değil, sizin delaletinizle. Resmi değildir. Böyle 5 milyon, 6 milyona çıkmış, bunda bir tavassutunuz oldu mu?) Hayır efendim. Bunu Amerikalılar tetkik ederler; projenin bu mikdarını tetkik ederler. (VŞYD, S4)

(Başkan - Raporun bu kısmı biraz evvelki raporda geçti. Doğrudur değil mi?) Doğrudur, efendim. (VŞYD, S3)

Bu dava metninde duruşmanın başlarında, sanık 1 ve sanık 2 Vinileks Şirketi ile ilgili sorulara (“Eşleriniz de dahil öyle mi?”, “Evvelâ adı Vinylex Ltm. Şirketi imiş, böyle mi?”, “Sonra Sanayi ve Ticaret Ltm. Şirketi olmuş öyle mi?” vb.) “evet” diye cevap vermişlerdir. Bu dava metninde “evet” kullanımının çok olmasının sebebi şirket ile ilgili bu sorulardır.

Önermede sözü edilen olgunun doğruluğu ya da yanlışlığına ilişkin görüş bildiren kullanımlar değerlendirildiğinde *sanıkların* kabul, ret bildiren “evet, hayır, doğru” gibi ifadeleri çok az tercih ettikleri; daha çok farklı cevap stratejileri geliştirdikleri görülmektedir. Bu husus ileride “Soru - Cevap Tutarlılığı” başlığı altında ayrı olarak ele alınmıştır.

Tanıkların genel olarak sorulara sahip oldukları bilgi kadarıyla cevap vermeye çalıştıkları görülmektedir. KD'deki tanıklar tarafından 3 “evet” ve 3 “hayır” kullanılmıştır. “Hayır”ın 2’si suçlayıcı tanık, 1’i destekleyici tanık; “evet”in 1’i suçlayıcı tanık, 1’i destekleyici tanık, 1’i tanık 6 tarafından kullanılmıştır:

(Başkan - Öyle bir şey söylediniz mi ?) Hayır. Bana telefon edilerek yirmi bin liralık çekin Ziraat veya İş Bankası vasıtasıyla İzmir Valiliği emrine gönderildiği bildirildi. (KD, T2)

(Başkan - Siz de, haddi zatında benim vazifemdir, ama siz alakadar olduğunuz için size imza ettiriyorum, dediniz mi ?) Hayır. (KD, T8)

(Başkan - Yani kendi halinizde kalsaydınız almayacaktınız.) Evet, almayacaktık. (KD, T6)

BD'deki tanıklar tarafından 9 “evet” ve 10 “hayır” kullanılmıştır. “Hayır”ın 5’i destekleyici tanık, 5’i sorumlu tanıklar (1’i tanık 2, 2’si tanık 3, 2’si tanık 11); “evet”in 4’ü destekleyici tanık, 4’ü sorumlu tanıklar (3’ü tanık 3, 1’i tanık 11), 1’i tanık 4 tarafından kullanılmıştır:

(Başkan- Bununla ilgili bir ücret aldınız mı?) Hayır efendim. (BD, T2)

(Başkan- Yaşaması değil; Öldürülmesi noktasından, meşru olmadığı için öldürülmüş?) Hayır efendim. En ufak bir şey his etmedim. Bilâkis çocuğun yaşaması arzu ediliyordu. (BD, T11)

(Başkan- Adnan Menderes zaten İstanbulda imiş.) Evet, Fakat Floryadaki evinde yoktular. (...) (BD, T1)

(Başkan- Raporda yazmışsınız, hatta siz bilememişsiniz, Bahtiyar Beyden sormuşsunuz, ölüm sebebi ne olabilir diye? O da bunları yazmış.) evet efendim. (BD, T3)

(Başkan- Ayhan Aydan her zaman çağırabilir mi sizi?) Evet, Çağırırdı. Otomobille her zaman gidebilirdim. (BD, T4)

VŞYD'deki tanıklar tarafından önermede sözü edilen olgunun doğruluğu ya da yanlışlığına ilişkin olarak sadece tanık 1 tarafından 2 “evet” ve 2 “hayır” kullanılmıştır:

(Başkan - Ertesi günü Sümerbank'a hitaben yazdığı dilekçeyi tashih ettirmişsiniz?) Hayır efendim. (VŞYD, T1)

(Başkan - Yani az verildiği hakkında telefon etti.) Evet. (VŞYD, T1)

Önermenin doğruluğu ya da yanlışlığı ile ilgili görüş bildiren bu kullanımların çoğunun destekleyici tanıklar ile sorumlu tanıklara ait olduğu görülmektedir. Çünkü başkan bu tanıklara diğerlerine göre daha çok “evet – hayır” sorusu yönlendirmektedir. Ayrıca bu tanıkların da bazı durumlarda sanıklar gibi önermenin doğruluğunu ya da yanlışlığını onaylamak veya reddetmek yerine farklı cevap stratejileri geliştirdikleri görülmektedir.

3.4.3. Soru - Cevap Tutarlılığı

Mahkeme salonu söyleminin özellikle sanık ve tanık ifadeleri bağlamında soru – cevaplara dayanması sebebiyle sanıkların ve tanıkların ne tür cevaplar verdikleri, cevap vermekten kaçınmak için hangi stratejileri kullandıkları ve bu bağlamda soru – cevap tutarlılığı önemlidir. Soru – cevap tutarlılığı, bilgi yapısı için metin tutarlılığı açısından da önemli görünmektedir. Bu bağlamda sanıkların ve tanıkların verdikleri cevaplar, doğrudan (dolaysız) ve kaçamak (dolaylı) cevaplar olmak üzere ikiye ayrılmıştır⁵⁶. Sanıkların ve tanıkların soruları doğrudan yanıtlamadıkları, kaçamak / dolaylı yanıtlar vermeyi tercih ettikleri durumlarda kullandıkları yanıt stratejileri incelenmiştir. Öncelikle sanıkların tanıklara göre daha çok dolaylı / kaçamak cevaplar verdikleri görülmektedir. KD'deki sanıklar tarafından verilen dolaylı / kaçamak cevaplardan bazıları aşağıda örnek olarak verilmiştir:

(Başkan - Doğru mu bu ifade efendim ?) Şunu arz edeceğim ki, bizim Baytar hey'eti bu hayvanları elde etmek için büyük arzu gösterdiler. Sebep memleketimize bunları ithal etmek zorluğu. Bunlar doğrudan doğruya şahsıma hediye edilmiş şeylerdir. Bu itibarla ben kendilerine kıymet takdir edin, alın dedim ve kıymetini, emrühayıra sarfedelim dedim. Bundan nefsim on para bir şey taallük etmemiştir. (KD, S1)

(Başsavcı - İkinci sorumuz: İki bin lira bedel ileri sürülerek Yirmi bin liraya satış bedeli teklif edilmiş, acaba iki bin sterlin ölçüsü nereden meydana geliyor, bunu kim tahkik etmiş, size bu fiatı kim telkin etti. Şimdi iki bin sterlin diyorsunuz bunu başkası mı takdir etti, yoksa şahsen siz mi takdir ettiniz?) Benim bildiğim kıymetli bir köpek olduğu, iklime mahsus mümtaz bir hayvan olduğudur. Bu hayvanın ihracının kıymetli olduğu bilhassa İngiltere'de çok para ettiğini

⁵⁶ Dolaysız ve dolaylı cevapların kendi içlerinde de dereceleri vardır. Ancak burada ikili temelde bir ayırım yapılması karşılaştırmalar bakımından daha uygun görülmüştür.

biliyorum. Fakat iki bin lira mı beş binyüz lira mı, üçyüz lira mı eder bunun hakkında bir fikrim yok. (KD, S1)

(Başkan - Bu iddia ve isnadları dinlediniz, Bilirkişi bin lira değer takdir etmiş, hadi bu takdir ölçüsünü dar zaviyeden çıkaralım. İki bin, üçbin, beş bine çıkaralım. Daha fazlaya çıkaramayız. Onbeş bin lira yine açık, bu onbeşbin lira ne olacak?) Satın alma Komisyonu satın alma kararını verirken niçin takdiri kıymet yapıp beni ikaz etmemişler? (KD, S2)

(Başkan - Köpeğin Yirmibin liraya satın alınması hakkında Yönetim Kurulu kararını okuyun. Karar vermişler, fakat kendi hallerine bırakılmamış.) Kıymeti ikibin sterlin idi. O zamanki rayice göre - 1959 da - her halde yirmi bin liradan fazladır. (KD, S2)

BD metninde de sanıklar tanıklara göre daha çok dolaylı / kaçamak cevaplar tercih etmişlerdir. Bunlardan bazıları aşağıda örnek olarak verilmiştir:

(Başkan- şu halde sizin haberiniz olmadan da 2 numaralı otomobil Ayhan Aydan'ın emrine âmade gibi bir şey hasıl oluyor, öyle mi?) Öyle bir hengâmede istimdat istemiş olabilirler, o da gitmiş olabilir. (BD, S1)

(Başkan- Sizin Dr. Alâattin'i ve Bahtiyar'ı tanıdığınız iddia edilmiyor. Siz İstanbul'dan Dr. Fahri Atabey'i göndermişsiniz.) Bendeniz gece yarısı muttali oldum. Ben sık sık telefonla aradım. Bir aradığımda vakîâyı söylediler. Ayhan Aydan'ın evine İstanbul'dan hangi saatte telefon edildiği tesbit edilebilir. (BD, S1)

(Başsavcı Yardımcısı - Sanık Fahri Atabeye ait bir sualimiz var. Ankara ya Ayhan Aydan'ın evine kaçta gelmiştir? Kendisini Menderes mi göndermiştir? Başvekâlet arabası ile cenazenin gönderilmesini kim söylemiştir?) Ankara'ya sabahleyin saat 7-8 arasında geldiğimi zannediyorum. (BD, S2)

(Başkan- Kahramanlar diğer iki doktordurduruyorsunuz; eğer kahramanlar onlar olsa, onlar müdahale edip çocuğu öldürmüş olsalar, onların gidip çocuğu defnetmeleri icabederdi.) Eğer o arkadaşlar, Üniversite hocaları hakikati olduğu gibi anlatmış olsalardı, doğum ve Ölümü normal olan ve yapılan tedaviye rağmen iyi olmadığından eceliyle ölmüş olduğunu ispat etmiş olsalardı, bu gün huzurunuzda bir bebek dâvası gelmeyecekti. [çocuğu defnedenlerden biri S2'dir] (BD, S2)

VŞYD metninde de sanıklar tarafından tanıklara göre daha çok tercih edilen dolaylı / kaçamak cevaplardan bazıları aşağıda örnek olarak verilmiştir:

(Başkan - Bu krediler temin edilmiştir, değil mi?) Ben kredilerle meşgul değilim. Fabrikanın işletilmesiyle ve teknik işlerle meşgulümdür. (VŞYD, S1)

(Başkan - Demek, Ragıp Sipahi'nin Hasan Polatkan'a yazdığı 13 mektuptan haberiniz yok?) Biz, kendisinin işlerimizi Ankara'da takip ettiğini biliyoruz. Kendisinin müstakil yazıhanesi vardır. (VŞYD, S2)

(Başkan - Bu nüfuz kimindir?) İzzet beyi tanımıyorum. İzzet beyle hiç bir zaman görüşmedim. (VŞYD, S3)

(Başkan - Vekil kendi kendine yapar mı, mütehasıs daire "Nasıl olur efendim" demiş, siz de benim hakkım değil mi? Vekilim, demişsiniz ve yapmışsınız. Bu doğru mudur?) Bir vergi tecili halkın lehine olduğu kadar, Hazinesin de lehinedir. (VŞYD, S4)

Sanıkların soruları doğrudan yanıtlamadıkları, kaçamak / dolaylı yanıtlar vermeyi tercih ettikleri durumlarda bazı stratejiler kullandıkları belirlenmiştir. Sanıkların sorulara doğrudan cevap

vermemek için genellikle örtük biçimde konu değıştirmeyi yaptıkları görölmektedir. Sanıkların kullandıkları diğery bir strateji de cevabında çıkarım gerektiren bilgiler sunmalarıdır. Bununla birlikte sanıklar, soruyla tamamen bağlantısız, konu çizgisini değıştirmeye yönelik cevaplar da verebilmektedirler.

KD'deki sanıklar tarafından sorulara karşılık olarak cevap vermemek ya da cevaptan kaçınmak için “hatırlamıyorum”, “bilmiyorum”, “haberdar değilim”, “haberim yok” ifadeleri de kullanılmıştır:

(Başkan - Yaveriniz vasıtası ile bir emir verdiniz mi ?) Hatırlamıyorum. (KD, S1)

(Başkan - Şimdi bir sualıml. Bu köpek şahsınıza ait olarak hediye edildi. Bu hayvanın Afganistan'dan Türkiye'ye nakil ücreti verilmedi. Halbuki kendinize ait olduğunu bildiğiniz halde bu hayvanı Afganistan'dan Türkiye'ye nakli için bir nakliye ücreti ödemişler mi diye soruyorlar?) Bilmiyorum. (KD, S1)

(Başkan - Celâl Bayar, Başyavere, Başyaver de Enver Erat'a söylemiş, bunun üzerine ikiyüz kıvrıcık koyun satılmış ve bu köpek alınmış.) Bu muamelâttan haberdar değilim. Yalnız bir kerre Tarık beyden rica ettim. Reisicumhurun böyle bir isteğı olduğunu söyledim. (KD, S2)

(Başkan - Bu köpek mukabili alınan paraya ait vesikayı kim imzaladı ?) Haberim yok. (KD, S2)

BD'deki sanıklar tarafından sorulara karşılık olarak cevap vermemek ya da cevaptan kaçınmak için “hatırlamıyorum”, “bilmiyorum” vb. ifadeler de çok kullanılmıştır:

(Başkan- Bu nokta anlaşıldı, böyle cevaplandırdınız. Şimdi, Fahri Atabey; sizin telefon ettiğinizi, Ayhan'ın, gebeliğini, doğumun yaklaştığı hakkında telefon ettiğinizi söyleyor. Halbuki siz böyle bir şeyi kabul etmeyorsunuz.) Bendeniz yüzde doksan dokuz bir ihtimal ile böyle bir konuşma yaptığımı hatırlamıyorum. (BD, S1)

(Başkan- Sizin yeni bir münasebetinizin olduğu beyan edildi.) Bunu bilmeyorum. (BD, S1)

(Başkan - Kimden gebe kaldığını size söyledimi?) Bunu hatırlamıyorum, sekiz sene oldu. (BD, S2)

(Başkan - Bir ifadeye-göre hemşire Fatma 4 gün kalmış. Sizin ifadenize göre bir ay kalmış.) Bilmiyorum, Hatırlamıyorum, sormadım. (BD, S2)

VŞYD'deki sanıklar tarafından sorulara karşılık olarak cevap vermemek ya da cevaptan kaçınmak için bir bilgisi olmadığını belirten “bilmiyorum”, “hatırlamıyorum”, “haberim yoktur”, “alakadar değilim”, “diyeceğim yok / tur” vb. çeşitli ifadeler de çok kullanılmıştır:

(Başkan - Zaten tahakkuk etmedi, oturun. Hüseyin Altan siz bu konuşuldu mu, bir karar verildi mi?) Bu mevzu ile hiç alakadar değilim. (VŞYD, S1)

(Başkan - Ragıp Sipahi mektup yazdığını söylüyor.) Bidayetden beri haberim yoktur. (VŞYD, S1)

(Başkan - Sizin işlerinizin mümessili olmakla beraber tedvir eden Ragıp Sipahi'dir.) Bilmiyorum... (VŞYD, S2)

(Başkan - Başka sorulacak bir şey var mı? Başsavcı - Ragıp Sipahi'den ikinci sualim şu olacak: 26/6/957 günkü toplantıda mühim bir not başlığı altında deniyor ki: "Resmi muameleleri garanti, döviz temini, transfer ve banka finansmanlarını deruhte edecek denilmektedir." (H) Hissedarı kimdir? Kim kastediliyor?) Hatırlamıyorum. (VŞYD, S3)

(Başkan - Sanık Hasan Polatkan'dan, mektubun bu fıkrası hakkında soruldu; Şimdi dinlediniz, "Daima olduğu gibi bunu da esirgemeyin bizi, bu sıkıntıdan kurtarın" diyor. Ne diyorsunuz?) Diyeceğim yoktur, efendim. (VŞYD, S4)

Sanıkların soruları doğrudan yanıtlamadıkları, kaçamak / dolaylı yanıtlar vermeyi tercih ettikleri durumlarda kullandıkları stratejileri daha da somutlaştırmak adına başkan ile sanık 3 arasında geçen şu diyalog örnek olarak verilebilir:

Başkan: Hukuk Müşaviri kimdir? Sanık Ragıp Sipahi?
Sanık 3: İtalya'ya Hukuk Müşaviri ile gidilmedi.
Başkan: Mektupta bahsettiğiniz Müşavir kim?
Sanık 3: Şirketin bir kaç hukuk müşaviri var.
Başkan: İtalya'ya gideceğiniz demişsiniz, o Hukuk Müşaviri kim?
Sanık 3: Hatırlamıyorum efendim.

Bu örnekte görüldüğü üzere sanık 3 sorulara önce kaçamak / dolaylı yanıtlar vermiştir. En sonunda ise cevap vermemek ve konuyu kapatmak için "hatırlamıyorum" ifadesini kullanmıştır.

Tanıklar tarafından büyük çoğunlukla doğrudan / dolaysız cevaplar verildiği belirlenmiştir. Ancak KD'deki destekleyici tanık tarafından dolaylı / kaçamak cevaplar da tercih edildiği görülmektedir. Destekleyici tanık tarafından kullanılan kaçamak cevaplardan bazıları aşağıda örneklendirilmiştir:

(Başkan - Orada köpeğin Cumhurbaşkanı'nın şahsına verilip verilmediği hususunda bir şey öğrenebildiniz mi ?) O gün bir kır yemeğine dâvet edilmiştik. Geniş bir parkta ayrı ayrı sofralarda oturduk. Ben uzaktaki bir sofraya oturmuştum. Bir yüzbaşı olan Afganistan Kralının oğlu köpeği getirdi. Ben geldiğim zaman köpek tevdi edilmişti, ben öyle anladım. (KD, T2)

(Başkan - Bu köpeğin Hayvanat Bahçesince alınması hususunda köşkten Hayvanat Bahçesi mensuplarına emir filan verdiniz mi ?) Ben yalnız köpeğin nakli ile alâkalandım. Satış işinin bizimle alâkası yoktur. (KD, T2)

(Başkan - Afganistan'a hediye götürüldü mü, hatırlıyor musunuz?) Hariciye Vekâleti Protokol Umum Müdürlüğünün vazifesi dahiline giriyor. Başyaverin vazifesine girmiyor. (Başkan - Vukuf beyan etmediniz mi? Tanık 2 - Hediye götürüldü.) (KD, T2)

BD'deki destekleyici tanık ile sorumlu tanıklar tarafından dolaylı / kaçamak cevaplar da tercih edildiği görülmektedir. Söz konusu tanıklar tarafından kullanılan kaçamak cevaplardan bazıları aşağıda örneklendirilmiştir:

(Başsavcı Yardımcısı - Ayhan Aydan'dan bir sualim vardır. Doktor Fahri Atabey'e telefon ederek eksik doğan çocukların yaşatılmasını temin eden cihazı istediniz mi? Telefonla, yazı ile telgrafla falan, Doktor Fahri'den.) Fahri beyin benim kaç ay sonra doğuracağımı bilmesi lâzımdı. (BD, T1)

(Başkan - Şimdi raporun tarihi 19/6/1955, o tarihte 8 aylık bir erkek çocuk doğmuş 6 saat yaşadktan sonra ölmüş. Hâdise için çocuk ne vakit doğmuş ne vakit ölmüş bunların sıra itibari le tesbiti hadiseye müessir oluyor. Raporun tarihi 19/6/1955. Bu rapora yazarken, 19/6/1955 in saat 19 zunda bu raporu yaz dığını farzedelim. 6 saat geçtikten sonra,.. 6 saat düşünce güya 19 Haziran 1955 in saat 13 ünde yazılmış gibi bir mâna çıkacaktır. Halbuki denilecekti ki, 18/6/1955 saat (... 3 de doğmuş, şu kadar yaşamış, şu saatte ölmüş demek lâzımdı.) Bana Alâattin orhon telefonla söylediği zaman, yalnız buradaki ölüm sebebi benim cümlemdir. Diğer cümle ve ifadeler Alâattin Orhon'a aittir, ve Alâattin Orhon' un ifadesini taşıyan rapor onun tarafından imzalandığı için benim hiçbir şey ilâve etmediğim anlaşılıyor. (BD, T2)

(Başkan- Ne vakit ölmüş) Ben orada Ayhan hanıma bakmak için kaldığım müddet zarfında şöyle bir istirahat için uzandığımı hatırlıyorum bu esnada çocuk ölmüş olabilir ve bana haber vermiş olabilirler efendim. (BD, T3)

(Başkan- Şaşırmayın, Elinizde rapor. Hangi tarihte doğmuş? Hangi tarihte ölmüş, bunu söyleyin.) Bu, benden rapor aldıkları tarihtir. Ayın 19 da almışlar. Bundan bir gün evveli eder 18; demek ki, 18 akşamı gidip doğumu yapmışım. (BD, T3)

(Başkan- Halbuki iddiaya göre meşru olmadığı için çocuk öldürülmüş, bakalım bu hadise hakkında evde nasıl bir tepki olacak, Bunları Dr. Fahri beye bildirsın diye seni orada bırakmışlar.) Ben Fahri beyle Ankara da konuşmadım. (BD, T11)

VŞYD'deki destekleyici tanıklar ile sorumlu tanık tarafından da dolaylı / kaçamak cevaplar tercih edildiği görülmektedir. Söz konusu tanıklar tarafından çok az kullanılan bu dolaylı / kaçamak cevaplar aşağıda örneklendirilmiştir:

(Başkan - Bu vekillerden birisi "zaman zaman ileriye sürerdi, Vinileks ve Standart şirketini himaye etmek bakımından, bunun memleket iktisadiyatında mühim rol oynadığını himaye bakımından ileri sürerdi" diyor. Siz hatırlamıyorsunuz.) Efendim, Hasan Polatkan umumiyetle sanayi mevzuunda daima sanayii destekleyici şekilde konuşurdu. (VŞYD, T3)

(Başkan - Fakat öyle olsaydı, bu iki zattan duyduğum derdin.) İfadem bu şekildedir. (VŞYD, T4)

(Başkan - Hayır, buradaki, devam edin kısmında okuttuğum ifade ile ifadenizin heyeti umumiyesile Yüksek Soruşturma Kurulunda verdiğiniz ifadenin heyeti umumiyesi arasında bir fark yok mu? Ben fark görüyorum.) Oradaki ifademde "sık sık" kelimesi geçiyor, burada ne maksatla kullandığımı söyledim, efendim. Mevzu açıldıkça, plâstik; sanayiinden bahsedilirken Vinileksi ileri sürüyordu. (VŞYD, T5)

Destekleyici tanıklar ile sorumlu tanıkların sorulara doğrudan cevap vermemek için konu değiştirimi yaptığı, cevaplarında çıkarım gerektiren bilgiler sunduğu görülmektedir.

Ayrıca KD'deki destekleyici tanık ve sorumlu tanık tarafından sorulara karşılık olarak cevap vermemek ya da cevaptan kaçınmak için "hatırlamıyorum" ifadesi de çok kullanılmıştır:

(Başkan - Enver Erlant'a köpeğin satın alınması hususunda bir şey söylediniz mi ?) Hatırlamıyorum. (KD, T2)

(Başkan - Siz belki hatırlamıyabilirsiniz. Bu şahit böyle bir konuşma yaptık diyor.) Böyle bir konuşma yaptığımı hatırlamıyorum. (KD, T2)

(Başkan - Köpeğin yirmi bin liraya alınması hususunda siz telefon etmişsiniz.) Ben böyle bir şey hatırlamıyorum. O zaman ihtiyaç olmadığını söylüyorum. Çünkü, bu tarihte bu mesele Sakıt Devlet Reisi ile Sakıt Ziraat Vekili arasında konuşulmuş bulunuyordu. (KD, T3)

(Başkan - Ziraat Vekili diyor ki, alt tarafı bir it, yirmi bin lira eder mi ? 1500 lira filan eder demiş. Demek ki köpeğin yüksek bedelle alınmasına itiraz edilmiş.) Hatırlamıyorum, efendim. (KD, T3)

BD'deki destekleyici tanık ve sorumlu tanıklar tarafından da “hatırlamıyorum”, “hatırlayamıyorum”, “bilmiyorum” ifadeleri çok kullanılmıştır:

(Başkan- Kim çağırdı ?) Bu sefer bir lokalde idim. Oraya telefon ettiler, Fakat, telefon edenin kim olduğunu hatırlıyamıyorum. Bulduğum lokalde garson geldi. Sizi telefondan isteyorlar, dedi. Sizi Ayhan'ın evinden tekrar telefondan isteyorlar dedi. Fakat, telefon edenim kim olduğunu hatırlıyamıyorum, çünkü aradan 5,5 sene geçti. Telefon 10-11 arasında idi. (...) (BD, T2)

(Başkan- Ne günü ?) Tarihini bilmiyorum, yani doğum gecesi sabahı kimin tarafından olduğunu bilmiyorum, sabaha karşı çocuğun öldüğü bana bildirildi. (...) (BD, T2)

(Başkan- Çocuğun boynuna kordon dolaşmış.) Teferruatı hatırlamıyorum. Olabilir. Çünkü bu gibi doğumlar çok oluyor. 6 sene evvel doğan bir çocuğun kordon vaziyetini biilemem. Ben daha ziyade kendisinin, yani annenin hayatı ile alâkadar oldum. (BD, T3)

(Başkan- Çeviriyorsun öyle değilmiş. Senin vazifeni yapacak kimse Ankarada yok mu ?) Bilmiyorum. (BD, T11)

VŞYD'deki destekleyici tanık ve sorumlu tanık tarafından da özellikle “bilmiyorum”, “hatırlamıyorum”, “bilgim yoktur” vb. ifadeler kullanılmıştır:

(Başkan - Koordinasyon hey'etinde imişsiniz. Siz de. Orada Vinileks ve Standart Şirketlerine tahsisin fazla yapılması mevzuunda sanık Hasan Polatkan söylermiydi? İlişir miydi, temas eder miydi?) Hasan Polatkan'ın bu Vinileks şirketi hakkında iltizamkar ve tahsis yapılması için bir talepte ve mütalaada bulunduğunu bilmiyorum, hatırlamıyorum, yok böyle bir şey... (VŞYD, T3)

(Başkan - Bizim burada dâvamızın mevzuu umumiyetle sanayiden bahsetmek meselesi değildir. Davanın mevzuu Hasan Polatkan'ın menfaat mukabili Vinileks ve Standart Şirketlerinin işlerini takip etmiş olmasıdır. Şimdi umumiyetle bahsederken şirketleri ileri sürmüş; Hayrettin Erkmen'in ifadesine göre, sık sık Vinileksten bahsedermiş. Vinileksin ismini ağzına almamış gibi söylüyorsunuz.) Vinileksi hatırlamıyorum sayın Başkan. (VŞYD, T3)

(Başkan - İddiaya göre Sanık Hasan Polatkan Vinileks ve Standart şirketlerinin işlerini haricen takip edermiş, alakadar olurmuş, sizin de bu mevzuda bilgileriniz varmış, ne biliyorsanız söyleyin?) Efendim, Hasan Polatkan'ın gerek Standart gerekse Vinileksin işlerini takip ettiğine dair her hangi bir bilgim yoktur. (VŞYD, T4)

(Başkan - Niçin söylemediniz kendi kendinize?) Hatırlayamadım. (VŞYD, T5)

İncelenen dava metinlerinde sanıkların tanıklara göre daha çok kaçamak / dolaylı cevaplar verdikleri görülmektedir. Sanıklar, bu durumlarda, genellikle örtük biçimde konu değiştirimi yapmak, cevaplarında çıkarım gerektiren bilgiler sunmak ya da soruyla tamamen bağlantısız, konu çizgisini değiştirmeye yönelik cevaplar vermek gibi bazı stratejiler tercih etmişlerdir. *Sanıklar* tarafından sorulara doğrudan cevap vermemek için “hatırlamıyorum”, “bilmiyorum”, “haberim yok”, “haberim yok” ifadeleri de çok kullanılmıştır. *Tanıklar* tarafından büyük çoğunlukla doğrudan / dolaysız cevaplar verilmiştir. Ancak destekleyici tanıklar ve sorumlu tanıklar tarafından

dolaylı / kaçamak cevaplar da tercih edilmiş ve tarafından sorulara karşılık olarak doğrudan cevap vermemek ya da cevaptan kaçınmak için konu değiştirimi yapılmış, cevapta çıkarım yapılan bilgiler sunulmuş, “hatırlamıyorum” ve “bilmiyorum” ifadeleri sık kullanılmıştır. Sidnell (2016: 12) de çalışmasında, sorulara karşılık olarak cevap vermemek için en yaygın ifadenin “bilmiyorum” olduğunu belirtmiştir.

3.4.4. Üstü Kapalı İfadeler (İmalar)

Mahkeme salonu söyleminde sanıkların ve tanıkların çeşitli sebeplerle doğrudan söylemeyi tercih etmedikleri duygularını ve fikirlerini üstü kapalı olarak dile getirdikleri ifadeleri üzerinde durulmuştur. Sanıkların tanıklara göre daha çok üstü kapalı ifadeler kullandıkları, imalar yaptıkları görülmektedir. KD’deki sanıklar tarafından kullanılan bu ifadelerden bazıları aşağıda örnek olarak verilmiştir:

(Başkan - Şu halde köpek hediyeye mukabil olarak verilmiş.) Müsaade ederseniz izah edeyim. Küçük bir mes'eledir. Bir haysiyet mes'elesidir ve aynı zamanda bu kadar küçük bir mes'eleden dolayı basit bir insan raddesine inmek ve düşmekten büyük bir eza duymaktayım. Afganistan Kralının hediyesi bu köpekten ibaret değildir. Başka da vardır. Fakat bu köpeğin hususiyeti vardır. (KD, S1)

Burada, sanık, köpeğin kendine devlet reisi sıfatı ile verilmiş olmasını şahsi hediye olarak vurguluyor ve küçük bir mesele diyerek bu konunun önemsiz olduğunu ima ediyor.

(Başkan - Sanık Celâl Bayar; sorgularda diyeceklerinizi sorduk. Geniş bir şekilde anlatmıştınız. Bugün de müdafininiz davanın maddî ve hukukî cephelerinden münakaşasını yaptı. Bundan başka bir diyeceğiniz, buna ilâve edeceğiniz bir şey var mı ?) Çok sayın Başkan, eğer söz söylemek için davet buyurmamış olsaydınız, mikrofon başına gelmek niyetinde değildim. (KD, S1)

Sanık artık konuşmanın bir anlamı olduğunu düşünmediğini ima ediyor.

(Başkan - İfadeleri dinlediniz, maznun Celâl Bayar'ın Başyaver, Enver Elata söylemişler. Kendi halimize bırakılmadık, tazyik gördük, hatta alacak paramız yoktu. İkiyüz kıvrıcık koyunu sattıklarını söylüyorlar.) Şahide şahsen bir ısrarda bulundum mu? (KD, S2)

Sanık kendisinin şahsi olarak yaptığı bir baskı olmadığını, baskının başka yerden geldiğini ifade etmek istiyor.

(Başkan - (Nedim Ökmen’e) Ne diyorsunuz ?) Şahit Tarık Rona Çiftlik Müdürü olması itibariyle ceryan eden hadiseyi olduğu gibi izah etti. Bir gün öğle yemeğinde kendisiyle temas ettiğim zaman kendisine “Ne yapalım, alacağız” demişim, bu sözleri söylerken nasıl bir eda ve tavrım vardı ? Hatırlıyorlar mı ? Lütfen onu da anlatsınlar... (KD, S2)

Sanık köpeğin alınmasında kendisinin de mecbur kaldığını ima ediyor.

BD metninde de sanıkların tanıklara göre daha çok üstü kapalı ifadeler kullandıkları, imalar yaptıkları görülmektedir. Bunlardan bazıları aşağıda örnek olarak verilmiştir:

(...) Müsaade buyursanız arz edeyim; Şahitlerin istimaında yüksek hukukî bilginiz; tecrübeleriniz o kanaattedir ki, o bilgileri telkin etmiş olan şahitler, bilhassa üzerinden zaman geçtikten sonra mesleklerine, seviyelerine, düşüncelerine göre vakıalar üzerinde şahadet cereyan ederken bazı mübayenetlere düşebilirler. Bunları Yüksek Divanınız, Yüce Divanınız şahitleri huzuruza getirmek suretiyle tesbit edecektir, kanaatindeyim. Bendeniz bunlardan asla malûmattar değilim. (BD, S1)

Burada, sanık, tanıkların ifadeleri arasındaki çelişkileri normalleştirerek bunların divan tarafından kolaylıkla çözümlenebileceğini ifade ediyor.

bu da gösteriyor ki, aslı, esası olmıyan davayı isbat etmek için Eyüp Sultan'larda dolaşarak Kur'anlar okuyarak, abdest alarak, abdest almıyarak müstehcen resimleri bahis mevzuu ederek delâil toplamış olmak kanaati ile yüksek huzuruza gelmek yerine, Fahri Atabey kaçta gelmiştir, çocuk öldükten sonra mı gelmiştir, ölmeden evvel mi gelmiştir. Bunun tesbitine medar olacak delilleri yüksek huzuruza getirmiş olsaydı hakikaten adaletin tecellisine büyük yardım etmiş olurdu. (...) (BD, S1) (

Sanık, davayı ispat edecek bir delil olmadığını ima ediyor.

(...) Evine gittiğim zaman Şoför Hayri eline çocuğu almış gidiyordu, herkes ağlaşıyordu, Evde hiçbir erkek yoktu. Bütün kadınlar, artistler, kız arkadaşları, sanatkarlar vardı. Hiçbir erkek yoktu. Ben de eski dostuma yardım edebilmek için aklıma çocuğun mezara götürülüşünde bulunmak geldi. (...) (BD, S2)

Sanık, cinayeti örtbas etmek için değil dostuna yardım etmek için çocuğu mezarlığa götürdüğünü ifade ediyor.

(...) Mezarlığa gittiğimiz zaman da çocuğu Hayri efendi aldı. Zaten normal rapor verildiği için, oradan normal formalitelere göre ve İmam'ın bir takım muamelesinden sonra çocuk mezara götürüldü. (...) (BD, S2)

Sanık, çocuğun ölümü normal olduğu için standart muamele ile gömüldüğünü ima ediyor.

(Başkan - Başka? Araba? ...) Araba. Ben eve geldiğim zaman, demin de arzettığım şoför, çocuğu aşağıya indiriyordu, kapıdaki arabanın numarasını bilmiyordum, emrivaki olarak bindim. (BD, S2)

Sanık, arabaya binip çocuğu mezara götürmeye iştirak etmesinin oldubittiye geldiğini ima ediyor.

VŞYD metninde de sanıkların tanıklara göre daha çok üstü kapalı ifadeler kullandıkları, imalar yaptıkları görülmektedir. Bunlardan bazıları aşağıda örnek olarak verilmiştir:

(Başkan - Sık sık toplantılar olduğuna göre elbette söylemiş olacaktır.) Hiç birisine muttali değildim. İddianame verildiği zaman muttali oldum. Hatta buraya niçin getirildiğimi dahi bilmiyorum, yeni muttali oldum. (VŞYD, S1)

Bu örnekte sanık, orada sanık olarak bulunmasının bile doğru olmadığını ima ediyor.

(Başkan - Peki efendim.) Bende bir şey soracağım. 13 Eylül tarihlerinde vermiş oldukları ifadelere ilk olarak 12 Eylül tarihinde soruşturma kurulunun 8 inci tali kurulunda hey'et tam

teşekkül halinde mi idi? 13 Eylül tarihinde alınan ifadede ise 8 inci Tali Kurul 3 kişiden mi teşekkül etmişti, yoksa yalnız Ahmet Bayrak mı vardı? (VŞYD, S2)

Sanık, soruşturma kurulunun güvenirliliğinin sorgulanması ile ilgili bir imada bulunuyor.

(Başkan - Her müşkülünüzü Hasan Polatkan'a yazdığınız, şu mektuplardan anlaşılmakta.) Reis Beyefendi, onu arzettim. O, yirmi senelik dostluğumdandır. (VŞYD, S3)

Sanık, Hasan Polatkan'a her şeyi söyleyip istemesinin sebebinin uzun yıllık dostlukları olduğunu, para ile ilgisi olmadığını ima ediyor.

(Başkan - Kâzım Bozkır'ın ifadesine bir diyecek var mı?) Bu zatı tanımıyorum. Fakat ifadelerinde bir ezberlemiş hali var. Bunu ayrıca arz etmek isterim. (...) (VŞYD, S4)

Sanık, söz konusu tanığın ifadesine çalışmış ya da çalıştırılmış olduğunu ima ediyor.

Sanıkların dava konusu olayla ilgili farklı bakış açılarını göstermeye ya da soruşturmanın iyi yürütülüp yürütülmediği hakkında bazı sezdirimler yapmaya çalıştıkları, bu bağlamda üstü kapalı ifadelerle imalarda bulundukları söylenebilir. Diğer yandan sanıklar tarafından tercih edilen bu üstü kapalı ifadelerin çoğunluğu, savunma bağlamında kullanılmıştır.

Genel olarak bakıldığında üstü kapalı ifadeleri tanıkların sanıklara göre çok az kullandığı görülmektedir. KD'deki tanıklar tarafından kullanılan bu ifadelerden bazıları aşağıda örneklendirilmiştir:

(...) Bunun üzerine bu köpeğin nadir ve narin bir köpek olması dolayısıyla köşkte muhafazasının pek yerinde olmayacağını söyliyerek köpeğin Hayvanat Bahçesine gönderilmesini emrettiler. Bu emri üzerine vaziyeti sakıt Ziraat Vekiline naklettim. Kendisi de ilgililere emir vereceğini ve köpeği alacağını bildirdi. Vaziyeti kâtibi Umumiye ve Daire Müdürlüğüne bildirdim. Bu suretle köpek Hayvanat Bahçesine gönderildi. Bundan sonraki işler benim vazifem değildi. (KD, T2)

Burada, destekleyici tanık, bundan sonrasında yani köpeğin satış işleri ve para ile ilgili kısımlarla alakası olmadığını ima ediyor.

(Başkan - Söylemişsiniz. İfadenizde geçiyor. Tacil edin, alın filan gibi.) Zannediyorum Hipodrumda, at yarışları sırasında kendisiyle sohbet mahiyetinde konuşuyorduk. Köpeğin ne olduğunu kendisine sordum. Fakat bu hususta resmen bir şey sormuş değilim (KD, T2)

Destekleyici tanık, sadece sohbet ederken bir şeyler söylemiş olabileceğini ama bu konuda emir vermediğini ya da baskı yapmadığını ifade etmek istiyor.

(Başkan - Hâl olmuşu bırakın.) Mes'elenin oraya intikal edişinde ve konuşmalarda para mevzubahis olmadı. Sebebi de planın keşif bedeli vardı. (KD, T3)

Sorumlu tanık, yirmi bin meselesinin çeşmenin bedeli ile ilgili olduğunu ima ediyor.

BD'deki tanıkların da üstü kapalı ifadeleri sanıklara göre çok az kullandığı görülmektedir. Bu ifadelerden bazıları aşağıda örneklendirilmiştir:

(Başkan- O gün kapınızda görülmüş) Şoförü ve ailesini tanırım. (BD, T1)

Burada, destekleyici tanık, iki numaralı başbakanlık arabasının kullanılmasında Adnan Menderes'in emrinin olmadığını ifade etmek istiyor.

(...) Yapacağım başka bir şey olmadığı kanaati ile ve yüzde seksen tehlikenin mevcut olmasına rağmen tıbben her hangi bir başka müdahale olmayacağı kanaatini hasıl ederek daha çok anneyi teselli ettim. Ve bilâhare vaziyetinizi bana bildiriniz diyerek ayrıldım. (BD, T2)

Sorumlu tanık, evden ayrılmadan önce çocuk için tıbben yapılabilecek her şeyi yaptığını ima ediyor.

(Başkan - Şimdi raporun tarihi 19/6/1955, o tarihte 8 aylık bir erkek çocuk doğmuş 6 saat yaşadktan sonra ölmüş. Hâdisi için çocuk ne vakit doğmuş ne vakit ölmüş bunların sıra itibari le tesbiti hadiseye müessir oluyor. Raporun tarihi 19/6/1955. Bu rapora yazarken, 19/6/1955 in saat 19 zunda bu raporu yaz dığını farzedelim. 6 saat geçtikten sonra,.. 6 saat düşünce güya 19 Haziran 1955 in saat 13 ünde yazılmış gibi bir mâna çıkacaktır. Halbuki denilecekti ki, 18/6/1955 saat (... 3 de doğmuş, şu kadar yaşamış, şu saatte ölmüş demek lâzımdı.) Bana Alâattin orhon telefonla söylediği zaman, yalnız buradaki ölüm sebebi benim cümlemdir. Diğer cümle ve ifadeler Alâattin Orhon'a aittir, ve Alâattin Orhon' un ifadesini taşıyan rapor onun tarafından imzalandığı için benim hiçbir şey ilâve etmediğim anlaşılıyor. (BD, T2)

Sorumlu tanık, kendisinin sadece ölüm sebebini söylediğini, raporu Alâattin Orhon'un yazdığını ifade etmek istiyor.

(...) Ayhan Hanımın bu, ikinci doğumu idi, Sonra doğan çocuk Prematüre idi. Ve Küçüktü. Bundan dolayı da kolaylıkla çocuğu çıkardım. (...) (BD, T3)
Sorumlu tanık, doğumun çok kolay olduğunu ima ediyor.

(...) Bundan sonraki safhalar benim için müphem kalıyor. Bundan sonra çocuk benim için bir teferruat idi. Benim anne ile meşgul olmam lâzım gelirdi. Daha ziyade ben, anne ile meşgul oldum. (BD, T3)

Sorumlu tanık, anne ile meşgul olduğunu belirterek çocuğa ne olduğunu görmediğini, bilmediğini ifade etmek istiyor.

VŞYD'deki tanıklar da üstü kapalı ifadeleri sanıklara göre çok az kullanmışlardır. Bu ifadelerden bazıları aşağıda örneklendirilmiştir:

(Başkan - Bu vekillerden birisi "zaman zaman ileriye sürerdi, Vinileks ve Standart şirketini himaye etmek bakımından, bunun memleket iktisadiyatında mühim rol oynadığını himaye bakımından ileri sürerdi" diyor. Siz hatırlamıyorsunuz.) Efendim, Hasan Polatkan umumiyetle sanayi mevzuunda daima sanayii destekleyici şekilde konuşurdu. (VŞYD, T3)

Burada sorumlu tanık, söz konusu muamelenin sadece Vinileks ve Standart şirketlerine özgü olmadığını ima ediyor.

(Başkan - Fakat öyle olsaydı, bu iki zattan duyduğum derdin.) İfadem bu şekildedir. (VŞYD, T4)

Destekleyici tanık, değişiklik yaptığının farkında olduğunu ve şimdiki ifadesinin böyle olduğunu, başka bir şey söylemeyeceğini ifade etmek istiyor.

(...) Bu müzakereler sırasında yerli sanayiinin himayesi mevzuunda Polatkan[ın], plastik sanayiinin memleket için döviz sağlayan bir mevzu olduğunu, bu itibarla plâstik sanayii mamullerinin girmesinin zararlı olabileceği yolunda mütalâalar serdettiğini hatırlıyorum. Yalnız Polatkan'ın bu yerli sanayii himaye mevzuunda söyledikleri yalnız plastik mamuller üzerinde değildi. Yine çok iyi hatırladığıma göre yedek parçaların memlekete serbest girmesi rejimini kabul ettikten sonra Polatkan, bunların yedek parça şeklinde memlekete girip ufak bir montajla mamul hale getirileceği ve yerli sanayie zararlı olacağı şeklinde bazı mütalâalar ileri sürer ve bu liberasyon sisteminin de yerli sanayie bir zarar vermemesini söylerdi. (...) (VŞYD, T5)

Destekleyici tanık, Hasan Polatkan'ın Vinileks'e özel bir şey söylemediğini, genel olarak sanayi şirketlerini korumaktan bahsettiğini söylüyor.

Tanıklar tarafından kullanılan üstü kapalı ifadelerin büyük bir çoğunluğunun destekleyici tanıklar ile sorumlu tanıklara ait olduğu görülmektedir.

İncelenen dava metinlerinde *sanıkların* tanıklara göre daha çok üstü kapalı ifadeler kullandıkları, imalar yaptıkları görülmektedir. Sanıkların dava konusu olayla ilgili farklı bakış açılarını göstermeye ya da soruşturmanın iyi yürütülüp yürütülmediği hakkında bazı sezdirimler yapmaya çalıştıkları ve bunların çoğunun savunma bağlamında gerçekleştiği söylenebilir. *Tanıklar* ise üstü kapalı ifadeleri, sanıklara göre çok az kullanmıştır; ayrıca bunların büyük bir çoğunluğu, destekleyici tanıklar ile sorumlu tanıklar tarafından tercih edilmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

İster adli olgulara ister soruşturma sürecine konu olsun –uygulayıcıları farkında olmasa da– birçok suçun çözümlenmesinde dil bilimsel veriler kullanılır. Bu nedenle dil bilimcilerin dil bilimsel verilerin etkin olarak kullanıldığı alanlardan biri olan adli dil bilimi, hukuk söylemi, mahkeme salonu söylemi konusunda çalışma yapmaları ve bu çalışmalarını ortak çalışma sistemi oluşturacak şekilde ve seviyede tanıtımları yararlı olabilir. Böylece sadece akademik bir boşluk doldurulmakla kalmayacak, aynı zamanda mesleki bir ihtiyaç da karşılanacaktır. Tabii bunun için öncelikle araştırmacıların verilere ulaşabilmesi gerekmektedir. Mahkeme salonu söyleminin duruşma tutanakları, soruşturma sürecinde alınan ifadeler, ses hatta görüntü kayıtları araştırmacıların (özellikle dil bilimcilerin) erişimine açılmalıdır. Zira bu incelemeler için gerçek adli veriler ile çalışılması ne kadar zaruri olsa da mevcut mevzuat ve uygulamalar, araştırmacıları başka uygun seçeneklere yönlendirmektedir. Adli dil bilimi, hukuk söylemi, mahkeme salonu söylemi vb. alanlarda yapılan çalışmalar; dil bilimcilere (hukuk dil bilimcilerine), avukatlara, hâkimlere, polisler, kriminologlara, bu alanlardaki öğrencilere – akademisyenlere faydalı olacaktır. Bu çalışmaların bulguları ve sonuçları; dil bilimciler için genel olarak hukuk söyleminin yapısını; özelde sanıkların, tanıkların, avukatların, savcılarının söylemlerini nasıl inşa ettiklerini anlamada hizmet edebilir. Avukatların düşüncelerini, amaçlarını açık, iyi, etkili bir söylem ile organize etmelerinde ve sunmalarında daha başarılı ve verimli olmalarını sağlayabilir. Hâkimlere özellikle sanık ve tanık söylemini anlamada ve çözümlemede yardımcı olabilir. Polislerin etkili sorgulama yoluyla gerçeği nasıl ortaya çıkaracakları hakkında bazı stratejiler kullanmalarına destek sağlayabilir. Kriminologlara, suçla ilgili bazı senaryolara veya davalara yaklaşmak ve bunları incelemek için başka bir yol sunabilir. Akademik olarak özellikle kriminoloji ve hukuk öğrencileri – akademisyenleri; gelecekteki araştırmaları, çalışmaları açısından uygun, iyi, etkili söylemi oluşturmak ve / veya belirlemek için teknikler, yöntemler öğrenebilir.

Bu çalışmada, mahkeme salonu söyleminde sanıklar ve tanıklar tarafından en çok hangi sözcüklerin, yapıların, biçimlerin, ifadelerin, sözcelerinin hangi bağlamda, hangi işlevde, ne sıklıkta ve ne amaçla kullanıldığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Katılımcıların bu kullanımlarının savunma ve olay anlatımı bağlamında ayrıştığı gösterilmiştir. Buradan hareketle sanık ve tanık söylemi ile ilgili dava okuma süreçlerinde tutulan yola katkıda bulunacak ölçütler oluşturulmaya çalışılmıştır. Çalışmada başlangıçta planlanan şekilde bulguların bilgisayar yazılımı ile desteklenmesi, sağlamlasının yapılması gerçekleştirilemese de elde edilen verilerin ve ulaşılan sonuçların mahkeme salonu söyleminde yapay zekâ kullanılmasında sözcük, söz dizimi ve sözce düzeyinde süreç hızlandırıcı olarak hukuki süreçte yapılan işlemlere faydalı olacağı umulmaktadır. Nitekim,

haberlerde yapay zekânın birçok alan yanında hukuki arenada da kendine yer edinmeye başladığı görülmektedir. 2017 yılından itibaren Çin'deki mahkemelerde, uzunca bir sürede geliştirilen yapay zekâ programı kullanılmaktadır (Altun, 2019; Kaya, 2022). ABD'de ise 2015 yılında geliştirilmeye başlanan bir yapay zekâ programı, gelecek aylarda sanıklara yardımcı olmak için mahkemelerde kullanılmaya başlanacaktır (Paul, 2023). İlerleyen süreçte, burada üretilmeye çalışılan ölçütlerin bu çalışmanın başlangıçtaki temel önerilerinden biri olan, mahkeme salonu söyleminde bilgisayarlı metin incelemeleri ve metin madenciliğinden yararlanılması için araç ve malzeme olması sağlanabilir. Sanık ve tanık ifadelerinin incelenmesi ile “suçlu dili” ve “tanık dili” üzerine ayırıcı tespitler yapılabileceği düşünülmektedir.

Mahkeme salonu söyleminde, katılımcıların belirli rollerinin, amaçlarının olduğu özel bir dil kullanımı görülmektedir. Bu çalışmada, mahkeme salonu katılımcılarından sanıkların ve tanıkların ifadeleri incelenmiştir. Çalışmanın sınırlılıklarından biri olarak dışarıda bırakılan hâkim, savcı ve avukatların ifadelerinin de incelenmesi ve öne çıkan özelliklerin ortaya konulması karşılaştırmaya yönelik veriler sunabilir. Ayrıca bu çalışmada ele alınan inceleme başlıklarına başka analiz ölçütleri (fiilimsiler, zamirler vb.) eklenebilir ya da çok fazla veri sunan bazı başlıklarda (sıfat kullanımı, cümle sayısı, en çok kullanılan ögeler vb.) daha derinlemesine incelemeler yapılabilir.

“Köpek Davası”, “Bebek Davası”, “Vinileks ve Standart Şirketleri Yolsuzluğu Davası”ndaki sanık ve tanık ifadelerinin incelendiği bu çalışmada; elde edilen veriler toplu ve bir bütün olarak ele alındığında, sanık ve tanık söyleminde öne çıkan hususlar değerlendirilmiştir. Farklı temalar etrafında şekillenen, farklı türdeki ilişkiler üzerine kurulan bu üç dava metninden hareketle mahkeme salonu söyleminde sanıkların ve tanıkların kullandıkları söz varlığı, dil yapıları ve ifade biçimleri; katılımcıların savunma ve olay anlatımı bağlamında yaptıkları seçimler; bunlar arasındaki benzerlikler ve farklılıklar ortaya konulabilmektedir. Sanıklar ve tanıklar; içinde bulundukları bağlama göre sözcükler, dil yapıları ve ifade biçimleri tercih etmektedirler. Bu doğrultuda sanıklar ve tanıklar tarafından sözcük, söz dizimi ve sözce düzeyinde belli yapılar kullanıldığı, belli tercihler yapıldığı söylenebilir.

Sözcük düzeyinde değerlendirildiğinde; mahkeme salonu söylemindeki sanık ve tanık ifadelerinin sözcük sayısı bakımından çok zengin ve çeşitli olmaması, konuşur - dinleyici arasındaki ilişkiyi sağlayacak sözcüklerin sıklıkla kullanılması vb. bakımından sözlü dilin özelliklerini yansıttıkları söylenebilir. Sanık ve tanık ifadeleri sözlü dili yansıttığı için, sanıklarda ve tanıklarda çok zengin bir sözcük seçimi olmadığı, ancak özenli bir dil kullanıldığı görülmektedir. Sanıkların ve tanıkların ifadelerinde, dönemin özelliklerini de yansıtan yazım (örneğin söyliyemeyeceğim, isteyorum) ve sözcük seçimlerini (örneğin binaenaleyh, mülâhazasıyle) içeren günlük dilin yanı sıra resmi, düzeyli ve özenli bir dil kullanımı tercih edilmektedir.

Söylem inşa ederken tercih edilen sözcükler, sözcük seçimleri; kullanıldıkları bağlam içinde birer gösterge olabilir. Konuşur ya da yazar, seçtiği sözcükler ile söylemin konusunu oluşturmanın ötesinde konuya karşı tavrını da sergiler. Mahkeme salonu söyleminde; savunma ve olay anlatımı bağlamında, sanıklar ve tanıklar arasında *sözcük seçimi, en sık kullanılan fiiller ve isimler* açısından büyük bir fark olmadığı ancak savunma bağlamında tercih edilen sözcük seçimlerinde farklılıklar ortaya çıktığı söylenebilir. Savunma bağlamında, sözcük düzeyinde de sanıklar tanıklardan daha çok olumsuzluk işaretleyicileri (“değil” ve “yok” sözcükleri) kullanmaktadırlar. Sözcük seçimlerindeki tercihler noktasında, sanıklar ile tanıklar arasında özellikle sıfat, bağlaç, ünlem kullanımlarında farklılıklar bulunmaktadır. *Tanıklar* “bu”, “bir” sıfatlarının yanı sıra davadan davaya farklılık gösteren, daha çok olaya özgü sıfatlar (örneğin; KD’de sıkışık durum, BD’de zor doğum, VŞYD’de normal kredi) kullanırken *sanıkların* üç davada da savunma bağlamında “bütün, büyük, yüksek, hiç, hiçbir” sıfatlarını genel olarak daha çok kullandıkları görülmektedir. *Sanıklar* daha çok zıtlık bağlaçları, *tanıklar* ise sebep bağlaçları kullanmaktadırlar. Ayrıca, sanıklar tanıklardan farklı olarak savunmaya yönelik ifadelerinde farklı seslenme ünlemleri de tercih etmektedirler. Tercih edilen sözcükler; konuşurun konuyu, olayı, ifadeyi ve / veya önermeyi olumlayan ya da olumsuzlayan niyetini işaret etmektedir. Örneğin sanıklar tarafından çok kullanılan “hiç, hiçbir” sıfatları, zıtlık bağlaçları, “değil”, “yok” sözcükleri; sanıkların konuyu, olayı, ifadeyi ve / veya önermeyi olumsuzladıklarının birer göstergesidir. Diğer yandan sanıklar ve tanıklar tarafından tercih edilen farklı sözcük seçimleri konuya, duruma yaklaşımı da göstermektedir. Buradan hareketle tanıkların konuyu, durumu daha çok açıklama ve anlatma, sanıkların olumsuzlama ve karşıtlama yaklaşımı içinde oldukları söylenebilir.

Söz dizimi düzeyinde değerlendirildiğinde; mahkeme salonu söyleminde, sanıkların ve tanıkların ifadelerinde, belli söz dizimsel yapıların daha çok kullanıldığı, belli cümle tiplerinin ve / veya türlerinin tercih edildiği söylenebilir. Sanık ve tanık ifadelerinde, genel olarak devrik cümle (ve onarım) yok denecek kadar az (hatta çoğu katılımcıda yok); eksilteli cümle çok az; basit, sıralı ve karma cümleler çok kullanılmaktadır. Ayrıca savunma ve olay anlatımı bağlamında, sanıklar ve tanıklar benzer söz dizimsel yapılar kullanmakta, aynı bağlamlarda benzer yapıları / biçimleri tercih etmektedirler. Savunma bağlamında daha çok basit cümle, şimdiki zaman; olay anlatımında daha çok sıralı ve karma kuruluşlu cümle ile bilinen geçmiş zaman kullanılmaktadır. Cümlelerin basit ya da karma, kısa ya da uzun, etken ya da edilgen olması; konuşurun niyeti ve içinde bulunduğu bağlam ile ilişkilendirilebilir. Bu bağlamda sanıkların ve tanıkların kendi içlerindeki tutarlılıkları bu konu üzerinde daha fazla çalışma yapılması gerektiğini göstermektedir.

Sözce düzeyinde değerlendirildiğinde; sanık ve tanık ifadelerinin; söylemin oluşturulduğu belli bir ortamın ve anlamsal bir dizilimin olması, dil bilgisel ilişkilerin bulunması, kabul edilebilir bir mesaj ve bilgi içermesi, mahkeme dışındaki dünyada yaşanan olaylara gönderme yapması vb. bakımından söylem özelliklerini taşıdığı söylenebilir. Mahkeme salonu söyleminde, savunma ve

olay anlatımı bağlamında, sanıkların ve tanıkların kendi içlerinde benzer ifadeler, sözceler hatta stratejiler kullandıkları, aynı bağlamlarda benzer ifadeleri / sözceleri tercih ettikleri görülmektedir. Daha çok soru cümleleriyle irdelenen mahkeme salonu söyleminde, sanıklar ve tanıklar; belli sözceleri, ifadeleri daha çok kullanmaktadırlar. Bu doğrultuda özellikle sanıklar, savunma bağlamında; tanıklara göre üstü kapalı ifadeleri, kesinlik belirteçlerini, edilgen yapıları ve olumsuzluk işaretleyicilerini daha çok tercih etmektedirler. Sanıklar, tanıklara göre daha çok kaçamak cevaplar vermekte; önermenin doğruluğunu ya da yanlışlığını onaylamak veya reddetmekten kaçınmakta; doğrudan cevap vermemek için örtük biçimde konu değiştirimi yapmak, cevaplarında çıkarım gerektiren bilgiler sunmak ya da soruyla tamamen bağlantısız ve konu çizgisini değiştirmeye yönelik cevaplar vermek gibi stratejiler kullanmaktadırlar.

İncelenen üç dava metninden hareketle ulaşılan sonuçlar değerlendirildikten sonra bu tezin başlangıçtan itibaren ileri sürdüğü sav (belli bağlamlarda, belli temalar etrafında benzer söylemler üretilir; bireyler benzer yapıları, benzer anlamları üretmek için kullanır) bakımından varılan nihai sonuç ise şöyle özetlenebilir: Kendine özgü sözcük seçimleri, söz dizimsel yapıları, ifade biçimleri, sözcük kullanımları ile mahkeme salonu söylemi özel bir söylem türü oluşturur. Mahkeme salonu söylemi üzerinden belli bağlamlarda, belli temalar etrafında katılımcıların konumlarına göre benzer söylemler ürettikleri; bireylerin benzer yapıları, benzer anlamları üretmek için kullandıkları söylenebilir. Mahkeme salonu söyleminde sanıklar ve tanıklar; savunma ve olay anlatımı bağlamında, amaçlarına ve konumlarına göre belli sözcükler, yapılar, ifade biçimleri tercih etmektedirler. Bütün bunlara bakılarak mahkeme salonu söyleminde sanıkların ve tanıkların söylemlerinin kendine özgü nitelikleri ile ilgili bir örüntü olduğu, sanık söylemi ve tanık söylemi şeklinde bir genelleme yapılabileceği söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Aceron, Romel M. (2015), “Conversational Analysis: The Judge and Lawyers’ Courtroom Interactions”, **Asia Pacific Journal of Multidisciplinary Research**, 3(5), 120-127.
- Ak Başoğlu, Duygu (2018), **Türkçe Öğretmenlerinin ve Önerdikleri Kitapların Söylemleri Bağlamında Okuma Kültürü Anlayışı: Bir Durum Çalışması**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi - Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Akbulut, Doğan (2011), **Sanatta Siyasal Söylem Üzerine Görsel Çözümlemeler**, Yayınlanmamış Sanatta Yeterlilik Tezi, Gazi Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Akın, Lemi (2015), “Konuşma Dili Grameri ve Sözlü Derlemlerden Yararlanarak Konuşma Dili Özelliklerinin Tespiti”, **Türkiyat Mecmuası**, 25, 1-28.
- Akiner, Nurdan ve Eren Çetin, Şükriye (2014), “Politik Konuşmalarda İdeolojik Yansımalar: Şafak Pavey’in Meclis Konuşması Üzerine Bir İnceleme”, **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 2 (7), 216-228.
- Aksu, Özlem (2008), **Politik Söylem ve Gerçeklik Sunumu: Bir Örneklem**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Alagözlü, Nuray (2005), “Yılmaz Erdoğan’ın Keşke Öyküsü ve Söylem Biçembilimi: Bir Yöntem ve Uygulama”, **Journal of Language and Linguistic Studies**, 1(1), 67-80.
- Altun, Muhammet Nusret (2019), **Çin’de Mahkemelerde ‘Yapay Zeka Yargıç’ Dönemi**, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/cinde-mahkemelerde-yapay-zeka-yargic-donemi/1517601> (11.09.2022).
- Angermüller, Johannes (2006), “Avrupa’da Söylem Çözümlemesi”, (Çev. Kadir Yoğurtçu), **Sosyal Bilimlerde Söylem Çözümlemesi**, 1-11 https://www.academia.edu/16774530/Avrupada_S%C3%B6ylem_%C3%87%C3%B6z%C3%BCmlemesi-Johannes_Angerm%C3%BCller (25.12.2018).
- Aristoteles (2020), **Retorik**, 18. Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Aşkın Balcı, Hülya (2019), “Edimbilim ve Sözdizimi Arasındaki Karşılıklı Bağlantı”, **Turkish Studies Language and Literature**, 14(2), 299-321.
- Atar, Cihat (2017), “Konuşma Çözümlemesi ve Uygulamalı Dilbilim”, **Medeniyet Eğitim Araştırmaları Dergisi**, 1(1), 17-25.

- Aydemir, İbrahim Ahmet (2010), “Türk Hukuk Dili Üzerine Araştırmalar I”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten**, 58(2), 19-36.
- _____ (2014), “Türk Hukuk Dili Üzerine Araştırmalar II: Söylem Tipleri Üzerine Bir İnceleme”, Nurettin Demir ve Faruk Yıldırım (Ed.), **Prof. Dr. Mehmet Özmen Armağanı**, 1. Baskı içinde (47-60), Çukurova Basımevi, Adana.
- Aydın, Yusuf ve Doğan, Yusuf (2020), “Sözbilimsel Yapı Kuramının Metinlerdeki Önemli Birimlerin Belirlenmesine Yönelik Kullanımı”, **Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi**, 6(2), 635-656.
- Aygül, Zeynep (2012), “Atatürk’ün Gençliğe Hitabesi’nin Eleştirel Söylem Analizi ile İncelenmesi”, Sibel Arkonaç (Ed.), **Söylem Çalışmaları**, 1. Baskı içinde (193-209), Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Aysever, R. Levent (2013), “Bir Söz Edimi Olarak Yargı Edimi”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, 2(3), 111-145.
- Bakiler, Esra (2012), “Bir Ritüel: Yemin Töreni: ‘Kibrin’ Mütevazı Bir Analizi”, Sibel Arkonaç (Ed.), **Söylem Çalışmaları**, 1. Baskı içinde (223-244), Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Bahtin, Mihail M. (2016), **Söylem Türleri ve Başka Yazılar**, Metis Yayınları, İstanbul.
- Baran, Taha (2018), **Türkiye’de Güvenlik Söyleminin Kuruluşu: TBMM Tutanakları Üzerinden Bir İnceleme (1978-2002)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Baş, Türker ve Akturan, Ulun (2013), **Nitel Araştırma Yöntemleri**, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Bhatia, Vijay K. (2013), **Analysing Genre Language Use in Professional Settings**, 2nd Ed., Routledge, London.
- Büyükkantarcıoğlu, Nalan (1998), “Konuşma Çözümlemesinde Sözel Olmayan Göstergelerin İşlevleri Üzerine”, **Dilbilim Araştırmaları Dergisi**, 9, 59-67.
- Cheng, Edward K. (2012), “Being Pragmatic About Forensic Linguistics”, **Journal of Law and Policy**, 21, 541-550.
- Conley, John M. vd. (1978), “The Power of Language: Presentational Style in the Courtroom”, **Duke Law Journal**, 1375-1399.
- Coşar, A. Mevhibe (2019), “Kutadgu Bilig’de Kurucu Yapı Olarak Metin-Cümleler”, İrem Işıl Altun ve Ekrem Beyaz (Haz.), **Uluslararası Kutadgu Bilig Kurultayı Bildiri Kitabı**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1604-1616.

- _____ (2019), “Türkçede Cümle Türlerine İlişkin Adlandırmalara Dair: Değerlendirme ve Sınıflandırma”, Serkan Şen ve Mediha Mangır (Ed.), **XI. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu Bildiri Kitabı**, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun, 218-227.
- Crystal, David ve Davy, Derek (1988), **Investigating English Style**, 11th Ed., Longman Group, New York.
- Çakır, Abdülhamit (2014), **Söylem Analizi**, Palet Yayınları, Konya.
- Çelik, Hilal ve Ekşi, Halil (2008), “Söylem Analizi”, **Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi**, 27(27), 99-117.
- Çeltek, Aytaç (2008), **Türkçede Boş Artgönderimin Söylem-Edimbilimsel İşlevleri**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Delen Karaağaç, Nurcan (2007), “İşlevsel Dilbilim”, **İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi**, 37(37), 35-42.
- Deliktaşlı, Nesrin (2020), **Türk – Fransız Hukuk Dili ve Hukuk Metinleri Çevirisi**, Akademisyen Kitabevi, Ankara.
- Demircan, Birol (2015), **Politik Söylem ve İktidar: Kamusal Söylemi Üreten, Denetleyen ve Yöneten İktidar Yapıları**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Demirtaş, Ebru (2004), **Yabancı Dil Öğretmenlerinin Kullandıkları Söylem Belirteçleri ve Bağlamaştırma İpuçlarının İşlevleri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dijk, Teun A. van (2015), “Söylem ve İdeoloji: Çok Alanlı Bir Yaklaşım”, Barış Çoban ve Zeynep Özarlan (Haz.), **Söylem ve İdeoloji: Mitoloji, Din, İdeoloji**, 2. Baskı içinde (13-112), Su Yayınları, İstanbul.
- _____ (2018), “Socio-cognitive Discourse Studies”, John Flowerdew ve John E. Richardson (Ed.), **The Routledge Handbook of Critical Discourse Studies**, 1st Edition içinde (26-43), Routledge Taylor & Francis Group, New York.
- Dingwall, Robert (2000), “Language, Law, and Power: Ethnomethodology, Conversation Analysis, and the Politics of Law and Society Studies”, **Law & Social Inquiry**, 25(3), 885-911.
- Dizdaroğlu, Hikmet (1976), **Tümcebilgisi**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- Doğan, Gürkan (1991), “‘Dilbilim-Göstergebilim İlişkileri’ ve Edimbilim”, **Dilbilim Araştırmaları**, 2, 79-87.
- _____ (1994), “Ama Bağlacına Edimbilimsel Bir Bakış”, **Dilbilim Araştırmaları**, 5, 195-205.

- _____ (1997), “Buyurmayan Buyrum Tümceleri”, Kamile İmer ve N. Engin Uzun (Haz.), **VIII. Uluslararası Türk Dilbilimi Konferansı Bildirileri**, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara, 249-256.
- Doğan, Gürkan ve Kocaman, Ahmet (1999), “Sözcede Kişisel Tutum ve Belirteçler”, **Dilbilim Araştırmaları**, 10, 65-78.
- Drew, Paul (1992), “Contested Evidence in Courtroom Cross-examination: The Case of a Trial for Rape”, **Law in Action: Ethnomethodological and Conversation Analytic Approaches to Law**, 470-520.
- Elbirlik, Tolga ve Karabulut, Ferhat (2015), “Söylem Kuramları: Bir Sınıflandırma Çalışması”, **Dil Araştırmaları**, 17, 31-50.
- Elliott, Richard (1996), “Discourse Analysis: Exploring Action, Function and Conflict in Social Texts”, **Marketing Intelligence & Planning**, 14(6), 65-68.
- Ertuğrul, Metin (1974), “Duruşma Tutanağı, Mahiyeti ve Önemi”, **Ankara Barosu Dergisi**, 3, 473-479.
- Eyüpoğlu, Alparslan (2012), “Cinsel İstismar Mağduru Çocuk İfadelerinin Ölçüt Bazlı İçerik Analizi (CBCA)”, **Güvenlik Bilimleri Dergisi**, 1(1), 1-21.
- Eziler Kıran, Ayşe (2014), “Dilbilim, Anlambilim ve Edimbilim”, **Turkish Studies**, 9(6), 719-729.
- Fairclough, Norman (2018), “CDA as Dialectical Reasoning”, John Flowerdew ve John E. Richardson (Ed.), **The Routledge Handbook of Critical Discourse Studies**, 1st Edition içinde (13-25), Routledge Taylor & Francis Group, New York.
- Fincan, Aydan ve Uysal, Başak (2019), “Disiplinler Arası Bir Kavram Olarak Adli Dilbilim ve Türkiye’deki Çalışmalar”, **Kuram ve Uygulamada Sosyal Bilimler Dergisi**, 3(2), 46-52.
- Flowerdew, John (2018), “Critical Discourse Studies and Context”, John Flowerdew ve John E. Richardson (Ed.), **The Routledge Handbook of Critical Discourse Studies**, 1st Edition içinde (165-178), Routledge Taylor & Francis Group, New York.
- Gavriely Nuri, Dalia (2018), “Cultural Approach to CDA (CCDA): From Theory to Practice”, John Flowerdew ve John E. Richardson (Ed.), **The Routledge Handbook of Critical Discourse Studies**, 1st Edition içinde (120-132), Routledge Taylor & Francis Group, New York.
- Gedizli, Mehmet (2015), “Türkçede Ünlemler ve Temel İşlevi”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, 8(36), 126-134.
- Goodwin, Charles ve Heritage, John (1990), “Conversation Analysis”, **Annual Review of Anthropology**, 19, 283-307.
- Günay, V. Doğan (1991), “Dil Konuşanın Özelliğini Ne Oranda Yansıtır”, **Dilbilim Araştırmaları**, 2, 71-74.

- _____ (2013), **Söylem Çözümlemesi**, Papatya Yayıncılık, İstanbul.
- _____ (2017), **Metin Bilgisi**, 5. Basım, Papatya Yayıncılık, İstanbul.
- _____ (2020), **21. Yüzyılda Göstergebilim**, Papatya Yayıncılık, İstanbul.
- Güngör, Süleyman (2014), “Türk Siyasetinde Dil Kullanımı: Siyasal Parti Liderlerinin TBMM Grup Konuşmalarında Siyasal Söylem Analizi”, **Yasama Dergisi**, 26, 65-88.
- Gür, Tahir (2011), **Türkçe Öğretmeni Adaylarının Dil Tutumları ve Dil Kullanımlarının Söylem Çözümlemesi Yöntemi ile Betimlenmesi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi - Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- _____ (2013), “Post-Modern Bir Araştırma Yöntemi Olarak Söylem Çözümlemesi”, **Journal of World of Turks**, 5(1), 185-202.
- Güven, Süleyman (2015), **Postmodern Siyaset ve Söylem: Siyasi Parti Lider Söylemleri Üzerine Bir Çalışma**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Have, Paul ten (2007), **Doing Conversation Analysis**, 2nd Ed., Sage, London.
- Heritage, John (1998), “Conversation Analysis and Institutional Talk: Analyzing Distinctive Turn-Taking Systems”, Svetla vd. (Ed.), *içinde* **Dialog Analysis** (3-17), Niemeyer, Tübingen.
- Hirik, Seçil (2015), “Zarfların Kipsel Alandaki Görünümleri”, **Turkish Studies**, 10(8), 1365-1382.
- Husa, Jaakko (2012), “Understanding Legal Languages: Linguistic Concerns of the Comparative Lawyer”, Jaap Baaij (Ed.), **The Role of Legal Translation in Legal Harmonization**, *içinde* (161-181)
https://www.researchgate.net/publication/272578975_Understanding_Legal_Languages_-_Linguistic_Concerns_of_the_Comparative_Lawyer (08.11.2021).
- Hutchby, Ian ve Wooffitt, Robin (2008), **Conversation Analysis**, 2nd Ed., Polity Press, Cambridge.
- Işık, Mustafa (2020), **Hukuk Dili ve Adli Yazışmalar, Ünite 1 – Hukuk Dili**,
https://www.academia.edu/42996187/Hukuk_Dili_ve_Adli_Yaz%C4%B1%C5%9Fmalar_20_20_ (11.11.2021).
- İmer, Kâmile vd. (2011), **Dilbilim Sözlüğü**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- İnal, M. Ayşe (1996), **Haberi Okumak**, Temuçin Yayınları, İstanbul.
- Jorgensen, Marianne ve Phillip, Louise J. (2002), **Discourse Analysis as Theory and Method**, SAGE Publications, Kaliforniya.
- Karahan, Firdevs (2013), “Mahkeme Söylemi: Davalarda Kullanılan Sözlü Dil ve Dava Tutanaklarının Dilsel Özellikleri”, 27. Ulusal Dilbilim Kurultayı, <https://www.academia.edu/>

31938962/Mahkeme_S%C3%B6ylemi_Davalarda_kullan%C4%B1lan_s%C3%B6zl%C3%B
C_dil_ve_dava_tutanaklar%C4%B1n%C4%B1n_dilsel_%C3%B6zellikleri_1 (05.08.2018).

Karataş, Yusuf (2008), **Metin İncelemesinde Söylembilim Yöntemi “Binbir Gece Masalları Üzerinde Bir Uygulama”**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi - Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Kaya, Ali (2017), **İdeoloji ve Söylem Üzerine Bir Araştırma**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kaya, Z. Ebrar (2022), “Çin’de Robot Hakimler”, **Hukuk ve Bilişim Dergisi**, <https://hukukvebilisim.org/cinde-robot-hakimler/> (05,09,2022).

Kaylı, Derya (2013), **Türkiye’de Siyasal Partilerin Kadın Politikaları ve Söylemi: 2011 Genel Seçimleri Üzerine Bir İnceleme**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kerimoğlu, Caner (2020), **Kiplik ve Kip**, 3. Baskı, Pegem Akademi, Ankara.

Kocaman, Ahmet (2003), “Dilbilim Söylemi”, **Söylem Üzerine**, 2. Baskı içinde (1-11), ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık, Ankara.

_____ (Çev.) (1996), “Edimbilim Üzerine (değişik metinlerden seçmeler)”, **Dilbilim Araştırmaları**, 7, 11-36.

Korkmaz, Fırat (2009), **Post-Marksizm’de İdeolojinin Söyleme Dönüşümü**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kurzon, Dennis (1994), “Linguistics and Legal Discourse: An Introduction”, **International Journal for the Semiotics of Law**, 7(19), 5-12.

Külebi, Oya (1990), “Türkçe Ünlemlerin Kullanımbilim (Pragmatics) Yönünden İncelenmesi”, **Dilbilim Araştırmaları**, 1, 10-34.

Lee Goldman, Russell (2005), “Aspects of Legal Narrative” https://www.researchgate.net/profile/Russell-Lee-Goldman/publication/255663868_Aspects_of_Legal_Narrative/links/57c9a6ce08ae89cd1e81ead4/Aspects-of-Legal-Narrative.pdf (11.08.2018).

Meyer, Michel (2009), **Retorik**, (Çev. İsmail Yerguz), Dost Kitabevi Yayınları, Ankara.

Morris, Charles (1938), **Foundations of Theory of Sign**, University of Chicago Press, Chicago.

Nergiz, Ahmet (2017), **Türk Siyasal Hayatında Celâl Bayar’ın Söylemsel Açıdan Rolü ve Etkisi (1946-1960)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Nisan, Fatma (2012), **Siyasal Söylemin ve İdeolojilerin Gazete Karikatürlerinde Yeniden Üretimi (Örnek Olay 1982 ve 2010 Anayasa Referandum Süreci)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Oktar, Lütfiye ve Cem Değer, Ayşen (1999), “Gazete Söyleminde Kiplik ve İşlevleri”, **Dilbilim Araştırmaları**, 10, 45-53.
- Olgun, Cem Koray (2009), **Ana Haber Bültenlerinde İdeoloji ve Söylem: NTV ve Show TV Karşılaştırması**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Oruç, Birsal (1994), **Oğuz Grubunda Edatlar**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Otan, Demet (2010), **Türkçede İkna Söylemi: Sözbilimsel Soruların Söylem-Edimbilimsel İşlevleri**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özer, Ömer (2011), “Haberde Egemen Söylemin Yeniden Üretimi Türk Basınında Türkiye’deki İranlı Muhafızlarla İlgili Haberler”, **Kültür ve İletişim**, 3(2), 75-97.
- Özyıldırım, Işıl (2000), “Hukuk Diline Bir Örnek: Sözleşmeler”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, 17(1), 43-60.
- Paul, Andrew (2023), **Yapay Zeka Gerçek Bir Duruşmaya Girecek**, Ozan Zaloğlu (Çev.), <https://popsci.com.tr/yapay-zeka-gercek-bir-durusmaya-girecek/> (07.01.2023).
- Rajah, Jothie (2018), “Legal Discourse”, John Flowerdew ve John E. Richardson (Ed.), **The Routledge Handbook of Critical Discourse Studies**, 1st Edition içinde (480-496), Routledge Taylor & Francis Group, New York.
- Ruhi, Şükriye (2003), “Söylem ve Birey”, **Söylem Üzerine**, 2. Baskı içinde (12-26), ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık, Ankara.
- Ruhi, Şükriye vd. (1997), “Türkçede Kiplik Belirteçleri ve Çekim Ekleri İlişkisi Üzerine Bazı Gözlemler”, **Dilbilim Araştırmaları**, 8, 105-111.
- Sağın Şimşek, Çiğdem vd. (2008), “İşlevsel Edimbilim Yöntemiyle Dilsel Araçların İncelenmesi: Bu, Şu, O ve Dilin Gösterme Alanı”, **Dilbilim Araştırmaları**, 19, 111-124.
- Sarıca, Bedri (2015), **Türkçe Cümle Bilgisi**, Anı Yayıncılık, Ankara.
- Sert, Olcay vd. (2015), “Konuşma Çözümlemesi Yöntemi”, **Mersin Üniversitesi Dil ve Edebiyat Dergisi**, 12(2), 1-43.
- Sert, Olcay ve Balaman, Ufuk (2015), “Çevrimiçi Görev-Temelli Etkileşimde Ortaklaşa Bilgi Yapılandırmasının Konuşma Çözümlemesiyle İncelenmesi”, **Mersin Üniversitesi Dil ve Edebiyat Dergisi**, 12(2), 45-72.

- Sert, Olcay ve Seedhouse, Paul (2011), "Introduction Conversation Analysis in Applied Linguistics", **Novitas-ROYAL (Research on Youth and Language)**, 5(1), 1-14.
- Shuy, Roger W. (2015), "Discourse Analysis in the Legal Context", Deborah Tannen vd. (Ed.) (2015), **The Handbook of Discourse Analysis**, içinde (822-840), Blackwell Publisher, New Jersey.
- Sidnell, Jack (2016), "Conversation Analysis", **Oxford Research Encyclopedia of Linguistics**, <https://oxfordre.com/linguistics/view/10.1093/acrefore/9780199384655.001.0001/acrefore-9780199384655-e-40#RelatedArticles> (11.01.2019)
- Sidnell, Jack ve Stivers, Tanya (Ed.) (2013), **The Handbook of Conversation Analysis**, Chichester, Wiley-Blackwell, UK.
- Solak, Ömer (2011), "Küçük Ağa Romanının Eleştirel Söylem Analizi", **Akademik Bakış Dergisi**, 26, 1-14.
- Somuncu, Selim (2013), **Türk Romanına Yönelik Bir Söylem Çözümlemesi: Bilgi-İktidar-İdeoloji**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sözen, Edibe (1999), **Söylem: Belirsizlik, Mücadele, Bilgi, Güç ve Refleksivite**, Paradigma Yayınları, İstanbul.
- Stratejik Düşünce Enstitüsü (SDE) (2010), **50. Yıldönümünde 27 Mayıs'ı Hatırla(t)mak**, Türkiye Çalışmaları Grubu, Ankara.
- Susanto, Susanto (2016), "Language in Courtroom Discourse", **The Fourth International Conference on Education and Language (4th ICEL)**, 26-30.
- Süar, Arda (2011), **Süleyman Demirel ve Recep Tayyip Erdoğan'ın Seçim Öncesi Büyük Kongre Konuşmalarının Karşılaştırmalı Söylem Analizi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kocaeli Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şaşman Kaylı, Derya (2014), "Türkiye'de Yazılı Basında Parlamentodaki Siyasi Partilerin Kadın Politikalarının Temsili: 2011 Genel Seçimleri Üzerine Bir İnceleme", **Journal Of Yaşar University**, 9(36), 6261-6380.
- Şimşek, Rasim (1987), **Örneklerle Türkçe Sözdizimi**, Kuzey Gazetecilik Matbaacılık, Trabzon.
- Tannen, Deborah vd. (Ed.) (2015), **The Handbook of Discourse Analysis**, Blackwell Publisher, New Jersey.
- Tanrıvere, Utku (2016), **İntihar Mektuplarının Psikodilbilimsel İçerik ve Tür Özellikleri Bağlamında İncelenmesi: Adli Dilbilimsel Bir Yaklaşım**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi - Fen Bilimleri Enstitüsü.

- _____ (2019), “Adli Dilbilim Dünü, Bugünü, Yarını”, 1. Uluslararası Adli Bilimler Kongresi, Poster Sunum, https://www.researchgate.net/publication/338700958_Adli_Dilbilim_Dunu_Bugunu_Yarini (18.04.2019).
- Taylan, Hasan Hüseyin (2011), “Sosyal Bilimlerde Kullanılan İçerik Analizi ve Söylem Analizinin Karşılaştırılması”, **Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 1(2), 63-76.
- Topçu, İlyas ve Akılmak Topçu, Sema (2018), “Yassıada’dan İmralı’ya Fatin Rüştü Zorlu”, **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 22(Özel Sayı), 1829-1844.
- Türk Dil Kurumu (t. y.), Güncel Türkçe Sözlük, <https://sozluk.gov.tr/> (05.08.2022).
- Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM), Yassıada Davaları, <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/85> (06.12. 2017).
- _____, Yassıada Davaları – Bebek Davası, Belge Nr. 2666, <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/2666> (06.12. 2017).
- _____, Yassıada Davaları – Köpek Davası, Belge Nr. 2660, <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/2660> (06.12. 2017).
- _____, Yassıada Davaları – Vinileks ve Standart Şirketleri Yolsuzluğu Davası, Belge Nr. 2667, <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/2667> (06.12. 2017).
- URL, “Duruşma Tutanağı” (t. y.), <https://kararara.com/forum/viewtopic.php?f=21&t=12837> (24.11.2017).
- Usta, Çiğdem (2013), **Türkiye Türkçesinde Emir Kipliği**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kırıkkale Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Uzun, Ertuğrul (2006), **Hukukun Göstergebilimsel Analizi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi – Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- _____ (2020), **Hukuk Göstergebilimi**, 2. Baskı, Nora Kitap, İstanbul.
- Vardar, Berke (2003), **Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü**, Multilingual, İstanbul
- Wodak, Ruth ve Krzyzanowski, Michal (Ed.) (2008), **Qualitative Discourse Analysis in Social Sciences**, Palgrave Macmillan, New York.
- Yegen, Ceren (2014), “Türk Yazılı Basınının HIV/AIDS Haberlerindeki Nefret Söylemi: Posta Gazetesi Örneği”, **Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi**, 2(3), 317-349.
- Yemenici, Alev (1995), “Söylem Çözümlemesinde Üç Temel Yaklaşım ve Kültürlerarası İletişimde Söylem Çözümlemesi”, **Dilbilim Araştırmaları Dergisi**, 6, 152-166.

- _____ (1999), “Konusma Çözümlemesi: Haber Tartışmalarında Politikacıların Kaçamak Yanıt Stratejileri ile Sunucuların Karşı Stratejileri”, **Dilbilim Araştırmaları**, 10, 33-44.
- Yıldız, Cemal (1991), **Üslûp ve Üslûp İnceleme Metodları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Yüksel, Cem vd. (2003), “Adli Dilbilim ve Uygulamaları”, **Dilbilim ve Uygulamaları**, 3-4, 151-165.
- Yüksel, Semahat (2006), **Türkçede Biçim ve Cümle Dersleri**, Multilingual, İstanbul.
- Yüksel, Yusuf (2004), “Söylem Çözümlemesi”, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler ve Tanıtım Anabilim Dalı, İletişim Araştırma Metodları (Dönem Ödevi) https://www.academia.edu/33482895/S%C3%B6ylem_Analizi_pdf (20.09.2019)
- _____ (2002), **Trafik ve Asayiş Polis Anonslarının Söylem Çözümlemesi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Zajac, Rachel vd. (2003), “Asked and Answered: Questioning Children in the Courtroom”, **Psychiatry Psychology and Law**, 10(1), 199-209.
- Zeyrek, Deniz (2003), “Söylem ve Toplum”, **Söylem Üzerine**, 2. Baskı içinde (27-47), ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık, Ankara.
- Zhang, Dan (2015), “Conversation Analysis in Courtroom Discourse”, **International Conference on Education, Management, Commerce and Society (EMCS)**, 551-554.

ÖZGEÇMİŞ

Emine Damla TURAN, 2002 yılında Salihli Cumhuriyet İlköğretim Okulu'nu, 2006'da Salihli Anadolu Öğretmen Lisesi'ni, 2011 yılında Gazi Üniversitesi - Gazi Eğitim Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bölümü'nü bitirdi. 2014 yılında Pamukkale Üniversitesi - Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında yüksek lisans öğrenimini, 2021 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi - Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalında doktora öğrenimini tamamladı. 2006-2007 öğretim yılında Gazi Üniversitesi Başarı bursu, 2014 yılında Türk Dil Kurumu Yüksek Lisans bursu alan Turan, Dokuz Eylül Üniversitesi bünyesinde akademik çalışmalarını sürdürmektedir.

TURAN, evli ve bir erkek annesi olup İngilizce bilmektedir.